

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ
науково-виробничий журнал

№ 3 (19), 2015

Сєвєродонецьк 2015

**ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ
РЕФОРМ**
№ 3 (19) 2015
НАУКОВО-ВИРОБНИЧИЙ ЖУРНАЛ
ЗАСНОВАНО У 2010 РОЦІ

Засновник Східноукраїнський
національний університет імені
Володимира Даля

Журнал зареєстровано в Міністерстві
юстиції України

Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 19842-642 ПР
від 19.03.2013 р.

ISSN 2221-8440

**TIME DESCRIPTION OF ECONOMIC
REFORMS**
№ 3 (19) 2015
THE SCIENTIFIC AND PRODUCTION
JOURNAL
WAS FOUNDED IN 2010

Founder Volodymyr Dahl East Ukrainian
National University

Registered by
the Ministry of Justice of Ukraine

Registration Certificate
КВ № 19842-642 ПР
dated 19.03.2013

ISSN 2221-8440

**Журнал внесено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть
публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів
доктора та кандидата наук (економічні науки).**

**Постанова президії ВАК України від 31 травня 2011 р. № 1-05/5
Бюлетень ВАК № 7, 2011 р.**

**Журнал індексується міжнародними наукометричними базами :
Ulrich's Periodicals Directory (Нью-Йорк, США), *Research Bible* (Токіо, Японія),
Index Copernicus International (Варшава, Польща),
Російський індекс наукового цитування (РІНЦ), (Москва, Росія)
Ліцензійна угода № 210-04/2013 від 25 квітня 2013 р.**

Видання індексується Google Scholar

Головний редактор: Калінеску Т. В., докт. екон. наук, проф. (Україна).

Відповідальний редактор: Ліхоносова Г. С., канд. екон. наук (Україна).

Редакційна колегія: Бобильова А.З., докт. екон. наук, проф. (Російська Федерація);
Вартанова О.В., докт. екон. наук, проф. (Україна); Даніч В.М., докт. екон. наук, проф.
(Україна); Заблудська І.В., докт. екон. наук, проф. (Україна); Закжевський Ю., канд. екон.
наук (Польща); Йонова І., канд. екон. наук, доц. (Болгарія); Костирко Л.А., докт. екон.
наук, проф. (заступник головного редактора) (Україна); Рамазанов С.К., докт. екон. наук,
докт. техн. наук, проф. (голова редакційної колегії) (Україна); Левашова Л., канд. екон.
наук (Польща); Труніна І.М., докт. екон. наук, доц. (Україна); Шаріпова О.С., докт. екон.
наук, проф. (Україна); Чиж В.І. докт. екон. наук, проф. (Україна).

Відповідальний за випуск: Костирко Л. А., докт. екон. наук, проф. (Україна).

Рекомендовано до друку та поширенню в мережі Internet
Вченою радою Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля
(протокол № 10 від 31 серпня 2015 р.).

Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв, назв підприємств,
організацій, установ та іншої інформації несуть автори статей. Висловлювані у статтях думки можуть не
співпадати з точкою зору редакційної колегії та не покладають на неї ніяких зобов'язань.

Передруки і переклади дозволяються лише за згодою авторів та редакційної колегії.

ISSN 2221-8440

© Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, 2015

© Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, 2015

*Номер пропонує***БЛОГ ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА**

Калінеску Т. В.
Ходіння по муках... _____ 5

ТЕМАТИЧНІ РУБРИКИ

- **Економіка та підприємництво**

Андрющенко І. Є.
Кореляційно-регресійний аналіз промисловості України _____ 6

Жилінська Л. О.
Дослідження тенденцій розвитку промислової галузі
на засадах інтегрального оцінювання _____ 12

- **Фінанси та банківська справа**

Альошкін В. С., Кушал І. М.
Соціальна відповідальність платників податків _____ 18

Демчук Н. І., Крючко Л. С.
Проблеми існуючої методології фінансового регулювання _____ 24

Шматко К. А.
Розвиток ринку страхових послуг з урахуванням лояльності _____ 29

- **Управління сучасним підприємством**

Бігдан І. А., Кащана Н. Б.
Аналітичне забезпечення менеджменту
фінансово-господарської діяльності підприємства _____ 35

Кащана Н. Б., Цуканова О. В.
Методика аналізу забезпечення підприємств ресторанного бізнесу трудовими ресурсами _____ 39

Труніна І. М., Сущенко О. А.
Дослідження конкурентних переваг суб'єктів підприємницької
діяльності в умовах глобалізації _____ 43

- **Соціальна економіка**

Бурлуцька С. В.
Безпека соціально-економічних систем: онтологічний аспект _____ 50

Зеленко О. О.
Концептуальні основи розвитку соціального діалогу в Україні _____ 56

Ліхоносова Г. С.
Тріадна залежність соціально-економічних трансформацій _____ 62

Калінеску Т. В.
Демократичні механізми самозабезпечення
соціально-економічних перетворень суспільства _____ 69

Надрага В. І.
Соціальні ризики в загальній теорії ризиків: проблеми формування понятійного апарату _____ 75

Сиченко О. О.

Державне управління та можливості розвитку інклюзіями як елемента ринку соціальних послуг _____ 84

Федотова Т. А.

Критеріальне дослідження продуктивної зайнятості населення: порівняльний аспект ____ 91

• **Економіка регіону**

Бойченко Е. Б.

Визначення впливу ризиків на відтворення регіонального соціуму _____ 97

Носова Т. Ю.

Аналіз і оцінка конкурентоспроможності регіонів України _____ 105

Павлов К. В.

Эффективность использования основных фондов с учетом региональных различий трудообеспеченности _____ 113

• **Міжнародні економічні відносини**

Akhmedov R.

Using social networks for spreading word of mouth about a brand and thus influence intention to buy _____ 120

Гюльалієв М., Алієв Р.

Влияние иностранных инвестиций, вложенных в нефтяную промышленность Азербайджана, на внешнеторговые отношения _____ 127

НОВИНИ НАУКИ ТА ПРАКТИКИ

Робоча зустріч Першого заступника Міністра освіти і науки з представниками студентського самоврядування переміщених університетів м. Київ, Україна, 26 серпня 2015 р. . _____ 134

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ РЕКОМЕНДУЄ

Нові видання економічної літератури _____ 135

РЕЦЕНЗІЯ

Рецензия на монографию Павлов К. В. Старопромышленные регионы: социально-экономические и экологические особенности функционирования и развития. – Ижевск: Институт компьютерных исследований, 2014. – 276 с. _____ 137

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

_____ 138

ВИМОГИ

щодо змісту та оформлення статей до науково-виробничого журналу «ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ»

Ходіння по муках...

Уже пройшло більше ніж року, відколи редакція журналу разом з університетом, де започатковано цей журнал, перемістилася до м. Северодонецька Луганської області. Що змінилося за цей час, бо його не можна назвати ніяк інакше ніж ходіння по муках!

По-перше, пройшла переоцінка цінностей, яка має відношення не тільки до того стану, в якому ми опинилися, але й до зміни у ставленні до своїх колег, роботи, духовного натхнення, що залежить від стану, в якому перебуває оточує суспільство.

По-друге, прийшло розуміння того, що якщо ти слабкий духом, то тут тобі робити нічого, бо крім тебе самого, ніхто тобі не допоможе! Треба увесь час доводити, навіть найвищому керівництву Міністерства, що не можна порівнювати стани й давати однакові шанси на виживання тим переміщеним університетам, які розташовані в центральній частині країни, далеко за межами АТО, і тим, хто, безпосередньо, живе й чує вночі вибухи. Немає у Міністерстві й розуміння того, що в таких містах у вищих залишилися працювати саме фанати, цвіт майбутньої нації: люди, вчені з незламною життєвою позицією, хто вірить у прекрасне майбутнє України, доводячи це своєю сьогodenною працею. І це не їхня провина, що до них не пішли в цьому році студенти, адже той, хто не пережив складних часів в зоні АТО, не може зрозуміти, чому це сталося. Бо зараз бояться вчитися й знаходитись в таких вузах не тільки діти, що вирвалися із реального щонічного пекла від постійних вибухів, але й викладачі, що не витримують тих соціальних й духовних мук, в які поставила їх доля! Не можна назвати таких людей, котрі покинули свої робочі місця в зоні АТО, «щурами, які біжать з тонучого судна», бо муки, які проходить кожен з тих, хто залишається на цій землі, примушує їх це робити. А тих, хто залишається тут працювати, не зважаючи на всі фізичні, моральні й соціальні перешкоди – говорити ще й ще раз керівництву Міністерства країни, що не можна руйнувати те, що так довго напрацьовувалося, доводилось віковою історією існування університетів на території Луганської області.

По-третє, з'явилася повага не тільки до самого себе, але й до того колективу людей, який тебе оточує й вірить, що якщо ми вижили в такій важкій ситуації, то тепер нам немає іншого виходу, аніж працювати на благо свого університету, краю, де народилися й прожили більшу частину свого життя.

Ми продовжуємо працювати, завойовувати, навіть, за останній 2014-2015 навчальний рік, премії Кабінету Міністрів України, Міністерства молоді й спорту України, подавати наукові роботи на отримання грантів, бюджетне фінансування, завойовувати нові рубежі розповсюдження нашого журналу, підіймати рейтинги й індекси видання у науково-метричних базах. Ми не втрачаємо надію на те, що наші ходіння по муках закінчаться, і нам хоча б не будуть заважати працювати необґрунтовані рішення керівництва Міністерства, які обмежують наші дії, наукові завоювання, не дозволяють розвивати наукові школи, творчу молодь і підтримувати «бойове» натхнення тих, хто продовжує працювати в зоні проведення АТО.

Головний редактор науково-виробничого журналу «Часопис економічних реформ»

Т. В. Калінеску

УДК 330.4: 338.1

АНДРЮЩЕНКО І. Є.

КОРЕЛЯЦІЙНО-РЕГРЕСІЙНИЙ АНАЛІЗ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано тенденції розвитку промислової галузі України, оскільки вона є провідною галуззю та забезпечує соціально-економічний розвиток держави та її конкурентоспроможність на міжнародному ринку. Для дослідження доходності промислової галузі застосовується кореляційно-регресійний аналіз, який дає можливість оцінити вплив різноманітних чинників на кінцевий результат. Відповідно до розробленої економіко-математичної моделі спрогнозовано чистий дохід від реалізації промислової продукції на наступний період.

Ключові слова: промисловість, фактори, вплив, дохідність, розвиток, чистий дохід, кореляційно-регресійний аналіз.

Постановка проблеми. Промисловість є провідною галуззю економіки України, що забезпечує соціально-економічний розвиток держави та її конкурентоспроможність. Промислова продукція не тільки задовольняє потреби споживачів, але й забезпечує функціонування промислової галузі в цілому. Але на сьогодні промисловість характеризується низьким рівнем технологічного виробництва, що призводить до погіршення стратегічних перспектив вітчизняної промисловості. Про що говорить зниження частки промисловості у ВВП з 2008 року [1, 3], що у свою чергу свідчить про погіршення стану розвитку галузі. При дослідженні тенденцій розвитку галузі зростає роль аналізу факторів впливу на дохідність промислової галузі, що і обумовлює актуальність теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку промисловості досліджували у своїх наукових працях такі вчені як Гражевська Н.І., Жаліло Я.А., Собкевич О.В., Сухорукова А.І., Федулова Л.І. [3] та інші. Проте ще багато питань у даному напрямі залишаються й досі невирішеними, тому стан вітчизняної промисловості потребує постійного моніторингу задля пошуку нових шляхів вирішення проблем та забезпечення постійного розвитку.

Мета статті. У статті ставиться за мету визначити фактори, що впливають на

розвиток промисловості України та розробити економіко-математичну модель прогнозування і планування чистого доходу (виручки) від реалізації промислової продукції, засобами кореляційно-регресійного аналізу. А також встановити вплив обраних факторів на дохідність промислової галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Промисловість є провідною галуззю економіки України, оскільки її частка у ВВП залишається досить значною. Промислова діяльність України більш зосереджена у східних областях країни. Лідерами є Дніпропетровська та Донецька області, частка яких у загальному обсязі промислового виробництва в Україні становить 20,07% та 15,42% відповідно. Також значний внесок Запорізької області, майже 8%, міста Київ (7,21%), Полтавської області (7%) та Харківської (6,08%). Таким чином, частка Східного регіону становить 56,16% у загальному обсязі промислового виробництва. Дуже слабким є внесок західного регіону України, а саме Чернівецької (0,36%), Тернопільської (0,77%) та Закарпатської (0,91%) областей. На рис. 1 наведено детальний огляд регіонального розподілу промислового виробництва.

На дохідність промислової галузі впливають різноманітні фактори, оцінити їх вплив можна за допомогою економіко-статистичних та математичних методів.

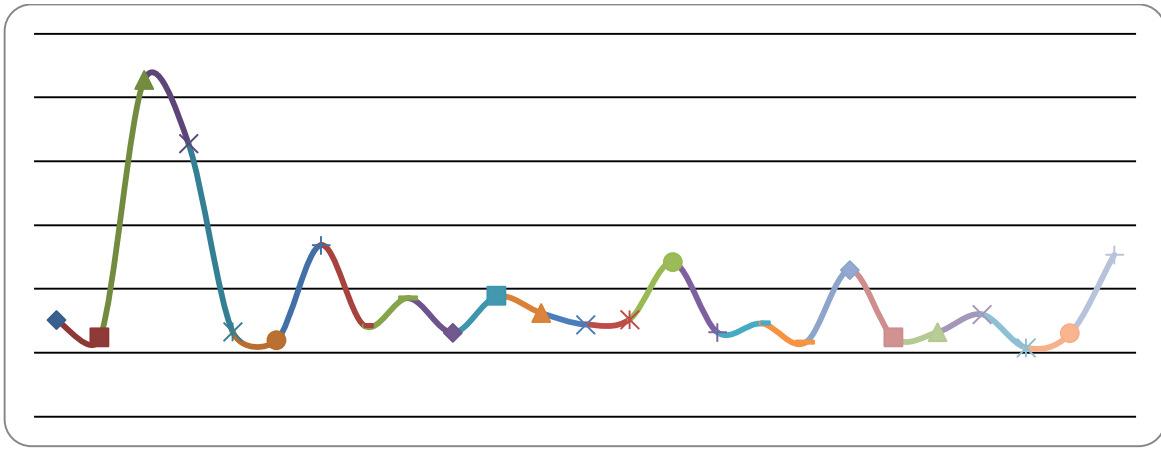

Рис. 1. Обсяг реалізованої промислової продукції за регіонами, млн. грн. за 2014 рік
Джерело: узагальнено автором на підставі [4]

На нашу думку, з метою моделювання доцільно у якості результуючого показника обрати чистий дохід (виручка) від реалізації промислової продукції. Оскільки основним джерелом грошових надходжень підприємства є виручка (дохід) від виробничої діяльності. Тому одним з основних факторів, що впливають на виручку від реалізації є обсяг реалізованої продукції. Збільшення обсягів реалізації свідчить про відповідність продукції суспільному попиту і потребам споживачів. Тим самим веде до збільшення суми чистого доходу підприємства.

Для забезпечення повноцінного обслуговування технологічного процесу повинна бути достатня чисельність працівників, що забезпечує зростання прибутку підприємства. Також важливе значення має і кваліфікація працівників, але виходячи з наявної та доступної інформації було обрано саме чисельність населення зайнятого в промисловості. Включення у модель показника промислових витрат пояснюється тим, що завданням кожного підприємства є одержання максимального прибутку

при мінімальних витратах.

Таким чином, у якості залежної змінної, як уже зазначалося, обрано показник чистого доходу (виручки) від реалізації промислової продукції (Y_i). Незалежними змінними виступають: обсяг реалізованої продукції ($V_{p.n.}$), чисельність населення зайнятого в промисловості ($Ч_{з.п.}$) та виробничі витрати (V_v). Для збільшення точності прогнозу в даному дослідженні використаємо багатофакторну модель.

Багатофакторна економетрична модель має наступний вигляд:

$$Y_i = a_0 + V_{p.n.} \cdot a_1 + Ч_{з.п.} \cdot a_2 + V_v \cdot a_3, (1)$$

де a_0, a_1, a_2, a_3 – постійні коефіцієнти (параметри моделі).

Вихідні дані та умовні позначення для побудови багатофакторної економетричної моделі наведені в табл. 1.

На основі даних табл. 1 проведемо регресійний аналіз, отримані результати подано на рис. 2.

Таким чином, була отримана наступна модель множинної регресії:

$$Y_i = 120559,9 + V_{p.n.} \cdot 0,109 + Ч_{з.п.} \cdot (-84,9) + V_v \cdot 0,859. (2)$$

Отже, відповідно до отриманої моделі, можна зробити наступні висновки: дохід від реалізації промислової продукції збільшиться на 0,109 млн. грн. якщо обсяг реалізації промислової продукції збільшиться на один млн. грн., а інші фактори залишаться незмінними. Аналогічно збільшення чисельності зайнятого у промис-

ловості населення на одну тисячу осіб, при інших рівних умовах, призведе до зменшення доходу на 84,9 млн. грн.. Якщо за інших рівних умов збільшити промислові витрати на один млн. грн. то дохід від реалізації промислової продукції збільшиться на 0,859 млн грн..

Вихідні дані для побудови множинної регресії

Період	Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції, млн.грн. (Y _i)	Обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг), млн.грн. (V _{р.п.})	Чисельність населення зайнятого в промисловості, тис. осіб (Ч _{з.п.})	Витрати усього, млн. грн. (V _в)
2008	982449,2	718941	3871,4	1288069
2009	852875,6	591965,4	3546,9	1138742
2010	1126717	184940	3461,5	1489589
2011	1407744	1008313,2	3352,7	1838110
2012	1457864	1014906,6	3303,6	1660431
2013	1421236	1006280,5	3345,6	1609149
2014	944467	1066769,4	3274,8	1203577
Середнє значення	1170478,76	798873,7286	3450,93	1461095
Середньо-квадратичне відхилення	255273,513	324406,0403	208,002	259735

Джерело: узагальнено автором на підставі [4, 5]

	C	D	E	F	G	H
Вывод ИТОГОВ						
<i>Регрессионная статистика</i>				<i>Коэффициенты</i>		
Множественный R	0,959172466			Y-пересечение	120559,9	
R-квадрат	0,92001182			Переменная X 1	0,109842	
Нормированный R	0,840023639			Переменная X 2	-84,9033	
Стандартная ошиб	102101,862			Переменная X 3	0,859057	
Наблюдения		7				
<i>Дисперсионный анализ</i>						
		<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Значимость F</i>
Регрессия		3	3,59713E+11	1,19904E+11	11,50185	0,037469809
Остаток		3	31274370654	10424790218		
Итого		6	3,90987E+11			

Рис. 2. Результати регресійного аналізу

Джерело: розроблено автором

Перевіримо ступінь впливу кожної незалежної змінної за допомогою стандартизованих регресійних коефіцієнтів, що розраховуються за формулою:

$$\tilde{\beta}_k^s = \tilde{\beta}_k \cdot \frac{s_k}{s_y}, \quad (3)$$

де s_k - емпіричне середньоквадратичне відхилення k-го регресора, s_y - емпіричне середньоквадратичне відхилення регресанда.

Розрахунок середньоквадратичного відхилення для регресорів та регресанда

наведено у таблиці 1, підставивши отримані дані у формулу (3), одержали такі результати:

$$\tilde{\beta}_1^s = 0,109 \cdot \frac{324406,04}{255273,5} = 0,139, \quad (4)$$

$$\tilde{\beta}_2^s = -84,9 \cdot \frac{208,002}{255273,5} = -0,069, \quad (5)$$

$$\tilde{\beta}_3^s = 0,859 \cdot \frac{259735}{255273,5} = 0,874. \quad (6)$$

Оскільки $0,874 > 0,139$, то можна зробити висновок, що обсяг промислових

витрат майже у 6 разів більше впливає на зміну доходу (виручки) від реалізації промислової продукції, ніж обсяг реалізованої продукції. А обсяг реалізованої продукції у 2 рази більше впливає на зміну доходу ніж чисельність зайнятого у промисловості населення ($0,139 > -0,069$).

Для визначення впливу зміни питомої ваги незалежних змінних на результуючий показник, якщо вплив інших факторів відсутній, визначимо коефіцієнт еластичності:

$$\varepsilon = \tilde{\beta}_1 \cdot \frac{\bar{x}_k}{\bar{y}}, \quad (7)$$

де \bar{x}_i, \bar{y} – середнє значення k-го регресора та регресанда відповідно.

Середні значення результуючого показника та аналізованих факторів розраховані в таблиці 1, підставивши отримані дані у формулу (7) одержали наступні результати:

$$\varepsilon_1 = 0,109 \cdot \frac{798873,72}{1170478,76} = 0,075, \quad (8)$$

$$\varepsilon_2 = -84,9 \cdot \frac{3450,93}{1170478,76} = -0,25, \quad (9)$$

$$\varepsilon_3 = 0,859 \cdot \frac{1461095}{1170478,76} = 1,072. \quad (10)$$

Отже, якщо за інших рівних умов обсяг реалізованої продукції зросте на 1%, то чистий дохід (виручка) від реалізації промислової продукції зросте на 0,075%, а якщо чисельність зайнятого у промисловості населення, за інших рівних умов, зросте на 1%, то дохід зменшиться на 0,25%. Дохід від реалізації промислової продукції зросте на 1,072%, якщо обсяг промислових витрати збільшаться на 1%, за інших рівних умов.

Відповідно до [2, стор. 67] розрахуємо загальну еластичність:

$$\varepsilon = \sum_{i=1}^m \varepsilon_i = 0,075 + (-0,25) + 1,072 = 0,89. \quad (11)$$

Загальна еластичність показує, що прибуток промислової галузі зросте на 0,89%, якщо одночасно збільшити на 1% усі досліджувані фактори.

Підставивши емпіричні дані у побудовану модель, знайдемо прогнозовані значення чистого доходу (виручки) промислової галузі та порівняємо їх з реальними. Порівняння експериментальних і теоретичних значень представлено в табл. 2.

На рис. 3 представлені експериментальні та прогнозні дані чистого доходу (виручки) від реалізації продукції.

Т а б л и ц я 2

Порівняння експериментальних і теоретичних значень доходу від реалізації промислової продукції, млн. грн.

Роки	Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції, млн.грн. (Y _i)	Прогнозоване значення чистого доходу (виручки) від реалізації продукції, млн.грн. (Y _i *)
2008	982449,2	977360,02
2009	852875,6	862683,31
2010	1126717	1126623,5
2011	1407744	1525701,3
2012	1457864	1377957,5
2013	1421236	1329390,1
2014	944467	993635,53

Джерело: розроблено автором

З рис. 3 видно, що емпіричні і теоретичні значення близькі. Графіки залежностей Y_i, Y_i*, побудовані на діаграмі, підтверджують досить повний збіг емпіричних і теоретичних значень економетричної моделі. Проведемо оцінку надійності множинної регресії моделі. Для цього спочатку розрахуємо коефіцієнт детермінації за допомогою наступної формули:

$$R^2 = 1 - \frac{\sum u_i^2}{\sum (y_i - y_{\text{середн}})^2} = 1 - \frac{31274370654}{390987399917,44} = 0,92 \quad (12)$$

Отриманий коефіцієнт детермінації дорівнює $R^2 = 0,92$, а це свідчить про те, що рівняння множинної регресії є досить точним – отримана модель відповідає наявним емпіричним даним.

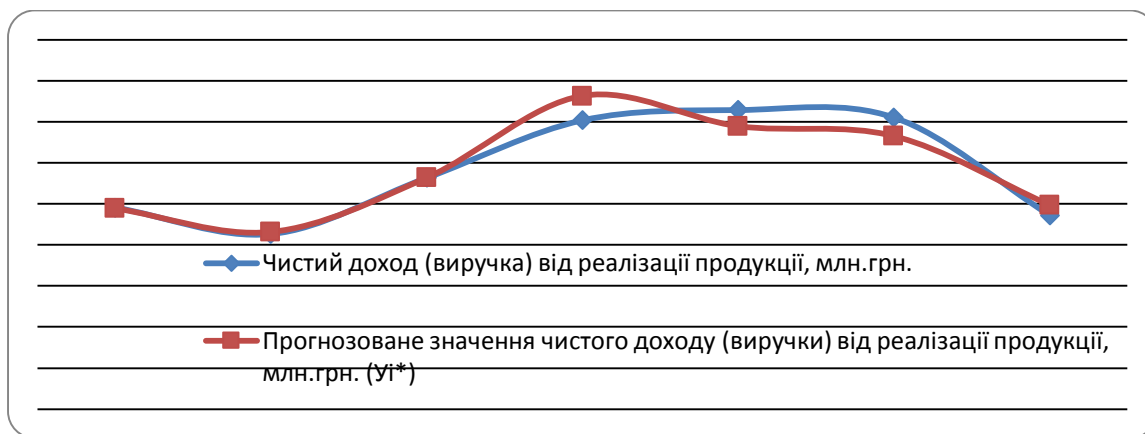

Рис. 3. Порівняння емпіричних і теоретичних показників регресійної моделі
Джерело: розроблено автором

Тобто, побудована модель описує майже 92% вихідних даних. Для перевірки статистичної значущості моделі в цілому розрахуємо F-критерій Фішера за допомогою наступної формули:

$$F_{розр} = \frac{R^2}{1-R^2} \cdot \frac{T-K}{K-1} = \frac{0,92}{1-0,92} \cdot \frac{7-4}{4-1} = 11,5. (13)$$

Порівняємо розрахункове значення F-критерію з критичним при заданому рівні значущості $\alpha = 0,05$ і числі ступенів свободи 3 та 3, за наступною формулою: $F_{крит}(\alpha, K-1, T-K)$. Критичне значення F-критерію ($F_{крит}$) можна знайти в Microsoft Excel за допомогою «мастер функций»-статистические-ФРАСПОБР. Отримали наступне значення: $F_{крит}(0,05;3;3) = 9,276$.

Оскільки $F_{розр} > F_{крит}$ ($11,5 > 9,276$), то можна зробити висновок про те, що з ймовірністю 95% побудована багатфакторна регресійна модель у цілому є статистично значущою.

Множинний коефіцієнт кореляції дорівнює $R = \sqrt{R^2} = \sqrt{0,92} = 0,959$.

Коефіцієнт кореляції є досить високим, що свідчить про існування зв'язку між досліджуваними факторами і результирующим показником. Для перевірки значущості коефіцієнту кореляції оцінимо t-критерій за наступною формулою [2, с.65]:

$$t = \frac{R\sqrt{T-K-1}}{\sqrt{1-R^2}} = \frac{0,959 \cdot \sqrt{3}}{\sqrt{1-0,959}} = 8,222.$$

Знайдемо табличне значення t-

критерію при заданому рівні значущості $\alpha = 0,05$ і числі ступенів свободи $T - K - 1$. Критичне значення t-критерію знаходимо в Microsoft Excel за допомогою «Майстер функций»-Статистические-СТЮДРАСПОБР, отримуємо наступне: $t_{крит}(0,05; 3) = 3,182$. Оскільки $|t_{розрах}| > t_{крит}$ ($8,222 > 3,182$), можна зробити висновок про достовірність коефіцієнту кореляції.

Отже, на основі проведених досліджень, можна стверджувати про високу точність розробленої економіко-математичної моделі, оскільки чим більше значення $R^2 = 0,92$, тим точніший прогноз. Знайдемо прогнозоване значення чистого доходу від реалізації промислової продукції на 2015 рік, підставивши прогнозні значення досліджуваних факторів знайдених за допомогою методу ковзного середнього:

$$Y_i = 120559,9 + 1029318,8 \cdot 0,109 + 3308 \cdot (-84,9) + 1491052 \cdot 0,859 = 1233661,06 \text{ млн.грн.}$$

Порівнюючи отримане значення чистого доходу з попереднім періодом, можна зробити висновок, що прибутковість промислової галузі України у 2015 році збільшиться на 30%. За рахунок збільшення обсягу промислових витрат майже на 24%.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Промислова діяльність України більш зосереджена у східних областях країни, їх частка становить 56,16% у загальному обсязі промислового виробництва. На дохідність підприємств промислової галузі впливають різноманітні фактори у дослідженні обрано наступні: обсяг реалізованої промислової продукції, середньомісячна заробітна плата працівників промислової галу-

зі, індекс споживчих цін та витрати. Побудована економетрична модель є досить точною і описує майже 92% вихідних даних. Було встановлено, що дохід від реалізації промислової продукції збільшиться на 0,89%, якщо одночасно збільшити усі досліджувані фактори на 1%. Але найбільший вплив на результуючий показник здійснюють промислові витрати. На основі розробленої моделі знайдено прогнозоване значення чистого доходу від реалізації промислової продукції на 2015 рік, що становить – 1233661,06 млн. грн., що 30% більше ніж у минулому році.

Література

1. Дутченко О.М. Аналіз тенденцій розвитку промисловості України / О.М. Дутченко, І.В. Белова, О.О. Дутченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/>
2. Лещинський О.Л. Економетрія: навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / О.Л. Лещинський, В.В. Рязанцева, О.О. Юнькова. – К.: МАУП, 2003. – 208 с.
3. Федулова Л. І. Тенденції та перспективи розвитку промисловості України [Електронний ресурс]. — Режим доступу:

<http://dspace.nbu.gov.ua>.

4. Промисловість – Офіційний сайт Державного комітету статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.

5. Ринок праці – Офіційний сайт Державного комітету статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.

References

1. Dutchenko, A.M. Belova, I.V. and Dutchenko, A.A. (2015), “Analysis of trends of industry in Ukraine”, available at: <http://dspace.uabs.edu.ua>.
2. Leszczynski, A.L. Ryazantsev, V.V. and Yunkova, O.O. (2003), *Ekonometriia* [Econometrics], tutorial, MAUP, Kyiv, Ukraine.
3. Fedulova, L.I. (2015), “Tendencies and prospects of development of industry in Ukraine”, available at: <http://dspace.nbu.gov.ua>.
4. Industry - Official site of the State Statistics Committee (2015), available at: www.ukrstat.gov.ua (Accessed 25 June 2015).
5. Labor market - Official site of the State Statistics Committee (2015), available at: www.ukrstat.gov.ua (Accessed 25 June 2015).

Андрющенко И. Е.

Кореляционно-инвестиционный анализ промышленности Украины

В статье проанализированы тенденции развития промышленной отрасли Украины, поскольку она является ведущей отраслью и обеспечивает социально-экономическое развитие государства и его конкурентоспособность на международном рынке. Для исследования доходности промышленной отрасли применяется корреляционно-регрессионный анализ, который дает возможность оценить влияние различных факторов на конечный результат. Согласно разработанной экономико-математической модели спрогнозирован чистый доход от реализации промышленной продукции на следующий период.

Ключевые слова: промышленность, факторы, влияние, доходность, развитие, чистый доход, корреляционно-регрессионный анализ.

Andruschenko I.

The correlation analysis and investment industry in Ukraine

The article analyzes the development trend of the industrial sector of Ukraine, because it is a leading industry and provides socio-economic development of the state and its international competitiveness. For the study, the income of the industrial sector applies correlation and regression analysis, which yes, is the ability to assess the impact of various factors on the final result. According to GAP-bot economic and mathematical model predicted net income from the sale of industrial products for the next period.

Keywords: industry, the factors that influence profitability, growth, clean-up progress, correlation and regression analysis.

Рецензент: Череп А. В. – доктор экономических наук, профессор, декан экономического факультета Запорыжского национального университета, м. Запорыжжя, Украина.

Reviewer: Cherep A. – Professor, PhDof Economics, Dean economic Faculty of Zaporizhzhya National University, Zaporizhzhya, Ukraine.

e-mail: cherep_a_v@mail.ru

Стаття подана 05.08.2015 р.

ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕНДЕЦІЙ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОЇ ГАЛУЗІ НА ЗАСАДАХ ІНТЕГРАЛЬНОГО ОЦІНЮВАННЯ

У статті здійснено дослідження загальних тенденцій розвитку промислової галузі України на основі побудови інтегрального показника. До пріоритетних складових соціально-економічної системи промислових підприємств віднесено показники за такими напрямками: фінанси, інновації, інвестиції, операційні ресурси, трудовий потенціал. Інтегральний показник побудовано на основі адитивної згортки, в якій використано нормовані статистичні показники окремих напрямів та їх вагових коефіцієнтів, що обчислені методом Делфі. Відповідно до зміни пріоритетності напрямів статистичних показників промисловості змінювалися вагові коефіцієнти, що дало змогу побудувати два сценарії розвитку промисловості: кризовий та інноваційний. Аналіз тенденцій інтегральних показників промисловості за двома сценаріями продемонстрував їх низький рівень та нестабільно зростаючу тенденцію.

Ключові слова: промисловість, інтегральний показник, вагові коефіцієнти, метод Делфі, фінанси, інновації, інвестиції, операційні ресурси, трудовий потенціал.

Постановка проблеми. Структурні диспропорції та екстенсивний тип економічного розвитку промислової галузі під негативним впливом кризових явищ призвели до втрати конкурентних позицій на ринку та збитковості діяльності промислових підприємств загалом. Трансформаційний період для промислового сектору економіки проходить в складних умовах суспільно-політичної та фінансово-економічної кризи, що виключає можливість фінансової підтримки галузі з боку держави та на місцевому рівні. Загальні цінні ризики та зниження конкурентоспроможності виробленої продукції знижують внутрішній потенціал галузі, в результаті чого частка збиткових промислових підприємств продовжує зростати. Також, динамічні зміни соціально-економічних процесів у державі безпосередньо впливає на вектор розвитку промислової галузі, тому моніторинг його тенденцій є актуальним завданням сьогодення з метою виявлення та попередження погіршення і так вкрай складної ситуації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями аналізу та оцінювання розвитку промисловості України досліджували такі зарубіжні та вітчизняні провідні вчені як О. Амоша, І. Бланк, П. Друкер, В. Ковальов, С. Салига, Г. Семенов, О. Стоянова та інші. Проте, несприятливі тенденції зовнішнього середовища призвели до розвитку деструктивних процесів, що

обумовили негативні результати діяльності промислових підприємств. Зважаючи на зазначене, доцільно оцінити та проаналізувати сучасну траєкторію розвитку промисловості України.

Метою статті є формування комплексного уявлення тенденції розвитку промислової галузі України в умовах кризи на основі використання методів інтегрального оцінювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Узагальнимо етапи формування комплексного уявлення тенденції розвитку машинобудівної галузі України на основі використання методів інтегрального оцінювання.

1 етап. Обґрунтування системи статистичних показників розвитку машинобудівної галузі України.

2 етап. Аналіз обґрунтованих статистичних показників розвитку машинобудівної галузі України.

3 етап. Нормалізації обґрунтованих статистичних показників розвитку машинобудівної галузі України.

4 етап. Обґрунтування вагових коефіцієнтів.

5 етап. Обґрунтування методу інтегрального оцінювання функціонування промислової галузі України.

6 етап. Розрахунок інтегрального показника функціонування промислової галузі України та аналіз отриманих результатів.

Загалом, промислова галузь функціонує на основі узгодженої взаємодії пріоритетних складових соціально-економічної системи промислових підприємств, а саме:

фінанси, інновації, інвестиції, операційні ресурси, трудовий потенціал, що, загалом, формують і потенціал галузі, рис. 1.

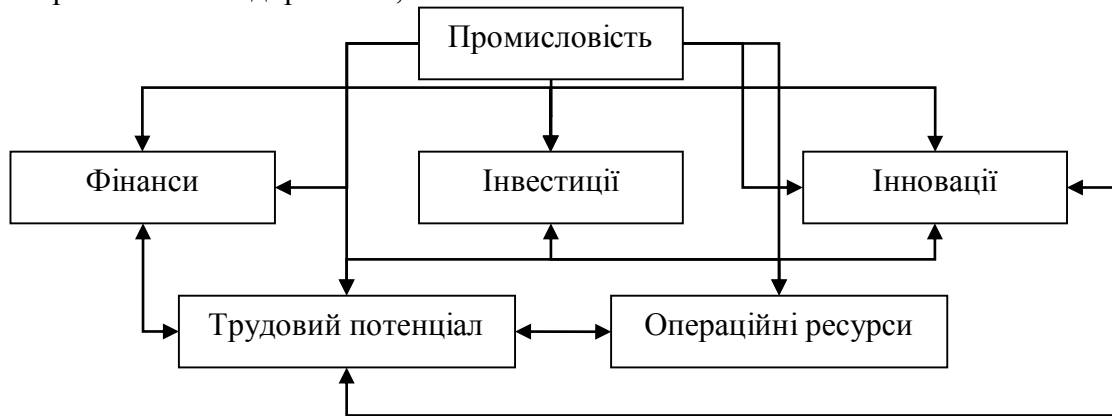

Рис. 1. Функціональний базис промислової галузі

Джерело: розроблено автором

На рис. 1. схематично представлено функціональні взаємозв'язки пріоритетних складових соціально-економічної системи промислового підприємства. Зокрема, взаємозв'язок встановлено між: фінансами та трудовим потенціалом, що обумовлено формування системи оплати праці; фінансами та інвестиціями, з метою формування єдиної фінансової політики промислового підприємства; фінансами та інноваціями, на засадах розробки системи їх забезпечення; інвестиціями та інноваціями, тісно та якого формує підґрунтя сталого розвитку промислового підприємства; інвестиціями та операційними ресурсами, які формують рівень технології на промисловому підприємстві; трудовий потенціал та операційні ресурси, формування якого обумовлено системою управління виробничими та невиробничими операційними ресурсами; інноваціями та трудовим потенціалом, що стосується використання інноваційних методів управління персоналом, обґрунтування кадрової політики та формування трудового потенціалу; інноваціями та операційними ресурсами, що стосується використання інноваційних методів управління в сфері виробничих та невиробничих ресурсів.

Актуальним завданням залишається оцінювання функціональних взаємозв'язків промислової галузі за окремими складовими. Для цього узагальнено статистичні по-

казники за кожним із зазначених пріоритетних складових та проведено аналіз їх тенденцій. На наступному етапі здійснено відбір найістотніших статистичних показників за кожною групою на основі результатів побудови кореляційної матриці.

Далі проводиться розрахунок вагових коефіцієнтів для показників кожної групи за рівнем її ієрархії. Розрахунок вагових коефіцієнтів здійснимо за методом Дельфі, для чого припустимо у скільки разів одна група показників пріоритетніша за іншу групу. За методом Дельфі отримаємо 4 вагові коефіцієнти, де максимальний ваговий коефіцієнт у 10 разів значущій від мінімального вагового коефіцієнта:

$$\frac{Z_1}{Z_n} = h = 10 \quad (1)$$

де Z_1 – вага найбільш вагового показника,

Z_n – вага найменш вагового показника,

h – перевищення ваги найбільш вагового показника над вагою найменш вагового показника.

Тоді вага показника із найменшим пріоритетом:

$$Z_n = \frac{2}{n \cdot (h + 1)} \quad (2)$$

Загалом, маємо чотири рівні ієрархії груп показників промисловості, тоді міні-

мальний ваговий коефіцієнт знайдемо наступним чином:

$$Z_n = \frac{2}{n \cdot (h+1)} = \frac{2}{4 \cdot (10+1)} \approx 0,045.$$

Інші два вагових коефіцієнта за ступенем їх пріоритетності знайдемо за наступною формулою:

$$Z_i = Z_n \cdot \frac{(n-i) \cdot h + i - 1}{n-1} \quad (3)$$

В результаті маємо наступні вагові коефіцієнти ω_i залежно від рівня ієрархії або значущості групи статистичних показників промисловості України:

Перша група за значенням, $\omega_1 - 0,45$;

Друга група за значенням, $\omega_2 - 0,31$;

Третя група за значенням, $\omega_3 - 0,18$;

Четверта група за значенням, $\omega_4 - 0,045$.

На наступному етапі проводимо нормалізацію статистичних показників за наступною формулою:

$$X_i^{Norm} = \frac{X_i - X_{min}}{X_{max} - X_{min}}, \quad (4)$$

де X_i^{Norm} - і-й нормалізований показник;

X_i - значення і-го показника;

X_{min} - мінімальне значення і-го показника;

X_{max} - максимальне значення і-го показника.

Для розрахунку інтегрального показника функціонування промисловості України будемо використовувати адитивну згортку, яка для має вигляд:

$$I_p = \sum_{i=1}^m \omega_i X_i^{Norm}. \quad (7)$$

На наступному етапі дослідження постає питання обґрунтування розподілу вагових коефіцієнтів відповідно до вагомості груп статистичних показників.

Перший сценарій призначення вагових коефіцієнтів враховує жорсткі умови суспільно-політичної та фінансово-економічної криз.

1. Кризовий сценарій.

На наш погляд, в умовах сталості кризових явищ, на передовий план виходять фінансові показники, що забезпечують поточні процеси функціонування га-

лузі. На другому місці за значенням вважаємо показники трудових ресурсів, формальний та неформальний чинник яких виступає ключовим фактором успіху в процесі прийняття рішень. на третьому за значенням місці вважаємо показники операційних ресурсів, що забезпечують безпечність виробничих процесів. На третьому за значенням місці знаходяться показники інновацій та інвестицій, яким під негативним впливом кризових явищ не приділяється достатньо уваги з-за нестачі коштів

В результаті реалізації підходу отримано наступну динаміку інтегральних показників функціонування промисловості України за 2008-2014 роки за основними досліджуваними напрямками, рис. 2. За даними рис. 2. спостерігаємо загальний низький рівень інтегральних показників функціонування промислової галузі за такими напрямками як фінанси, трудові ресурси, операційні ресурси, інновації та інвестиції. Отримані результати не досягають своїм рівнем навіть 50% бажаного результату – значення «1».

Найнижчий рівень демонструє інтегральний показник інновацій та інвестицій, рівень якого не перевищує за досліджуваний період значення 0,03. Інтегральний показник операційних ресурсів також знаходиться на досить низькому рівні (не перевищує 0,14 за досліджуваний період) та демонструє загальну нестабільну тенденцію. Показник суттєво знижується у 2009 році та в 2011 році. Дещо вищий рівень інтегрального показника демонструє напрям трудових ресурсів, значення якого за досліджуваний період не перевищує рівень 0,15. Зростаючу тенденцію демонструє рівень інтегрального показника напряму фінанси, який за досліджуваний період зріс з рівня 0,04 у 2009 році до рівня 0,38 у 2014 році.

2. Інноваційний сценарій.

Далі розглянемо динаміку інтегральних показників функціонування промисловості України за інноваційним сценарієм, коли пріоритетним напрямом в процесі функціонування виробничих підприємств галузі є інновації та інвестиції.

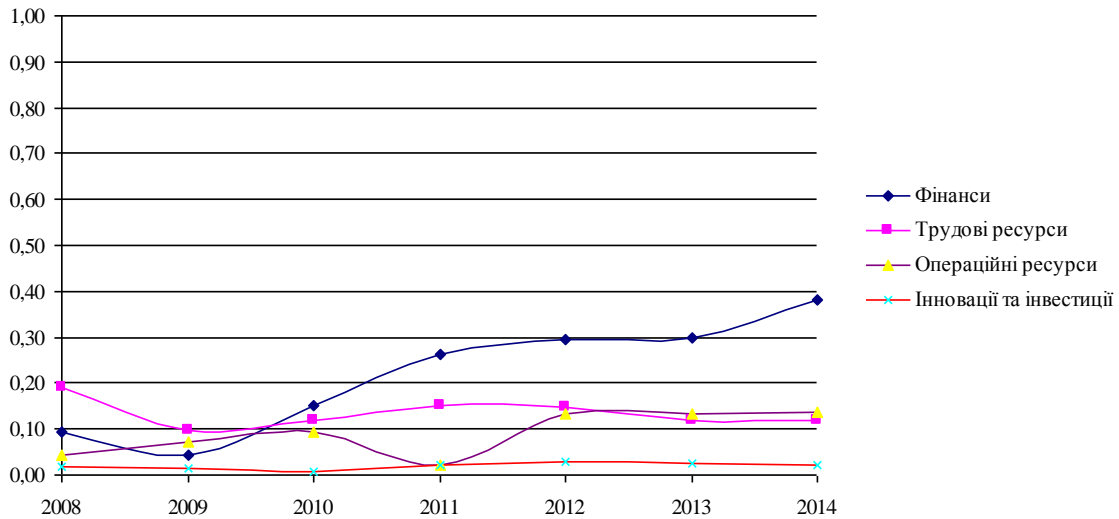

Рис. 2. Динаміка інтегральних показників функціонування промисловості України за 2008-2014 роки за основними досліджуваними напрямками за кризовим сценарієм
Джерело: узагальнено автором на підставі [1]

В такому випадку на першому рівні за значенням виступає група показників інновації та інвестиції – 0,45; на другому місці - група фінанси; на третьому – операційні ресурси і на четвертому – трудові

ресурси. В результаті отримано наступну динаміку інтегральних показників функціонування промисловості України за 2008-2014 роки за інноваційним сценарієм, рис. 3.

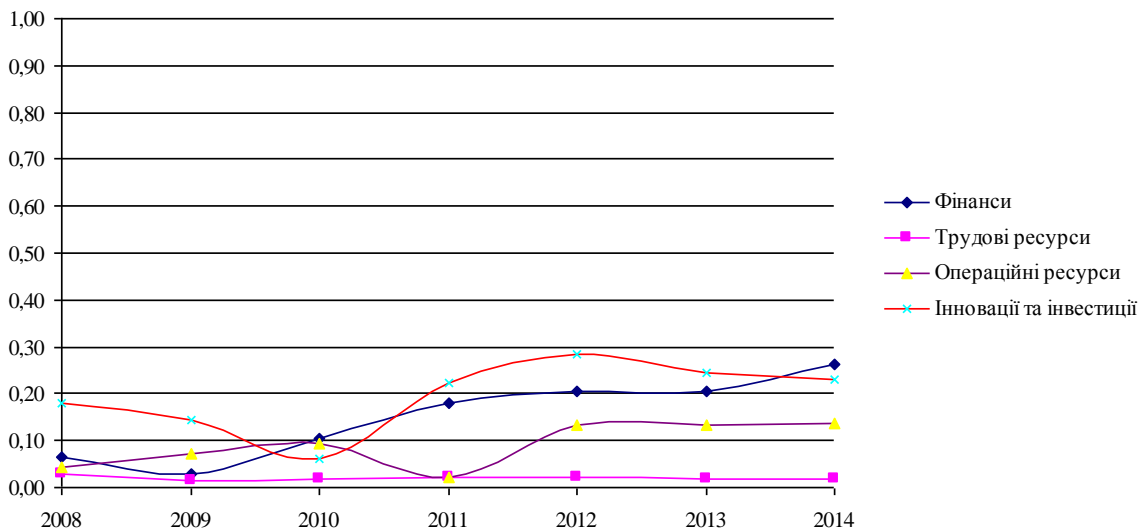

Рис. 3. Динаміка інтегральних показників функціонування промисловості України за 2008-2014 роки за основними досліджуваними напрямками за інноваційним сценарієм
Джерело: узагальнено автором на підставі [1]

За даними рис. 3 видно, що інтегральний показник групи інновації та інвестиції демонструє суттєве зростання до рівня 0,28 у 2012 році та поступове зниження його рівня до 0,23 у 2014 році. Загалом, інтегральний показник інновацій та інвестицій промисловості за досліджуваний пе-

ріод має вищий рівень за рівень інших інтегральних показників. Інтегральний показник групи фінансів продемонстрував стабільне та поступове зростання за досліджуваний період і досяг максимального рівня 0,26 у 2014 році. Нестабільну тенденцію продемонстрував інтегральний пока-

зник групи операційних ресурсів, рівень якого коливався в межах від 0,02 до 0,14. Інтегральний показник трудових ресурсів низький та коливається за досліджуваний період в межах від 0,01 до 0,03.

Порівнюємо рівень комплексних інтегральних показників функціонування промисловості України за інноваційним та кризовим сценаріями, рис. 4. За даними рис. 4. видно, що тенденції рівнів комплексних інтегральних показників функціонування промисловості України за інноваційним та кризовим сценаріями подібна та має явний поліноміальний характер. Найвищий рівень максимального показника

зафіксовано за інноваційним сценарієм, а найвищий рівень показника за максимальними показниками зафіксовано за кризовим сценарієм. Темпи росту комплексних інтегральних показників за різними сценаріями випереджають один одного на різних відрізках досліджуваного періоду. Так, за 2011-2012 роки темпи росту показника за інноваційним сценарієм випереджають темпи росту показника за кризовим сценарієм, але за період 2013-2014 роки темпи росту показника за кризовим сценарієм випереджають темпи росту показника за інноваційним сценарієм.

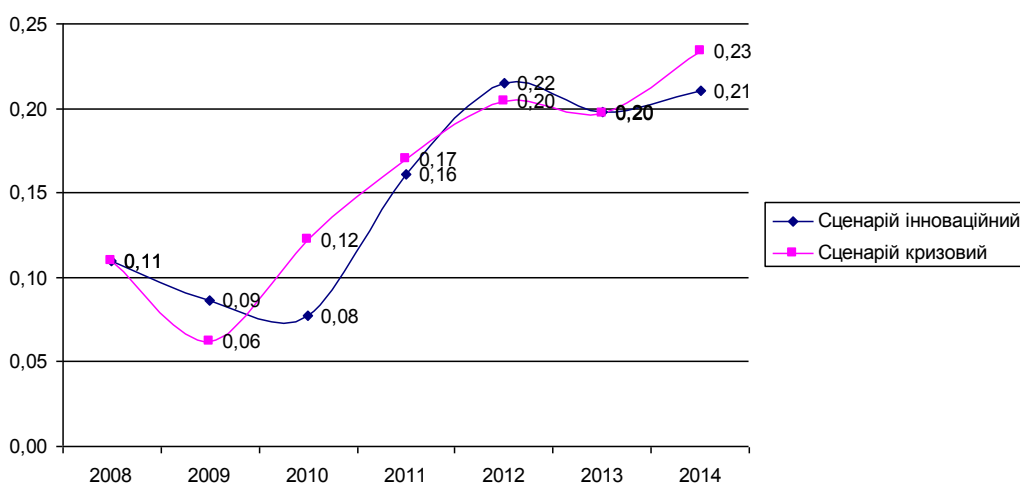

Рис. 4. Динаміка інтегральних показників функціонування промислової галузі за кризовим та інноваційним сценарієм

Джерело: розраховано автором на основі опрацювання джерел [1]

Висновки та перспективи подальших досліджень. У підсумку зазначимо, дослідження показників функціонування промислової галузі на засадах інтегрального оцінювання продемонструвало загальний низький рівень, що не перевищує за досліджуваний період 2008-2014 роки рівень 0,23. Загалом, тенденції комплексних інтегральних показників за кризовим та інноваційним сценарієм характеризуються зростаючою поліноміальною залежністю, що демонструє їх нестабільність та низьку прогнозованість. Перспективним напрямом дослідження є прогнозування інтегра-

льних показників розвитку промисловості України.

Література

1. Офіційний сайт державного комітету статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

References

1. Official site of the State Statistics Committee of Ukraine (2015), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 20 August 2015)..

Жилинская Л. А.

Исследование тенденций развития промышленности на основе интегрального оценивания

В статье проведено исследование общих тенденций развития промышленной отрасли Украины на основе построения интегрального показателя. К приоритетным составляющим социально-экономической системы промышленных предприятий отнесены показатели по следующим направлениям: финансы, инновации, инвестиции, операционные ресурсы, трудовой потенциал. Интегральный показатель построен на основе аддитивного сворачивания, в котором использованы нормированные статистические показатели отдельных направлений и их весовых коэффициентов, рассчитанных методом Дельфи. В соответствии с изменением приоритетности направлений статистических показателей промышленности менялись весовые коэффициенты, что позволило построить два сценария развития промышленности: кризисный и инновационный. Анализ тенденций интегральных показателей промышленности по двум сценариям продемонстрировал их низкий уровень и нестабильно растущую тенденцию.

Ключевые слова: промышленность, интегральный показатель, весовые коэффициенты, метод Дельфи, финансы, инновации, инвестиции, операционные ресурсы, трудовой потенциал.

Zhylynskaya L.

Study of industry trends based on the integral evaluation

In the article study of general trends of the industrial sector in Ukraine based on the construction of integral index. The priorities of socio-economic components of the system include industrial performance in the following areas: finance, innovation, investment, operational resources, labor potential. The overall indicator is based on additive reduction, which uses standardized statistical indicators of individual areas and their weight coefficients calculated by Delphi. Under the changes the priority areas of statistical indicators of the industry have changed the weights, which made it possible to construct two scenarios industry crisis and innovation. Trending integrated indicators for the industry two scenarios demonstrated their low and unstable growing trend.

Keywords: industry, integral index, weights, Delphi method, finance, innovation, investment, operational resources, labor potential.

Рецензент: Череп А. В. – доктор економічних наук, професор, декан економічного факультету Запорізького національного університету, м. Запоріжжя, Україна.

Reviewer: Cherep A. – Professor, PhD of Economics, Dean economic Faculty of Zaporizhzhya National University, Zaporizhzhya, Ukraine.

e-mail: cherep_a_v@mail.ru

*Статья подана
18.08.2015 р.*

УДК 658.012

АЛЬОШКІН В. С., КУШАЛ І. М.

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПЛАТНИКІВ ПОДАТКІВ

У статті розглянуто генезис та еволюція концепції соціальної відповідальності платників податків; окреслено позитивні й негативні наслідки впровадження соціальної відповідальності у філософію бізнесу платників податків; визначено напрями подолання конфлікту інтересів між державою, платниками податків і суспільством; охарактеризовано негативні тенденції впровадження соціальної відповідальності у практичну діяльність платників податків; обґрунтовано необхідність усвідомленої ділової активності, спрямованої на формування, підтримку та регулювання сприятливого соціального клімату платників податків. Доведено необхідність для забезпечення соціальної відповідальності платників податків усвідомленої активності, спрямованої на формування, підтримку та регулювання сприятливого соціального клімату.

Ключеві слова: платники податків, суспільство, соціальна відповідальність, конфлікт, соціально-економічний простір, соціальні інтереси, соціальний клімат.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку України все більшого значення набуває гармонізація економічних та соціальних інтересів суспільства, основою якої виступає філософія соціальної відповідальності. Це обумовлено визнанням людського фактору як основного в економічному та соціальному розвитку держави, забезпеченні стійкого зростання добробуту суспільства. Рушійні зміни в економічній теорії і практиці відбулись наприкінці ХХ-го століття в напрямі впровадження категорії соціальної відповідальності у місію та філософію ведення бізнесу. Розгляд економічного розвитку бізнесу тільки як отримання максимального прибутку є на сьогодні вестигіальним.

Формування позитивного іміджу підприємства неможливо без урахування соціальної відповідальності перед суспільством, що обумовлює актуальність даного дослідження.

Слід наголосити, що на перешкоді впровадження соціальних заходів у практичну діяльність підприємств є брак коштів та значний податковий тиск [1, с. 49]. Перші кроки у підтримці соціальної відповідальності бізнесу відбулось з прийняттям Податкового кодексу в 2010 р., що передбачає створення передумов для розвитку соціальних аспектів підприємництва, шляхом створення недержавних пенсійних фондів, стимулювання благодійності, активізації спонсорства, розвитку соціальної ін-

фраструктури та соціального захисту персоналу тощо. Але прийнятий головний податковий закон потребує подальших удосконалень задля забезпечення у повній мірі соціальної функції податків.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемам впровадження соціальної відповідальності у економічну сферу присвячено наукові праці Г. Боуена, В. Свтушенка, А. Іващенко, Т. Калінеску, Д. Маттена, Дж. Муна, І. Римаря, Н. Шмиголь та ін.

Ґрунтовність досліджень у цьому напрямі є безперечною, але нажаліть недостатньо висвітлені аспекти соціальної відповідальності платників податків перед суспільством, тобто реалізації соціальної функції податків.

Метою статті є розгляд та визначення ролі платників податків у напрямі впровадження соціальної політики держави та соціальної відповідальності підприємництва на сучасному етапі розвитку нашої держави, що досягається вирішенням таких завдань: розгляд генезису та еволюції концепції соціальної відповідальності платників податків; окреслення позитивних і негативних наслідків впровадження соціальної відповідальності у філософію бізнесу платників податків; визначення напрямів подолання конфлікту інтересів між державою, платниками податків і суспільством; характеристика негативних тенденцій впровадження соціальної відпові-

дальності у практичну діяльність платників податків; обґрунтування необхідності усвідомленої ділової активності, спрямованої на формування, підтримку та регулювання сприятливого соціального клімату платників податків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розгляд соціальної відповідальності платників податків необхідно здійснювати з огляду на баланс інтересів суспільства, держави та бізнес одиниць, що забезпечується взаємовигідними партнерськими відносинами. Практика ведення бізнесу платниками податків характеризується складними взаємовідносинами між різними інститутами, у тому числі і соціальної сфери: найманих працівників, власників, контрагентів і партнерів, фінансових установ й інвестиційних компаній, державних органів, громадських організацій тощо.

Для більш ґрунтовного розуміння соціальної відповідальності платників податків цінними є пропозиції колективу авторів під керівництвом І. Беляєвої та М. Ескіндарова поглянути на свою діяльність крізь призму тих ролей, які вони відіграють у соціально-економічному просторі [3, с. 22]:

- компанія-роботодавець: створює гідні робочі місця, виплачує «білу» заробітну плату;

- компанія-виробник товарів і послуг: створює якісні товари та надає якісні послуги;

- компанія-платник податків: сплачує усі податки (без сірих схем), дотримується законів;

- компанія-позичальник капіталу: своєчасно повертає кредити, виходить на міжнародні фондові ринки;

- компанія-бізнес-партнер: демонструє сумлінну ділову практику, налагоджує надійні відносини з постачальниками і дистриб'юторами;

- компанія-корпоративний громадянин (сусід): запобігає можливим негативним наслідкам своєї діяльності (наприклад, у сфері екології), облагороджує територію, підтримує соціальний добробут;

- компанія-член громадських організацій: робить внесок у формування громадянського суспільства.

Такий підхід дозволить платникам податків сформулювати мету, місію та філософію бізнесу, що буде відповідати не тільки їх нагальним економічним потребам (створення позитивного ділового іміджу, отримання соціального та економічного ефекту від підприємницької діяльності), а і забезпечить єдність і баланс інтересів з суспільством, соціальну згуртованість соціуму.

В економічній літературі Г. Боуен [4, с. 10] надав початок у визначенні соціальної відповідальності, яку він розглядав як обов'язок бізнесменів у здійсненні такої політики, прийнятті таких рішень або дотриманні тієї лінії дій, яка відповідає меті і цінностям суспільства.

Сьогодні досі не має однозначної думки щодо визначення цієї категорії як в світових так і в національних наукових роботах, узагальнено вони поділяються на три напрями:

- комплекс напрямів політики і дій бізнесу;

- концепція;

- добровільний внесок.

Генезис концептуальної ідеї корпоративної соціальної відповідальності виокремлює [5, с. 213-221]:

- 1) корпоративну соціальну відповідальність (КСВ – corporate social responsibility);

- 2) корпоративне соціальне реагування (CSR -2 – corporate social responsiveness; описані можливість компанії сприймати суспільний вплив);

- 3) корпоративну соціальну діяльність (КСД, corporate social performance);

- 4) менеджмент зацікавлених сторін (SM – stakeholder management; розкриваються сфери відповідальності компанії з точки зору різних категорій стейкхолдерів);

- 5) корпоративне громадянство (СС – corporate citizenship);

- 6) корпоративний сталий розвиток (CS – corporate sustainability).

Узагальнення вищезначеного дозволило авторам сформулювати наступне визначення соціальної відповідальності платників податків, як відповідальну позицію бізнесу щодо своєї країни, найманих працівників, власників, суспільства і громади,

стейкхолдерів і навколишнього середовища. Розгляд аргументів «за» і «проти» інтеграції соціальної відповідальності у стратегію розвитку платників податків наведено у таблиці 1.

З табл. 1 видно, що незважаючи на наявність аргументів «проти» впровадження концепції соціальної відповідальності платниками податків у свою філософію бізнесу надасть можливість отримати синергетичний ефект від поєднання соціальної і економічної складової їх діяльності.

Конфлікт інтересів між державою, платниками податків і суспільством в про-

цесі впровадження концепції відповідальності представлено на рис. 1 і потребує додаткового коментарю від авторів.

Хочеться зазначити що впровадження філософії соціальної відповідальності платників податків потребує збалансувати інтереси учасників конфлікту, що вимагає додаткових зусиль і витрат у зв'язку з негативним впливом людського (психологічного) фактору у даному контексті:

- держава прагне пріоритету фіскальної функції податків над соціальною;

Т а б л и ц я 1

Аргументи «за» і «проти» впровадження платниками податків соціальної відповідальності

«За»	«Проти»
підвищення конкурентоздатності платника податків, зростання продуктивності праці, підвищення якості продукції	максимізація прибутку втрачає першочергову роль
зростання капіталізації платника податків, перш за все за рахунок збільшення вартості їх нематеріальних активів, таких як бренд, імідж, репутація (гудвіл)	додаткові витрати на проведення соціальних заходів
позитивний взаємозв'язок між фінансовими показниками діяльності платників податків і масштабами їх соціально відповідальної діяльності	можливе розмивання основних цілей бізнесу
зростання стабільності розвитку платників податків і мінімізації ризиків, пов'язаних зі страйками робітників, протестами населення, конфліктами з владними структурами	негативна реакція деяких груп стейкхолдерів
зростання соціального капіталу платників податків у вигляді партнерських відносин зі всіма стейкхолдерами	можливість поглиблення конфлікту інтересів держави, платників податків і суспільства (труднощі збалансувати інтереси всіх учасників потребують додаткових зусиль)
сприяє оптимізації операційних процесів та зменшенню виробничих витрат	

Джерело: узагальнено авторами на основі [6, с. 91-94]

- платники податків - мінімізації сплати податкових платежів і скорочення витрат;

- суспільство - отримання максимальної кількості соціальних благ не завжди обгрунтованих.

У зв'язку з цим дослідження і детальне вивчення соціальної відповідальності платників податків є необхідним для збалансування інтересів всіх учасників та пошуку компромісу. Важливу роль при вирішенні цієї проблеми відіграє держава – необхідно усунути всі бюрократичні та

податкові бар'єри через удосконалення чинного податкового законодавства.

Прикладом недосконалості законодавчої бази і дестимуляції платників податків впровадити принципи соціальної відповідальності у свою діяльність слугують закріплені норми у Податковому кодексі України [2] у статтях 139.17 (фінансовий результат до оподаткування збільшується на суму витрат, понесених платником податку на збереження екологічних систем, що не перебувають під негативним впливом господарської діяльності такого платника податку) та 139.32

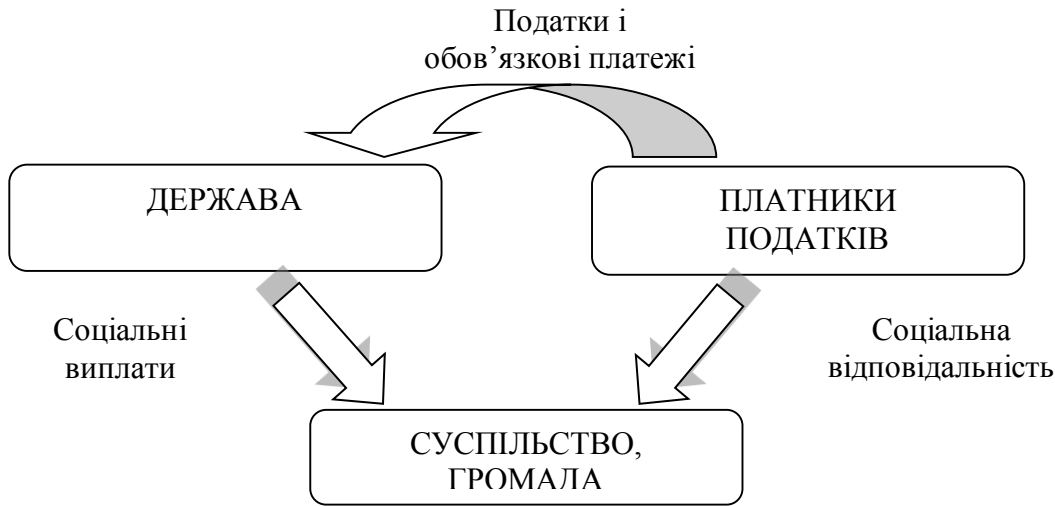

Рис. 1. Конфлікт інтересів при впровадженні соціальної відповідальності платників податків

Джерело: розроблено авторами на основі [7]

(Фінансовий результат до оподаткування збільшується на суму витрат платника податку на утримання та експлуатацію соціальної сфери...: дитячих ясел або садків; закладів середньої і середньої професійно-технічної освіти та закладів підвищення кваліфікації працівників такого платника податку; дитячих, музичних і художніх шкіл, шкіл мистецтв; спортивних комплексів, залів і майданчиків, що використовуються для фізичного оздоровлення та психологічної реабілітації працівників платника податку, клубів і будинків культури...).

Що стосується платників податків з позиції активного учасника конфлікту інтересів, необхідно чітко визначення в їх філософії бізнесу пріоритету не тільки на максимізацію прибутку, а на поєднання соціальної і економічної складової розвитку, чому посприяють наступні акценти: повноцінно фінансувати дитячі садки; розвиток загальної та професійної освіти працівників; співробітники та їх діти повинні бути здорові; умови праці та життя людей повинні бути комфортні; належний рівень екології та ін.

Проблеми впровадження концепції соціальної відповідальності платників податків сьогодні обумовлені тенденціями, що склались за останні десятиліття в Україні, а саме [7]:

- успішні та найрозумніші жінки відмовляються народжувати більше 1 дитини;
- заводи, відмовившись від власних навчальних закладів у 90-ті, і тепер відчувають величезний кадровий голод на робітничі спеціальності;

- молодь без стажу ніхто не хоче брати на роботу через 5-10-річне відставання розвитку освіти від потреб економіки та суспільства;

- масова культура та мистецтво базується переважно на відданих справі аматорах;
- люди часто хворіють, пропускаючи роботу, вимагаючи виплати лікарняних;
- тривалість життя одна з найнижчих у Європі.

Розглядаючи соціальну відповідальність платників податків слід зосередити увагу також на формування сприятливого соціального клімату, який за своєю суттю відображає наскільки усвідомлені обрана філософія бізнесу, загальні цілі та завдання, наскільки гарантоване дотримання всіх конституційних прав і обов'язків працівників як громадян, рівень культури суб'єкта господарювання.

На формування сприятливого соціального клімату платників податків здійснюють ряд фактори, а саме:

- соціальна умотивованість працівників;
- групова згуртованість і одностійкість;
- стиль управління;
- соціальна сумісність;
- неформальні взаємини та норми;
- інші.

Серед зазначених факторів формування сприятливого соціального клімату особливу роль відіграє рівень управлінської діяльності, безпосередньо стиль управління і весь комплекс функцій, виконуваних керівництвом. Сприятливий соціальний клімат формується тільки тоді, коли платники пода-

тків на практиці сприяють прагненню співробітників до успіхів як моральних так і матеріальних, беруть за основу принципи самоорганізації та саморозвитку.

За сучасних умов господарювання та забезпечення соціальної відповідальності для платників податків важливо вчасно виявити нагальні проблеми у соціальному кліматі та визначити напрями його покращення, що досягається за рахунок оцінювання основних його параметрів:

- ефективність організації і адміністрування, відповідальність, дієвість, своєчасність рішень, продуктивність;

- рівень перешкод в роботі в наслідок адміністративної косності і бюрократизму, що перешкоджає успішному виконанню завдань;

- стимулювання високого рівня досягнень в роботі, допущення певного рівня ризику при виконанні завдань.

Вище означене дозволило дійти висновку, що впровадження концепції соціальної відповідальності платників податків не можливо без усвідомленої активності, спрямованої на формування, підтримку та регулювання сприятливого соціального клімату колективу. Розвиток усвідомленої активності може відбуватись за такими напрямками:

- створенні сприятливої соціальної атмосфери сумісної діяльності колективу;

- постійна робота платника податків спрямована на оптимізацію клімату;

- використання наукових досягнень в практичну діяльність.

Сприятливий соціальний клімат це результат постійної роботи платників податків і його найманих працівників, а його розвиток може бути оцінкою ефективності роботи суб'єкту господарювання через показники: економічної результативності; результативності у галузі організації праці та забезпеченні гідної праці; екологічної результативності; результативності взаємодії з суспільством; відповідальності за якість продукції та ін.

Слід наголосити, що в тяжких економічних умовах, що склалися в Україні сьогодні пріоритетним напрямом розвитку платників податків на принципах соціальної відповідальності повинно відбуватись в напрямі реорганізації та модернізації виробництва, збереження кадрового потенціалу, збалансування інтересів всіх зацікавлених сторін –

боротьба виключно за максимізацію прибутку будь-яким шляхом є неприпустимою.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Стійкий розвиток економіки держави передбачає впровадження інструментів стратегічного управління у діяльність платників податків на принципах соціальної відповідальності, усвідомлення суб'єктами господарювання її важливості для збільшення загальної ефективності їх діяльності. До тих пір поки платники податків не усвідомлять, що соціальна відповідальність бізнесу є основою розвитку бізнесу позитивних перетворень очікувати не слід.

У цьому процесі держава відіграє важливу роль через законодавче регулювання соціально-економічних відносин, стимулювання та підтримку платників податків, що обирають соціально відповідальну поведінку, створення наукової підтримки цього процесу, впровадження світового досвіду в національну практику.

Література

1. Зінченко А.Г. Корпоративна соціальна відповідальність 2005-2010 : стан та перспективи розвитку / А.Г. Зінченко, М.А. Саприкіна. – К : Вид-во «Фарбований лис», 2010. – 56 с.

2. Податковий кодекс України від 2.12.10 р. № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 12-14, №15-16. – Ст. 112. – (Зі змін. та допов.).

3. Корпоративная социальная ответственность : управленческий аспект : [монография] / Под общ. ред. д.э.н., проф. И.Ю. Беляевой, д.э.н., проф. М.А. Эскиндарова. — М. : КНОРУС, 2008. — С. 22.

4. Bowen H.R. Social Responsibilities of the Businessman / Bowen H.R. – New York : Harper & Row : 1953. – 167 p.

5. Марущак Н. В. Еволюція концепції корпоративної соціальної відповідальності / Н. В. Марущак // Європейські перспективи. – 2012. – № 2 ч.1. – С. 213-221.

6. Крикун В.А. Сутність та еволюція концепції соціальної відповідальності бізнесу / В.А Крикун // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – В. 6. Ч. 1. – С. 91-94.

7. Рогозний С. Податковий аспект корпоративної соціальної відповідальності, або як змусити платити неплатників. [Електрон-

ний ресурс]. – Режим доступу : [http : // www.rogozny.com.ua/](http://www.rogozny.com.ua/)

References

1. Zinchenko A.G. Korporatyvna socialna vidpovidal'nist' 2005-2010: stan ta perspektyvy rozvytku / A.G. Zinchenko, M.A. Saprykina. – K : Vydvo «Farbovanyj lyst», 2010. – 56 s.

2. Podatkovyj kodeks Ukrai'ny vid 2.12.10 r. № 2755-VI // Vidomosti Ver-hovnoi' Rady Ukrai'ny. – 2011. – № 12-14, №15-16. – St. 112. – (Zi zmin. ta dopov.).

3. Korporatyvnaja socyal'naja otvetstvennost' : upravlencheskyj aspekt : [monografyja] / Pod obshh. red. d.э.n., prof. Y. Ju. Beljaevoj, d.э.n., prof. M.A. Эskyndarova. — M. : KNORUS, 2008. — S. 22.

4. Bowen H.R. Social Responsibilities of the Businessman / Bowen H.R. – New York : Harper & Row : 1953. – 167 p.

5. Marushhjak N. V. Evoljucija koncepcii korporatyvnoi' social'noi' vidpovidal'nosti / N. V. Marushhjak // Jevropejs'ki perspektyvy. – 2012. – № 2 ch.1. – S. 213-221.

6. Krykun V.A. Sutnist' ta evoljucija koncepcii' social'noi' vidpovidal'nosti biznesu / V.A Krykun // Naukovyj visnyk Hersons'kogo derzhavnogo universytetu. – 2014. – V. 6. Ch. 1. – S. 91-94.

7. Rogoznyj S. Podatkovyj aspekt korporatyvnoi' social'noi' vidpovidal'nosti, abo jak zmusyty platyty neplatnykiv. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : [http : // www.rogozny.com.ua/](http://www.rogozny.com.ua/)

Алешкин В.С., Кушал И. Н.

Социальная ответственность налогоплательщиков

В статье рассмотрены генезис и эволюция концепции социальной ответственности плательщиков налогов; очерчены положительные и отрицательные последствия внедрения социальной ответственности в философию бизнеса налогоплательщиков; определены направления преодоления конфликта интересов между государством, налогоплательщиками и обществом; охарактеризованы негативные тенденции внедрения социальной ответственности в практическую деятельность налогоплательщиков; обоснована необходимость осознанной деловой активности, направленной на формирование, поддержки и регулирования благоприятного социального климата налогоплательщиков. Доказана необходимость для обеспечения социальной ответственности налогоплательщиков осознанной активности, направленной на формирование, поддержку и регулирование благоприятного социального климата.

Ключевые слова: налогоплательщики, общество, социальная ответственность, конфликт, социально-экономическое пространство, социальные интересы, социальный климат.

Aleshkin V., Kushal I.

Social Responsibility taxpayers

The article discusses the genesis and evolution of the concept of social responsibility taxpayers; it identifies the positive and negative effects of introducing a social responsibility to satisfy the business philosophy of taxpayers; the ways of overcoming the conflict between the interests the state, taxpayers and society; described the negative trends of integration of social responsibility in the practice of taxpayers; the necessity of conscious business activity aimed at the formation, support and regulation of a favorable social environment. Proved the necessity to ensure social responsibility of taxpayers asset conscious-ness aimed at developing, supporting and enabling social regulation climate.

Keywords: taxpayers, society, social responsibility, conflict, social and economic environment, social interests and social climate.

Рецензент: Заблодська І. В. – доктор економічних наук, професор, Директор Луганської філії Інституту економіко-правових досліджень Національної академії наук України, м. Київ, Україна.

Reviewer: Zablodskaya I. – Professor, PhD of Economics, Director of the Institute of economic and legal research Lugansk branch National academy sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

e-mail: zablodin@yandex.ru

*Статья подана
20.08.2015 г..*

ПРОБЛЕМИ ІСНУЮЧОЇ МЕТОДОЛОГІЇ ФІНАНСОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Глобальна фінансова криза виявила фундаментальні проблеми в принципах фінансового регулювання і на рівні окремих фінансових інститутів, і на рівні національних економік, і на рівні світової фінансової системи в цілому. Нинішня світова криза за формою виглядає як обвал кредитного ринку в США, що поширився по всьому світу. Зазначено, що накопичення системних ризиків обумовлюються не стільки динамікою індивідуальних ризиків, скільки структурними особливостями системи та механізмами поширення кризи між її підсистемами. При цьому в якості стартового поштовху, що запускає кризу, можуть виступати як зовнішні, так і внутрішні чинники, зокрема: погіршення торгової кон'юнктури, реверс потоків спекулятивного капіталу, зміна процентних ставок або валютного курсу, банкрутство системоутворюючих інститутів, політичні події, техногенні шоки.

Ключові слова: фінансове регулювання, методологія, проблеми стимулювання, кризові явища.

Постановка проблеми. Ринкові перетворення в економіці України і входження її у світовий економічний простір визначили процес розвитку фінансового сектора економіки. Мова вже йде не просто про зростання ролі фінансових інститутів у розвитку реального сектора, а про специфічний процесі фінансизації економіки. Швидкість змін у функціонуванні фінансового сектора перевищує можливості розгортання економічних досліджень. Тим не менше, процес розвитку цього сектора економіки дозволяє зробити висновок про необхідність його поступової інституціоналізації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У теоретико-методологічній області інституціоналізму сьогодні плідно працюють такі російські та українські вчені: З. Ватаманюк, В. Вольчак, Т. Гайдай, А. Гальчинський, В. Геєць, А. Гриценко, В. Демет'єв, О. Іншаков, Р. Капелюшніков, С. Кірдіна, Г. Клейнер, Я. Кузьмінов, Ю. Латов, Р. Нуреев, А. Олійник, Ю. Ольсевич, В. Полтерович, В. Решетіло, В. Тарасевич, В. Якубенко та ін. Останнім часом активізувався науковий пошук у сфері інституційних аспектів функціонування фінансового сектора в Україні, проте проблема його інституціоналізації в умовах триваючих ринкових перетворень економіки України поки що не отримала необхідного відображення в економічній літературі.

Мета статті – виявлення проблем методології фінансового регулювання, що наразі використовується в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Глобальна фінансова криза виявила фундаментальні проблеми в принципах фінансового регулювання і на рівні окремих фінансових інститутів, і на рівні національних економік, і на рівні світової фінансової системи в цілому. Нинішня світова криза за формою виглядає як обвал кредитного ринку в США, що поширився по всьому світу. Однак, по суті, це тільки одне з глобальних проявів симптомів більш серйозної хвороби - надмірного накопичення системних ризиків і протиріч між глобальним характером фінансових потоків і локальним, фрагментарним, проциклічними характером фінансового регулювання. Розвиток мережевих фінансових структур, через які проходять глобальні потоки капіталу, за своєю природою є внутрішньо нестійким і нестабільним. Ця нестійкість ендемогенно породжує накопичення системних ризиків, що в кінцевому підсумку навіть при незначних екзогенних шоках призводить до «ефекту доміно», колапсу фінансової системи і передачі кризових процесів в реальний сектор. Якщо природа системного ризику та заходи щодо його мінімізації регуляторами ідентифіковані неправильно, то можливий розвиток другого раунду кризи, яка може бути спровокований зворотними зв'язками від реального сектора до фінансового.

Поточна світова криза показала, що національні та наднаціональні органи регулювання і нагляду виявилися не в змозі запобігати системним ризикам. Більш того, багато норми регулювання (зокрема, Базельські стандарти банківського регулювання і нагляду) виявили яскраво виражену проціклічність, тобто деструктивну здатність підсилювати економічні цикли і загострювати розвиток кризових процесів. Вимоги до капіталу, правила обліку активів на підставі їх ринкової вартості та інші регулюючі норми в тому вигляді, в якому вони в даний час існують, є надзвичайно проціклічними. Під час бумів вони стимулюють фінансові інститути пом'якшувати кредитні стандарти, послаблювати контроль і полегшувати доступ до кредитів, тим самим, загострюючи фазу підйому. А під час спадів змушують продавати заставні активи і обмежувати кредит більше, ніж це виправдано, тим самим посилюючи фазу падіння. Небезпека полягає в тому, що традиційно увагу фінансових регуляторів та органів банківського нагляду направлено на моніторинг та попередження індивідуальних ризиків тих чи інших фінансових інститутів в аспекті їх кредитних, валютних, ринкових ризиків, ризиків ліквідності та ін. При цьому системні ризики, які є ризиками принципово іншої природи, залишаються за межами уваги регуляторів. В рамках традиційної парадигми фінансового регулювання не враховується унікальність феномена системного ризику, яка полягає в тому, що зниження індивідуальних ризиків елементів фінансової системи може призвести не до зниження, а, навпаки, до різкого зростання колективного (системного) ризику. Тобто найбільш раціональне поведінку з погляду індивідуального учасника ринку (наприклад, масовий продаж банками заставних активів в цілях підвищення рівня ліквідності) не завжди є таким з загальносистемних позицій економіки в цілому. Навпаки, це може призвести до катастрофічних системних ефектів, зокрема, до різкого падіння цін і колапсу на ринку активів. Накопичення системних ризиків обумовлюються не стільки динамікою індивідуальних ризиків, скільки структурними особливостями системи та

механізмами поширення кризи між її підсистемами. При цьому в якості стартового поштовху, що запускає кризу, можуть виступати як зовнішні, так і внутрішні чинники, зокрема: погіршення торгової кон'юнктури, реверс потоків спекулятивного капіталу, зміна процентних ставок або валютного курсу, банкрутство системоутворюючих інститутів, політичні події, техногенні шоки та ін. Спонтанність подій, які можуть спричинити за собою кризу, ускладнює прогнозування конкретного моменту реалізації системних ризиків, а загальноекономічна природа цих ризиків не дозволяє окремим учасникам фінансових ринків застрахуватися від їх наслідків, так як інститути, покликані приймати на себе страхові зобов'язання, самі виявляються залученими в системну кризу. Відсутність ринків страхування і можливостей хеджування системних ризиків є одним з їхніх головних відмінностей від приватних видів ризиків, для яких є повні ринки.

В даний час, незважаючи на згасання першої хвилі глобальної кризи, системні ризики не усунуті. Величезні вливання ліквідності з боку регуляторів в різних країнах згладили кризові симптоми, однак вони не усунули, а тільки замаскували глибокі фундаментальні проблеми накопичення системних ризиків.

Світовими лідерами обговорюються стратегії згортання стимулюючих програм, виведення надлишків ліквідності з фінансової системи і, в цілому, можливих напрямів проведення глобальної фінансової реформи. Однак на сьогодні рівень розуміння природи, джерел і механізмів накопичення системних ризиків залишається недостатньо глибоким. А, отже, недостатньо ясними залишаються принципи оцінки та необхідні заходи по скороченню цих ризиків.

Свідченням цього є ті ризики, які закладені вже в новий проект макропруденціальний нагляд - Базель III.

В якості головної мети нової версії Базельських стандартів Базель III проголошена завдання посилення банківських систем та підвищення їх стійкості з тим, щоб не допустити повторення кризи, подібної поточним. Для цього зроблено різке

посилення вимог до капіталу банків і їх показників ліквідності. У рамках старої парадигми мислення це виглядає досить логічно і переконливо: «більше власного капіталу і вище ліквідність - менше ризику». Однак у самому корені існуючої парадигми закладені фундаментальні системні ризики, які не тільки не усуваються проведеними реформами, а й стають більш небезпечними. У чому ж полягають ці небезпеки?

По-перше, нові Базельські стандарти Базель III сприятимуть посиленню процесу переміщення ризиків у тіньовий банківський сектор. Так як банки будуть обтяжені додатковим податковим навантаженням, в сенсі додаткових вимог до капіталу та ліквідності, посиляться їхня мотивація до переміщення ризиків за рамки регулювання - в сферу позабалансових операцій. Однак ці ризики не підуть з фінансової системи, і їх нерегульоване накопичення буде породжувати більш серйозні - системні ризики. Необхідно не стільки посилення вимог до офіційного банківському сектору, скільки розширення рамок регулювання та охоплення міжнародним наглядом операцій небанківських фінансових структур, зокрема, хеджевих фондів та інших транснаціональних фінансових компаній.

Другим аспектом непередбачених небезпечних наслідків нової структури фінансового регулювання є її неявна спрямованість на помилкову системну мета - стимулювання розвитку саме тієї бізнес-моделі банківської справи, яка спровокувала розвиток поточної кризи. Аналіз кризових процесів показав, що з двох банківських бізнес-моделей, англо-саксонської і континентальної європейської, більш стійкою виявилася європейська. Банки з англо-саксонської бізнес-моделлю, які найбільш активно оперували на ринку сек'юритизованих активів, виявилися найбільш уразливими перед кризою. Саме такі банки зажадали найбільш інтенсивних державних впливань для запобігання фінансового колапсу всієї системи. На противагу цьому, активи універсальних банків континентальної Європи були набагато більш диверсифікованими у сфері роздрібних і корпоративних кредитних операцій, а їх мене-

джмент був більш зосередженим на якості клієнтської бази, ніж на ринковій вартості позабалансових активів. Ці банки були менш заражені токсичними активами і менш гостро потребували державному порятунку. Реформи Базельських стандартів будуть набагато більш болючими саме для цих більш стабільних банків, стимулюючи зміни їх консервативної бізнес-моделі на більш ризиковану.

Нові вимоги до банківського капіталу і ліквідності в середньостроковому періоді призведуть до скорочення банківського прибутку і зростання конкуренції за депозити. Неминучий зростання витрат повинен бути компенсований більш високою продуктивністю банківської системи і більш високими витратами її клієнтів. Як наслідок цього, в умовах зростаючої конкуренції зросте мотивація деяких банків до проведення операцій в більш прибуткових сферах, неминуче супроводжуються більш високим ризиком. Це більш сильно вдасть по більш надійним банкам з більш консервативної по відношенню до ризиків політикою. Вони будуть змушені збільшувати рентабельність інвестицій або скорочуючи активність у сфері операцій з більш низькою маржею, тобто у сфері кредитування підприємств реального сектора, або збільшуючи вартість кредитування, або нарощування операції у сфері з більш високою маржею і високим ризиком. Це очевидно матиме негативні наслідки для розвитку реального сектора та економічного зростання.

Іронія полягає в тому, що банківська бізнес-модель, яка є основою фінансової стабільності та економічного зростання, буде головною жертвою нових правил фінансового регулювання. При цьому, ще більше ніж раніше, буде стимулюватися розвиток породжує кризу бізнес-моделі, спрямованої на активний пошук короткострокового прибутку замість стабільного довгострокового помірної доходу на основі ретельного аналізу і обережного підходу до прийняття ризиків.

Третій аспект небезпечних непередбачених наслідків впровадження міжнародних стандартів Базель III стосується нових правил розрахунку фінансового лева-

реджа. Базельські пропозиції запровадити абсолютний коефіцієнт левереджа без урахування реального ризику активів є найбільш спірними.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Важливість концепції системного ризику для фінансових регуляторів полягає в тому, що вона є ключем до розуміння внутрішньої природи фінансової стабільності та механізмів її порушення. Фактично, для того, щоб забезпечувати фінансову стабільність, необхідно вміти прогнозувати зони можливого накопичення системних ризиків і здійснювати регулювання таким чином, щоб запобігати процеси їх формування або, принаймні, досягнення ними критичного рівня. Вирішення цього завдання нашою вважається на серйозні методологічні та технічні проблеми. Частина труднощів полягає в тому, що вже на рівні постановки задачі фінансового регулювання методологічні акценти розставлені некоректно: задача прогнозування джерел, динаміки накопичення та раннього попередження системних ризиків підміняється завданням оцінки наслідків первинних шоків на базі стрес - тестування. Замість того, щоб на постійній основі, планомірно здійснювати роботу з дослідження природи, прогнозуванню можливих джерел та запобігання системних ризиків, які накопичуються в той час, коли «ще все гаразд», тобто на стадіях цінкових бумів і економічного зростання, регулятори починають діяти тоді, коли зерна системної кризи вже посіяні і дали бурхливі сходи - на стадії спаду. При цьому для цілей прогнозування використовуються традиційні методи стрес - тестування. Ці методи, при всій їх корисності, страждають рядом істотних недоліків. По-перше, в їх основі лежать спрощені моделі, які не можуть уловлювати і своєчасно прогнозувати системні ефекти. По-друге, акцент на первісних шоках зміщує увагу регуляторів від стратегічної комплексної роботи з побудовування внутрішньо стійкої системи, здатної абсорбувати шоки, до тактичних заходів по виробленню реакцій на ці шоки. Таким чином, традиційно сама постановка завдання фінансового регулювання є недостатньо коректною.

Література

1. Жалило Я. А. Економічна стратегія держави у нестабільних економічних системах: [монографія] / Жалило Я. А. – К.: НІСД, 1998. – 336 с.
2. Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава [Електронний ресурс]. – Програма економічних реформ на 2010 – 2014 рр. – Реж. дост: <http://www.president.gov.ua/docs/pdf>.
3. Котляров М. А. Повышение эффективности регулирования финансового рынка / М. А. Котляров, О. В. Ломтатидзе // Финансы. – 2011. – №1. – С. 60–64.
4. Лукінов І. Економічні трансформації (наприкінці ХХ сторіччя) / Лукінов І. – К.: Книга, 1997. – 455 с.
5. Новицький В. Є. Інституційне регулювання в умовах кризи: реалії та імперативи / В. Є. Новицький // Економічний часопис – ХХІ. – 2010. - № 1–2. – С.9–11.
6. Пушкарева В.М. История финансовой мысли и политики налогов: учеб. пос. / Пушкарева В.М. – М.: Финансы и статистика, 2001. – 256 с.
7. Block F. Postindustrial Possibilities: A Critique of Economic Discourse / Block F. – Berkeley: University of California, 1992. – 342 p.

References

1. Zhalylo YA. A. Ekonomichna stratehiya derzhavy u nestabil'nykh ekonomichnykh systemakh: [monohrafiya] / Zhalilo YA. A. – K.: NISD, 1998. – 336 s.
2. Zamozhne suspil'stvo, konkurentospromozhna ekonomika, efektyvna derzhava [Elektronnyy resurs]. – Prohrama ekonomichnykh reform na 2010 – 2014 rr. – Rezh. dost: <http://www.president.gov.ua/dpdf>.
3. Kotlyarov M. A. Povyshenye éffektivnosti rehulyrovannya fynansovoho rynku / M. A. Kotlyarov, O. V. Lomtatydze // Fynansy. – 2011. – №1. – S. 60–64.
4. Lukinov I. Ekonomichni transformatsiyi (naprykintsi KHKH storichchya) / Lukinov I. – K.: Knyha, 1997. – 455 s.
5. Novyts'kyu V. YE. Instytutsiyne rehulyvannya v umovakh kryzy: realiyi ta im-peratyvy / V. YE. Novyts'kyu // Eko-

nomichnyy chasopys – КНКНІ. – 2010. - № 1–2. – S.9–11.

6. Pushkareva V.M. Ystoryya fynan-sovoy mysly y polytyky nalohov: ucheb. pos. / Pushkareva V.M. – М.: Fynansy y statystyka, 2001. – 256 s.

7. Block F. Postindustrial Possibilities: A Critique of Economic Discourse / Block F. – Berkeley: University of California, 1992. – 342 p.

Демчук Н. И., Крючко Л. С.

Проблемы существующей методологии финансового регулирования

Глобальный финансовый кризис выявил фундаментальные проблемы в принципах финансового регулирования и на уровне отдельных финансовых институтов, и на уровне национальных экономик, и на уровне мировой финансовой системы в целом. Нынешний мировой кризис по форме выглядит как обвал кредитного рынка в США, он распространился по всему миру. Отмечено, что накопление системных рисков обуславливается не столько динамикой индивидуальных рисков, сколько структурными особенностями системы и механизмами распространения кризиса между ее подсистемами. При этом в качестве стартового толчка, запускает кризис, могут выступать как внешние, так и внутренние факторы, в частности: ухудшение торговой конъюнктуры, реверс потоков спекулятивного капитала, изменение процентных ставок или валютного курса, банкротство системообразующих институтов, по-аналитические события, техногенные шоки.

Ключевые слова: финансовое регулирование, методология, проблемы стимулирования, кризисные явления.

Demchuk N., Krychko L.

Financial problems existing methodology regulation

The global financial crisis has exposed fundamental problems in the principles of financial regulation at the level of individual financial institutions and at the level of national economies, and the ditch, no global financial system as a whole. The current global crisis is likely to form the collapse of the credit market in the US, has spread around the world. Indicated that the accumulation of these risks are caused not so much the dynamics of individual risks, we as structural and system characteristics and mechanisms of the crisis spread between its subsystems. At the same time as the starting impulse that triggers the crisis can serve both external and internal factors, including: deterioration in trading conditions, reverse flows of speculative capital, changes in interest rates or exchange rates, bankruptcy systemically important institutions, and lytic events man-made shocks.

Keywords: financial regulation, methodology, challenges stimulation crisis.

Рецензент: Павлов К. В. – доктор економічних наук, професор, проректор з наукової роботи Іжевського інституту управління, завідувач кафедри «Економіка» Камського інституту гуманітарних та інженерних технологій, м. Іжевськ, Російська Федерація.

Reviewer: Pavlov K. – Professor, PhD of Economics, vice-rector of sciences Izhevsk of institute of management, head of Economy Department Kamsky institute of humanitarian and engineering technologies, Izhevsk, Russian Federation.

e-mail: kvp_ruk@mail.ru

*Стаття подана
02.08.2015 р.*

РОЗВИТОК РИНКУ СТРАХОВИХ ПОСЛУГ З УРАХУВАННЯМ ЛОЯЛЬНОСТІ

Однією з головних проблем ринку страхування України є відсутність у населення усвідомленої потреби у страхових послугах, тому подолання низького рівня страхової культури є одним з основних завдань для розвитку ринку. У статті зазначається, що лояльність до страхової компанії сприяє позитивному досвіду страхувальника та формує ставлення до ринку загалом. Визначено чинники, що сприяють формуванню лояльності страхувальника. Побудовано когнітивну модель дослідження ринку страхових послуг з урахуванням лояльності страхувальників для визначення стратегій щодо її збільшення.

Ключові слова: страхові послуги, страховий ринок, страхова культура, довіра, лояльність.

Постановка проблеми. В умовах складної економічної ситуації та високої конкуренції на ринку перед кожною страховою компанією постають питання щодо утримання наявних клієнтів та розширення клієнтської бази. Однією з головних проблем ринку страхування України виступає відсутність у населення усвідомленої потреби у страхових послугах та низький рівень страхової культури. Свідченням розвитку негативних тенденцій на національному страховому ринку є зниження рівня страхових виплат з 33% у 2009 р. до 18,9% у 2014 р. Задачами для головних економічних агентів ринку страхування є проведення роботи щодо ознайомлення з можливостями страхування, збільшення доступності страхових послуг, позиціонування страхування як засобу захисту від непрогнозованих обставин (ризиків). Вирішенню поставлених проблем сприяє процес зміцнення лояльності та підвищення на її основі страхової культури через позитивне сприйняття окремих страхових послуг. Тому існує потреба у визначенні механізму формування лояльності страхувальників.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Багато досліджень вчених присвячено розвитку ринку страхових послуг та виявленню факторів, що формують страхову культуру, зокрема Журавки О. [1], Кравчук Г. [2], Піратовського Г. [3], Рибальченко Л. [4], Фурмана В. [5] та інших. Вагомий внесок у дослідження теоретико-методологічних основ лояльності споживачів до товарів та послуг, виявлення чин-

ників щодо її підвищення зробили такі науковці: Бакурова А. [6], Приказнюк Н., Тлуста Г. [7] Херрманн А. [8] та інші.

Мета статті полягає у побудові моделі для дослідження ринку страхових послуг з урахуванням лояльності страхувальників.

Виклад основного матеріалу дослідження. Подолання низького рівня страхової культури є одним з основних завдань розвитку ринку страхових послуг. Страхова система України, яка сформувалася у середовищі знецінення коштів в результаті інфляції на початку 90-х рр., характеризується значним рівнем недовіри та недостатньою фінансовою грамотністю населення. На відміну від розвинутих країн світу, населення України не сприймає страхування як необхідний елемент захисту життя, здоров'я і майна від різних небезпек, що спричиняє низький попит на продукти страхових компаній [1]. У структурі валового внутрішнього продукту частка страхових премій у середньому складає 2,2%, в той час як середньоєвропейський показник – 8% (рис. 1). Побудова ефективного ринку страхування засноване на врахуванні інтересів його основних суб'єктів для досягнення сталого економічного зростання, підвищення соціально-економічної захищеності та добробуту населення.

При цьому держава повинна створити умови як для забезпечення прозорості діяльності страхових компаній, так і для підвищення зацікавленості страхувальників у отриманні страхових послуг.

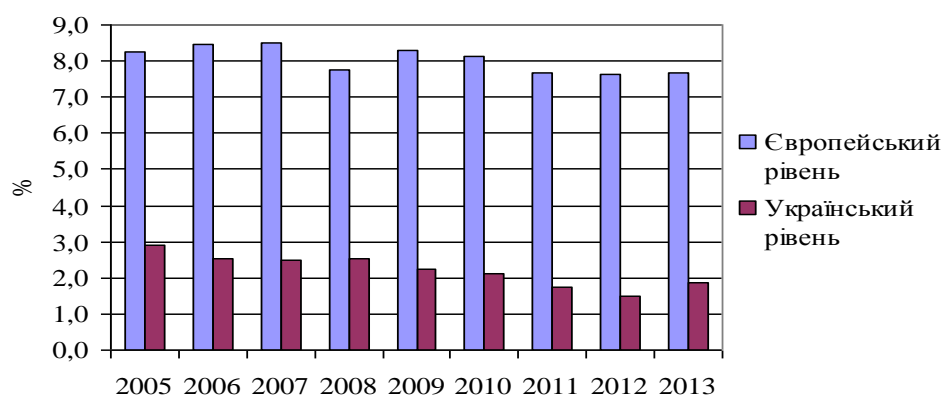

Рис. 1. Динаміка частки страхових премій у ВВП за 2005-2013 рр.

Джерело: узагальнено автором на підставі [9; 10]

Цілі державного регулювання страхового ринку визначаються необхідністю стимулювання розвитку страхового ринку та інвестиційної діяльності; забезпечення економічної безпеки та економічного зростання; вирішення соціальних проблем та розвитку підприємницької діяльності [4]. Необхідність державного регулювання ринку страхових послуг обумовлена значним впливом дій окремої страхової компанії на загальний рівень ставлення страхувальників до ринку, адже через позитивне сприйняття окремого страхового продукту або фірми формується довіра до ринку страхових послуг загалом. Зацікавленість держави у функціонуванні ринку страхових послуг полягає у [5]: залученні додаткових коштів, що є джерелом довгострокових інвестиційних ресурсів; підвищенні соціального захисту населення через забезпечення додаткового доходу, що не залежить від розміру державних виплат; зниженні навантаження на видаткову частину бюджету через зменшення витрат держави на соціальне забезпечення громадян; утворенні нових робочих місць. Як зазначається у роботі [5] стратегія розвитку страхового ринку України має бути орієнтована передусім на досягнення належного рівня особистого страхування. Наразі у структурі загального обсягу валових страхових премій частка валових страхових премій від фізичних осіб становить близько третини всіх премій (значення коливалось від 26,7% у 2008 р. до 35,6% у 2014 р.) [9]. Страхова культура формується

завдяки підвищенню довіри клієнтів страхового ринку через виважені дії з боку держави та страховиків щодо збільшення інформаційної прозорості та освіченості страхувальників щодо страхових продуктів.

Дослідження ринку страхових послуг варто проводити на двох рівнях, оскільки довіра до страхування на макрорівні виступає фактором формування страхової культури, а на мікрорівні – лояльності. В той же час лояльність до страхової компанії сприяє позитивному досвіду страхувальника та формує рівень страхової культури і ставлення до ринку загалом (рис. 2).

До чинників, що впливають на страховий ринок на макрорівні, у роботах [3; 1] віднесено наступні: загальна макроекономічна ситуація; політична та соціальна стабільність; державні гарантії, державний нагляд; інфляційні очікування; наявність повної інформації про ситуацію в економіці; низький рівень доходів громадян; регіональні диспропорції у наданні страхових послуг, які в невеликих містах та селах є малодоступними; чутливість до ризику або наявність страхового інтересу; попит на страхові послуги; кон'юнктура перестраховального, фондового та інвестиційного ринків; міжнародна конкуренція; механізм державного нагляду (регулювання) страхової діяльності; ступінь присутності держави на страховому ринку; система оподаткування страховиків та страхувальників.

курентоспроможність страховика з точки зору страхувальника у дослідженні [2] відносять: оптимальність при співвідношенні “ціна/якість”; імідж та репутацію страховика; фінансове положення та рейтинг страхової компанії; компетентність та професіоналізм персоналу; доброзичливість та культуру обслуговування; менеджмент якості добросовісного виконання зобов’язань; повноту наданої інформації та її достовірність; умови страхування; місцезнаходження страхової компанії; можливість отримання повного пакета послуг, у який входять всі ризики, що цікавлять страхувальника.

Для визначення стратегій збільшення лояльності клієнтів ринку страхових послуг сформуємо когнітивну модель (рис. 3) на основі причинно-наслідкових зв’язків у вигляді знакового орієнтованого графу $G = \langle V, E \rangle$, де V – множина вершин, вершини $V_i \in V, i = 1, 2, \dots, k$ є елементами досліджуваної системи (табл. 1); E – множина дуг, дуги $e_{ij} \in E, i, j = 1, 2, \dots, N$ відображають взаємозв’язки між вершинами V_i та V_j .

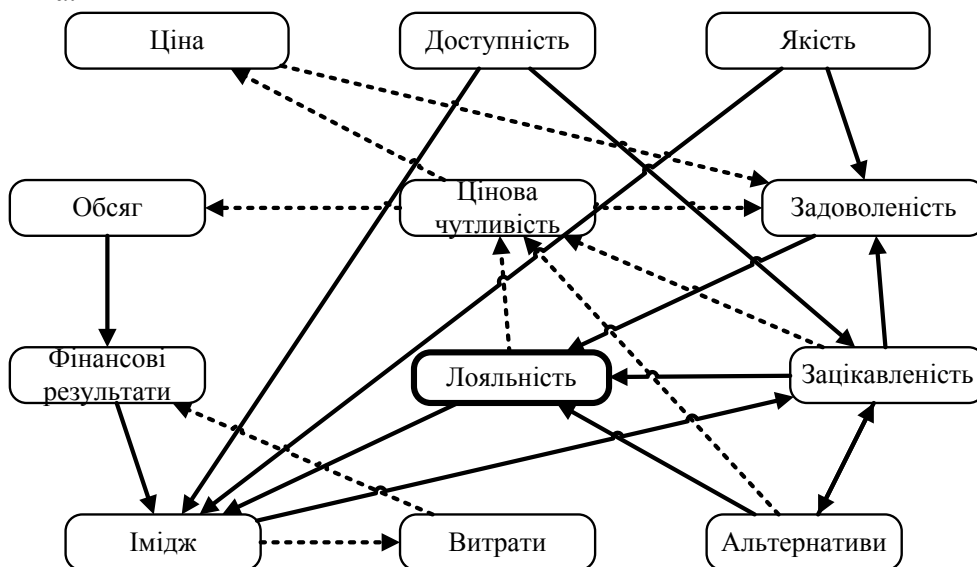

Рис. 3. Когнітивна модель дослідження ринку страхових послуг з урахуванням лояльності страхувальників

Джерело: розроблено автором

Цільна лінія позначає позитивний зв’язок, тобто при збільшенні значення одного фактору збільшується значення іншого, пунктирна лінія – від’ємний зв’язок, тобто збільшення значення одного фактору призводить до зменшення значення іншого і навпаки. Побудована модель є сукупністю знань про процеси, що відбуваються у системі, при формуванні лояльності споживача на основі таких причинно-наслідкових зв’язків: чим вища ефективність механізмів стимулювання лояльності споживача, тим нижчий рівень плинності клієнтів та більший його імідж; чим справедливіше здається споживачеві ціна продукту, тим вище його задоволеність від споживання; чим вище якість продукту у прийнятті страхувальника, тим більша його задоволеність; чим вище задоволеність

страхувальника, тим вища його лояльність; чим сильніше зацікавленість споживача в продукті, тим вище його задоволеність ним; чим сильніше зацікавленість споживача в продукті, тим ширше його уявний асортимент; чим ширше уявний споживачем асортимент, тим більше його лояльність; чим вищий імідж, тим менше витрат потрібно на залучення нових клієнтів та на просування нових продуктів; чим більше часу витрачається на пошук альтернатив і чим важче дається їх оцінка, тим його чутливість до цін знижується.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У статті визначено чинники, що формують відношення страхувальника до страхового ринку через його лояльність до страхової компанії.

Фактори когнітивної моделі

Фактори	Пояснення параметрів моделі
Лояльність	лояльність споживача
Цінова чутливість	зацікавленість та вигоди страхового продукту у того чи іншого страховика знижують цінову чутливість споживачів і підвищують їх готовність платити за послугу більше її фактичної ціни
Ціна	ціна послуги
Доступність	повнота наданої інформації щодо страхових послуг та її достовірність; доступність та зрозумілість послуг; місцезнаходження страхової компанії
Якість	компетентність та професіоналізм персоналу; доброзичливість та культура обслуговування; менеджмент якості добросовісного виконання зобов'язань
Задоволеність	обумовлена якістю продукту та відповідністю потребам користувача отриманих умов страхування
Зацікавленість	можливість отримання повного пакету послуг, у який входять всі ризики, що цікавлять страхувальника
Альтернативи	уявний асортимент (тобто продукти, які індивід приймає в розрахунок в своїх рішеннях про купівлю), який формується у свідомості потенційного покупця, при прийнятті рішення щодо вибору продуктів з якого ціні вже не приділяється значної уваги в порівнянні з іншими продуктовими характеристиками [8]
Витрати	витрати, що пов'язані з просуванням нових страхових продуктів та залученням нових клієнтів
Імідж	імідж та репутація страховика, його надійність
Фінансові результати	фінансове положення та рейтинг страхової компанії, що сформовані на основі фінансових результатів діяльності
Обсяг	обсяг залучених страхових премій

Джерело: розроблено автором

Обґрунтовано когнітивну модель дослідження ринку страхових послуг з урахуванням лояльності страхувальників. У подальшому планується оцінка системних характеристик когнітивної моделі та формування стратегій щодо збільшення лояльності.

Література

1. Журавка О.С. Страхова культура як один з чинників впливу на розвиток страхування [Електронний ресурс] / О.С. Журавка, С.Г. Лопатченко // Ефективна економіка. – 2015. – № 5. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4102>.
2. Кравчук Г.В. Методологічні засади управління конкурентоспроможністю страхових компаній: автореф. ... док. ек. наук: 08.00.08 / Ганна Вікторівна Кравчук. – Суми, 2010. – С. 42.
3. Піратовський Г.Л. Управління розвитком суб'єктів страхового підприємства: автореф. ... канд. ек. наук: 08.06.01 / Георгій Леонідович Піратовський. – К., 2004. – С. 27.
4. Рибальченко Л.В. Моделювання розвитку страхового ринку в Україні: автореф. ... канд. ек. наук: 08.00.11 / Людмила Володимирівна Рибальченко. – Запоріжжя, 2010. – С. 23.
5. Фурман В.М. Страховий ринок в Україні: проблеми становлення та стратегія розвитку: автореф. ... док. ек. наук: 08.04.01 / Василь Миколайович Фурман. – Київ, 2006.
6. Бакурова А.В. Моделювання ціноутворення у сфері послуг з урахуванням лояльності споживачів / А.В. Бакурова, Д.В. Очеретін // Вісник Запорізького національного університету. – 2010. – № 1(5). – С. 77–84.
7. Приказнюк Н. Підвищення привабливості страховиків шляхом удосконалення програм «лояльності» [Електронний ресурс] / Н. Приказнюк, Г. Тлуста // Економіка. – 2012. – С. 43–45. – Режим доступу: <http://papers.univ.kiev.ua/ekonomika/articles>.
8. Херрманн А. Детермінанти толерантного отношения потребителя к цене [Электронный ресурс] / А. Херрманн, Ф. Хубер, М. Врике. – Режим доступа: http://vasilievaa.narod.ru/ptpu/14_1_04.htm.
9. Статистика страхового рынка Украины [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forinsurer.com/stat>.
10. European Insurance in Figures dataset [Electronic resource] // Statistics. – 2013.

– Mode of access: <http://www.insuranceeurope>.

References

1. Zhuravka O.S. Strakhova kul'tura iak odyz z chynnykiv vplyvu na rozvytok strakhuvannia [Elektronnyj resurs] / O.S. Zhuravka, S.H. Lopatchenko // Efektyvna ekonomika. – 2015. – № 5. – Rezhym dostupu : <http://www.economy.nayka.com.ua/>.
2. Kravchuk H.V. Metodolohichni zasady upravlinnia konkurentospromozhnistiu strakhovykh kompanij : avtoref. ... dok. ek. nauk : 08.00.08 / Hanna Viktorivna Kravchuk. – Sumy, 2010. – S. 42.
3. Piratovs'kyj H.L. Upravlinnia rozvytkom sub'ektiv strakhovoho pidpriemnytstva : avtoref. ... kand. ek. nauk : 08.06.01 / Heorhij Leonidovych Piratovs'kyj. – K., 2004. – S. 27.
4. Rybal'chenko L.V. Modeliuvannia rozvytku strakhovoho rynku v Ukraini : avtoref. ... kand. ek. nauk : 08.00.11 / Liudmyla Volodymyrivna Rybal'chenko. – Zaporizhzhia, 2010. – S. 23.
5. Furman V.M. Strakhovyj rynek v Ukraini: problemy stanovlennia ta stratehiia rozvytku : avtoref. ... dok. ek. nauk : 08.04.01 /

Vasyl' Mykolajovych Furman. – Kyiv, 2006.

6. Bakurova A.V. Modeliuvannia tsinoutvorennia u sferi posluh z urakhuvanniam loial'nosti spozhyvachiv / A.V. Bakurova, D.V. Ocheretin // Visnyk Zaporiz'koho natsional'noho universytetu. – 2010. – № 1(5). – S. 77–84.
7. Prykazniuk N. Pidvyschennia pryvablyvosti strakhovykh shliakhom udoskonalennia prohram «loial'nosti» [Elektronnyj resurs] / N. Prykazniuk, H. Tlusta // Ekonomika. – 2012. – S. 43–45. – Rezhym dostupu : <http://papers.univ.kiev.ua/ekonomika>.
8. Herrmann A. Determinanty tolerant-nogo otnosheniya potrebitelja k cene [Elektronnyj resurs] / A. Herrmann, F. Huber, M. Vrike. – Rezhim dostupa : http://vasilievaa.narod.ru/ptpu/14_1_04.htm.
9. Statystyka strakhovoho rynku Ukrainy [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : <http://forinsurer.com/stat>.
10. European Insurance in Figures dataset [Electronic resource] // Statistics. – 2013. – Mode of access : <http://www.insuranceeurope.eu/>.

Шматко К. А.

Развитие рынка страховых услуг с учетом лояльности

Одной из главных проблем рынка страхования Украины является отсутствие у населения осознанной потребности в страховых услугах, поэтому преодоление низкого уровня страховой культуры является одной из основных задач для развития рынка. В статье отмечается, что лояльность к страховой компании способствует положительному опыту страхователя и формирует отношение к рынку в целом. Определены факторы, способствующие формированию лояльности страхователя. Построено когнитивную модель исследования рынка страховых услуг с учетом лояльности страхователей для определения стратегий по ее увеличению.

Ключевые слова: страховые услуги, страховой рынок, страховая культура, доверие, лояльность

Shmatko K.

The development of the insurance market considering loyalty

One of the main problems of the insurance market of Ukraine is the lack of perceived needs of the population in insurance services, so overcoming the low level of insurance culture is one of the major challenges for the development of the market. Noted in the article that loyalty to the insurance company helps to ensure a positive experience of the insurer and generates relation to the market as a whole. Defined the factors that contribute to the formation of loyalty. Was constructed cognitive model of research of the insurance market considering loyalty to identify strategies to increase it.

Keywords: insurance services, insurance market, insurance culture, trust, loyalty.

Рецензент: Костирко Л. А. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Фінанси» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, Северодонецьк, Україна.

Reviewer: Kostyrko L. – Professor, PhD of Economics, Head of Finances Department Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, Severodonetsk, Ukraine.

e-mail: lid_kost@mail.ru

Стаття подана 20.08.2015 р.

УДК 336.1.003.13

БІГДАН І. А., КАЩЕНА Н. Б.

АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МЕНЕДЖМЕНТУ ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

У статті розглянуто статистичний моніторинг результатів фінансово-господарської діяльності підприємства як єдину інтегровану систему статистико-аналітичного інструментарію спостереження та подання інформації за встановленим переліком критеріїв на основі єдиних методологічних та інформаційно-технологічних принципів. Предметом дослідження виступають результати господарських процесів, методом дослідження є спостереження і вимір причинно-наслідкових зв'язків між статистичними показниками, а також розрахунок кількісних характеристик і виявлення якісних аспектів процесів фінансово-господарського розвитку. Мета й завдання статистичного моніторингу результатів фінансово-господарської діяльності підприємств полягають в узагальненні, систематизації та оцінці сучасного стану і використання фінансово-економічних ресурсів, визначенні тенденцій розвитку на майбутнє з урахуванням зміни факторів внутрішнього і зовнішнього середовища функціонування підприємств в ринковому просторі.

Ключові слова: показник, оцінка, менеджмент, аналітичне забезпечення, господарська діяльність.

Постановка проблеми. Ефективне функціонування підприємств і подолання кризової ситуації в економіці сучасної України неможливі без якісного менеджменту фінансово-господарської діяльності суб'єктів підприємницької діяльності. Основу такого менеджменту повинна становити відповідна інформаційна система підтримки прийняття рішень щодо раціонального розміщення та ефективного використання фінансових ресурсів, прискоренню оборотності активів і капіталу, підтримці достатнього рівня платоспроможності та фінансової стійкості, формуванню іміджу підприємства в діловому співробітництві та забезпечення економічної стабільності його розвитку. Дієвим інструментом у рамках цієї системи є фінансово-економічний аналіз. Отже, аналітичне забезпечення прийняття рішень щодо поліпшення результатів фінансово-господарської діяльності та стабілізації фінансового стану в системі менеджменту підприємства має виключно важливе значення, і вимагає подальших наукових досліджень.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання теорії та практики обґрунтування управлінських рішень фі-

нансового характеру на основі аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства є предметом пильної уваги сучасних економістів. Найбільш відомими в науковому світі є роботи таких вітчизняних і зарубіжних вчених як І.А. Бланк, Ю.С. Цал-Цалко, Ф.Ф. Бутинець, А.В. Павловська, Н.М. Притуляк, К.В. Ізмайлова, А.А. Шеремет, Л.Т. Гіляровський, А.А. Вехерова, Р.А. Костирко, Г.А. Крамаренко, М.С. Абрютіна, І.Т. Балабанов, А.Д. Шеремет, Є.В. Негашев, Г.В. Савицька, О.В. Єфімова, Г.Б. Поляк, Є. Брігхем, Дж. К. Ван Хорн, Н. Холт, П. Вілсон, Р. Фолк, А. Уолл, Дж. Блісс, Е. Альтман, Р. Тафлера, Г. Тішоу, Г. Шорт Деніел і ін. У роботах цих економістів розкриваються особливості управління фінансами на мікрорівні, місце фінансово-економічного аналізу в системі управління підприємством, наводяться методичні підходи до оцінки показників фінансової звітності, досліджуються зовнішні і внутрішні фактори, що зумовлюють зміну результатів фінансово-господарської діяльності, тощо.

Мета статті. Разом з тим, питання аналітичного забезпечення менеджменту фінансово-господарської діяльності під-

приємства недостатньо представлений в науковій літературі і вимагає подальших системних досліджень у напрямку формування інтегрованої, повноцінної і якісного, досить структурованої і методично забезпеченої аналітичної системи, яка дозволить приймати конструктивні управлінські рішення фінансового характеру не тільки в сьогоденні, але й у майбутньому.

На думку Є.В. Мних і Н.М. Мелешко [1] сформуванню уніфіковану модель аналітичного забезпечення менеджменту неможливо. Разом з тим, визначеність цільових потреб користувачів інформації та ідеї аналітичної підтримки прийняття рішень ставлять у практичну площину інтеграцію та раціоналізацію інформаційних потоків в системі управління підприємством. При цьому складність завдань, які необхідно вирішувати керівництву підприємств в сучасних умовах ведення бізнесу, вимагають коректного обліку багатоаспектності і взаємозумовленості господарських процесів, зміни теоретико-методологічних підходів до побудови системи оціночних критеріїв, визначення чіткої послідовності застосування методів збору, обробки, аналізу та інтерпретації інформації про результати фінансово-господарської діяльності підприємств для обґрунтування управлінських рішень.

Виклад основного матеріалу дослідження. На нашу думку, забезпечити креативність управлінських дій, спрямованих на підвищення ефективності використання фінансово-економічного потенціалу підприємства, рівня його ділової активності та конкурентоспроможності на принципово новій методологічній та організаційно-технологічній основі дозволить відповідне аналітичне забезпечення, яке бачиться нами у формі системи постійно діючого статистичного моніторингу [1].

Статистичний моніторинг результатів фінансово-господарської діяльності підприємства являє собою єдину інтегровану систему статистико-аналітичного

інструментарію спостереження та подання інформації за встановленим переліком критеріїв на основі єдиних методологічних та інформаційно-технологічних принципів. Предметом дослідження виступають результати господарських процесів, методом дослідження є спостереження і вимір причинно-наслідкових зв'язків між статистичними показниками, а також розрахунок кількісних характеристик і виявлення якісних аспектів процесів фінансово-господарського розвитку. Мета і завдання статистичного моніторингу результатів фінансово-господарської діяльності підприємств складаються в узагальненні, систематизації та оцінці сучасного стану і використання фінансово-економічних ресурсів, визначенні тенденцій розвитку на майбутнє з урахуванням зміни факторів внутрішнього і зовнішнього середовища функціонування підприємств в ринковому просторі. Основний зміст полягає у своєчасному виявленні диспропорцій і встановленні більш ефективних напрямків підвищення результативності фінансово-господарської діяльності підприємницьких структур, що створюють основу стабілізації та розвитку економіки в цілому.

Цикл обробки інформації в рамках процесу статистичного моніторингу характеризується послідовністю дій (етапів) зі збору, угруповання, обробці, аналізу і передачі інформації про результати фінансово-господарської діяльності підприємства [2].

Основними етапами процесу моніторингу результатів фінансово-господарської діяльності підприємства є:

- Визначення об'єкта управління та індикаторів, які його характеризують;
- Виявлення взаємозв'язків результатів фінансово-господарської діяльності підприємства з іншими мікро - і макроекономічними показниками;
- Формулювання цілей і завдань управління;
- Відбір і формування нормативно-планових, облікових та інших джерел

даних про фінансово-ресурсному потенціалі підприємства за певний період;

- Формування основних груп індикаторів та перевірка їх на відповідність наявних джерел даних;

- Оптимізація переліку досліджуваних показників-індикаторів фінансово-ресурсного потенціалу та результатів функціонування підприємства;

- Розрахунок значень індикаторів за вказані інтервали і дослідження їх динаміки;

- Оцінка сучасного стану та ефективності використання фінансово-ресурсного потенціалу та результатів функціонування підприємства в поточному періоді на основі обчислених параметрів (показників-індикаторів);

- Багатовимірний аналіз і інтегральна оцінка фінансово-господарської діяльності підприємства;

- Прогнозування результатів фінансово-господарської діяльності підприємства;

- Візуалізація та інтерпретація отриманих результатів аналізу;

- Підготовка узагальнюючих висновків і рекомендацій щодо підвищення ефективності господарювання у відповідності зі стратегією розвитку підприємства.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Для забезпечення ефективності система аналітичного забезпечення прийняття рішень фінансового характеру, яка функціонує у формі статистичного моніторингу, повинна бути інтегрована в єдину систему менеджменту підприємства. Тільки за цих умов її впровадження в управлінське інформаційне поле дозволить отримувати об'єктивну вичерпну оцінку бізнесу і, одночасно, виявляти природу виникаючих проблем і розробляти конструктивні заходи щодо їх ліквідації.

Література

1. Мних Є.В. Цільова параметризація інформаційно-аналітичного забезпечення сучасного менеджменту / Є.В. Мних, Н.М. Пелешко // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування – 2008. - Ч.2. - Економіка, Вип. №4(44). - С. 99-105.

2. Кашчена Н.Б., Лисак Г.Г., Бойко А.О. Статистичний моніторинг фінансового стану підприємства як інформаційна система підтримки прийняття рішень з його стабілізації. – Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг: зб. наук. праць у 2 ч. / Редкол.: О.І. Черевко (відпов. ред.) та ін.; Харк. держ. ун-т харчування та торгівлі. – Харків, 2009. – Вип. 1 (9). – Ч. 1. –616 с., С. 120-127.

References

1. Mnykh YE.V. Tsil'ova parametryzatsi informatsiyno-analitychnoho zabezpechennya suchasnoho menedzhmentu / YE.V. Mnykh, N.M. Peleshko // Visnyk Natsional'noho universytetu vodnoho hospodarstva ta pryrodokorystuvannya – 2008. - CH.2. - Ekonomika, Vyp. №4(44). - S. 99-105.

2. Kashchena N.B., Lysak H.H., Boyko A.O. Statystychnyy monitorynh finansovoho stanu pidpryyemstva yak informatsiyna systema pidtrymky pryynyattya rishen' z yoho stabilizatsiyi. – Ekonomichna stratehiya i perspektyvy rozvytku sfery torhivli ta posluh: Zb. nauk. Prav' u 2 ch. / Redkol.: O.I. Cherevko (vidpov. red.) ta in.; Khark. derzh. un-t kharchuvannya ta torhivli. – Kharkiv, 2009. – Vyp. 1 (9). – CH. 1. –616 s., S. 120-127.

Бигдан И. А., Кашена Н. Б.

Аналитическое обеспечение менеджмента финансово-хозяйственной деятельности предприятия

В статье рассмотрен статистический мониторинг результатов финансово-хозяйственной деятельности предприятия как единую интегрированную систему статистико-аналитического инструментария наблюдения и представления информации по установленному перечню критериев на основе единых методологических и информационно-технологических принципов. Предметом исследования выступают результаты хозяйственных процессов, методом исследования является наблюдение и измерение причинно-следственных связей между статистическими показателями, а также расчет количественных характеристик и выявления качественных аспектов процессов финансово-хозяйственного развития. Цель и задачи статистического мониторинга результатов финансово-хозяйственной деятельности предприятий состоят в обобщении, систематизации и оценке современного состояния и использование финансово-экономических ресурсов, определении тенденций развития на будущее с учетом изменения факторов внутренней и внешней среды функционирования предприятия в рыночном пространстве.

Ключевые слова: показатель, оценка, менеджмент, аналитическое обеспечение, хозяйственная деятельность.

Bihdan I., Kaschena N.

Analytical support for management of financial and economic activities

In the article the statistical monitoring of the financial and economic activities as a single integrated statistical and analytical tools for monitoring and communication of information on the established list of criteria on the basis of common methodological and information technology principles. The subject of the study are results of business processes, research method is observation and measurement of causation between statistical indicators and quantitative calculation of performance and detection processes qualitative aspects of the financial and economic development. The purpose and objectives of the statistical monitoring of the financial and economic activity of enterprises consisting in the compilation, systematization and evaluation of the current state and you-use of financial and economic resources, determining the trends for the future, taking into account changes in factors internal and external environment functioning pidp-ryyemstv in the market space.

Keywords: quality, evaluation, management, analytical support economic activity.

Рецензент: Павлов К. В. – доктор экономических наук, профессор, проректор по научной работе Ижевского института управления, заведующий кафедрой «Экономика» Камского института гуманитарных и инженерных технологий, г. Ижевск, Российская Федерация.

Reviewer: Pavlov K. – Professor, PhD of Economics, vice-rector of sciences Izhevsk of institute of management, head of Economy Department Kamsky institute of humanitarian and engineering technologies, Izhevsk, Russian Federation.

e-mail: kvp_ruk@mail.ru

*Статья подана
04.08.2015 г.*

МЕТОДИКА АНАЛІЗУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДПРИЄМСТВ РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ ТРУДОВИМИ РЕСУРСАМИ

У статті запропоновано методику аналізу забезпеченості трудовими ресурсами підприємств ресторанного бізнесу, яка враховує специфіку їх функціонування. Зазначено, що оцінку ступеня виконання плану і динаміки чисельності персоналу (у цілому і в розрізі окремих груп і категорій працівників) слід здійснювати виходячи з характеру їх участі у торгово-виробничому процесі, функцій, напрямів спеціальної підготовки, кваліфікаційного рівня, посад, статі і віку, стажу роботи, характеру трудових відносин. Запропоновано розраховувати коефіцієнти співвідношення між чисельністю окремих груп працівників (торгово-оперативного та управлінського персоналу; працівників виробництва й обідньої зали; працівників, які є співвласниками підприємства і всього персоналу та інші), встановлювати тенденції та закономірності їх розвитку.

Ключові слова: аналіз, трудові ресурси, ресторанний бізнес, підприємства, рекреація.

Постановка проблеми. Стабільність господарських процесів і ефективність функціонування підприємств ресторанного бізнесу в конкурентному середовищі в значній мірі визначається забезпеченістю трудовими ресурсами, що мають необхідні професійні якості, знання і досвід.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивчення забезпеченості підприємства трудовими ресурсами є предметом пильної уваги вчених і практиків України та Росії. Віддаючи належне науковим розробкам Л.І. Кравченко, М.І. Баканова, Г.В. Савицької, А.Д. Шеремета, Н.Г. Чумаченка, Н.В. Тарасенко, О.В. Олійник, Р.С. Сайфуліна, В.А. Чернова, Н.П. Любушина та ін., слід зазначити, що питання всебічної оцінки забезпеченості підприємств ресторанного бізнесу трудовими ресурсами вимагає вдосконалення і подальшого наукового дослідження в частині формування методики, що дозволяє врахувати специфіку функціонування підприємств галузі та функціональні обов'язки членів трудового колективу.

Мета статті. На нашу думку, основною метою аналізу забезпеченості підприємств ресторанного бізнесу трудовими ресурсами є оцінка відповідності кадрового складу певним завданням підприємства та пошук шляхів підвищення ефективності господарювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Реалізація цієї мети можлива за допомогою системного і комплексного аналізу наявності, руху і якості трудових ресурсів, ступеня їх впливу на обсяг торгово-

виробничої діяльності, і пов'язана з виконанням наступних аналітичних процедур:

- Оцінка ступеня виконання плану і динаміки чисельності персоналу (у цілому і в розрізі окремих груп і категорій працівників);
- Оцінка відповідності штату персоналу обсягом торгово-виробничої діяльності підприємства;
- Аналіз динаміки руху трудових ресурсів;
- Оцінка рівня кваліфікації кадрів і його змін в динаміці;
- Оцінка ступеня вплив змін, які відбулися в складі і структурі працівників, на показник обсягу діяльності підприємства.

Вважаємо, що оцінку ступеня виконання плану і динаміки чисельності персоналу (у цілому і в розрізі окремих груп і категорій працівників) слід здійснювати виходячи з характеру їх участі у торгово-виробничому процесі, функцій, напрямів спеціальної підготовки, кваліфікаційного рівня, посад, статі і віку, стажу роботи, характеру трудових відносин. При цьому визначаються абсолютні та відносні зміни за чисельністю персоналу підприємства в цілому і по окремих групах, а також структурні зміни кадрового складу підприємства. Для більш поглибленої оцінки кадрового потенціалу підприємства пропонуємо розраховувати коефіцієнти співвідношення між чисельністю окремих груп працівників (торгово-оперативного та управлінського персоналу; працівників виробництва й обідньої зали; працівників, які є співвласниками підприємства і всього персоналу та

інші), встановлювати тенденції та закономірності їх розвитку.

Для оцінки відповідності штату персоналу обсягом діяльності підприємства в спеціальній літературі [1, 3-5] пропонується використовувати показник відносного надлишку або нестачі персоналу (у цілому і по окремих групах працівників). Традиційно він розраховується за допомогою прийому коригування як різниця між фактичною і базисною, скоригованою на фактичний обсяг діяльності, чисельністю персоналу підприємства.

На наш погляд, даний підхід до визначення відносного надлишку або нестачі персоналу не враховує специфіку функціонування трудових ресурсів в підприємствах ресторанного бізнесу,

оскільки при його розрахунку передбачається, що чисельність абсолютно всіх категорій працівників залежать від обсягу торгово-виробничої діяльності (товарообігу). З огляду на те, що підприємства ресторанного бізнесу займаються виробництвом і реалізацією власної продукції, і реалізацією покупних товарів, вважаємо, що чисельність працівників виробництва залежить від обсягу реалізації власної продукції, а чисельність працівників обіднього залу і торгово-оперативних працівників - від обсягу роздрібного товарообороту. Що стосується інших категорій персоналу, що працює на підприємстві, і працівників адміністративно-управлінської групи, то їх чисельність, на нашу думку, не залежить від обсягу товарообігу (табл. 1).

Т а б л и ц я 1

Залежність категорій персоналу підприємств ресторанного бізнесу від обсягу торгово-виробничої діяльності

Категорії персоналу, чисельність яких залежить від зміни обсягу категорії персоналу, чисельність яких не залежить від зміни обсягу торгово-виробничої діяльності		Категорії персоналу, чисельність яких залежить від зміни обсягу категорії персоналу, чисельність яких не залежить від зміни обсягу торгово-виробничої діяльності
реалізації продукції власного виробництва роздрібного товарообігу	реалізації продукції власного виробництва роздрібного товарообігу	реалізації продукції власного виробництва роздрібного товарообігу
- Працівники виробництва - працівники обіднього залу;	- Працівники виробництва - працівники обіднього залу;	- Працівники виробництва - працівники обіднього залу;

Джерело: розроблено авторами

З урахуванням вищевикладеного пропонуємо для визначення відносного надлишку або нестачі працівників у підприємствах ресторанного бізнесу ($I(H)_q^{OTH}$) використовувати наступну формулу:

$$I(H)_q^{OTH} = \chi_1 - (\chi_0^{PII} \times I_{СП} + \chi_0^{P3} \times I_{PТО} + \chi_0^{TOP} \times I_{PТО} + \chi_0^{A\Pi\Pi} + \chi_0^{PK}), \quad (1)$$

де χ_1 - фактична середньосписочна чисельність працівників підприємства, осіб;

χ_0^{PII} - базисна середньосписочна чисельність працівників виробництва, осіб;

$I_{СП}$ - індекс обороту продукції власного виробництва, коеф.;

χ_0^{P3} - базисна середньосписочна чисельність працівників обіднього залу, осіб;

$I_{PТО}$ - індекс розничного товарообігу, коеф.;

χ_0^{TOP} - базисна середньосписочна чисельність торгово-оперативних працівників, осіб;

$\chi_0^{A\Pi\Pi}$, χ_0^{PK} - базисна середньооблікова чисельність адміністративно-управлінського персоналу та працівників інших категорій відповідно, осіб.

Аналіз динаміки руху трудових ресурсів передбачає розрахунок показників руху персоналу, встановлення причин їх зміни і розробку заходів щодо усунення негативних моментів, що обумовлюють плінність кадрів на підприємстві. Для характеристики руху трудових ресурсів традиційно розраховуються наступні показники:

- Коефіцієнт обороту по прийому - характеризує питому вагу прийнятих на роботу в загальній середньооблікової чисельності всіх працюючих на підприємстві у звітному періоді;

- Коефіцієнт обороту по звільненню - характеризує питому вагу звільнених з роботи у загальній середньооблікової чисельності всіх працюючих на підприємстві у звітному періоді;

- Коефіцієнт плинності кадрів - характеризує питому вагу вибулих (звільнених) за власним бажанням або за невідповідністю кваліфікації та за порушення трудової дисципліни в загальній середньооблікової чисельності всіх працюючих на підприємстві у звітному періоді;

- Коефіцієнт стабільності кадрів - характеризує питому вагу працюючих на даному підприємстві більше року, в загальній середньооблікової чисельності персоналу підприємства у звітному періоді;

- Коефіцієнт приросту кадрів - характеризує інтенсивність оновлення трудових ресурсів, і визначається співвідношенням різниці кількості прийнятих і звільнених працівників до загальної середньооблікової чисельності всіх працюючих на підприємстві у звітному періоді.

Як показує практика, якість продукції власного виробництва та рівень обслуговування відвідувачів у підприємствах ресторанного бізнесу в чому обумовлюються умінням, знаннями і професійними навичками членів трудового колективу. У зв'язку з цим, в рамках аналізу забезпеченості підприємства трудовими ресурсами доцільною є оцінка рівня кваліфікації кадрів і його змін в динаміці. Оцінку рівня кваліфікації кадрів пропонуємо здійснювати на підставі показників забезпеченості підприємства фахівцями з вищою та середньою спеціальною освітою, середнього стажу роботи персоналу, середнього тарифного розряд кухарів, середньої категорії продавців, середньої категорії облікового персоналу. Для встановлення змін рівня кваліфікації кадрів в динаміці слід абсолютні та відносні відхилення за наведеними показниками, і розробляти рекомендації щодо усунення негативних відхилень.

На заключному етапі аналізу забезпеченості підприємств ресторанного бізнесу трудовими ресурсами пропонуємо встановлювати вплив зміни чисельності персоналу на зміни обсягу товарообігу і обігу реалізації власної продукції ($\Delta T_{\text{ч}_{\text{пр}}}^{\text{СП}}$) на підставі наступних алгоритмів:

$$\Delta T_{\text{ч}} = (Q_1 - Q_0) \times ПП_0, \quad (2)$$

$$\Delta T_{\text{ч}_{\text{пр}}}^{\text{СП}} = (Q_1^{\text{ПП}} - Q_0^{\text{ПП}}) \times ПТ_0^{\text{ПП}}, \quad (3)$$

де Q_0 , Q_1 – базисна та фактична середньосписочна чисельність працівників на підприємствах, осіб;

$Q_0^{\text{ПП}}$, $Q_1^{\text{ПП}}$ – базисна та фактична середньосписочна чисельність працівників виробництва, осіб;

$ПП_0$ – базисна продуктивність праці одного працюючого на підприємстві, тис. грн.;

$ПТ_0^{\text{ПП}}$ – базисна продуктивність праці одного працівника виробництва, тис. грн.

Вивчення залежності обсягів торгово-виробничої діяльності від зміни чисельності працівників підприємства та працівників виробництва дозволяє з'ясувати чи є чисельність вирішальним фактором зростання (зниження) товарообороту і обґрунтувати необхідну кількість працівників підприємства на перспективу.

Висновки та перспективи подальших досліджень. На закінчення відзначимо, що запропонована методика аналізу забезпеченості підприємств ресторанного бізнесу трудовими ресурсами дозволить:

- Об'єктивно оцінювати і обґрунтувати необхідну кількість працівників підприємства на перспективу в цілому і по окремим категоріям працівників);

- Вивчати рівень кваліфікації персоналу підприємств ресторанного бізнесу;

- Кількісно визначати ступінь впливу зміни чисельності персоналу на обсяги товарообігу та реалізації власної продукції;

- Розробляти заходи щодо поліпшення складу і структури трудових ресурсів, їх стабільності та підвищення кваліфікації.

Література

1. Кравченко Л.И. Анализ хозяйственной деятельности в торговле: Учеб. для вузов. – 6-е изд., перераб. - М.: Новое знание, 2003. – 526 с.
2. Гаркуша Н.М. Цуканова О.В. Анализ трудовых показателей предприятий роздрібної торгівлі. Учебный посібник, 2004, 107с.
3. Джаїн І.О. Економічна оцінка трудового потенціалу підприємства: Автореф. дис. канд. економічних наук: 08.09.01 / НАН

України, Рада по вивченню продуктивних сил України. – К., 2001. – 20 с.

4. Семикіна М.В. Людський капітал та інвестиційне регулювання його мобільності в конкурентних умовах // Вісник Тернопільської академії народного господарства, 2004. – Вип. 5 – 1. – С. 107 – 114.

5. Короткевич В.Ф. Комплексный анализ трудовых ресурсов общественного питания в новых условиях хозяйствования. Дисс. канд.экон. наук: 08.00.12. – Минск, 2003. – 195 с.

References

1. Kravchenko L.Y. Analiz khozyaystvennoy deyatelnosti v torhovle: Ucheb. dlya vuzov. – 6-e yzd., pererab. - M.: Novoe znanye, 2003. – 526 s.

2. Harkusha N.M. Tsukanova O.V. Analiz trudovykh pokaznykiv pidpryyemstv rozdrubnoyi torhivli. Uchbovyu posibnyk, 2004, 107s.

3. Dzhain I.O. Ekonomichna otsinka trudovoho potentsialu pidpryyemstva: Avto-ref. dys. kand. ekonomichnykh nauk: 08.09.01 / NAN Ukrayiny, Rada po vuvchennyu produktivnykh syl Ukrayiny. – K., 2001. – 20 s.

4. Semykina M.V. Lyuds'kyu kapital ta investytsiyne rehulyuvannya yoho mobil'nosti v konkurentnykh umovakh // Visnyk Ternopil's'koyi akademiyi narodnoho hospodarstva, 2004. – Vyp. 5 – 1. – S. 107 – 114.

5. Korotkevych V.F. Kompleksnyy analiz trudovykh resursov obshchestvennoho pytannya v novykh uslovyakh khozyaystvovannya. Dyss. kand.ekon. nauk: 08.00.12. – Mynsk, 2003. – 195 s.

Кашена Н. Б., Цуканова О. В.

Методика анализа обеспечения предприятий ресторанного бизнеса трудовых ресурсов

В статье предложена методика анализа обеспеченности трудовыми ресурсами предприятий ресторанного бизнеса, которая учитывает специфику их функционирования. Отмечено, что оценку степени выполнения плана и динамики численности персонала (в целом и в разрезе отдельных групп и категорий работников) следует осуществлять исходя из характера их участия в торгово-производственном процессе, функций, направлений специальной подготовки, квалификационного уровня, должностей, пола и возраста, стажа работы, характера трудовых отношений. Предложено рассчитывать коэффициенты соотношения между численностью отдельных групп работников (торгово-оперативного и управленческого персонала, работников производства и обеденного зала, работников, которые являются совладельцами предприятия и всего персонала и другие), устанавливать тенденции и закономерности их развития.

Ключевые слова: анализ, трудовые ресурсы, ресторанный бизнес, предприятия, рекреация.

Kaschena N., Tsukanov A.

Methodology analysis software enterprises restaurant business workforce

In the article the method of analysis of labor resources pre-acceptance restaurant business, which takes into account the specifics of their operation. It is noted that the assessment of the implementation of the plan and dynamics of personnel (in general and in individual groups and categories of workers) should be made based on the nature of their participation in trade and production process functions, areas of special training, qualifications, positions, sex and age, length of service, the nature of the employment relationship. A count-rates spivvid ratio between the number of individual groups of workers (commercial and operational and managerial personnel, production workers and dining hall, workers are coowners enttion and the entire staff, etc.) to establish trends and patterns of development.

Keywords: analysis, workers, restaurants, businesses, recreation.

Рецензент: Павлов К. В. – доктор экономических наук, профессор, проректор по научной работе Ижевского института управления, заведующий кафедрой «Экономика» Камского института гуманитарных и инженерных технологий, г. Ижевск, Российская Федерация.

Reviewer: Pavlov K. – Professor, PhD of Economics, vice-rector of sciences Izhevsk of institute of management, head of Economy Department Kamsky institute of humanitarian and engineering technologies, Izhevsk, Russian Federation.

e-mail: kvp_ruk@mail.ru

Стаття подана
05.08.2015 р.

ДОСЛІДЖЕННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

В умовах кризової ситуації світової економіки України забезпечення конкурентоспроможності суб'єктів підприємницької діяльності відбувається на основі визначення джерел конкурентних переваг, основаних на унікальному поєднанні знань, спроможностей і ресурсів та інших чинників внутрішнього середовища суб'єкта підприємництва. Конкурентні переваги зумовлені унікальною сукупністю властивих підприємству ресурсів і спроможностей, сформованих на їхній основі компетенцій. Успіх підприємницької діяльності базується на накопиченні ресурсів і спроможностей та експлуатації їх відповідно до кон'юнктури ринку в режимі створення бізнес-одиниць. Використання компетентнісного підходу до формування конкурентних переваг суб'єкта підприємницької діяльності дозволить створити принципово нові підходи щодо забезпечення конкурентоспроможності суб'єктів підприємницької діяльності.

Ключові слова: глобалізація, конкурентна перевага, суб'єкт підприємницької діяльності, компетенції, компетентнісний підхід.

Постановка проблеми. Конкуренція є невід'ємною сутністю підприємництва та його головною ознакою. Сучасні інтеграційні тенденції та глобалізація світової економіки призводять до посилення конкуренції як на внутрішніх, так і на зовнішніх ринках. Змінюються підходи до формування конкурентних переваг суб'єктів підприємницької діяльності, принципи й методологія забезпечення їхньої конкурентоспроможності, що пов'язано із поступовим переходом до постіндустріального суспільства, виникненням нових джерел конкурентних переваг підприємств.

Питання дослідження конкурентних переваг суб'єктів підприємництва важливі й актуальні для економіки країни в цілому та для суб'єктів конкуренції – підприємств зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні питання конкурентного позиціонування підприємств знайшли відображення у роботах Г. Азоева, І. Ансофа, В. Андріанова, А. Воронкової, І. Должанського, Н. Коваленко, Ж-Ж. Ламбена, М. Портера, С. Рекіянова, І. Сіваченка та ін. [1 - 9].

Метою статті є дослідження конкурентних переваг суб'єктів підприємницької діяльності в умовах глобалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Конкурентна перевага є відносною характеристикою, яка визначається порівняно із конкурентами, які займають кращу позицію на ринку товару або в сегменті ринку. Цей найнебезпечніший конкурент на-

зивається пріоритетним. Відносна перевага конкурента може бути обумовлене різними чинниками. У загальному вигляді ці чинники можна згрупувати в дві широкі категорії, виходячи із створюваних ними переваг, які можуть бути внутрішніми і зовнішніми. Зовнішні конкурентні переваги засновані на відмітних якостях товару, які утворюють цінність для покупця завдяки або скороченню витрат, або підвищенню ефективності [8]. Стратегія, що формується із зовнішньої конкурентної переваги, – це стратегія диференціації, яка спирається на маркетингове ноу-хау підприємства, його перевагу у виявленні й задоволенні очікувань покупців незадоволених наявними товарами. Внутрішні конкурентні переваги – це наслідок вищої "продуктивності", яка забезпечує підприємству високу рентабельність і значну стійкість до зниження ціни продажів [10]. Стратегія, заснована на внутрішній конкурентній перевазі – це стратегія домінування за витратами, яка базується головним чином на організаційному й виробничому ноу-хау підприємства [10].

Конкурентні переваги мають задовольняти такі вимоги [11]: забезпечувати унікальність марки порівняно із тими, що конкурують, впродовж тривалого часу, для чого сильні сторони товару та підприємства в цілому співвідносяться із слабкостями суперника; здатність задовольняти специфічні потреби споживача, тобто відносно сильні сторони підприємства мають давати вигоду релевантній групі споживачів; мають буду-

ватися на специфічних спроможностях і ресурсах підприємства, які мають бути оригінальними порівняно із конкурентами, які важко або неможливо копіювати (компетенціях).

Якщо конкурентна перевага задовольняє такі вимоги, вона належить до стійких переваг. Стійка конкурентна перевага – це тривала вигода в застосуванні деякої унікальної, заснованої на неповторній комбінації внутрішньофірмових ресурсів і стану зовнішнього середовища, її завдяки унікальності не можна скопіювати. Стійкою конкурентна перевага може бути тільки лише певний час (якщо ця перевага була створена природним шляхом – наявність родовищ, кліматичні умови тощо). Якщо конкурентна перевага має штучний характер (є результатом людської діяльності), то її копіювання (або імітування, що простіше) є питанням часу – все таємне стає явним.

У дослідженнях конкурентних переваг вітчизняних підприємств часто спостерігається повна механістичність, яка зумовлена тим, що ця проблематика прийшла до нас з переходом до ринкової економіки, минувши транзитний період. А разом із проблематикою прийшли і її постулати, які сформувалися в умовах, далеких від сучасних умов функціонування вітчизняних підприємств. Тому у сучасних публікаціях із проблематики конкурентних переваг підприємств часто можна зустріти механічне перенесення умов їхнього формування та використання, тому такі рекомендації не спрацьовують на вітчизняних підприємствах – вони для них малопридатні, оскільки не враховують реальних умов їхнього функціонування. Так, майже непоміченою в сучасних дослідженнях конкурентних переваг вітчизняних підприємств залишилася така особливість конкурентних переваг, як їхнє суб'єктивне сприйняття: конкурентні переваги ґрунтуються не на об'єктивно заданих, а на суб'єктивно сприйнятих споживачем перевагах.

Стійкі конкурентні переваги, про які вже йшлося, не завжди є об'єктивним відображенням унікальної комбінації внутрішньофірмових ресурсів і стану зовнішнього середовища, а часто полягають у кращих, у

розумінні споживача, споживчих властивостях продукції порівняно із продукцією конкурентів. Тому, враховуючи функціональну взаємопов'язаність багатьох видів продукції на багатьох споживчих ринках, виявлення конкурентних переваг потрібно починати зі збутової діяльності (за умови конкурентоспроможності продукції в цілому). Але конкурентні переваги підприємства починаються формуватися далеко від "виходу" – збутової діяльності, у тих процесах, які, на перший погляд, прямо не впливають на успіх або неуспіх товарної марки чи ділової репутації підприємства, адже не орієнтовані на безпосередньо на потреби споживача і, знову ж таки, на перший погляд, не сприяють зміцненню ринкової позиції підприємства та його продукції. Конкурентні переваги підприємства у збутовій діяльності формуються як результат процесів всередині підприємства, багато з яких прямо не асоціюється з конкурентними перевагами в збутовій діяльності. Зміцнити ринкову позицію підприємства можна не за наявністю ресурсів, а завдяки їхньому адекватному використанню.

Перетворити й ефективно використати конкурентні переваги в ресурсах або персоналі для багатьох вітчизняних підприємств є справжньою проблемою, у тому числі й через існування відносин із суб'єктами зовнішнього середовища, які будуються з використанням неекономічних способів (наприклад, рейдерство при підтримці державних і правових структур). Унікальність ресурсів і персоналу впливають на ринковий статус підприємства в конкурентній боротьбі лише тоді, якщо їх трансформовано в диференціацію продукції і вони зумовили її параметри, що мають вирішальне значення для споживача. Саме тому одним з найважливіших завдань забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств є аналіз бізнес-процесів підприємства (ключових спроможностей), добір тих з них, що найбільшою мірою впливають на формування конкурентних переваг підприємства та реінжиніринг цих процесів відповідно до конкурентних переваг, що формуються підприємством.

Отже, з позицій ресурсного підходу конкурентні переваги суб'єкта підприєм-

ницької діяльності можна визначити як унікальні відчутні й невідчутні активи, якими володіє підприємство та галузі діяльності, які є стратегічно важливими для даного бізнесу. Вони створюють ключові сфери компетенції підприємства та стають основою одержання конкурентних переваг.

Конкурентні переваги зумовлені унікальною сукупністю властивих підприємству ресурсів і спроможностей, а отже, сформованих на їхніх основі компетенцій. Так, успіх корпоративної стратегії базується на накопиченні ресурсів і спроможностей та експлуатації їх відповідно до кон'юнктури ринку в режимі створення бізнес-одиниць. У результаті атрибуту підприємства, його ресурси і компетенції стають більш надійним "якорем" для корпоративної стратегії, ніж чинники зовнішнього середовища, що змінюються, і запити ринку [12].

Слід розрізняти ключові галузі компетенції від неключових, адже лише перші створюють джерела конкурентних переваг підприємства. Ознаки ключових компетенцій підприємства зводяться до такого: компетенції мають значний внесок у процес створення споживчої цінності товарів і послуг; компетенції слугують диференціюючими ознаками підприємства, тобто властиві лише даному підприємству, даній конфігурації ресурсів і спроможностей; компетенції є тиражованими, тобто можуть використовуватися для створення нових товарів і послуг.

Важлива властивість ключових галузей компетенцій – їхнє невідворотне застарівання. Це означає, що бізнес-процеси підприємства мають бути організовані таким чином, щоб вони були здатні забезпечити безперервне відтворювання ключових галузей компетенції підприємства. Отже, саме компетенції суб'єкта підприємницької діяльності лежать в основі його конкурентних переваг.

Використання компетентнісного підходу в забезпеченні конкурентоспроможності суб'єктів підприємницької діяльності та розгляд компетенцій суб'єктів підприємства як джерел їхніх конкурентних переваг

дозволяє досліджувати конкурентні переваги з позицій можливості формування та розвитку компетенції суб'єкта підприємницької діяльності. Так, конкурентні переваги можна поділити на зовнішні та внутрішні. Саме внутрішні конкурентні переваги формуються у внутрішньому середовищі суб'єкта підприємницької діяльності на основі його компетенцій.

Чинники конкурентної переваги пропонується розділяти за критерієм стійкості конкурентних переваг [9]:

- чинники, що забезпечують стійкі конкурентні переваги – це керовані, важко імітовані конкурентами параметри внутрішнього середовища підприємства, розвиток яких забезпечує такі ознаки продукції: споживча цінність, унікальність, новизна;

- чинники тимчасової конкурентної переваги – це легко імітовані конкурентами, або " випадкові" сприятливі для розвитку підприємства параметри зовнішнього середовища.

Також розрізняють коротко- та довготермінові конкурентні переваги. Довгострокові конкурентні переваги включають організаційні ресурси та спроможності, успішність впровадження стратегії, інноваційний потенціал, новаторство та творчість. Прихильники ресурсної теорії вважають ресурси та спроможності основним джерелом конкурентних переваг, які ґрунтуються на сильних сторонах підприємства, і слугують підґрунтям формування конкурентної стратегії підприємства, не враховуючи при цьому впливу зовнішнього середовища. Тобто конкурентні переваги підприємства виходять "зсередини" і носять внутрішній характер. Саме такі конкурентні переваги є найбільш стійкими, складно піддаються імітації, носять довгостроковий характер.

У межах ресурсного трактування теорії конкурентних переваг Р. Грант [13] виділяє чотири основні характеристики ресурсів і спроможностей, що є особливо важливими детермінантами стійкості конкурентної переваги, – це довговічність, прозорість, мобільність і відтворюваність (рис. 1).

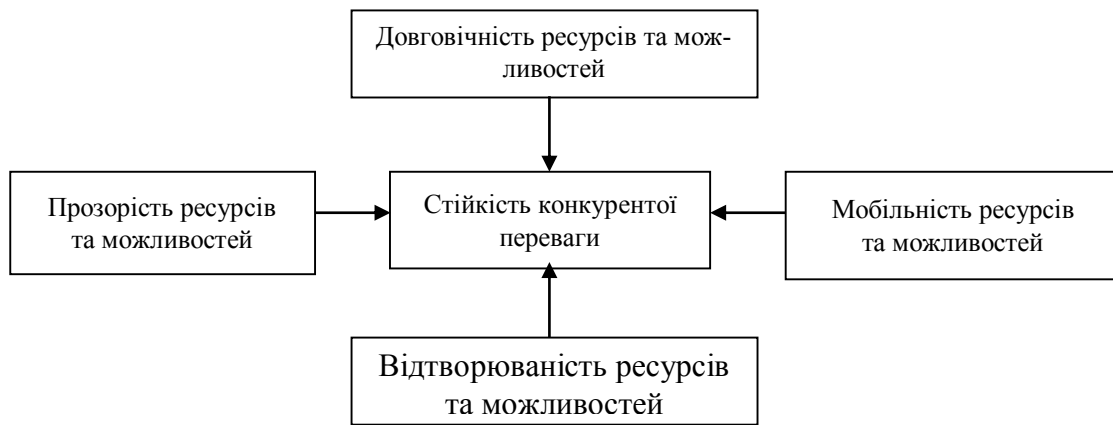

Рис. 1. Детермінанти стійкості конкурентної переваги

Джерело: узагальнено авторами на підставі [14]

Довговічність конкурентної переваги залежить від швидкості, з якою знецінюються або застаривають ті ресурси і здібності, на яких воно засноване. Причому спроможності підприємства є довговічнішими, ніж його ресурси, оскільки підприємство може здійснювати підтримку спроможностей шляхом заміни деяких ресурсів у міру їх зношення або вибуття. Прозорість переваги пов'язана з можливістю конкурентів виявити спроможності, які лежать в основі конкурентної переваги підприємства, а після цього визначити ресурси, які необхідні для відтворення цих спроможностей. Недосконала мобільність ресурсів і спроможностей обумовлює те, що переміщення більшості ресурсів і спроможностей від однієї фірми до іншої дуже ускладнена і, отже, придбання конкурентами на рівних умовах ресурсів, необхідних для відтворення конкурентних переваг сталих фірм, є мало ймовірним. А складність відтворення самих ресурсів і спроможностей дозволяє підприємству утримувати свою конкурентну перевагу протягом тривалого часу.

До особливостей бізнесу, що забезпечують стійку конкурентну перевагу слід віднести:

1. Ефект масштабу – чим більший об'єм виробництва, тим нижчі витрати на одиницю продукції, що дає можливість встановлювати нижчі ціни, ніж у конкурентів.

2. Диверсифікація – ширший асортимент продукції дає можливість підприємству пропонувати різноманітніший набір

продуктів, ніж у конкурентів.

3. Якість послуг – допомагає підприємству привертати й утримувати покупців.

4. Унікальні особливості продукту – привертають тих покупців, хто потребує продуктів з унікальними властивостями.

5. Висока ефективність – дозволяє проводити продукцію з нижчими витратами порівняно з витратами конкурентів.

6. Досвід – забезпечує ефективне використання знань і технологічних удосконалень, а також зниження витрат завдяки ефекту так званої кривої досвіду.

7. Сильні бренди – дають можливість встановлювати вищі ціни й роблять продукт ціннішим, ніж продукти конкурентів, що не мають таких брендів.

За всієї відмінності стратегій, яких дотримуються окремі підприємства, кожне з них досягало конкурентної переваги на основі поліпшень, нововведень і змін. Запровадження нововведень включає не тільки нові продукти й технології, але й нові підходи до управління підприємством. Запровадження нововведень може виявитися в новій конструкції виробу, в новому виробничому процесі, в новому підході до маркетингу або в новому способі навчання чи організації. Воно може охоплювати практично будь-який вид діяльності в ланцюгу створення цінностей підприємства [15].

В основі конкурентних переваг лежать як помітні або "відчутні" ресурси: фізичні й фінансові активи підприємства, відображені в бухгалтерському балансі (основні фонди, запаси, кошти тощо), – так і

"невідчутні" ресурси або нематеріальні активи, які, зазвичай, є якісною характеристикою підприємства (торгова марка, прес-тиж, імідж підприємства, невідчутні людські ресурси – кваліфікація персоналу, досвід, компетенція, популярність управлінської команди, людський капітал в цілому).

Перетворення чинників тимчасової конкурентної переваги на невід'ємні елементи довгострокового стратегічного успіху підприємства відбувається на основі складної взаємодії чинників, що забезпечують стійкі конкурентні переваги (ключових компетенцій). В економічній літературі термін "ключові компетенції" був уперше визначений Г. Хемелем та К. Прахалдом як набір унікальних взаємопов'язаних навичок, технологій, умінь, знань, які лежать в основі виробництва продукту з новими споживчими властивостями та є основою ефективної конкуренції [10].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Використання компетентнісного підходу до формування конкурентних переваг суб'єкта підприємницької діяльності дозволить створити принципово нові підходи щодо забезпечення конкурентоспроможності суб'єктів підприємницької діяльності на підставі аналізу джерел конкурентних переваг, заснованих на компетенціях, визначення конкурентної позиції суб'єкта підприємницької діяльності та формування напрямів забезпечення його конкурентоспроможності, виходячи з наявних ключових компетенцій суб'єкта та можливостей їхнього розвитку, а також стану бізнес-середовища та напрямів його впливу на суб'єкта підприємницької діяльності.

Література

1. Азоев Г. Л. Анализ деятельности конкурентов / Г. Л. Азоев. — М.: ГАУ, 1995. — 80 с.
2. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия / И. Ансофф, Э. Дж. Макдоннелл; Пер. с англ. — СПб.: Питер Ком, 2009. — 416 с.
3. Андрианов В. В. Особливості здійснення підприємницької діяльності в Україні у сучасних умовах господарювання / В.

В. Андрианов, Е. Е. Меметов. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/knp/155/knp155_28-31.pdf

4. Воронкова А. Э. Стратегическое управление конкурентоспособным потенциалом предприятия: диагностика и организация : [монография] / А. Е. Воронкова. — Луганск: Изд – во Восточнoукраинского национального университета, 2000. — 315 с.

5. Должанський І. З. Конкурентоспроможність підприємства / І. З. Должанський, Т. О. Загорна. — К.: Центр навчальної літератури, 2002. — 282 с.

6. Коваленко Н. В. Забезпечення конкурентоспроможності національних підприємств у світовій економіці : [монографія] / Н. В. Коваленко. — Донецьк: ІЕП НАН України; Алчевськ: ДонДТУ, 2010. — 426 с.

7. Ламбен Жан-Жак. Менеджмент, ориентированный на рынок / Ж.-Ж. Ламбен / перев. с англ. под ред. В. Б. Колчанова. — СПб.: Питер, 2007. — 800 с.

8. Портер М. Конкурентная стратегия / М. Портер; пер. с англ. — М.: Альпина Бизнес Букс (Юнайтед Пресс), 2005. — 453 с.

9. Рекиянов С. О. Ієрархія понять конкурентоспроможності суб'єктів господарювання / С. О. Рекиянов // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля — 2010. — № 12(154). — С. 161–167.

10. Прахалад К. Конкурируя за будущее. Создание рынков завтрашнего дня / К. Прахалад, Г. Хамел; пер. с англ. — М.: ЗАО "Олимп-Бизнес", 2002. — 288 с.

11. Сіваченко І. Ю. Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства (організації) : [Навчальний посібник] / І. Ю. Сіваченко. — Київ: ЦУЛ, 2003. — 186 с.

12. Чеглатонєв В. І. Формування бізнес-моделі оператора стільникового зв'язку / В. І. Чеглатонєв. — Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук (08.00.04 – Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)). — Одеса. — 2010. — С. 16.

13. Гальвановский М. Конкурентоспособность в микро-, мезо- и макроуровневом измерениях / М. Гальвановский, В. Жуковская, И. Трофимова // Российский экономический журнал. — 1998. — № 3. — С. 67–77.

14 Труніна І. М. Забезпечення конкурентоспроможності суб'єктів підприємницької діяльності [монографія] / Ірина Михайлівна Труніна. – Харків: Вид-во "Точка", 2013. – 436 с.

15. Воронкова А. Е. Оцінювання конкурентоспроможності підприємства на зовнішньому ринку із використанням економіка математичної моделі / А. Е. Воронкова, К.В. Кокура // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Зб. наук. праць Донецького національного технічного університету. Вып. 39-1. — 2011. — Донецк: ДонНТУ. – С. 251-258.

References

1. Azoev G. L. The analysis of the competitors' activities /G. L. Azoev. - M.: GAU, 1995. - 80 p.

2. Ansoff I. The new corporate strategy / I. Ansoff, J. Mc Donnell; translation from English. - SPb. Peter Com, 2009. - 416 p.

3. Andrianov V. V. Features of business in Ukraine in the current economic conditions / V. V. Andrianov, E. E. Memetov. - [Electronic resource]. - Access mode: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/knp/155/knp155_28-31.pdf

4. Voronkov A. E. Strategic management of competitive potential of businesses: diagnostics and organization: [monograph] / A. E. Voronkov. - Lugansk: Publishing East Ukrainian National University, 2000. - 315 p.

5. Dolzhanskiy I. Z. Competitiveness of enterprises / I. Z. Dolzhanskiy, T. O. Zagorna - K. : Centre of educational literature, 2002. - 282 p.

6. Kovalenko N. V. Ensuring the competitiveness of national enterprises in the global economy: [monograph] / N. V. Ko-

valenko. - Donetsk: IEF NAS of Ukraine; Alchevsk: DonGTU, 2010. - 426 p.

7. Lamba Jean-Jacques. Management, market-oriented / JJ Lamba / translated from English. Ed. by V. B. Kolchanova. - SPb. : Peter, 2007. - 800 p.

8. Porter M. Competitive strategy / M. Porter; translation from English — M.: Alpina Business Books (United Press), 2005. — 453 p.

9. Rekiianov S. O. Hierarchy of notions of business entities competitiveness / S. O. Rekiianov // Herald of East-Ukrainian Volodymyr Dal National University. — 2010. — No. 12(154). — P. 161–167.

10. Prahalad K. Competing for the future. Creation of tomorrow markets / K. Prahalad, G. Hamel; translation from English — M.: Closed Joint-Stock Company "Olimp-Business", 2002. — 288 p.

11. Sivachenko I. Yu. Management of international competitiveness of the enterprise (organization): [Textbook] / I. Yu. Sivachenko. — Kyiv: CUL, 2003. — 186 p.

12. Cheglatonev V. I. Formation of a mobile operator business model / V. I. Cheglatonev. — Author's abstract of Ph.D thesis in Economics (08.00.04 – Economics and management of enterprises (according to types of economic activity) . — Odesa. — 2010. — P. 16.

13. Galvanovskii M. Competitiveness in micro-, meso- and macro-level measurements / M. Galvanovskii, V. Zhukovskaia, I. Trofimova // Rossiiskii ekonomicheskii zhurnal. — 1998. — No. 3. — P. 67–77.

14. Trunina I. M. Provision of competitiveness of entrepreneurship entities [monograph] / Iryna Mykhailivna Trunina. – Kharkiv: Publishing House "Tochka", 2013. – 436 p.

15. Voronkova A. E. Assessment of enterprise competitiveness at the external market with the use of an economic-mathematical model / A. E. Voronkova, K.V. Kokura // Proceedings of Donetsk National Technical University. Collected papers of Donetsk National Technical University. Issue 39-1. — 2011. — Donetsk: DonNTU. – P. 251-258.

Трунина И. М., Сущенко Е. А.

Исследование конкурентных преимуществ субъектов предпринимательской деятельности в условиях глобализации

В условиях кризисной ситуации мировой экономики Украины обеспечение конкурентоспособностью субъектов предпринимательской деятельности происходит на основе определения источником конкурентных преимуществ, основанных на уникальном объединении знаний, способностей и ресурсов и других факторов внутренней среды субъекта предпринимательства. Конкурентные преимущества обусловлены уникальной совокупностью присущих предприятию ресурсов и способностей, сформированных на их основе компетенций. Успех предпринимательской деятельности базируется на накоплении ресурсов и возможностей и эксплуатации их в соответствии с рынка в режиме создания бизнес-единиц. Использование компетентностного подхода к формированию конкурентных преимуществ субъекта предпринимательской деятельности позволит создать принципиально новые подходы по обеспечению конкурентоспособности субъектов предпринимательской деятельности.

Ключевые слова: глобализация, конкурентное преимущество, субъект предпринимательской деятельности, компетенции, компетентностный подход

Trunina I., Sushchenko O.

Research of competitive advantages of business entities under the conditions of globalization

Under the conditions of crisis situation in the world economy and Ukraine the competitiveness of business entities is provided on the basis of determination of competitive advantages sources grounded on unique unification of knowledge, abilities and resources and other factors of the internal environment of the business entity. Competitive advantages are determined by a unique totality of resources and abilities inherent in the enterprise and competences formed on their basis. Success of entrepreneurship is based on accumulation of resources and possibilities and their exploitation in accordance with market condition during the procedure of creation of business units. Application of competence approach to generation of competitive advantages of a business entity will enable creation of fundamentally new approaches providing competitiveness of business entities.

Keywords: globalization, competitive advantage, business entity, competences, competence approach.

Рецензент: Маслак О. І. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Економіка» Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського, м. Кременчук, Україна.

Reviewer: Maslak O. – Professor, PhD of Economics, Head of Economy Department Mykhaylo Ostrogradskiy Kremenchuk National University, Kremenchuk, Ukraine.

e-mail: pk@kdu.edu.ua

*Стаття подана
07.08.2015 р.*

БЕЗПЕКА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ: ОНТОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Метою статті є дослідження онтологічного аспекту феномену безпеки соціально-економічних систем та відповідне узагальнення категоріально-понятійного апарату. Результатом дослідження є гносеологічна конструкція категорії соціально-економічної безпеки - процесу реалізації свободи соціально-економічної системи за умов діалектичної відповідності, спрямованості та змісту суб'єктивних чинників розвитку об'єктивним умовам цілісного існування. Обґрунтована теза щодо гносеологічної спорідненості дефініцій стійкості та безпеки. В умовах динамічності параметрів зовнішнього та внутрішнього середовища соціально-економічних систем, їх безпеку слід розглядати як процес переходу від одного до іншого стійкого стану для забезпечення цілісного існування.

Ключові слова: безпека, гносеологічна конструкція, стійкість, соціально-економічна система, цілісне існування.

Постановка проблеми. В сучасному світі потреба в фінансовій, економічній безпеці, в комплексній реалізації заходів щодо її забезпечення є одним з головних політичних пріоритетів на регіональному, національному та глобальному рівнях. Соціально-економічний та філософський аналіз феномену безпеки має особливу актуальність на тлі загострення соціальних, економічних, національних та навіть цивілізаційних конфліктів у сучасному суспільстві. Визначення оптимальних умов безпечного розвитку спрямовано на досягненні ефективного та сталого функціонування усіх сфер соціально-економічної системи країни, обов'язкового створення умов безпеки усіх прошарків суспільства.

На жаль, в сучасній Україні, спостерігається надзвичайний рівень дестабілізації суспільного життя, посилюються реальні загрози не тільки втрати суб'єктності країни на світовій арені, але й її існування як цілісного історичного утворення. Системне підвищення рівня невизначеності, як імперативу існування усіх суб'єктів національної економіки, та ризику, як об'єктивного атрибуту прийняття господарських рішень, обумовлює актуальність дослідження проблем безпеки в загальногносеологічному та практичному аспектах.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В сучасних соціально-економічних дослідженнях, в цілому, прийнятний факт щодо великої значущості теорії безпеки для теоретичного та емпіричного аналізу. Гносеологічний аналіз фе-

номену безпеки базується, по-перше, на доробку представників сучасної філософії та економічної теорії: А. Богданова [1], В. Смолькова [2], Н. Рибалкіна [3], В. Тамбовцева [4]. Разом з тим в публікаціях прикладного характеру переважають дослідження окремих типів безпеки. Проблемам забезпечення безпеки на загальнонаціональному рівні присвячені роботи Л. Абалкіна [5], В. Мартинюка [6]. Теоретико-методологічне забезпечення економічної та фінансової безпеки є предметом аналізу в монографічних публікаціях О. Михальова [7], О. Барановського [8], А. Гуменюка [9] та ін.

Великий обсяг накопиченого матеріалу потребує ґрунтовного науково-теоретичного та філософського узагальнення. Разом з тим, ідентифікована обмеженість традиційного утилітарного розуміння безпеки соціально-економічних систем та їх компонентів обумовлює необхідність критичного переосмислення існуючої концепції, та розробки методологічного підґрунтя системної ідентифікації сутності та змісту феномену.

Метою статті є дослідження онтологічного аспекту феномену безпеки соціально-економічних систем та відповідне узагальнення категоріально-понятійного апарату.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз існуючих уявлень щодо сутності феномену безпеки дозволяє приєднатися до переважної в сучасних дослідженнях класифікації відповідних підходів

[3, с.40]. Перший, найбільш методологічно обґрунтований підхід, передбачає розуміння безпеки як прояву об'єктивної природи об'єктів зберігати свою стійкість (свою якість) при будь-яких негативних збурюваннях. Увага дослідників цієї течії спрямована не тільки на дослідження безпеки як властивості системи, а як механізму збереження якісної визначеності та форми саморегулювання. Особливе місце тут займає гомеостатичне розуміння безпеки - відносної динамічної незмінності структури та властивостей внутрішнього середовища системи [10]. Це характеризує безпеку як стійкий стан та можливість збереження рівноваги системи з оточуючим середовищем. Разом з тим, протиріччя між гомеостазом та спроможністю соціально-економічних систем до адаптації та розвитку робить більш життєздатним синергетичне розуміння безпеки як результату самоорганізації.

Другий підхід ґрунтується на суб'єктивному розумінні безпеки у якості забезпечення захищеності людини, її інтересів та цінностей. В сучасному дослідницькому полі були спроби поєднати ці два підходи. Наприклад, у трактуванні В. Мартинюка, безпека – це синергетичне поняття, яке комплексно відображає узагальнений стан її складових і яке необхідно досліджувати за системою індикаторів, національних економічних інтересів. [6, с.141].

Зрозуміло, що в сучасних умовах розуміння безпеки тільки як захищеності є дещо спрощеним, адже на перший план виступає потреба у запобіганні загрозам та відповідному управлінні та сталому розвитку соціально-економічних систем. Слід зазначити, що національне законодавство (Закон України «Про основи національної безпеки» [11, ст.1]) теж ідентифікує національну безпеку як захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави. Вважаємо, що будь-які інтереси формально не пов'язані з категорією захисту, адже це суб'єктивна форма виявлення потреб, а потреби, у свою чергу, можливо тільки задовольнити. Проте вказане протиріччя є лише свідомим утилітарної спрямованості нормативного акту і не може бути, ні в якому випадку,

методологічним підґрунтям теоретичних досліджень.

Використовуючи в якості гносеологічного підґрунтя дослідження безпеки об'єктивний підхід, задекларуємо ряд принципів моментів. Дослідження безпеки передбачає аналіз соціально-економічних систем та людини як її базового елемента, а отже суб'єктами в соціально-історичному розумінні є лише ті учасники процесів та взаємодій які свідомо реалізують свої цілі. Саме така спроможність до самореалізації і обумовлює поділ компонентів системи на суб'єкти, об'єкти та відповідні засоби впливу. З філософських позицій стан умов існування і характеристик суб'єкта, за яких він залишається суб'єктом, може вважатися основою безпеки існування. Отже, по-перше, безпека це сукупність умов існування суб'єкта за яких він, використовуючи наявні обмежені ресурси, реалізує свої цілі (залишається суб'єктом).

По-друге, забезпечення безпеки суб'єкта є процес реалізації свободи як можливості за рахунок власних ресурсів зберігати та користуватися умовами власного існування. У такому визначенні діалектично поєднуються два взаємопов'язаних структурних елемента: об'єктивні умови та суб'єктивні чинники. Потреби людини за своїм змістом мають об'єктивне підґрунтя та потребують задоволення. Разом з тим, соціальний характер існування людини обумовлює усвідомлену обробку потреб та формування відповідних суб'єктивних інтересів та цілей. Сукупність наведених аргументів обумовлює справедливість та достатність закону безпеки соціально-економічної системи, який знаходить свій прояв у діалектичній відповідності спрямованості та змісту суб'єктивних чинників безпеки системи об'єктивним умовам її цілісного існування, динамічного розвитку та ефективного функціонування [12, с.71].

Таким чином, процес реалізації свободи соціально-економічної системи за умов діалектичної відповідності спрямованості та змісту суб'єктивних чинників розвитку об'єктивним умовам цілісного існу-

вання і складає філософську сутність феномену безпеки.

Дослідження проблем функціонування складних соціально-економічних систем отримало значний методологічний поштовх в зв'язку з появою на початку 20 сторіччя теорії А. Богданова «Тектологія», як науки щодо законів організації елементів в функціональне ціле [1, с.207]. Тектологія не втратила своєї наукової актуальності і сьогодні, та разом з системною парадигмою має достатній методичний потенціал для дослідження феномену безпеки. Зміст тектологічних перетворень обумовлюється характером взаємовідносин об'єкта та оточуючої його середовища. Розвиток, з таких позицій, є відтворення здатності існування соціально-економічної системи в нестабільному середовищі. Дефініція стійкості еквівалентна за змістом здатності не змінюватися в наявному середовищі. Внутрішні зв'язки обумовлюють єдність компонентів системи. Отримання системами нових механізмів забезпечення стійкості є розвитком здатності до адаптації, а отже й до прогресивного розвитку.

Такий підхід вказує на певну гносеологічну спорідненість дефініцій стійкості та безпеки. У філософських дослідженнях категорія «стійкість» ідентифікується як незмінність перебування у одному стані. Таким чином стійкість як властивість, перше за все, є характеристикою обумовленою внутрішньою спроможністю повертатися до початкового рівноважного стану. Ілюстрацією такого підходу є, наприклад, визначення економічної безпеки запропоноване В. Тамбовцевим, як сукупності властивостей виробничої підсистеми, що забезпечує можливість досягнення цілей усієї системи [4, с.3].

Разом з тим вплив зовнішнього середовища (систем більш високого рівня), зміна зовнішніх взаємозв'язків може порушувати існуюче положення системи, а отже стійкість є вже характеристикою стану, а не властивістю. Так, згідно Л. Абалкіна «економічна безпека – це стан економічної системи, який дозволяє їй динамічно розвиватися, ефективно розв'язувати соціальні завдання, а держава має змогу формувати та реалізовувати в

життя незалежну економічну політику» [5, с.5].

Розв'язання наявного дуалізму, у трактуванні проф. О. Міхальова, дозволяє ідентифікувати стійкість у вигляді властивості, яка знаходить свій прояв у стані відносин системи з оточуючим середовищем [7, с. 13]. Динамічність соціально-економічних системи, волатильність параметрів її зовнішнього та внутрішнього середовища обумовлює розуміння безпеки як процесу переходу від одного до іншого стійкого стану для забезпечення цілісного існування.

Дещо схожий підхід запропоновано послідовником традиції тектології проф. І. Афанасенко [13]. Він пов'язує стан безпеки системи з процесами організації та дезорганізації. Розуміння системи - носія певної енергії розвитку передбачає, що у процесі організації формується такий стан, коли сила функціонуючого цілого більше безпосередньої суми енергій його складових. Навпаки дезорганізація відображає стан системи з новою наявною енергією меншою за суму енергій початкових компонентів. Таке розуміння системних процесів обумовлює прояв закону дезорганізації: ціле починає руйнуватися, якщо в будь-якому компоненті внутрішній спротив буде недостатнім порівняно з впливом зовнішніх або внутрішніх сил. Отже цілісність системи, її безпека та стійкість обумовлюється певним внутрішнім потенціалом, ресурсним запасом спроможним забезпечити функціонування компонентів системи при дестабілізуючому зовнішньому впливі. Динамічність безпеки може бути пов'язана з законом мінімальної трансформації: з усіх можливих варіантів перетворень досягає цілі лише той, що дозволяє адаптувати систему к новим умовам при мінімальних змінах в ній, без загроз фундаментальним функціональним сутностям [13, с.14].

Наполягаючи на використанні динамічної стійкості як властивості та прояву функціонування соціально-економічної системи, слід згадати загальносистемну закономірність відображену у принципі Ле Шательє-Брауна: будь-які зміни стану системи, пов'язані з внутрішніми та зов-

нішніми причинами, є джерелом процесів спрямованих на компенсацію цих змін [14, с.155]. Ці компенсуючі процеси безпосередньо пов'язані з проявом стійкості. Якщо для стаціонарних систем здатність при зовнішньому дестабілізуючому впливі зберегти свій стан незмінним протягом певного періоду є проявом стійкості через інертність або опірність, то у випадку динамічних систем виділяють такі форми стійкості [7, с.14.]:

1) пружність або відновлюваність - здатність системи після зникнення зовнішнього збурення повертатися до початкового стану;

2) пластичність або пристосовність - наявність у системи декількох припустимих станів та її здатність трансформуватися з одного стану в інший під впливом дестабілізуючих чинників, але, разом з тим, й здатність до збереження способу функціонування, вектору розвитку, структурних зв'язків та ін.

Наведені форми стійкості за механізмом своєї реалізації є адаптивними. Разом з тим, фахівці вказують на існування стійкості заміщення: наявності у системи можливості взагалі позбавитися від дії чинників збурення та не мати будь-яких компенсаційних механізмів. Таке заміщення можливе як у часовому, так і просторовому розумінні але передбачає значні зміни у складі та функціонуванні системи, що робить такий механізм подібним до процесу дезорганізації.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У результаті проведеного дослідження отримана гносеологічна конструкція категорії соціально-економічної безпеки - процесу реалізації свободи соціально-економічної системи за умов діалектичної відповідності, спрямованості та змісту суб'єктивних чинників розвитку об'єктивним умовам цілісного існування. Обґрунтована теза щодо гносеологічної спорідненості дефініцій стійкість та безпека. Зважаючи на динамічність параметрів зовнішнього та внутрішнього середовища соціально-економічних систем, їх безпеку слід розглядати як процес переходу від одного до іншого стійкого стану для забезпечення цілісного існування.

Проведений теоретико-методологічний аналіз передбачає розвиток досліджень у напрямку подальшої системної ідентифікації складових феномену соціально-економічної безпеки у структурному та просторовому розрізі. Особливої уваги, на наш погляд, заслуговує дослідження безпеки регіонального розвитку. Зрозуміло, що справедливо розглядати регіони як частини системи на які впливають руйнівні тенденції. Накопичення регіональних розходжень є об'єктивною причиною виникнення додаткових зв'язків та, одночасно, накопиченню системних протиріч. Розв'язання протиріч можливе або деструктивним шляхом – руйнуванням системи та зв'язків, або еволюційним – перетворенням системи та компенсацією протиріч. Сьогодні в Україні рівень протиріч значно нижчий за рівень додаткових зв'язків, а отже повне руйнування системи не є об'єктивною тенденцією. Таким чином, подальші дослідження пов'язані з розробкою механізмів безпеки на регіональному рівні є не тільки актуальними, а й обов'язковими для збереження України як цілісного державного утворення.

Література

1. Богданов А. Философия живого опыта. Материализм, эмпириокритицизм, диалектический материализм, эмпириомонизм, наука будущего / А. Богданов. - М.: Красанд, 2010. - 274 с.
2. Смольков В. Тектология А. Богданова и современность / В. Смольков // Проблемы теории и практики управления. - 1997. №3. - С.27-35
3. Рыбалкин Н. Философия безопасности: Монография / Н. Рыбалкин. - М.: ОЛМА-ПРЕСС, 2002. - 253 с.
4. Тамбовцев В. Экономическая безопасность хозяйственных систем: структура, проблемы /В. Тамбовцев // Вестник МГУ.- Серия 6: Экономика.- 1995.- №3. - С. 3-9.
5. Абалкин Л. Экономическая безопасность России: угрозы и отражение / Л. Абалкин // Вопросы экономики. 1994. №12. - С.4-13.

6. Мартинюк В. Митна справа та економічна безпека держави: теорія і методологія : монографія / В. Мартинюк. – Тернопіль: Астон, 2010. – 256 с.

7. Михалев О. Экономическая устойчивость хозяйственных систем: методология и практика научных исследований и прикладного анализа / О. Михалев. — СПб.: Издательство Санкт-Петербургской академии управления и экономики, 2010. — 200 с.: ил.

8. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) : монографія / О. І. Барановський. — К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т. 2004. — 759 с.

9. Гуменюк А. Безпека структурно-інституціональної трансформації економіки регіону: теоретичні основи та прикладні аспекти : монографія / А. Гуменюк. – К. : НІСД, 2014. – 468 с.

10. Бурлуцький С.В. Домогосподарство як сукупність гомеостатичних підсистем / С.В.Бурлуцький // Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. – Луганськ, 2011 - №7(161). – Частина 2. – С.215-221.

11. Про основи національної безпеки. Закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 39, ст.351 (у редакції від 16.07.2015)

12. Литвинов Э. Философские основы концепции безопасности /Э. Литвинов. – Пространство и время, 2012. - №7(1) – С. 66-73.

13. Афанасенко И. Теория устойчивости хозяйственных систем / И. Афанасенко // Известия СПбУЭФ, 2012. №4. – С.7-17.

14. Hatta. T. Le Châtelier principle. The New Palgrave: A Dictionary of Economics, v. 3, 1987.pp. 155–157.

References

1. Bogdanov A. Filosofiya zhivogo opyita. Materializm, empiriokrititsizm, dialekticheskiy materializm, empiriomonizm, nauka buduschego / A. Bogdanov. - M.: Krasand, 2010. – 274 s.

2. Smolkov V. Tektologiya A. Bogdanova i sovremennost / V. Smolkov

//Problemyi teorii i praktiki upravleniya. — 1997. №3. – С.27-35

3. Ryibalkin N. Filosofiya bezopasnosti: Monografiya / N. Ryibalkin. – M.: OLMA-PRESS, 2002. – 253 s.

4. Tambovtsev V. Ekonomicheskaya bezopasnost hozyaystvennyih sistem: struktura, problemyi /V. Tambovtsev // Vestnik MGU.– Seriya 6: Ekonomika.– 1995.– №3. – S. 3–9.

5. Abalkin L. Ekonomicheskaya bezopasnost Rossii: ugrozyi i otrazhenie / L. Abalkin // Voprosyi ekonomiki. 1994. №12. – С.4-13.

6. Martyniuk V. Mytna sprava ta ekonomichna bezpeka derzhavy: teoriia i metodolohiia : monohrafiia / V. Martyniuk. – Ternopil: Aston, 2010. – 256 s.

7. Mihalev O. Ekonomicheskaya ustoychivost hozyaystvennyih sistem: metodologiya i praktika nauchnyih issledovaniy i prikladnogo analiza / O. Mihalev. — SPb.: Izdatelstvo Sankt-Peterburgskoy akademii upravleniya i ekonomiki, 2010. — 200 s.: il.

8. Baranovskyi O. I. Finansova bezpeka v Ukraini (metodolohiia otsinky ta mekhanizmy zabezpechennia) : monohrafiia / O. I. Baranovskyi. — K. : Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t. 2004. — 759 s.

9. Humeniuk A. Bezpeka strukturno-institutsionalnoi transformatsii ekonomiky rehionu: teoretychni osnovy ta prykladni aspekty : monohrafiia / A. Humeniuk. – K. : NISD, 2014. – 468 s.

10. Burlutskiy S.V. Domohospodarstvo yak sukupnist homeostatychnykh pidsystem / S.V.Burlutskiy // Visnyk Skhidnoukrainskoho natsionalnoho universytetu im. V. Dalia. – Luhansk, 2011 - №7(161). – Chastyna 2. – S.215-221.

11. Pro osnovy natsionalnoi bezpeky. Zakon Ukrainy. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR), 2003, № 39, st.351 (u redaktsii vid 16.07.2015)

12. Litvinov E. Filosofskie osnovy kontseptsii bezopasnosti /E. Litvinov. – Prostranstvo i vremya, 2012.№7(1) – S.66-73.

13. Afanasenko I. Teoriya ustoychivosti hozyaystvennyih sistem / I. Afanasenko // Izvestiya SPbUEF, 2012. №4. – S.7-17.

14. Hatta. T. Le Châtelier principle. The New Palgrave: A Dictionary of Economics, v. 3, 1987.pp. 155–157.

Бурлуцкая С. В.

Безопасность социально-экономических систем: онтологический аспект

Цель статьи – исследование онтологического аспекта феномена безопасности социально-экономических систем и соответствующее обобщение категориально-понятийного аппарата. Результат исследования – это гносеологическая конструкция категории социально-экономической безопасности – процесса реализации свободы социально-экономической системы при условии диалектического соответствия направленности и содержания субъективных факторов развития объективным условиям целостного существования. Обоснован тезис о гносеологическом родстве дефиниций устойчивость и безопасность. В условиях динамического изменения параметров внешней и внутренней среды социально-экономических систем, их безопасность следует рассматривать как процесс перехода от одного к другому устойчивому состоянию в целях обеспечения целостного существования.

Ключевые слова: безопасность, гносеологическая конструкция, устойчивость, социально-экономическая система, целостное существование.

Burlutskaya S.

Socio-economic systems security: ontological aspect

The aim of this article is to investigate the ontological aspect of the socio-economic systems security phenomenon and the corresponding generalization of categorical-conceptual apparatus. The research result is the epistemological construction of the socio-economic security definition – the implementation of the freedom of the socio-economic system under the condition of the conformity dialectic with the direction and content of subjective factors in the development of objective conditions holistic existence. Thesis on epistemological kinship definitions of sustainability and safety is argued. In conditions of parameters dynamic change of socio-economic systems external and internal environment, their security should be seen as a process of transition from one to another sustainability state in order to ensure a holistic existence.

Keywords: security, epistemological construction, sustainability, socio-economic system, holistic existence.

Рецензент: Василенко В. М. – доктор економічних наук, професор, заступник директора з наукової роботи Інституту економіко-правових досліджень Національної академії наук України, Київ, Україна.

Reviewer: Vasilenko V. – Professor, PhD of Economics, Professor, Deputy Director of Research Institute of Economic and Legal Research of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

e-mail: iepd@dn.farlep.net

*Стаття подана
10.08.2015 р.*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ДІАЛОГУ В УКРАЇНІ

У статті обґрунтовано концептуальні основи розвитку соціального діалогу в контексті соціально-економічного розвитку українського суспільства. За результатами проведеного аналізу наукової літератури вітчизняних дослідників запропоновано авторське визначення терміну «концепція», а також представлено концепцію розвитку соціального діалогу в Україні, яка містить 7 основних елементів. На особливу увагу заслуговує нове поняття «біпартизм-плюс», яке пропонується розглядати як нову форму соціального діалогу.

Ключові слова: соціальний діалог, концепція, поняття, мета, передумови, принципи, функції, інструменти, результати.

Постановка проблеми. Проблема демократизації українського суспільства постала перед нашою країною ще у перші роки незалежності. Згідно Конституції, Україну проголошено демократичною державою [1, с. 3] вже у 1996 році, але з тих пір минуло майже 20 років, а більшість пересічних громадян і досі сумніваються у реальності твердження, закріпленого у головному законодавчому акті.

Як стверджував Й. Шумпетер, демократичною можна вважати будь-яку країну, де демократія представлена у вигляді „інституційної системи для прийняття політичних рішень, в якій окремі громадяни здобувають право вирішувати” [2, с. 334]. Ось і виникає питання, наскільки успішно в Україні за роки незалежності ми змогли сформувати таку систему? Чи дійсно в рамках функціонування всієї «державної машини» можна почути голос окремої людини, яка бажає висловитися щодо напрямку подальшого руху країни.

Головною проблемою, з якою стикнулася наша країна, на думку експертів, зокрема Давиденка В. [3, с. 89], є відсутність наукового моделювання розвитку системи, яку планувалося запровадити, небажання винести обговорення на широкий загал, вислухати точки зору різних сторін і т. п.

Особливо гостро необхідність взаємодії відчувається у сфері соціально-економічних взаємовідносин, зокрема у сфері соціально трудових відносин між державою, роботодавцями та найманими працівниками. Головним інструментом налагодження такої взаємодії у більш розвинених країнах виступає соціальний діалог.

Провідні держави вже давно визначилися з концептуальними підходами реалізації даного процесу, які найбільше сприяють розвитку гармонійних відносин між усіма учасниками. Отже виникає нагальна потреба у визначенні концептуальних засад розвитку соціального діалогу саме в складних умовах розвитку нашої держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вже неодноразово в попередніх публікаціях автора [4, 5, 6] підкреслювалося, що проблемі розвитку соціального діалогу у вітчизняній науковій літературі приділяється вкрай мало уваги. Питання, яке розглядатиметься у цій роботі також не є виключенням.

Найбільш ґрунтовною спробою проаналізувати стан та перспективи розвитку соціального діалогу в Україні з точки зору наявності концептуальних основ було зроблено Дубровським І. М. [7], який ще у 2010 році розкритикував Закон «Про соціальний діалог в Україні» [8] побачивши змістовну невідповідність між преамбулою та першою статтею, зазначив що Закон є концептуально непроробленим.

Ґрунтовні дослідження проводилися Громадською Н. А. [9, с. 39-53] яка визначила декілька етапів розвитку соціального діалогу в Україні підкреслюючи той факт що починаючи з 1991 року, одну з провідних ролей у становленні та розвитку соціального діалогу відіграють державні органи влади. Але сама автор підкреслює, що на жаль «успішні кроки», зроблені у середині 90-х років минулого століття було нівельовано декларативним характером дій на початку 2000-х років. Отже такий висновок свідчить про відсутність будь-якої концеп-

ції розвитку соціального діалогу в Українському суспільстві.

Не можна оминати увагою роботи Колота А. М., який у своїх працях висвітлює проблеми врегулювання соціально-трудових відносин шляхом запровадження соціального діалогу. Науковець стверджує, що предмет соціального діалогу варто розглядати через призму соціальної відповідальності його суб'єктів [10, с. 78].

Той самий Давиденко В. висвітлюючи імперативи формування соціального діалогу наголошує, що для розкриття сутності інституту соціального діалогу не достатньо тільки акцентувати увагу на «партнерстві капіталу і праці» [3, с. 92]. На думку дослідника, у основу формування соціального діалогу покладено також виробничі та трудові конфлікти, задля вирішення яких і виникло таке явище як соціальний діалог.

Варто зауважити, що проблема визначення концептуальних засад розвитку соціального діалогу існує не тільки у соціально-економічній сфері, але у правовому полі. Судячи з твердження Арсентьевої О. С. [11, с. 226-227], у вітчизняному законодавстві поняття «соціальне партнерство» та «соціальний діалог» дуже часто хибно використовуються як синоніми. Але соціальний діалог – це явище, набагато ширше ніж соціальне партнерство, яке на відміну від останнього виходить далеко за рамки соціально-трудових відносин на підприємстві.

Загалом, можна зауважити, що серед публікацій вітчизняних та закордонних авторів немає єдиного чітко сформульованого концептуального підходу щодо визначення основ розвитку соціального діалогу.

Визначення невирішеної частини проблеми. Отже, проведений огляд та аналіз публікацій вітчизняних науковців засвідчує, що на сьогоднішній день не існує чітко визначеної концепції розвитку соціального діалогу для українського суспільства, запровадження якої дозволило б прискорити процес виходу із політичної та соціально-економічної кризи, у якій перебуває зараз наша держава.

Мета статті. Визначення основних елементів та тлумачення всіх складових

концепції розвитку соціального діалогу в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Частково у попередніх публікаціях автора вже було розглянуто певні елементи концепції розвитку соціального діалогу в Україні, але щоб довести цей факт, необхідно спочатку розглянути поняття терміну «концепція».

У основі терміну «концепція» лежить латинське слово «conceptio» — що у перекладі означає «розуміння, система». Згідно філософського тлумачення словника концепція – це певний спосіб розуміння, трактування якого-небудь предмета, явища, процесу; основна точка зору на предмет чи явище, керівна ідея для їх систематичного висвітлення [12, с. 278]. У оксфордському тлумачному словнику англійської мови також знаходимо слово «concept» - що за тлумаченням означає «абстрактна ідея» [13, с. 296]. Отже можна підсумувати, що концепція – це основоположний задум, який покладено в основу буття певного об'єкту чи процесу. Ключовим в усіх визначеннях є слово «розуміння», а у запропонованому нами власному варіанті - «задум». Тобто будь-яка концепція є до певної міри суб'єктивною, скільки дослідників – стільки і варіантів концепцій одного і того ж самого предмета чи явища може бути запропоновано. Тому одразу необхідно зауважити, що запропонована нижче концепція розвитку соціального діалогу в Україні не є догмою. Це лише спроба акумулювати всю актуальну інформацію та сформулювати релевантні на сьогоднішній день концептуальні основи розвитку соціального діалогу у нашій державі.

У будь-якому випадку наукова концепція передбачає наявність певних основоположних понять, мети, передумов виникнення, принципів, функцій, інструментів, результатів реалізації, тощо. Отже спираючись на попередні результати досліджень [5, с. 96], пропонуємо концепцію розвитку соціального діалогу в Україні (рис. 1).

Сутність частини складових концепції вже була розкрита та достатньо обґрунтована. Мова йде про мету, передумови, принципи та функції соціального діалогу,

тому не будемо загострювати свою увагу на цих елементах. А ось три інших потребують роз'яснень.

До основних понять концепції належать:

–соціальний діалог. Авторське визначення даного терміну вже було представлено раніше [1, с. 87], але необхідно зауважити, що у тому визначенні соціальний діалог розглядається як процес. Натомість соціальний діалог водночас може виступати як мета, до якої прагнуть всі учасники та зацікавлені сторони;

- конфлікт. Поняття давно відоме у тому числі і у сфері економічних взаємовідносин, яке у перекладі з латинської «conflictus» означає зіткнення, сутичка. У загальному розумінні мова йде про зіткнення протилежних інтересів і поглядів, напруження і крайнє загострення суперечностей, що призводить до активних дій, ускладнень, боротьби з метою відстоювання власних інтересів. Конфлікт – це явище, що виникає у бідь-якій сфері життєдіяльності суспільства і саме для його усунення має використовуватися соціальний діалог;

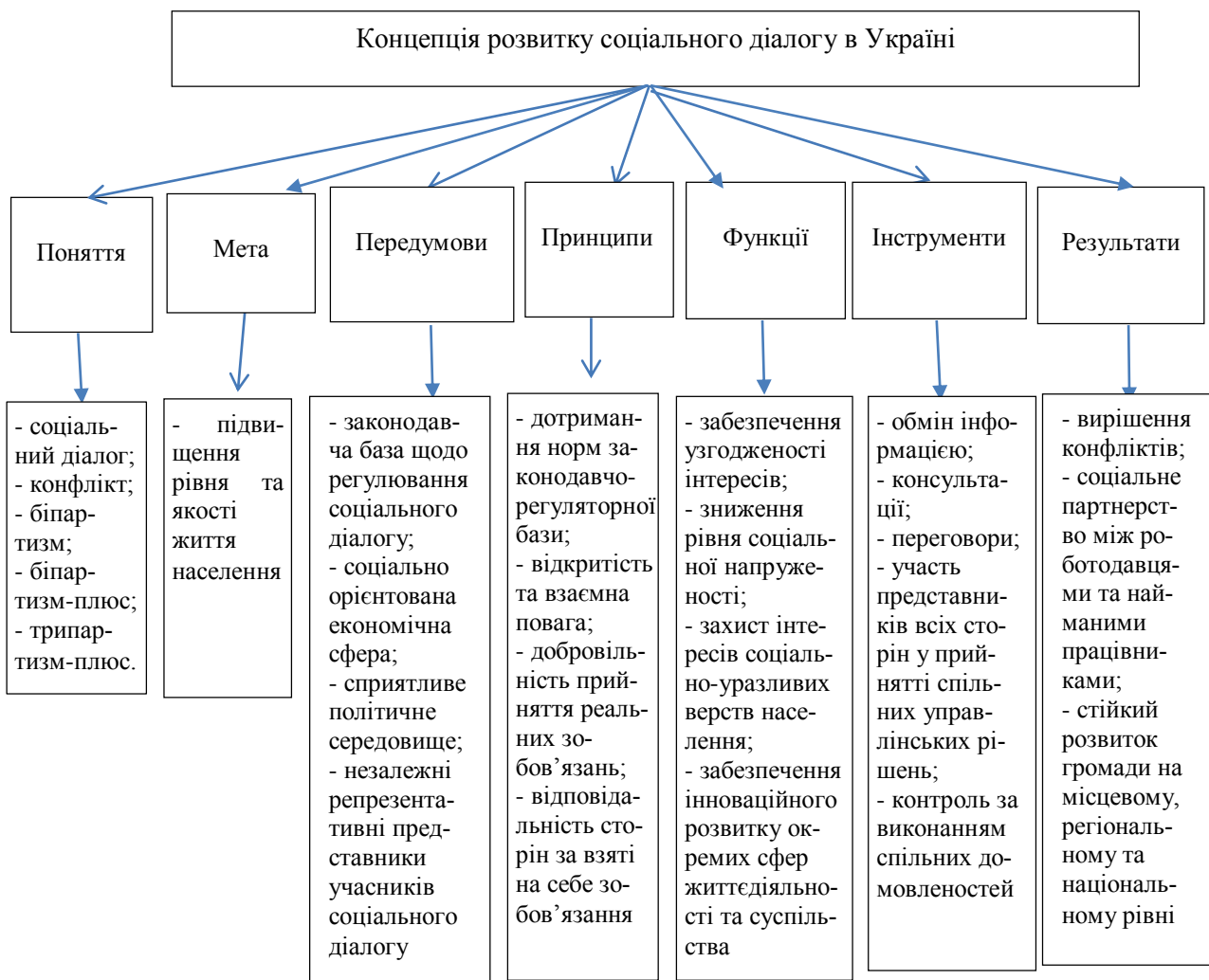

Рис. 1. Концепція розвитку соціального діалогу в Україні

Джерело: розроблено автором

–біпартизм. Поняття, яке достатньо давно використовується, передбачає що соціальний діалог відбувається між організацією роботодавців та організацією робітників без участі уряду [14, с. 31];

–біпартизм-плюс. Це поняття, яке ще не пропонувалося ані у науковій літературі, ані у практичній діяльності МОП. Але водночас у МОП розглядають ситуацію, коли у процесі двосторонніх

переговорів певну участь може прийняти і держава, надаючи допомогу, посередницькі послуги. На нашу думку, такі послуги або іншу участь можуть надавати і неурядові організації, окремі представники громади, які не маю прямого відношення до двостороннього соціального партнерства між роботодавцями та робітниками, але їх інтереси так чи інакше зачіпаються у процесі вирішення конфлікту;

–трипартизм-плюс. Термін, введений відносно недавно Міжнародною Організацією Праці [14, с. 29]. У класичному випадку донедавна мова йшла тільки про «трипартизм», як про розповсюджену форму соціального діалогу, що передбачає взаємодію трьох учасників: організацій роботодавців, організацій працівників та уряду. Щодо поняття «трипартизм-плюс», то окрім трьох зазначених партнерів у діалозі можуть приймати участь будь-які інші організації. Такий підхід дозволяє зробити процес соціального діалогу більш відкритим та вивести його за рамки соціально-трудових відносин. Відкритий діалог може забезпечити ефективне вирішення проблем, тому саме цю форму пропонується використовувати у нашій державі.

Інструментами розвитку соціального діалогу згідно запропонованої концепції є:

- обмін інформацією. Мова йде про обмін релевантною інформацією, яка має цінність для процесу врегулювання конфлікту, налагодження ефективного соціального діалогу;

- консультації. Інструмент, використання якого передуює процесу переговорів і дозволяє максимально узгодити всі спірні питання для підвищення ефективності переговорного процесу;

- переговори. Використання даного інструменту дозволяє дійти повного консенсусу і закріпити його у вигляді підписаних угод, договорів на національному, регіональному, місцевому рівні;

- участь представників всіх сторін у прийнятті спільних управлінських рі-

шень. Такий інструмент дозволяє мінімізувати вірогідність виникнення нових конфліктних випадків і сприяє зміцненню партнерських відносин між усіма учасниками соціального діалогу;

- контроль за виконанням спільних домовленостей. Даний інструмент дає можливість виявити недоліки у процесі виконання спільних домовленостей і оперативно відкоригувати спільні дії.

Результатом запровадження запропонованої концепції буде вирішення конфліктних ситуацій, налагодження соціального партнерства між роботодавцями, найманими працівниками та урядом, а також забезпечення стійкого розвитку громади у довгостроковій перспективі.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Представлена концепція сприяє соціалізації діяльності суб'єктів господарювання, дозволяє мінімізувати напруженість у суспільстві та також узгодити інтереси різних верств населення та соціально незахищених груп.

Безперечним є той факт, що неможливо розробити уніфіковану концепцію або модель розвитку соціального діалогу, але запропонований варіант дозволяє максимально спростити процес для всіх учасників, надає орієнтири та інструменти за допомогою яких всі сторони конфлікту зможуть досягти позитивного результату.

Література

1. Конституція України. – К.: ЮРІНКОН, 1996 – 55 с.
2. Шумпетер Й. Капіталізм, соціалізм, демократія / Й. Шумпетер – М.: ПРОГРЕСС, 1995 – 540 с.
3. Давиденко В. Імперативи формування та розвитку інституту соціального діалогу / В. Давиденко // Політичний менеджмент – 2005, - № 6 – С.89-102.
4. Зеленко О. О. Роль соціального діалогу у контексті соціально-економічного розвитку суспільства / О. О. Зеленко // Часопис економічних реформ. – 2014 - № 1 (13) – С. 82-87.

5. Зеленко О. О. Засади формування соціального діалогу в суспільстві / О. О. Зеленко. // Часопис економічних реформ. – 2014 - № 4 (16) – С. 93-98.

6. Зеленко О. О. Світовий досвід розвитку соціального діалогу / О. О. Зеленко // Часопис економічних реформ – 2015 - № 1 (17). – С. 104-109.

7. Дубровский И. М. Инновационные механизмы социального диалога в Украине. Единая социальная карта // Под общей редакцией Игнатова И.В.— Харьков—Киев, 2010.— С.44

8. Закон України «Про соціальний діалог в Україні» № 2862-VI від 23 грудня 2010 р. // ВВР – 2011 – №28 – ст 255

9. Громадська Н. А. Соціальний діалог: навч. посібн. / Н. А. Громадська. - Миколаїв: ЧДУ ім. П. Могили, 2012 – 184 с.

10. Колот А. М. Социальный диалог как институт реализации концепции достойного труда. / А. М. Колот // Инновационное развитие экономики России: региональное разнообразие: Сборник статей по материалам Шестой Международной научной конференции. - Т.1 ./ Под ред. А.А. Аузана, В.П. Колесова, Л.А. Тутова. – М.: МГУ имени Ломоносова, 2013. – С. 674-681.

11. Арсентьева О. С. Щодо співвідношення понять «соціальний діалог» і «соціальне партнерство» в умовах реформування трудового права України / О. С. Арсентьева // Актуальні питання теорії та права: зб. наук. пр. – 2009 - № 15 – С. 219-228.

12. Философский энциклопедический словарь / Гл. редакция: Л. Ф. Ильичёв, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалёв, В. Г. Панов — М.: Советская энциклопедия. 1983. – 840 с.

13. Concise Oxford English Dictionary. Eleventh edition, revised. Edited by Catherine Soanes, Angus Stevenson. Oxford University press, New York, 2009. – p. 300.

14. Национальный трехсторонний социальный диалог. Руководство МОТ по эффективному управлению / Группа технической поддержки по вопросам достойного труда и Бюро МОТ для стран Восточ-

ной Европы и Центральной Азии. Первое издание - Москва: 2014 – 296 с.

Reference

1. Konstituciâ Ukraïni. – K.: ŪRINKOM, 1996 – 55 s.

2. Šumpeter J. Kapitalizm, socializm, demokratiâ / J. Šumpeter – M.: PROGRESS, 1995 – 540 s.

3. Davidenko V. Imperativi formuvannâ ta rozvitku institutu social'nogo dialogu / V. Davidenko // Političnij menedžment – 2005, - № 6 – S.89-102.

4. Zelenko O. O. Rol' social'nogo dialogu u konteksti social'no-ekonomičnogo rozvitku suspil'stva / O. O. Zelenko // Časopis ekonomičnih reform. – 2014 - № 1 (13) – S. 82-87.

5. Zelenko O. O. Zasadi formuvannâ social'nogo dialogu v suspil'stvi / O. O. Zelenko // Časopis ekonomičnih reform. – 2014 - № 4 (16) – S. 93-98.

6. Zelenko O. O. Svitovij dosvid rozvitku social'nogo dialogu / O. O. Zelenko // Časopis ekonomičnih reform – 2015 - № 1 (17) – S. 104-109.

7. Dubrovskij I. M. Innovacionnye mehanizmy social'nogo dialoga v Ukraine. Edinaâ social'naâ karta // Pod obšej redakciej Ignatova I.V.—Har'kov—Kiev, 2010.— S.44

8. Zakon Ukraïni «Pro social'nij dialog v Ukraïni» № 2862-VI vid 23 grudnâ 2010 r. // VVR – 2011 – №28 – st 255

9. Gromads'ka N. A. Social'nij dialog: navč. posibn. / N. A. Gromads'ka. - Mikolaïv: ČDU im. P. Mogili, 2012 – 184 s.

10. Kolot A. M. Social'nyj dialog kak institut realizacii koncepcii dostojnogo truda. / A. M. Kolot // Innovacionnoe razvitie èkonomiki Rossii: regional'noe raznoobrazie: Sbornik statej po materialam Šestoj Meždunarodnoj naučnoj konferencii. - T.1./Pod red. A.A. Auzana, V.P. Kolesova, L.A. Tutova. – M.: MGU imeni Lomonosova, 2013. – S. 674-681.

11. Arsent'eva O. S. Šodo spivvidnošennâ ponât' «social'nij dialog» i «social'ne partnerstvo» v umovah reformuvannâ trudovogo prava Ukraïni / O. S. Arsent'eva // Aktual'ni pitannâ teoriï ta prava: zb. nauk. pr. – 2009 - № 15 – S. 219-228.

12. Filosofskij ènciklopedičeskij slovar' / Gl. redakciâ: L. F. Il'ičëv, P. N. Fedoseev, S. M. Kovalëv, V. G. Panov. — M.: Sovetskaâ ènciklopediâ.. 1983. — 840 s.

13. Concise Oxford English Dictionary. Eleventh edition, revised. Edited by Catherine Soanes, Angus Stevenson. Oxford University press, New York, 2009. — p. 300.

14. Nacional'nyj trehstoronnij social'nyj dialog. Rukovodstvo MOT po èffektivnomu upravleniû / Gruppy tehničeskoj podderžki po voprosam dostojnogo truda i Bûro MOT dlâ stran Vostočnoj Evropy i Central'noj Azii. Pervoe izdanie - Moskva: 2014 — 296 s.

Зеленко Е. А.

Концептуальные основы развития социального диалога в Украине

В статье обоснованы концептуальные основы социального диалога в контексте социально-экономического развития украинского общества. По результатам проведенного анализа научной литературы отечественных исследователей предложено авторское определение термина «концепция», а также представлена концепция развития социального диалога в Украине, которая содержит 7 основных элементов. Особого внимания заслуживает новое понятие «бипартизм-плюс», которое предлагается рассматривать как новую форму социального диалога.

Ключевые слова: социальный диалог, концепция, понятие, цель, предпосылки, принципы, функции, инструменты, результаты.

Zelenko O.

Conceptual bases of social dialogue in Ukraine

In the article the conceptual basis of social dialogue in the context of socio-economic development of Ukrainian society. On the bases of conducted scientific brightly literature analysis it is suggested the author's definition of the term "concep" and presented the concept of social dialogue in Ukraine, that contains 7 key elements. It is necessary to pay special attention to a new notion of "bipartyzm-plus", offered to use as a new form of sociol dialogue.

Keywords: social dialogue, concept, society, concept, goal, assumptions, principles, functions, tools, results.

Рецензент: Заблодська І. В. — доктор економічних наук, професор, Директор Луганської філії Інституту економіко-правових досліджень Національної академії наук України, м. Київ, Україна.

Reviewer: Zablodskaya I. — Professor, PhD of Economics, Director of the Institute of economic and legal research Lugansk branch National academy sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

e-mail: zablodin@yandex.ru

*Стаття подана
10.08.2015 р.*

ТРИАДНА ЗАЛЕЖНІСТЬ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

У статті наводиться авторська точка зору з приводу природних закономірностей ланцюжкового взаємозаміщення категорій життєдіяльності суспільства, а саме людського розвитку, соціально-економічного відторгнення, соціальної мобільності, економічної активності та суспільного перерозподілу доходів населення. Еволюційний перехід однієї категорії в іншу стає результатом та індикатором загального суспільно-економічного розвитку країни. Грунтовною основою даного переходу є триадна залежність перерозподілу доходів населення, економічної активності та соціально-економічного відторгнення населення країни. Означені категорії автором підкреслено як невід'ємні складові механізму трансформації добробуту суспільства в суспільне невдоволення, та відповідно, перехід у зворотньому напрямі.

Ключові слова: залежність, соціальне відторгнення, суспільна трансформація, економічна активність, соціальна мобільність, перерозподіл доходів, людський розвиток.

Постановка проблеми Принципи природних закономірностей для сучасного суспільно-економічного життя все більш набувають риси опосередкованого впливу. Новітні технологічні пристрої стають невід'ємним знаряддям ототожнення людини з природою. вони допомагають усунути чи передбачити негативні наслідки того чи іншого техногенного явища. Тобто сучасна людина досить комфортно почуває себе захищеною. Однак, наразі невідомі засоби, інструменти чи приладдя, які б інтегрували людину в суспільство, передбачали врахування соціально-психологічні аспектів особистості, активізували. Бо саме зараз багато сучасних та в певних сферах достатньо успішних людей стають заручниками власних роздумів щодо потреби в їхніх зусиллях суспільства, економіки регіону, країни. Тут варто виокремити сучасну роль та навіть – тиск байдужого до особистості, авторитарного характеру суспільного прагнення, його невідповідність прагненням окремої людини, яка губить «власне обличчя», стає функціональною одиницею суспільства, орієнтується суто на ситуацію та інституційні цінності, відіграє свою роль в театрі суспільної постановки. Активна суспільність стає пасивною масою, що піддається маніпулюванню.

Наразі Україна переживає важкі часи, однак саме зараз на тлі збурювальних процесів згідно природних закономірностей біфуркаційних тенденцій здатна проявитися самоорганізаційна енергія суспільства з позитивним синергетичним ефектом.

Однією з таких закономірностей, здатних поєднувати соціальні прояви суспільства з економічними наслідками є на думку автора є взаємозалежність та зворотній зв'язок трьох категорій: соціальної мобільності суспільства, економічної активності населення та соціально-економічного відторгнення. Всі ці категорії у якості суспільних процесів є причиною та наслідком одна одної. Відтак формується ланцюг послідовних взаємозв'язків. І від того на яку саме частину чи складову цього механізму вплинути екзогенними чи ендогенними факторами буде залежати подальший результат вже іншої категорії.

Безумовно, найбільш руйнівний характер в цілому для суспільства та результатів його діяльності має таке явище як соціально-економічне відторгнення, саме тому дослідження закономірностей тріади почнемо з визначення його природи. Системне дослідження процесів, за яких існують значні групи населення, що стикаються з перешкодами щодо участі в економічному, соціальному, культурному та політичному житті країни, сьогодні набуває пріоритетного значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. «Відторгнення» - одна з найбільш обговорюваних категорій сучасної соціально-економічної філософії [1, с. 18]. Незважаючи на те, що питання про витоки, сутності відторгнення та шляхи його усунення досліджується багатьма сучасними науковими школами, проблема відторгнення досі не отримала переконливого теоретичного вирішення. Пояснити це можна

цілим рядом причин, одна з яких пов'язана з історією становлення та еволюції самого поняття «відторгнення».

Історичні корені поняття «відторгнення» можна виявити в іудео-християнському трактуванні та платонізмі. У роботах Аристотеля або Цицерона поняття «відторгнення» вживається у юридичному сенсі як форма узаконеного вилучення майна [2, с. 231-232], Фома Аквінський відповідно всім християнським мислителям західноєвропейського середньовіччя цим терміном позначав різні «деформації духу» [3, с. 71], а в класичній англійській політичній економії воно вже стає економічною категорією, позначаючи акт продажу товару його власником іншому товаровласнику [4, с. 126]. При цьому юридичне значення категорії не зникає; скоріше варто говорити про розширення рамок даного поняття, які надають відчуженню сенс акту передачі окремих прав людини соціальному (політичному) організму.

Поняття, близькі відчуженню, використовувалися представниками англійської політичної економії XIX ст. для характеристики викиду товарів на ринок. Термін «відторгнення», що широко застосовувався в працях англійських економістів, в німецькій класичній філософії вперше був використаний Фіхте. У Фіхте відчуження «Я»-предмета виступає як відторгнення [5, с. 45].

Центральним поняттям «відторгнення» стає у філософії Гегеля. У його філософській системі відчуження розглядається, з одного боку, у зв'язку з ототожненням (дух відчуває себе в природі і, споглядаючи себе у зовнішній формі, приходять до усвідомлення своєї сутності), і, з іншого боку, як невідповідність між родовою сутністю і емпіричної (індивідуальної) сутністю людини. Гегель описує ситуацію «порочного кола»: сенс дії не дано людині в момент його здійснення, він усвідомлюється лише *post factum*, тому людям слід діяти, відкинувши роздуми [6, с. 39]. Як відомо, Гегель ототожнював всяке ототожнення з відторгненням. Для нього відчуження – це «своє інше», тобто суб'єкт завжди буде впізнавати в відчуженому самого себе, змирившись із існуючим допомогою його філософського тлумачення. Справжнього скасування відчуження, за Гегелем, фактично бути не може.

Керуючись подібною логікою, можна було б сказати, що відчуження є творчість, самовираження і звільнення. Гегель вважає,

що прагнення людини до існування «вищого» (просвітленого, ідеального) почала знаходити своє вираження в релігії, бажання вільних від свавілля порядку і правди - відчужується і перетворюється на юридичне право, економічні залежності та вимоги ієрархії ролей та відносин.

Відчуження можна розглядати і як об'єктивний соціальний процес, і як усвідомлення цього процесу суб'єктами. Подібна «подвійність» відчуження вимагає при його розгляді в нових соціальних умовах, наприклад, сучасне інформаційне суспільство заново поглянути на проблему взаємодії між інформаційною сферою і соціальною реальністю.

Як відомо, існує щонайменше дві традиції ставлення до даного питання: солідаристська і критична. На думку основоположника солідаристської традиції Е. Дюркгейма [7, с. 133], людина сприймає реальність через призму категорій, що відображають соціальні уявлення та соціальний устрій, таким чином займаючись відтворенням соціальних солідарностей.

Критична теорія, що знайшла своє найбільш послідовне вираження в неомарксизмі [8, с. 37], спирається на іншу тезу: форми знання використовуються прагнуть до панування суб'єктами для нав'язування своїх інтересів іншим, завоювання та утримання владних позицій і тим самим ідеологія, як форма соціальної репресії, визначається цілком відносинами панування і підпорядкування.

При всій суперечливості між даними позиціями, представники обох теорій погоджуються в головному: інформація являє собою щось специфічне і тому як явище потребує більш докладному вивчення.

Сучасні вітчизняні автори [9, с. 25] значну вагу в дослідженні тенденцій відторгнення відводять саме його соціальному прояву, тобто визначенню соціально відторгнених груп населення, розробці певних рекомендацій щодо розроблення державної політики для подолання бар'єрів на шляху до соціального залучення всіх верств населення.

Метою статті є виявлення закономірностей тріадної залежності соціальної мобільності, економічної активності та соціально-економічного відторгнення населення країни з прогнозування можливих наслідків втручання в їхні взаємозалежності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Трансформаційні зміни найбільшою мірою зачепили найбільш численну частину населення, яка є основною продуктивною силою і, відповідно, мала б отримати належні можливості для збільшення доходів та підвищення рівня добробуту, а також посилити свій людський капітал згідно з вимогами соціальної економіки.

Аналіз проблем соціальної мобільності відіграє важливу роль у суспільствах, які трансформуються і де відбувається руйнування колишніх соціальних зв'язків, а нові лише починають формуватися. Від того, яким буде характер соціальної мобільності в нових економічних, політичних і соціальних реаліях, в істотній мірі залежать специфіка і характер розвитку соціуму. Соціальна мобільність має велике значення для стабілізації суспільства, оскільки відкритий доступ для переходу в високостатусні групи розширює можливості здібних і амбітних людей в підйомі з низьких соціальних статусів на більш високі.

В силу того, що проблема мобільності тісно стикається з проблемою адаптації, актуалізуються питання аналізу адаптаційного

потенціалу працездатного населення, визначення умов для підвищення інноваційної активності людей, формування та реалізації найбільш продуктивних адаптаційних стратегій, схвалюваних суспільством.

Дослідження руху страт дозволяє простежити тенденції і специфіку соціальної диференціації, а також особливості розширення різних професійно-статусних груп населення.

Фахівці підкреслюють [10, с. 87], що на найбільш важливих етапах соціальних трансформацій в соціумі особливого значення набуває вимірювання показників соціальної динаміки, що характеризують спрямованість і інтенсивність процесів суспільно-економічних змін.

За даними національних соціологічних опитувань, проведених Українським інститутом соціальних досліджень імені О. Яременка (УІСД) і Центром "Соціальний моніторинг" (ЦСМ) [11], встановлено, що в 2009 р з числа всього працюючого населення України 44% віднесли себе до середнього шару за рівнем матеріального становища сім'ї, в 2010 р їх частка зменшилася до 37%, а в 2011 р - до 35% (табл. 1).

Т а б л и ц я 1

Стратифікація економічно активного населення України за рівнем матеріального стану та соціально-трудовим статусом, %

Соціально-трудовий статус	Самооцінка респондентами матеріального стану родини											
	Вище середнього			Середнє			Нижче середнього			Низьке		
	2011	2012	2013	2011	2012	2013	2011	2012	2013	2011	2012	2013
Економічно активне населення, в тому числі:	4	8	4	41	42	29	35	34	41	20	16	26
керівник структурного підрозділу	29	37	23	42	33	48	21	27	16	8	3	13
підприємець	18	20	18	58	50	51	8	24	25	16	6	6
спеціаліст	4	13	3	44	48	36	37	31	46	15	8	15
службовець	2	7	3	40	48	32	39	29	48	19	16	17
самозайнятий	2	-	-	35	-	-	32	-	-	31	-	-
працівник виробництва /сільського господарства	1	3	2	41	38	21	38	40	46	20	19	31
безробітні	1	1	0	25	28	20	36	33	28	50	38	52

Джерело: узагальнено автором на підставі [12, с. 215]

Отже, кожен десятий учасник ринку праці перебуває в стані безробіття і не має можливості реалізувати свої здібності у сфері зайнятості.

За даними Національної доповіді про людський розвиток 2011 в Україні [13], ступінь соціального відторгнення від ринку

праці залежить від освітнього рівня: найнижча його ступінь зафіксована серед осіб з повною вищою освітою (6,8%), а найвища - серед тих, хто опанував базовою вищою освітою (14,6%). Найбільш уразливі до соціального виключення працівники, звільнені з економічних причин.

Соціальне відторгнення є відносно новою концепцією, що сьогодні не має універсального визначення, хоча протягом десятиліть вона розвивалась паралельно з ідеями забезпечення соціальних прав і підвищення добробуту населення Європейського Союзу (ЄС). ЄС визначає соціальне відторгнення як процес, за якого окремі групи населення або окремі люди не мають можливості повною мірою брати участь у суспільному житті внаслідок своєї бідності, відсутності базових знань і можливостей або в результаті дискримінації [13].

Найменш захищеними і легко схильними соціальному відторгненню є працівники, які оформляються за трудовими угодами на певний строк, зайняті неповний робочий тиждень або час, самозайняті та ін. Самозайняті і зайняті в неформальному секторі майже повністю випадають з нормативно-правового поля трудових відносин і практично не захищені на робочому місці. Втім, і офіційна зайнятість некваліфікованою працею (у містах - це майже чверть всіх працюючих, а в сільській місцевості - понад половину) не забезпечує не тільки прийнятних доходів, а й належного соціального статусу. Це означає, що сучасна економіка України не генерує достатньої кількості кваліфікованої зайнятості, що в наступні роки може

спричинити за собою зниження рівня людського капіталу. Ступінь і особливості залучення людини в соціально-економічне життя в значній мірі пов'язані для нього з якістю робочого місця, можливостями кар'єрного росту і рівнем доходу. Соціальне вимикання через низького рівня оплати праці сприймається працюючими дуже гостро, викликає недовіру, побоювання, невизначеність поведінки і сенсу життя. Постійна відстороненість від соціально-культурного життя, неможливість отримувати необхідну кваліфіковану медичну допомогу і надати дітям певний освітній рівень пригнічують особистість, тягнуть за собою стурбованість і напруженість через власну нереалізованість. Більшість працюючих не відчують потреби в навчанні впродовж життя, оскільки не впевнені, що придбані при цьому професійні знання і компетенції знадобляться їм для кар'єрного зростання і збільшення доходів, а отже, не сподіваються на висхідну соціальну мобільність.

Показовий розрив між наявним доходом сім'ї в розрахунку на одного її члена і рівнем доходу сім'ї на одного її члена, який працюючим вважаються достатнім для нормального життя [14] (рис. 1).

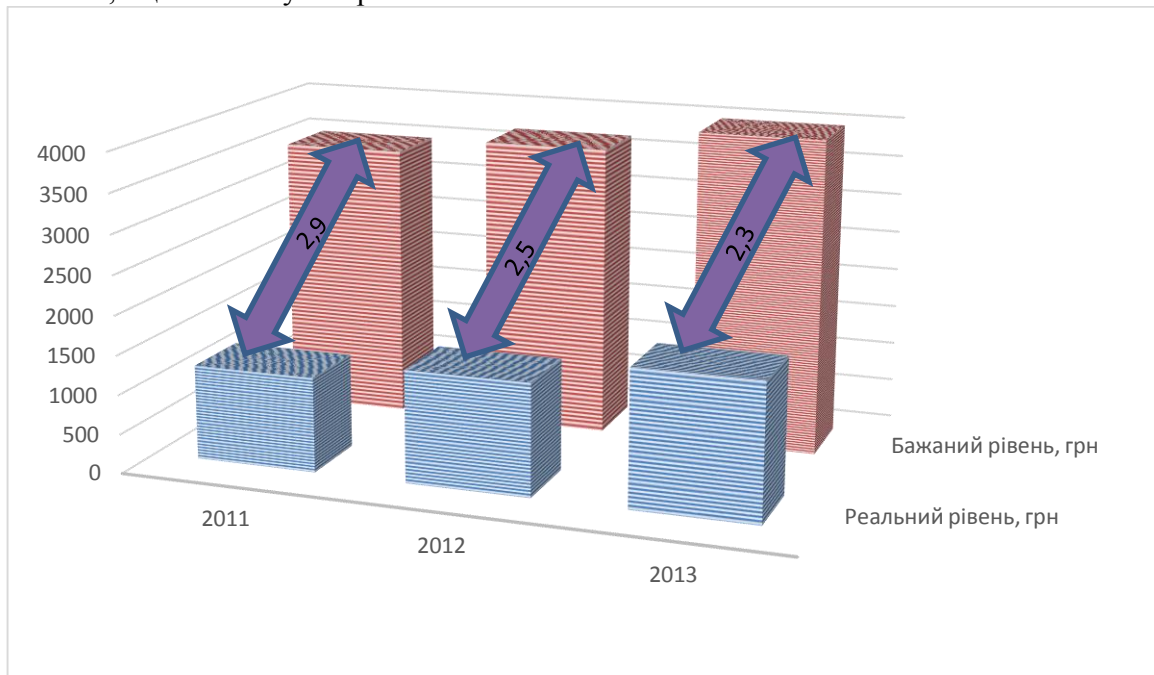

Рис. 1. Динаміка середніх значень доходу, бажаного для нормального життя та реального доходу, грн

Джерело: розроблено автором

За даними моніторингу Українського інституту соціальних досліджень [14] за участю відділу моніторингових досліджень соціально-економічних трансформацій ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України" [12, с. 217] протягом 2011 р. розрив між середніми значеннями бажаного і реального доходу скорочувався від 2,9 разу у квітні до 2,3 у листопаді. Наприкінці 2012 р. розрив досяг мінімального значення – 2 рази, проте на квітень 2013 р. розрив знов збільшився до 2,3 разу. Дохід родини в розрахунку на одного члена становив у квітні 2013 р. в середньому 1696 грн, або 88% від грудня 2012 р. (коли розрив був мінімальний). Бажаний дохід у квітні 2013 р. становив 3938 грн, що становить 96% від грудня 2012 р.

На сучасному українському ринку праці відбувається активний процес переміщення значних верств працюючого населення в низькодохідні групи через втрату колишніх стійких позицій у певних сегментах зайнятості.

Ризик вбачається в тому, що втрачається ресурсна база для відтворення соціального статусу і передачі накопиченого соціального капіталу наступним поколінням. Бідність обмежує доступ значної частини населення до якісних послуг освіти, охорони здоров'я, заважає успішній соціалізації дітей та молоді, породжує зневіру людей у соціальну спрямованість ринкових реформ.

Через збільшення розриву між багатими і бідними в соціумі загострюється соціальна напруженість, посилюється негативне сприйняття несправедливості майнового розшарування, виникають дефіцит довіри і конфлікт групових інтересів.

Самоідентифікація індивідів з певним місцем у соціально-економічній ієрархії, зміни в матеріальному становищі різних професійно-статусних груп впродовж 2009-2011 рр. є важливими характеристиками процесів мобільності та соціальної динаміки населення.

Рис. 1. Ланцюг соціально-економічних трансформацій суспільства

Джерело: розроблено автором

Однак не менш важливим питанням виступає визначення міжгрупових відмінностей в поведінці, ціннісних орієнтаціях, оцінках майбутнього життя (очікувана суб'єктивна мобільність), які безпосередньо впливають на успішність адаптації або соціальне вимикання. Отже, різне соціально-економічний і матеріальне становище детермінує економічну активність працюючих,

формуючи різні системи ціннісних орієнтації людей. Соціально-трудовий і матеріальний статуси формують відповідні установки в частині поведінки населення на ринку праці, обумовлюючи його приналежність до відповідного типу економічної культури.

Висновки та перспективи подальших досліджень. На підставі проведеного аналізу можна стверджувати, що в сьогодні-

нішньому українському суспільстві відбуваються спадні переміщення працюючих і їх сімей за матеріальним становищем. Зазначені процеси впливають на зростання ризику соціально-економічного вимикання зі суспільно-економічного життя і викликають спадну очікувану суб'єктивну мобільність. Якщо в соціумі переважають люди зі стабільно низьким рівнем доходів, то поступово формуються занижені вимоги і очікування щодо рівня життя, наслідками чого виступають невіра, патерналістські настрої і пасивне поводження.

Таким чином, проблеми надмірної диференціації доходів населення та зростання бідності необхідно вирішувати безпосередньо в сфері перерозподілу доходів. Без радикального перегляду розподільних відносин – збільшення податкового навантаження на надприбутки і зростання доходів незаможних до рівня, який би відповідав нормам соціальної держави - в країні неможливо здійснити успішні реформи.

Література

1. Афонин Ю. А. Социальный менеджмент: учебник / Ю. А. Афонин, А.П. Жабин, А.С. Панкратов. – М.: Изд-во МГУ, 2004. — 320 с.
2. Аристотель Сочинения в 4 т. (Серия «Философское наследие»). Т. 3. О возникновении и уничтожении. / Пер. Т. А. Миллер. – М.: Мысль, 1981. – 616 с.
3. Аквинский Фома Сумма теологии. Том 1. Часть 1. – М.: Издатель Савин С. А., 2006. – 874 с.
4. Аникин А. В. Становление классической школы // Юность науки: Жизнь и идеи мыслителей-экономистов до Маркса. — 2-е изд. — М.: Политиздат, 1975. — С. 125-134.
5. Кембаев Ж. М. Политические и правовые воззрения Иоганна Готлиба Фихте относительно объединения государств Европы и мира / Ж. М. Кембаев // История государства и права. – 2011. – № 16. – С. 44–48.
6. Кірюхін Д. І. Вступ до філософії релігії Гегеля. Філософія як спекулятивна теологія. — К.: ПАРАПАН, 2009. — 204 с.
7. Tekiner, Deniz (2002). German Idealist Foundations of Durkheim's Sociology and Teleology of Knowledge, Theory and Science, III, 1, 231 p.

8. Малахов В. С., Современная западная философия: словарь / В. С. Малахов, В. П. Филатов. — М.: Политиздат, 1991. — 414 с.

9. Кондирина А. Г. Соціальне відторгнення як причина низького рівня людського розвитку в Україні / А. Г. Кондирина // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія “Економічні науки”: науковий збірник. – Чернігів: Черніг. держ. техн. ун-т, 2013. – № 2(66). – С. 24–29.

10. Балакирева О. Н. Взаимосвязь экономического неравенства, социального отторжения и социальной мобильности / О.Н. Балакирева, А. М. Ноур // Социальные проблемы в практике управления. – 2011. - № 2. – С. 86-96.

11. Доклад о человеческом развитии «Устойчивое развитие и равенство возможностей: лучшее будущее для всех» / ПРООН. – Нью-Йорк, 2011. – 176 с.

12. Балакірева О. М. Самооцінка матеріального становища, обсяг тіньових доходів та фінансова поведінка населення України / О. М. Балакірева, Д. А. Дмитрук // Український соціум. – 2013. - № 2. – С. 207-228.

13. Національна доповідь про людський розвиток 2011 року «Україна: на шляху до соціального включення» / ПРООН в Україні. – К.: КІС, 2011. – 123 с.

14. Офіційний сайт Українського інституту соціальних досліджень. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uisr.org.ua/>

References

1. Afonyn YU. A. Sotsyal'nyy menedzhment: uchebnyk / YU. A. Afonyn, A.P. Zhabyn, A.S. Pankratov. – M.: Yzd-vo MNU, 2004. — 320 s.
2. Arystotel' Sochynenyaya v 4 t. (Seryya «Fylosofskoe nasledye»). T. 3. O voznyknovenyyu y unychtozhenyyu. / Per. T. A. Myller. – M.: Mysl', 1981. – 616 s.
3. Akvynskyy Foma Summa teolohyy. Tom 1. Chast' 1. – M.: Yzdatel' Savyn S. A., 2006. – 874 s.
4. Anykyn A. V. Stanovlenye klassycheskoy shkoly // Yunost' nauky: Zhyzn' y ydey myslyteley-ekonomystov do Marksa. — 2-e yzd. — M.: Polytyzdat, 1975. — S. 125-134.
5. Kembraev ZH. M. Polytycheskye y pravovye vovzrenyya Yohanna Hotlyba Fykhte odnosytel'no ob"edynenyaya hosudarstv Evropy y myra / ZH. M. Kembraev // Ystoryya hosudarstva y prava. – 2011. – № 16. – С. 44–48.

6. Kiryukhin D. I. Vstup do filosofiyi relihiyi Hegelya. Filosofiya yak spekulatyvna teolohiya. — K.: PARAPAN, 2009. — 204 s.

7. Tekiner, Deniz (2002). German Idealist Foundations of Durkheim's Sociology and Teleology of Knowledge, Theory and Science, III, 1, 231 p.

8. Malakhov V. S., Sovremennaya zapadnaya fylosofiya: slovar' / V. S. Malakhov, V. P. Fylatov. — M.: Polytyzdat, 1991. — 414 s.

9. Kondryna A. H. Sotsial'ne vidtorhnennya yak prychna nyz'koho rivnya lyuds'koho rozvytku v Ukrayini / A. H. Kondryna // Visnyk Chernihivs'koho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu. Seriya "Ekonomichni nauky": naukovyy zbirnyk. — Chernihiv: Chernih. derzh. tekhnol. un-t, 2013. — № 2(66). — S. 24–29.

10. Balakireva O. N. Vzaymosvyaz' ekonomycheskoho neravenstva, sotsyal'noho

ottorzhennya y sotsyal'noy mobyl'nosty / O.N. Balakireva, A. M. Nour // Sotsyal'nye problemy v praktyke upravleniya. — 2011. - № 2.— S. 86-96.

11. Doklad o chelovecheskom razvytyy «Ustoychivoe razvytye y ravenstvo vozmozhnostey: luchshee budushchee dlya vsekh» / PROON. — N'yu-York, 2011. — 176 s.

12. Balakireva O. M. Samootsinka material'noho stanovyscha, obsyah tin'ovykh dokhodiv ta finansova povedinka naselelnya Ukrayiny / O. M. Balakireva, D. A. Dmytruk // Ukrayins'kyy sotsium. — 2013. - № 2. — S. 207-228.

13. Natsional'na dopovid' pro lyuds'kyy rozvytok 2011 roku «Ukrayina: na shlyakhu do sotsial'noho vklyuchennya» / PROON v Ukrayini. — K. : KIS, 2011. — 123 s.

14. Ofitsiynyy sayt Ukrayins'koho instytutu sotsial'nykh doslidzhen'. — [Elektronnyy resurs]. — Rezhym dostupu: <http://www.uisr.org.ua/>

Лихоносова А. С.

Триадная зависимость социально-экономических трансформаций

В статье приводится авторская точка зрения по поводу природных закономерностей цепного взаимозамещения категорий жизнедеятельности общества, а именно человеческого развития, социально-экономического отторжения, социальной мобильности, экономической активности и общественного перераспределения доходов населения. Эволюционный переход одной категории в другую становится результатом и индикатором общего общественно-экономического развития страны. Основательной основой данного перехода является триадная зависимость перераспределения доходов населения, экономической активности и социально-экономического отторжения населения страны. Указанные категории автором подчеркнута как неотъемлемые составляющие механизма трансформации благосостояния общества в общественное недовольство, и соответственно, переход в обратном направлении.

Ключевые слова: зависимость, социальное отторжение, общественная трансформация, экономическая активность, социальная мобильность, перераспределение доходов, развитие общества.

Likhonosova G.

Triadic relationship of socio-economic transformation

The article presents the author's point of view on the natural laws of mutual substitution chain categories of society, namely, human development, social and economic exclusion, social mobility, economic activity and social redistribution of incomes. The evolutionary transition from one category to another and the result becomes an indicator of the overall socio-economic development of the country. Thorough bases this transition is a triadic relationship redistribution of income, economic activity and socio-economic exclusion of the population. These categories author emphasized as an integral part of the mechanism of transformation of the welfare society in the public discontent, and accordingly, the transition in the opposite direction.

Keywords: addiction, social exclusion, social transformation, economic activity, social mobility, income redistribution, social development.

Рецензент: Грушко В. І. — доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Фінанси, облік та аудит» університету «КРОК», Київ, Україна.

Reviewer: Grushko V. — Professor, PhD of Economics, Head of Finance, accounting and auditing Department University "KROK", Kyiv, Ukraine.

e-mail: krok@krok.edu.ua

Стаття подана
18.08.2015 р.

ДЕМОКРАТИЧНІ МЕХАНІЗМИ САМОЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ СУСПІЛЬСТВА

Доведено, що сучасні демократичні суспільства мають будувати свою соціально-економічну політику на врахуванні конкретних інтересів кожної людини та мотивуванні її участі у нових суспільно-політичних перетвореннях. Демократичний механізм перетворень має бути максимально наближений до кожного члена суспільства та простий у сприйнятті, а шляхи самозабезпечення, розвитку демократичності та соціально-економічних перетворень слід шукати усередині суспільства та в методах удосконалення самої людини. Успіх реалізації визнаних механізмів залежить від того наскільки вони правдиво віддзеркалюють інтереси тієї групи людей, котрі їх підтримують та застосовують ті цінності, які визнані у цивілізованому суспільстві. Виділено коло проблем, як орієнтир пошуку нових способів самозабезпечення, стикання і розходження поглядів щодо спільних й індивідуальних суспільних цінностей на шляху до задоволення інтересів громадян держави.

Ключові слова: демократія, механізм перетворень, самозабезпечення, суспільні цінності, модернізація, діалог, матеріальність досліджень.

Постановка проблеми. В основі будь-якого демократичного механізму, спрямованого допомагати суспільству, має знаходитись людина та відповіді на питання, що мають відношення до суспільної політики, принципової побудови економіки, суспільно-політичного, культурного життя; уявлення людини про щастя та сутність життя, його матеріальне й духовне задоволення. Безумовно, людина може намагатися, самостійно конструювати та досягати свої уявлення про життя й потреби, але вона постійно стикається з необхідністю та реальністю прийняття цінностей (можливо, навіть фальшивих) того суспільства, в якому воно існує. Більш того, в глобалізованому суспільстві, ці ж самі цінності однієї людини можуть бути ще більш віддалені від суспільних, бо ідеали одного суспільства – не можуть співпадати з іншими [1], та і не завжди вони змінюються на краще. Суспільна історія розвитку багатьох країн світу має багато прикладів підтвердження цих фактів та доказів того, що державна політика повинна відповідати не тільки об'єктивним законам природи та економіки, але й враховувати реальність того, що основою суспільства є людина [2, с. 6-15]. Ще Аристотель довів у IV столітті до н.е., що політика – це те, що має відношення до всіх [3]. Сучасні демократичні суспільства мають будувати свою соціально-економічну політику на врахуванні конкретних інтересів кожної людини та мотивуванні її участі у нових суспільно-

політичних перетвореннях. При цьому не виключається стикання різних інтересів, але воно має бути спрямоване на поліпшення навколишнього життєвого простору, створення відчуття загальної й особистої відповідальності кожного за подальше благополуччя, розвинення гуманного й багатого на різні можливості світу не тільки особисто для себе, але й для своїх дітей й онуків. Будь-які спроби побудувати «нову людину», нової раси (арійської, радянської), відірваної від загального розвитку світового суспільства – закінчувалися провалом.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Економічна наука, наразі, потребує переосмислення головних парадигм, особливо тих, що ґрунтуються та мають відношення до соціальних, політичних, культурних та інших аспектів життя. Це, навіть, підтверджують різні зарубіжні публікації [4, с. ххі; 5, с. 37, 43, 45, 53 – 65, 229, 281, 282, 288], що вийшли за останній час. Більшість вчених повертається до того сприйняття економіки, який ще ввели греки, а саме – як до «мистецтва правильно жити та мудро вести себе у житті» [4, с. ix, xi – xiv, xvii]. Звідси економіку – слід розуміти як окремий «механізм» або «організм», а значить можна вести мову про «економічну людину», яка є головною основою цього організму та того механізму «правильно жити», що розкрив й описав А. Сміт [6, с. 11, 27 – 29, 488, 563].

Сучасні ідеологи економічного розвитку держави – пропагують теорію невтручання держави в економіку, тобто доводять, що будь-яка державна політика є нейтральною до реальних параметрів економіки, бо суб'єкти пристосовуються до змін і закладають їх у свою модель поведінки. Звідси відкриваються нові підходи до самовиживання, самозабезпечення, що пов'язані з різною поведінкою суб'єктів або існуючим баченням сучасності, що залежить від того, наскільки економісти-науковці, політики, суспільні діячі здатні переконувати населення.

Від часів фараонів держава є головним джерелом соціальної нерівності, подолати яку можливо тільки шляхом діалогу і не тільки серед науковців, але й усередині того середовища (суспільства) де воно має місце. Тобто соціальність пов'язана з життям і стосунками людей у суспільстві [7, с. 1164] і реалізується не тільки через проведення окремих досліджень за різними напрямками і спеціальностями економічної діяльності [8, 9, 10, 11, 12], але й шляхом соціального обговорення у рамках різних конгресів, конференцій, симпозіумів і т. ін., коли самовдосконалення одного науковця (людини) – співпадає або знаходить відгук в практиці іншого. Не випадково, що й «самозабезпечення» сприймається як процес безперервного удосконаленого «самостійного забезпечення себе усім необхідним» [7, с. 1099]. Щодо демократичності, [7, с. 213], то її механізми можна трактувати як такі, що наближені до народу або прості у сприйнятті [7, с. 213]. Все це підкреслює той факт, що шляхи самозабезпечення, розвитку демократичності та соціально-економічних перетворень слід шукати усередині суспільства та в удосконаленні самої людини.

Звідси, **метою** дослідження – є створення такого механізму самозабезпечення, що буде сприяти швидкому перетворенню суспільства та налагодженню демократичного соціально-економічного розвитку, позитивному руху до інтеграції української економіки та громадськості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Слід зауважити, що самозабезпе-

чення можна розглядати в широкому (на рівні держави, окремого суспільства) й вузькому (на окремої групи людей чи особистості) розумінні. Сучасні економічні теорії будуються на принципах рівності і демократичності. Крім того, до уваги беруться й закладаються в їх основу соціальні аспекти, що спрямовані на розв'язання важливих питань соціальної політики, освітньої діяльності, боротьбі зі збіднінням населення, нерівністю та інші топові моменти, які значимі на даному етапі розвитку суспільства. Саме врахування цих аспектів викликає увагу більшої кількості людей, необхідність їхнього групування (об'єднання) до певної громади, котра буде зацікавлена у їх реалізації, побудові стратегій розвитку такого соціального об'єднання та доведенні до реальності усіх соціальних перетворень. Успіх будь-якої теорії залежить – наскільки вони правдиво віддзеркалюють інтереси тієї групи людей, котрі їх підтримують та апелюють тими цінностями, які визнані у цьому суспільстві. (рис. 1). До речі, той процес щодо створення воеводств, регіональних громад, що передбачається в Україні, має враховувати саме таке об'єднання спільних інтересів, заснованих на суспільних цінностях. А от цінності можуть мати свої особливості з точки зору зацікавленості у них громади. Для цього потрібно:

по-перше, виявити наскільки ці цінності важливі для громади. Немає потреби підкреслювати, що подібні цінності повинні забезпечувати єдність суспільства, рух вперед, бути прогресивними та однаково цікавими для усіх, близькими та зрозумілими кожному, задовольняти як особисті, та к і суспільні інтереси [1, с. 102];

по-друге, визначити який вплив цінності мають на громаду у напрямі подальших перетворень. Чим більше членів суспільства висувують додаткові аргументи щодо відповідності їх бажань існуючим цінностям, тим більше це сприяє позитивним перетворенням у суспільстві й прогресивній зміні цінностей. Бо цінності суспільства мають відображати цінності кожної окремої людини [1, с. 100 - 103];

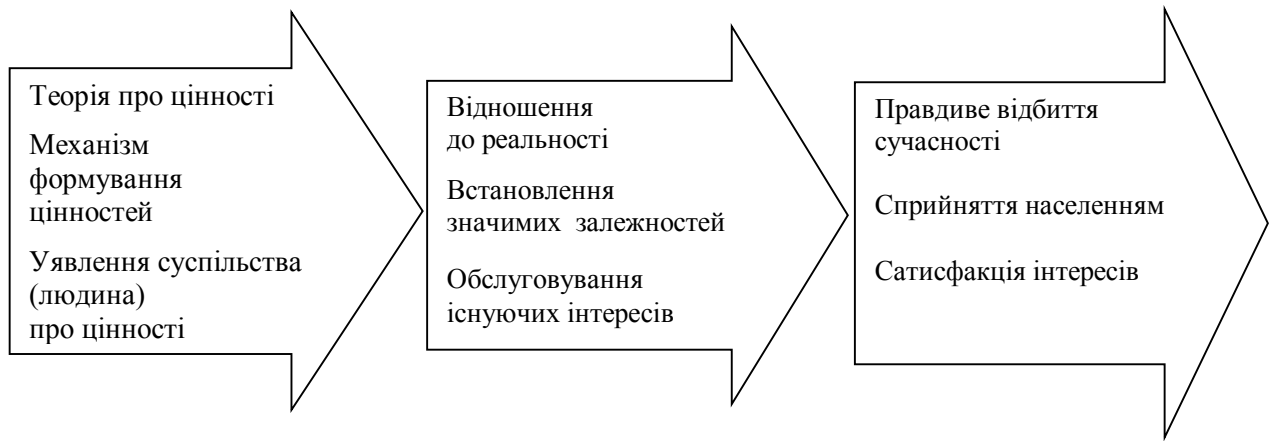

Рис. 1. Ланцюг трансформації соціальних цінностей в умовах самозабезпечення
Джерело: побудовано з урахуванням підходів за Кламером А. [4, с. 131 - 137]

по-третє, означити, яким чином вони віддзеркалюють сучасну реальність є достовірними, тобто наскільки вони є незаперечливими, логічно несуперечливими одному та відповідають теоретичним й прикладним аспектам істини, моральним ідеалам справедливості, перевіреним науковим досвідом і практикою [7, с. 404].

Наразі дуже своєчасно використовується термін «модернізація» (змінювати вдосконалювати до сучасних вимог [7, с. 535]) для доведення новизни своїх підходів та різних інструментів соціально-економічних перетворень, що допомагають краще зрозуміти висунуті аргументи щодо їх необхідності та доцільності. Більшість з них зводиться до [4, с. 242]:

прив'язки існуючих проблем до реального життя [11, с. 7 - 11];

інваріантності (незалежність до зміни умов [7, с. 397]) подачі реальності, за допомогою визнання ефемерності (короткочасності нетривалості [7, с. 268]) реального уявлення про дійсність;

формалізму (ставлення, що висуває на перше місце форму, нехтуючи ідейним змістом [7, с. 1328]), спрощення та аксіоматизм (очевидність, незаперечність тверджень [7, с. 11]) подачі реального уявлення;

механічного (несвідоме [7, с. 523]) сприйняття того, що «машина» у прямому та переносному вигляді - це вже покращення життя і вирішення усіх проблем, бо це ідеал життя найбільшої маси людей [12, с. 124 - 281];

орієнтації на внутрішні проблеми [8, с. 8 - 14];

обмеженості сфери та кола досліджень, розмежованості між гуманітарними та технічними дослідженнями, що породжує розриви у пошуку кращого життя [9, с. 5 -14];

намагання здолати бар'єри універсальних істин [10, с. 6 - 13].

Причому правильність, доцільність, необхідність модерністських підходів, наразі доводиться різними способами і методами, навіть приймаючи участь у створенні цих реалій [13, с. 31, 32]. Кожному методу – відповідає певна робота, способи існування, але єдиного, універсального методу немає і не може бути, як не існує єдиної відповіді на виникаючі проблеми [13, с. 311, 319, 320]. У віддаленій перспективі є очевидним, що більшість дисциплін, що сьогодні існують та форми досліджень – вже є нездатними пояснити ті процеси, що відбуваються у житті людини. Але можна обговорювати питання, що будуть корисні для будь-якого покоління людей як орієнтир для розроблення правильних дій, інтерпретації існуючих зв'язків та подальших наукових досліджень, що відкривають нові перспективи соціально-економічних перетворень. До них відносяться такі [13, с. 312 - 316]:

а) процес. Перевага повинна віддаватися результату, а не самому процесу;

б) симетрія. Погані результати отримуються через використання поганих методів, а кращі – за рахунок використання інших;

в) множинність. Множинність практик створює множинність реальностей. Тому виникає потреба у способах пізнання і реалізації дрібності та можливостей частково

зв'язати дрібності задля сприйняття множинності;

г) рефлексивність. Це розв'язання питання щодо особистої участі людини у створенні реальності та того внеску, який вона робить [14];

д) блага. Як і де створюються блага і як встановлюється рівновага між ними – це питання, яке хвилювало і буде хвилювати ще не одне покоління науковців і, навіть, не тільки з економіки. Повинні бути конкретні питання щодо цього та конкретні відповіді. Це питання було і завжди залишається відкритим, навіть, не завжди вдається спрогнозувати хто і яка наука може піти на компроміс заради отримання інших благ [15];

е) уявні об'єкти. Не зважаючи на те, що визнається множинність, але все ж таки наукові дослідження намагаються довести однозначність та визначеність тих достоїнств, що вже є у реальності. Це питання є відкритим, бо має множинність відповідей й відповіді рухаються від однієї конкретики до іншої;

ж) матеріальність. Alegорія цього питання складається у тому, що, наразі, потрібні зовсім інші матеріальності, матеріальні інноваційні методи, що виходять за рамки існуючих та залученої модальності (суджень про можливість, дійсність чи необхідність чогось [7, с. 535]);

з) невизначеність. Певні результати створюють визначені реальності, тобто мають свої обмеження. Але незв'язаність одного з іншим, невизначеність – це ще не показник краху існуючих методологій. Є необхідність визначити масштаби такої невизначеності;

д) переустановка. Наразі є очевидним, що якими б методами людина не залучалася до активної діяльності настає момент повного розчарування, що з часом стає систематичним.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, демократичність будь-якого результату дослідження вимірюється тим, наскільки він відповідає життєвій позиції людини, готовності підтримувати його, бо сприяє самозбереженню. Якщо виходити з того, що перетворення – є похідним від «творити», то усі науково-прикладні підходи, що виникають з приводу соціально-економічних перетворень та розробки демократичних механізмів самозабезпечення, повинні мати елементи новизни, нові погляди, - з одного боку. А з іншого, -

бути найбільш матеріальними, пристосованими до людського життя, ґрунтуватись на суспільних цінностях та існуючих соціально-економічних досягненнях не одного покоління людей, тобто бути спадкоємним.

Подальші методи досліджень будуть спрямовані на пошук нових способів самозабезпечення, точок стикання і розходження суспільних й індивідуальних цінностей на шляху до задоволення інтересів окремих громад та громадян держави, виходячи з головного принципу, яке доводило не одно покоління науковців, практиків, філософів та розвиток самого людства, що досягнення суспільного блага можливо лише за умови максимального руху вперед, соціального й духовного розвитку усіх людей та окремої людини. Кожен громадянин, у рамках своїх можливостей, має сприяти й приймати участь у розвитку самого соціуму, демократичних перетвореннях, що там відбуваються, а держава – підтримувати і спонукати до нових досягнень в контексті вирівнювання різниці між суспільними й індивідуальними цінностями.

Література

1. Калінеску Т.В. Трансформація механізмів суспільних цінностей в у мовах глобалізації / Т.В. Калінеску // Часопис економічних реформ. Науково-виробничий журнал – № 2 (18), 2015. – С. 99 – 106.
2. Нойхауз Н. Ценности христианской демократии / Н. Нойхауз, Х. Лангест. – Гливице (Польша): Изд-во «Вокруг нас», 2014. – 228 с.
3. Аристотель. Сочинения: В 4 т. Т. 4. – М.: Мысль, 1983. С. 38–52.
4. Кламер А. Странная экономика: приглашение к разговору [Текст] / А. Кламер / пер. с англ. И. Дагилевой; науч. Ред. Перевозжа Д. Расков. – М.; СП.: Изд-во Института Гайдара; Издательство «Международные отношения», «Факультет свободных искусств и наук СПбГУ», 2015. – 344 с.
5. Social Science Methodology. A Unified Framework (second edition). John Gerring. Published in the United State of America by Cambridge University Press, New York, 2012. – 495 p.
6. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит / Пер. с англ. В.С. Афанасьева. - М.:Соцэкгиз, 1962. - 684 с.

7. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Укл. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. – 1440 с.

8. Сімахова А.О. Трансформація інноваційно-інвестиційної стратегії в соціально-економічному розвитку до вимог забезпечення соціальності: автореф. дис. на здобуття ступеня канд. екон. наук за спец. 08.00.03 – економіка та управління національним господарством / А.О. Сімахова. – Дніпропетровськ: Дніпропетровський національний університет ім. Олеса Гончара, 2014. – 21 с.

9. Жосан Г.В. Соціальна відповідальність у забезпеченні результативності діяльності підприємства: автореф. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємства (за видами економічної діяльності) / Г.В. Жосан. – Херсон: Херсонський національний технічний університет, 2014. – 21 с.

10. Данко-Ютіш Н.І. Інноваційні засади регулювання соціально-економічної асиметрії регіонального розвитку: автореф. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка / Н.І. Данко-Ютіш. – Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долішнього НАН України», 2014. – 21 с.

11. Тарашенко В.А. Пільговий механізм оподаткування та його вплив на соціально-економічні процеси: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук за спец. 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит / В.А. Тарашенко. – Київ: ПВНЗ «Європейський університет», 2014. – 21 с.

12. Гур'янова Л.С. Моделювання збалансованого соціально-економічного розвитку регіонів: монографія / Л.С. Гур'янова. – Бердянськ: ФОП Ткачук О.В. 2013. – 406 с.

13. Ло Джон После метода: беспорядок и социальная наука [Текст] / Джон Ло / Перевод с англ. С. Гавриленко, А Писарева и П. Хановой. Науч. ред. перевода С. Гавриленко. – М.: Изд-во Института Гайдара, 2015. – 352 с.

14. Калінеску Т.В. Використання рефлексивних технологій для розвитку виробничої демократії на підприємствах / Т.В. Калінеску // Часопис економічних реформ. – № 3(7), 2012. – С. 78–84.

15. Калінеску Т.В. Теоретико-методологічне підґрунтя економіки добробуту / Т.В. Калінеску, О.М. Алекса // Часопис економічних реформ. – № 3(15), 2014. – С. 82 – 87.

References

1. Calinescu T.V. Transformaciya mekhanizmiv suspil'nih cinnostej v umovah globalizacii / T.V. Calinescu // Chasopis ekonomichnih reform. Naukovo-virobnichij zhurnal – № 2 (18), 2015. – S. 99 – 106.

2. Nojhauz N. Cennosti hristianskoj demokratii / N. Nojhauz, H. Langest. – Glivice (Pol'sha): Izd-vo «Vokrug nas», 2014. – 228 s.

3. Aristotel'. Sochineniya: V 4 t. T. 4. – M.: Mysl', 1983. S. 38–52.

4. Klamer A. Strannaya ehkonomika: priglashenie k razgovoru [Tekst] / A. Klamer / per. s angl. I. Dagilevoj; nauch. Red. Perevozha D. Raskov. – M.; SP.: Izd-vo Instituta Gajdara; Izdatel'stvo «Mezhdunarodnye otnosheniya», «Fakul'tet svobodnyh iskusstv i nauk SPbGU», 2015. – 344 s.

5. Social Science Methodology. A Unified Framework (second edition). John Gerring. Published in the United State of America by Cambridge University Press, New York, 2012. – 495 p.

6. Smit A. Issledovanie o prirode i prichinah bogatstva narodov / A. Smit / Per. s angl. V.S. Afanas'eva. - M.:Socehgiz, 1962. - 684 s.

7. Velikij tлумachnij slovník suchasnoï ukrains'koï movi / Ukl. i golov. red. V.T. Busel. – K.: Irpin': VTF «Perun», 2004. – 1440 s.

8. Simahova A.O. Transformaciya innovacijno-investicijnoï strategii v social'no-ekonomichnomu rozvitku do vimog zabezpechennya social'nosti: avtoref. dis. na zdobuttya nauk. stupenya kand. ekon. nauk za spec. 08.00.03 – ekonomika ta upravlinnya nacional'nim gospodarstvom / A.O. Simahova. – Dnipropetrovsk: Dnipropetrovskij nacional'nij universitet im. Olesya Gonchara, 2014. – 21 s.

9. Zhosan G.V. Social'na vidpovidal'nist' u zabezpechenni rezul'tativnosti diyal'nosti pidpriemstva: avtoref. na zdobuttya nauk. stupenya kand. ekon. nauk za special'nistyu 08.00.04 – ekonomika ta upravlinnya pidpriemstva (za vidami ekonomichnoï diyal'nosti) / G.V. Zhosan. – Herson: Hersons'kij nacional'nij tekhnichnij universitet, 2014. – 21 s.

10. Danko-Yutish N.I. Innovacijni zasadi reguljuvannya social'no-ekonomichnoï asimetriï regional'nogo rozvitku: avtoref. na zdobuttya stupenya kand. ekon. nauk za spec. 08.00.05 – rozvitok produktivnih sil i regional'na ekonomika / N.I. Danko-Yutish. – L'viv: DU

«Institut regional'nih doslidzhen' im. M.I. Dolishn'ogo NAN Ukraïni», 2014. – 21 s.

11. Tarashchenko V.A. Pil'govij mekhanizm opodatkovannya ta jogo vpliv na social'no-ekonomichni procesi: avtoref. dis. na zdobuttya nauk. stupenya kand. ekon. nauk za spec. 08.00.08 – groshi, finansi i kredit / V.A. Tarashchenko. – Kiïv: PVNZ «Evropejs'kij universitet», 2014. – 21 s.

12. Gur'yanova L.S. Modelyuvannya zbalansovanogo social'no-ekonomichnogo rozvitku regioniv: monografiya / L.S. Gur'yanova. – Berdyansk: FOP Tkachuk O.V. 2013. – 406 s.

Калинеску Т. В.

Демократические механизмы самообеспечения социально-экономических преобразований общества

Показано, что современные демократические общества должны строить свою социально-экономическую политику с учетом конкретных интересов каждого человека и мотивации его участия в новых общественно-политических преобразованиях. Демократический механизм преобразований должен быть максимально приближен к каждому члену общества и прост в восприятии. Пути самообеспечения, развития демократичности и социально-экономических превращений следует искать внутри общества и методах совершенствования самого человека. Успех реализации выбранных механизмов зависит от того насколько они правдиво отражают интересы той группы людей, которые их поддерживают и применяют те ценности, которые признаны в цивилизованном обществе. Выделен круг проблем, как ориентир поиска новых способов самообеспечения, столкновения и расхождения взглядов на общие и индивидуальные общественных ценностей, пути удовлетворения интересов граждан государства.

Ключевые слова: демократия, механизм превращений, самообеспечение, общественные ценности, модернизация, диалог, материальность исследований.

Calinescu T.

Democratic mechanism of self assistants socio-economic transformation of society

It was providing that modern democratic societies must build the socio-economic policy on the concrete interests of everybody and reason of theirs motivation to participation in new social and political transformations. The democratic mechanism of transformations must be maximally close to every member of society and simple in perception. The ways of self-assistants, the development of demarcations and socio-economic transformations should following to search into society and in the methods of human improvement. Success of realization the acknowledged mechanisms is depends on that as far its reflect interests of group people, which support its and apply those values, which are acknowledged in the civilized society. The circle of problems is distinguished, as a reference-point of search new methods of self-assistants, collision and divergence of points in relation to general and individual public values on a way to satisfaction of interests the citizens of the state.

Keywords: democracy, mechanism of transformations, self-assistants, public values, modernization, dialog, materiality of researches.

Рецензент: Дороніна М.С. – доктор економічних наук, професор, головний науковий співробітник науково-дослідницького центру індустріальних проблем розвитку НАН України (м. Харків), Україна.

Reviewer: Doronina M. – Professor, PhD of Economics, Leading Scientific Researcher of Research centre for industrial development problems of NAS (Kharkiv, Ukraine).

e-mail: doroninams@mail.ru

13. Lo Dzhon Posle metoda: besporyadok i social'naya nauka [Tekst] / Dzhon Lo / Perevod s angl. S. Gavrilenko, A Pisareva i P. Hanovoj. Nauch. red. perevoda S. Gavrilenko. – M.: Izdvo Instituta Gajdara, 2015. – 352 s.

14. Calinescu T.V. Viktoristannya reflektivnih tekhnologij dlya rozvitku virobничої демократії na pidpriemstvah / T.V. Calinescu // Chasopis ekonomichnih reform. - № 3(7), 2012. – S. 78 – 84.

15. Calinescu T.V. Teoretiko-metodologichne pidruntya ekonomiki dobrobutu / T.V. Calinescu, O.M. Aleksa // Chasopis ekonomichnih reform. -№ 3(15), 2014.– S. 82– 87.

*Стаття подана
20.07.2015 р.*

СОЦІАЛЬНІ РИЗИКИ В ЗАГАЛЬНІЙ ТЕОРІЇ РИЗИКІВ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПОНЯТІЙНОГО АПАРАТУ

Стаття присвячена формуванню науково-методичних основ дослідження соціальних ризиків. На основі проведеного аналізу виділено особливості соціальних ризиків у загальній теорії ризиків. Доведено, що більшість напрацьованих на сьогодні підходів, ґрунтуються на застосуванні спрощеного методологічного прийому – автоматичному перенесенні феномену ризику до сфери соціальних відносин. Автором запропоноване власне визначення соціальних ризиків та їх класифікації. Наголошується на необхідності введення до класифікаційних ознак соціальних ризиків суб'єктивно-об'єктивного підходу. Доведено необхідність введення демографічної складової до соціальних ризиків.

Ключові слова: соціальні ризики, методи дослідження, класифікація ризиків, регулювання.

Постановка проблеми. Об'єктивно ситуації ризику сприяють три умови: наявність невизначеності, необхідність вибору альтернативи і можливість оцінити ймовірнісний результат альтернатив, що обираються. Соціальна складова ризиків, пов'язаних з проблемою «вибору» і «оцінки», а також прийняття відповідного рішення, стає сьогодні визначаючою для існування соціального співтовариства, побудованого з багатьох модернів. Це означає, що поняття соціального ризику повинне виходити із аналізу сфери, в якій формуються і можливо відбуваються несприятливі для людини події. Вони можуть мати як природне, так і суспільне походження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Категорія ризику в контексті суспільного розвитку має ряд особливостей, які обумовлені специфічністю соціальних процесів. Як зауважує Е. Лібанова, належна інституціоналізація бажаних механізмів втілення режиму людського розвитку є нелінійним процесом, що характеризується високим рівнем невизначеності кінцевих результатів. Це легко зрозуміти, оскільки будь-який кінцевий результат функціонування соціальних систем багато в чому залежить від досконалості механізмів виявлення та управління соціальними ризиками, природа яких істотно відрізняється від економічних. Соціальні ризики є вираженням позитивної ймовірності реструктуризації інституційного поля на користь тих або інших соціальних груп, підтримки цих змін

найбільшою та (або) найактивнішою частинами суспільства [1, с. 277].

Ряд авторів виходять з того, що необхідно конкретизувати характер ситуації та види діяльності, в яких знаходять прояв соціальні ризики – вони можуть мати місце лише внаслідок причин соціального типу, але ніяк не обумовлених біологічною природою людини, ігровими ситуаціями чи природними процесами. Інші вчені наполягають на тому, що в основі соціальних ризиків знаходиться врахування і регулювання небажаних, неприйнятних соціальних факторів і наслідків, які загрожують здоров'ю та життю людей. Так, ще у 1924 році Л. Забеліним [2] було визначено поняття соціального ризику в якості системи негараздів і небезпек при безробітті, підвищеній захворюваності, смерті, інвалідності, передчасному старінні, нещасних випадках на виробництві, професійних захворюваннях тощо. Дана система негараздів разом зі шкодою для працівника, зумовлює втрату заробітку внаслідок безробіття, втрати працездатності або ж викликає невідкладні витрати на лікування, реабілітацію тощо. Заробітна плата, яку отримують наймані працівники, є недостатньою для їх існування і покриває лише мінімальні невідкладні потреби.

Завдяки працям У. Бека [3] і Е. Гідденса [4], набула значної популярності так звана «проблема суспільства ризику». Суспільство ризику розглядається ними не за основними технологіями його розвитку та функціонування, а за тими умовами, які

є провідними у визначенні способу життя, а саме за умовами розподілу ризиків. У. Беком виділяються наступні значимі соціальні особливості ризику: ризик завжди притаманний соціальній системі; чисельне значення ризику виступає функцією якості соціальних відносин та процесів; ступінь ризику залежить від ступеня підготовленості експертів. Суспільство ризику виробляє технологічні та соціальні ризики. Це відбувається в усіх сферах життєдіяльності суспільства – економічній, політичній, соціальній. Ризик у концепції Е. Гідденса аналізується на рівні соціальних систем. На його думку, ризик є результатом модернізації та активізується процесами глобалізації.

Разом з цим, як логічно зазначає О. Ренн [5], широка популярність теорії ризику У. Бека не сприяла систематизації знань і призвела до існування щонайменш чотирьох груп підходів: власне теорія «суспільства ризику» У.Бека й Е. Гідденса; теорія «калькулятивної раціональності» М. Фуко [6] (ризик конструюється через людський дискурс, а також через інституції та соціальні практики); культурно-символічна концепція ризику М. Дуглас і А. Вільдавські [7]; соціально-перцептивна концепція ризику Н. Лумана і П. Словіка [8].

У західноєвропейській науковій школі вивчення соціальних ризиків стало особливо популярним у зв'язку з дослідженням так званих «нових ризиків». Їх поява обумовлювалася, насамперед, факторами деіндустріалізації економіки, зростанням частки послуг в загальній зайнятості, нестабільністю на ринках праці, посиленням нестабільності сімейних структур, а також процесами приватизації держав загального добробуту [9]. Нові соціальні ризики визначалися як «ризики, з якими люди зустрічаються на протязі життя в результаті економічних і соціальних змін, пов'язаних з переходом до постіндустріального суспільства [10].

Наприкінці 80-х років минулого сторіччя було запропоновано відрізнити соціальні ризики на рівні сприйняття й об'єктивні ризики [11]:

- «реальний ризик» - імовірність реалізації небажаних наслідків, що існує об'єктивно);

- «ризик на рівні спостереження» - оцінка реального ризику на підставі наукової теорії (виступає предметом імовірнісних експертних досліджень);

- «ризик на рівні сприйняття» - оцінка реального ризику, що здійснюється без застосування будь-яких теоретичних моделей (найбільш поширена у психології та соціології).

Метою статті є визначення особливостей формування понятійного апарату наукової категорії соціальних ризиків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Переходячи до аналізу методологічних засад формування сутнісних характеристик та понятійного апарату феномену «соціальний ризик», необхідно зазначити, що на сьогодні питання його загальноприйнятого визначення залишається відкритим. Проведений нами аналіз наявних підходів засвідчив, що в основу більшості визначень покладено наступні загальні характеристики соціальних ризиків:

- поняття ризику безпосередньо пов'язане з проблемою визначення причини небезпек та загроз, які виникають і проявляються в межах соціальної сфери суспільства. Відповідно, адекватна реакція на ситуацію ризику передбачає ліквідацію потенційної небезпеки чи загрози – вони, як правило, не виникають безпричинно, їм передують деструктивні форми розвитку. Регресивний фактор може визначатися сукупністю ситуацій-попередників, які в комплексі відображають як розвиток, так і реалізацію критичної ситуації;

- соціальні ризики не можуть бути наслідком природних чи техногенних процесів, як і обумовлюватися індивідуальними біологічними особливостями окремих індивідів;

- соціальні ризики є результатом невідповідності дій суб'єкта і об'єкта ризику змінам соціального середовища.

Найбільша повнота і концептуальна виваженість сутнісних характеристик соціального ризику, на нашу думку, демонструються у дослідженнях науковців Інституту демографії та соціальних до-

сліджень НАН України. Концептуальним можна вважати положення щодо неможливості існування соціальних ризиків у ідеальному вигляді, оскільки кожен з них тісно пов'язаний з явищами та процесами, що відбуваються у інших сферах суспільства. У процесі соціогенезу, поряд з появою нових різновидів ризику, людство виробило механізми профілактики та попередження вже відомих йому, а також заклало основи для аналізу та прогнозування нових типів ризику. Соціальні ризики було визначено як загрози, що виникають і проявляють себе у рамках соціальної сфери суспільства, мають негативні соціальні наслідки, впливають на життєдіяльність індивідів, соціальних груп та суспільства у цілому [12, с.21].

Близьким до наведеного можна вважати соціологічний підхід у визначенні соціального ризику, в основу якого покладено наступні концептуальні засади [13]:

- «глобалізація ризику» - ризики, загрози модернізуються, долають кордони держав, набувають загально цивілізаційного масштабу, непокоять все більші маси людей;

- «інституалізація ризику» - відбувається розширення кола соціальних інститутів, що займаються управлінням ризиком; з'являється все більше організацій, які сприймають ризик в якості природнього принципу власних дій (страхування, ринки інвестицій, гральний бізнес тощо);

- «ненавмисність ризику» - негативні наслідки ризику виникають і можуть посилюватися в результаті невмисних дій суб'єктів – екологічні ризики як наслідок індустріалізації, ризики помилок в управлінні;

- «латентність ризиків» - особливістю сучасного суспільства стає «невидимість» ризиків. Значна частина технологічних, екологічних, соціальних ризиків не можуть сприйматися людиною, їх обробка математичними методами є досить проблематичною; неможливість пізнання багатьох ризиків спричиняє ілюзію відсутності.

Як засвідчили результати проведеного нами порівняльного аналізу, основною відмінністю соціального ризику від інших

є його нормативно-правова закріпленість у міжнародному та національних законодавствах – це визнане суспільством соціально значима обставина об'єктивного характеру, із настанням якої громадяни або члени їх сімей можуть утратити тимчасово чи назавжди засоби до існування і не можуть самостійно її уникнути.

У рамках міжнародного законодавства системне поняття соціальних ризиків було уперше сформульоване експертами Міжнародної Організації праці у 1952 році – соціальним ризиком запропоновано вважати втрату доходу, що спричиняє необхідність матеріальної підтримки громадян для задоволення мінімальних потреб, незалежно від їх індивідуальних можливостей [14].

Наступним важливим кроком у напрямку розвитку теорії соціальних ризиків стала конференція ООН, яка проходила в Ріо-де-Жанейро у 1992 році. Прийнята Концепція [15] в основі містила постулати сталого розвитку, вона змістила акценти з технократичної концепції у прийнятті рішень щодо ризику (джерел) на об'єкти шкідливого впливу (середовище та населення):

- запропоновано розглядати глобальні проблеми розвитку цивілізації з позиції окремої людини, а не світового співтовариства чи держави;

- змінено основні догми ідеології розвитку – у центрі уваги повинні бути не лише інтереси нинішнього, але й майбутніх поколінь;

- приділено особливу увагу рівності та єдності людей, незалежно від місця їх проживання у бідній чи багатій країні.

Таке розуміння основних проблем розвитку світового співтовариства стало виключно важливим для розуміння сучасних та майбутніх ризиків і загроз, які супроводжують еволюційні процеси у соціумі.

Досить широке трактування соціальних ризиків демонструється у щорічних доповідях Всесвітнього економічного форуму «Глобальні ризики» Так, у доповіді 2013 року [16] (Global Risks 2013 - Eighth Edition) зазначалося, що соціальні ризики не можуть виступати наслідком природних

чи технологічних процесів, а також індивідуальних біологічних і поведінкових особливостей окремих індивідів, вони виникають внаслідок соціальних змін, як результат невідповідності дій суб'єкта і об'єкта ризику змінам соціального середовища. В якості найбільш актуальних ризиків авторами доповіді виділені: кризи водопостачання, нежиттєздатний приріст населення, кризи браку продовольства, зростаючий релігійний фанатизм, невміле управління старінням населення, ризики глобалізації, схильність до пандемій, збільшення показників хронічних хвороб, нелегальна міграція, неефективна політика боротьби з наркотиками:

Як засвідчили результати дослідження, у 2014 році [17], головними викликами для глобального світу стали макроекономічні ризики. Боргові і бюджетні кризи боляче вдарили по доходам людей у багатьох країнах, позбавивши економіки гнучкості, а молодь – можливості вибору. Зростаючий майновий розрив серед населення здатен серйозно підірвати позиції середнього класу, скоротивши число його представників до критично низького рівня. Високий рівень безробіття серед молоді руйнує довіру до урядів і підриває основи довготривалого розвитку. Криза державних фінансів примусила уряди скорочувати видатки, у багатьох країнах вдалося взяти їх під контроль, однак проблему розриву між витратами і доходами вирішити не вдалося. Всі ці процеси можуть призвести до значних соціальних протестів у найближчі роки, оскільки населення не готове жити довго в умовах економічної кризи.

В 2015 році [18], окрім геополітичних провідну роль знову почали відігравати соціальні та екологічні ризики. Серед них особливо відмічаються безробіття, неповна зайнятість, ризики, пов'язані зі зміною клімату, глобальні епідемії, а також кризи, пов'язані з дефіцитом водних ресурсів. З точки зору ймовірності, визначаються п'ять глобальних ризиків: міждержавні конфлікти з регіональними наслідками; екстремальні погодні умови; проблеми державного управління; розпад державності і криза державних інститутів;

високий рівень структурного безробіття чи неповної зайнятості.

Соціальні ризики в Україні мають певні особливості їх накопичення. По-перше, вони обумовлені історичною спадщиною радянських часів зі збереженням низького рівня та якості життя населення, низької продуктивності та оплати праці, низького культурного рівня населення, працівників та управлінців, психології соціального утримання тощо. По-друге, вони пов'язані із специфікою функціонування ринкової економіки. Це – ризики безробіття, бідності, безпритульності, соціальної дезінтеграції та ін. По-третє, виникнення нових соціальних ризиків не пов'язаних ні з централізованим плановим управлінням, ні з ринковими методами господарювання. Це – не виплати та заборгованість по зарплаті, пенсіям і стипендіям; абсолютне зубожіння населення; корозія соціальних цінностей; тінізація відносин у всіх сферах економіки; корупція тощо [19, с. 46].

Виходячи з наведеного розмаїття наукових підходів до поняття соціального ризику, виникає потреба в їх систематизації та формуванні власного визначення, оскільки напрацьовані на сьогодні підходи, хоча й можуть вважатися задовільними, однак більшість з них побудовано на основі застосування дещо спрощеного методологічного прийому – автоматичному перенесенні феномену ризику до сфери соціальних відносин. Вважаємо за необхідне розглянути проблему дещо в іншому контексті - соціальний ризик, хоча й виступає різновидом ризику як такого, однак має власні видові особливості, які суттєво вирізняють його від його загальної видової форми.

Авторська позиція полягає у тому, що ключем до вирішення задачі побудови визначення соціального ризику може стати дихотомія поняття «соціальний»: його можна трактувати у широкому (будь-які процеси, що відбуваються в суспільстві) та вузькому (умови життєдіяльності окремого громадянина) розумінні. Базуючись на зробленому припущенні, можна розглядати соціальний ризик у широкому та вузькому розумінні.

У широкому значенні під соціальними ризиками пропонується розуміти: можливі негативні прояви у функціонуванні соціальних інститутів, евентуальне уповільнення процесів суспільного відтворення, формування соціальної нестабільності та напруженості. У вузькому розумінні – це визнана суспільством подія в житті людини, настання якої призводить до втрати її здатності до праці чи обмеження попиту на працю, відповідно також до зниження рівня життя, повної або часткової втрати заробітку. При цьому відбувається втрата особою окремих соціальних компонент (усвідомлення власної соціальної недостатності, знижується адаптація до соціального середовища). У такому розумінні соціальні ризики, хоча й знаходять свій прояв на рівні життєдіяльності окремої людини, тим не менш не носять індивідуального характеру, оскільки обумовлюються структурно-функціональними особливостями розвитку суспільних відносин, які й визначають ступінь задоволення життєво необхідних потреб індивіду чи соціальних груп.

Соціальний ризик, як і будь-яке інше соціальне явище або процес, має складну систему взаємозв'язків з іншими процесами, а отже, прояв причинно-наслідкових зв'язків носить багатофакторний і багатомірний характер, що зумовлює необхідність видової класифікації соціального ризику. Її метою стане чітке визначення місця кожного виду соціальних ризиків відповідно до визначених критеріїв. У подальшому це надасть нові можливості для вироблення пропозицій щодо упровадження ефективних управлінських методів і стратегій, направлених на мінімізацію їх негативних наслідків.

Найбільшого поширення на сьогодні отримали два підходи, - за першого всі соціальні ризики класифікуються за чотири групи [20, с. 27]:

- економічного характеру (безробіття);
- фізіологічного характеру (тимчасова чи стійка втрата працездатності, вагітність і пологи, старість, смерть);
- професійного характеру (виробнича травма, професійне захворювання);

- демографічного і соціального характеру (багатодітність, неповна сім'я, сирітство).

Другий підхід в основі класифікації передбачає способи компенсації соціальних ризиків:

- страхові, які передбачають особливий механізм економічно обґрунтованих розмірів страхових внесків і відповідних страхових виплат. Принциповими моментами є тривалість страхового стажу та перевірка матеріального стану застрахованої особи;

- нестрахові, які покладено в основу організації системи державної соціальної допомоги визначеним категоріям громадян. Розмір виплат залежить від ступені необхідності громадянина.

Наведені підходи видаються дещо спрощеними, їх основний недолік вбачається у недостатньому розкритті сутності та системних взаємозв'язків соціальних ризиків. Насамперед, основною кваліфікаційною ознакою соціального ризику, на нашу думку, повинна виступати його особлива, не властива іншим видам ризиків, суб'єктно-об'єктна природа – соціальна група чи суспільство одночасно виступає як суб'єктом, так і об'єктом соціального ризику, а ймовірність настання негативних наслідків для об'єкта ризику обумовлюється соціальними явищами і процесами за існуючої невизначеності, як результату соціальних трансформацій.

Побудова методологічно виваженої конструкції передбачає вироблення відповідних методичних підходів до вивчення соціального ризику. Для розкриття сутнісних характеристик предмету дослідження пропонується класифікація за можливостями застосування наступних наукових підходів:

- нормативний підхід – повна урегульованість нормами права соціального забезпечення; часткова урегульованість; неврегульованість;
- інформаційний підхід – повна невизначеність; часткова невизначеність; розподіл випадкових величин відомий;
- ціннісний підхід – життя людини та суспільство представляють абсолютну цінність, негативні демографічні тенденції

призводять до реалізації соціальних ризиків апіорі;

- соціологічний підхід – поведінковий; модерністський; перцептивістський; соціально-управлінський;

- категоріальний підхід – професійний, індивідуальний, соціальний характер; безробіття;

- підхід з позиції оцінки – потенційні збитки; невизначеність результату;

- суб'єктивно-об'єктивний підхід – настання негативного результату незалежно від волі особи; настання негативного результату внаслідок ризикованої поведінки;

- структурний підхід – небезпека; прийнятність; вразливість; взаємозв'язок з іншими видами ризиків;

- ймовірнісний підхід – ймовірність реалізації.

- вартісний підхід – способи компенсації.

Введення до класифікаційних ознак суб'єктивно-об'єктивного підходу можна пояснити тим, що власне людське життя, вже само по собі носить ризиковий характер. Так, біологічні особливості діяльності людини зумовлюють ризики втрати доходів внаслідок тимчасової (наприклад, хвороба) чи постійної (наприклад, старість) втрати здатності до праці. Наступними важливими причинними факторами можуть стати соціальні чи економічні несприятливі чинники (наприклад, відсутність доходу на рівні прожиткового мінімуму, безробіття). Тому цілком логічно віднести наведені ризики до соціальних, причому вони можуть носити індивідуальний (у вигляді ймовірності настання несприятливих для індивіду подій чи обставин) або ж суспільний чи агрегований характер. При такому підході соціальні ризики, з одного боку, виступають об'єктивною категорією, оскільки в самій реальності завжди присутні елементи, які містять невизначеність, з іншого боку, сутність ризикованої поведінки є суб'єктивною, оскільки вона залежить від особистого вибору кожного індивіду.

Ймовірнісну природу таких ризиків можна показати на наступному простому прикладі: з позиції окремої людини хворо-

ба, виробнича травма, безробіття є подіями випадковими і рівно можливими, вони можуть виникнути з тим чи іншим ступенем ймовірності або ж не наступити взагалі.

Окремого пояснення потребує віднесення до соціальних ризиків демографічної складової. Демографічні ризики являють собою невизначеність у межах стану населення країни. Йдеться про чисельність населення, його структуру за віком, статтю, рівнем освіти, видами зайнятості, а також міграцію населення [21]. У суспільних системах специфіка ризику проявляється у його тісному взаємозв'язку із подіями природного, економічного або політичного характеру, які, впливаючи на соціальний стан суспільства, знаходять відображення у зміні соціальних показників окремого індивіда чи спільноти в цілому. Актуальність дослідження такого роду питань не викликає сумніву, оскільки з кожним роком збільшується кількість і варіативність ризикових ситуацій, які прямо чи опосередковано впливають на демографічну ситуацію у суспільстві, змінюючи регіональні демографічні параметри [22].

Висновки та пропозиції подальших досліджень. Виходячи з об'єктивності соціального буття, необхідно визнати атрибутивність ризику для прогресивного розвитку суспільства - ризик, у більшості випадків, має соціальну природу, оскільки продукується соціальними суб'єктами, а його актуалізація значно впливає на їх характеристики і взаємодію. Тому поняття соціального ризику поступово набуває статусу загальнонаукової категорії, у зв'язку з чим відбувається розширення діапазону теоретичних проблем, які пов'язані з необхідністю дослідження новітніх його аспектів. Таким чином поняття та класифікаційні ознаки соціального ризику доцільно формувати за принципом індукції, тобто виділення найбільш суттєвих ознак, до яких нами віднесено наступні:

- поняття соціального ризику може відноситися виключно до процесів життєдіяльності людини і суспільства;

- соціальний ризик пов'язаний з можливістю настання несприятливих подій чи результатів діяльності;

- категорія соціального ризику може застосовуватися лише у випадку коли події володіють властивістю невизначеності.

Перспективами наукових розвідок у напрямі дослідження теоретико-методичних основ соціальних ризиків може стати вироблення методичних підходів до оцінки соціальних ризиків у контексті запропонованої класифікації. Вона обов'язково повинна враховувати наступні аспекти: оцінку ймовірності події; критерії, за якими буде проводитися оцінка; технології вимірювання соціальних ризиків.

Література

1. Сталий людський розвиток: забезпечення справедливості [Текст] : нац. доп. / [кер. авт. кол. Е. М. Лібанова ; ред. кол.: Геєць В. М. (голова) та ін.] ; Нац. акад. наук України, Ін-т демографії та соц. дослідж. ім. М. В. Птухи, Ін-т економіки та прогнозування, Ін-т економіки природокористування та сталого розв. - Умань : Сочінський [вид.], 2012. - 382 с.
2. Забелин Л.В. Теория социального обеспечения /Л.В.Забелин. - М. : ВЦСПС. - 1924. - 203 с.
3. Бек У. Общество риска. На пути к другому модерну [Текст] / У. Бек; пер. с нем. В. Седельник, Н. Федорова. - М.: Прогресс- Традиция, 2000. - 383 с.
4. Гидденс Э. Устройство общества [Текст] : очерк теории структуриации /Э. Гидденс; пер. И. Тюрина. - М. : Академический Проект, 2003. - 525 с.
5. Renn, O.: The Social Arena Concept of Risk Debates. In: S. Krimsky and D. Golding (eds.): Social Theories of Risk. Westport, CT (Praeger 1992), pp. 179-197.
6. Фуко, Мишель. Наглядати й карати [Текст] : народження в'язниці / М. Фуко ; пер.з фр. П. Таращук. - К. : Основи, 1998. - 392 с.
7. Douglas M. (1983). Risk and culture. An essay on the selection of technological a. environment dangers /By Mary Douglas a. Aaron Wildavsky. - 1st paperback print. - Berkeley etc. : Univ. of California press.
8. Slovic, P. (2000). The perception of risk. London: Earthscan Publications.
9. Esping-Andersen, G. (1999). Social foundations of postindustrial economies. Oxford: Oxford University Press.
10. Taylor-Gooby, P. (2004). New risks, new welfare. Oxford: Oxford University Press.
11. Otway Harry J. Risk Assessment and Societal Choices. ILASA, 1975.- [Електронний ресурс].- Режим доступу: www.ilasa.ac.at/Admin/PUB/Documents/RM-75-002.pdf.
12. Звіт про науково-дослідну роботу «Механізм мінімізації соціальних ризиків у суспільстві у контексті соціальної безпеки держави». Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України. – К. – 2007. – 835 с.
13. Шопенко Л.Д. Концептуальные основания социальной рискологии транзитивного общества. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/kontseptualnye-osnovaniya-sotsialnoy-riskologii-tranzitivnogo-obschestva>.
14. Про мінімальні норми соціального забезпечення: конвенція МОП від 28.06.1952 р., №102. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>.
15. Рио-де-Жанейрская декларация по окружающей среде и развитию. Рио-де-Жанейро, 3–14 июня 1992 года. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/riodecl.shtml.
16. The Global Risks 2013. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.weforum.org/reports/global-risks-2013-eighth-edition>.
17. The Global Risks 2014. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reports.weforum.org/global-risks-2014/>.
18. The Global Risks 2014. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.weforum.org/reports/global-risks-report-2015>.
19. Інформаційне забезпечення державного та регіонального соціального управління: Монографія / О.Г. Осауленко,

О.Ф. Новікова, Н.С. Власенко, І.В. Калачова та ін. / НАН України. Ін-т економіки пром-сті; Держкомстат України. – Київ; Донецьк. - 2004. – 656 с.

20. Мачульская Е.Е. Право социального обеспечения / Е.Е. Мачульская. - М.: Юрайт. - 2010. 582 с.

21. Ілляшенко В., Соболев М. Загальна класифікація ризиків у системі прийняття та реалізації державно-управлінських рішень: теоретико-методичний аспект. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/putp/2010-1/doc/2/07.pdf>.

22. Саєнко Ю. Соціальні ризики // Соціальні ризики та соціальна безпека в умовах природних і техногенних надзвичайних ситуацій та катастроф / Відп. ред.: В.В. Дурдинець, Ю.І. Саєнко, Ю.О. Привалов.- К.: Стило, 2001. – С. 9 – 23.

References

1. Sustainable human development: pro-BAKING justice [Text]: nat. ext. / [Supervisor. com. count. EM Libanova; Ed. col. : Heyets VM (Chairman) and others.] Nat. Acad. Sciences of Ukraine, Institute of Demography and social. toslidzh. them. MV Ptukha, Institute of Economics and Forecasting, Institute of Economy nature-use and sustainable solutions. - Uman: Sochi [ed.], 2012. - 382 p.

2. Zabelyn LV Theory of Social Provision / L.V.Zabelyn. - Moscow: the All. - 1924. - 203 p.

3. Beck U. Society risk. In the second path for modern [Text] / William Beck; Per. s Nam. Sedelnyk V., Fedorov. - M.: Prohress-Tradition, 2000. - 383 p.

4. E. Giddens Ustroenye society [Text]: Essay structuration theory / E. Giddens; Per. I. Tyurin. - Moscow: academies, Cesky Project, 2003. - 525 p.

5. Renn, O.: The Social Arena Concept of Risk Debates. In: S. Krimsky and D. Golding (eds.): Social Theories of Risk. Westport, CT (Praeger 1992), pp. 179-197.

6. Foucault, Michel. Watch and punish [Text]: the birth of the prison / Michel Foucault; per.z fr. P. Tarashchuk. - K: Fundamentals, 1998. - 392 p.

7. Douglas M. (1983). Risk and culture. An essay on the selection of technological a. environment dangers / By Mary Douglas a. Aa-

ron Wildavsky. - 1st paperback print. - Berkeley etc. : Univ. of California press.

8. Slovic, P. (2000). The perception of risk. London: Earthscan Publications.

9. Esping-Andersen, G. (1999). Social foundations of postindustrial economies. Oxford: Oxford University Press.

10. Taylor-Gooby, P. (2004). New risks, new welfare. Oxford: Oxford University Press.

11. Otway Harry J. Risk Assessment and Societal Choices. ILASA, 1975.- [Elec-throne resource] .- Access: www.ilasa.ac.at/Admin.

12. Report on the research work "Mechanism to minimize social risks in society in terms of social security". Institute of Demography and Social Studies of Ukraine. - K. - 2007. - 835 p.

13. LD Shopenko Kontseptualnye grounds sotsyalnoy ryskolohyy tran-society positively. - [Electronic resource]. - Access mode: <http://cyberleninka.ru/article/n/kontsep>.

14. Minimum Standards On social security: ILO Convention 06/28/1952 g., №102. [Electronic resource]. - Access: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/993_011.

15. Rio de Zhaneyrskaya okruzhayushey Declaration on environment and development. Rio de Janeiro, 3-14 June 1992. - [Electronic resource]. - Access: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/riodecl.shtml.

16. The Global Risks 2013. - [Elec-throne resource]. - Access: <http://www.weforum.org/reports/global-risks-2013-eighth-edition>.

17. The Global Risks 2014. - [Elec-throne resource]. - Access: <http://reports.weforum.org/global-risks-2014/>.

18. The Global Risks 2014. - [Elec-throne resource]. - Access: <http://www.weforum.org/reports/global-risks-report-2015>.

19. Information management der national or regional social management: Monograph / EG Osaulenko, AF Novikov, NS Vlasenko, IV Cala chova and others. / NAS of Ukraine. Institute of Economics prom-sti; State Statistics Committee of Ukraine. - Kyiv; Donets'k. - 2004. - 656 p.

20. EE Machulskaya The right social-ment Provision / EE Machulskaya. - M. : Yur-ayt. - 2010. 582 p.

21. Ілляшенко В., М. Соболев general classification of risks in the system of adoption and implementation of public administrative decisions: theoretical and methodological aspect. [Electronic resource]. - Access: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/putp.pdf>.

22. Saenko Yu // Social risks Social Risks and Social Security in terms of natural and man-nadzvy situations and disasters tea / Ans. Ed .: V. Dourdynets, Y. Sayenko, JO In-valov.- K .: Stylos, 2001. - P. 9 - 23.

Надрага В. И.

Социальные риски в общей теории рисков: проблемы формирования понятийного аппарата

Статья посвящена формированию научно-методических основ исследования социальных рисков. Исходя с проведенного анализа выделены особенности социальных рисков с общей теории рисков. Доказано, что большинство наработанных современных подходов основаны на применении упрощенного методологического приема – автоматическом переносе феномена риска в сферу социальных отношений. Автором предложено собственное определение социальных рисков и их классификация. Подчеркивается необходимость введения в качестве классификационных признаков социальных рисков субъективно-объективного подхода. Доказана необходимость введения демографической составляющей в состав социальных рисков.

Ключевые слова: социальные риски, методы исследования, классификация рисков, регулирование.

Nadruga V.

Social risks in the general theory of risks: problems of formation of conceptual apparatus

The article is devoted to the formation of scientific and methodical foundations of social risks research. Based on the results of the analysis, the features of the social risks in the general theory of risk have been allocated. It has been proved that the most elaborated modern approaches are based on the application of simplified methodological method – automatic transfer of risk phenomenon to the sphere of the social relations. The author has proposed his own definition of the social risks and their classification. The necessity to include subjective-objective approach into the classification features of the social risks has been emphasized. The necessity of introducing the demographic component to the social risks has been proved.

Keywords: social risks, research methods, classification of risks, regulation.

Рецензент: Баланда А. Л. – доктор економічних наук, професор, професор кафедри «Економіка підприємства» Бердянського університету менеджменту і бізнесу.

Reviewer: Balanda A. – Professor, PhD of Economics, Prof., Professor of the chair of Economics of enterprises Berdyansk University of management and business Kyiv, Ukraine.

e-mail: anatol_ssu@ukr.net

*Стаття подана
12.07.2015 р.*

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ ТА МОЖЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ІНКЛЮЗИЙ ЯК ЕЛЕМЕНТІВ РИНКУ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ

У роботі проведено аналіз державного управління, функціонування та сприяння інклюзивної бізнесу в Україні та в світі, визначені переваги і недоліки впровадження інклюзивних моделей для окремих суб'єктів соціальної політики України в умовах глобалізації; розглянуті основні стратегії подолання недоліків інклюзії в бізнесі і запропоновані заходи державного сприяння в рамках стратегій. В статті зазначено, що інклюзивність передбачає залучення не тільки з боку громадян і державних органів, але і з боку бізнесу. Бізнес, який ініціює вирішення актуальних соціальних завдань через реалізацію інклюзивних моделей здатний якісно підвищити свій статус і довіру, що вкрай важливо України в умовах лібералізації.

Ключові слова: інклюзивна бізнес, соціальна політика, державне регулювання, глобалізація.

Постановка проблеми. Актуальність теми полягає в підвищенні якості життєдіяльності населення України, що є нагальною необхідністю, обумовленою необхідністю консолідації суспільства, об'єднання зусиль усіх його верств для реалізації цілей соціального розвитку з орієнтацією на досягнення високих соціальних стандартів і нормативів. Однією з найважливіших завдань є боротьба з бідністю і запобігання небезпечних тенденцій розширення соціальної ексклюзії уразливих груп з нормальної життєдіяльності суспільства, оскільки соціальна виключеність неминуче породжує бідність. Сприяння виникненню підприємництва інтересах бідних, або бізнес-інклюдія відносно нова стратегія соціально-економічного розвитку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розробленість проблеми, вчені, які брали в цьому участь. Дослідження проблеми бідності присвячені праці В.Ф. Оджбона, С. ринг, П. Тоусенда, О. Кангас, які концентрували увагу на універсальних підходах до визначення бідності, які, однак, не містили повної картини факторів і аспектів цього явища. Українські дослідники Ю.І. Саєнко, Г.З. Голеусова, В.П. Бевз, А.В. Чернявська застосовували методичні підходи визначення бідності і особливості цього прояву. У роботах Г.В. Рябіков, Л. М. Черенько зроблено аналіз функціонування інклюзивної бізнесу в світових масштабах, розроблена матриця стратегії зростання інклюзивних ринків з регіональними моделями України.

Однак, незважаючи на спадщину науки в цій галузі недостатньо уваги в роботах приділяється розгляду впливу інклюзивних моделей для державних органів та їх включення в стратегічні взаємини влади і бізнесу. Для повного висвітлення цієї проблеми необхідно врахувати цілу парадигму факторів, які доцільно адаптувати до специфіки сучасного державного інструментарію реалізації соціальної політики України у сфері сприяння бізнес-інклюдія.

Мета статті полягає у виведенні комплексних підходів до впровадження інклюзивної бізнесу в якості фактора її подолання через механізми соціальної політики. Методологія дослідження базується на загальнотеоретичного осмислення і окресленні об'єктивних закономірностей формування та розвитку системи вибору цільового ринку в умовах національних ринкових трансформацій і глобальних змін в економічному середовищі. У процесі дослідження були використані загальнонаукові та спеціальні методи, а саме: абстрактно-логічний, історичний, індукції та дедукції, системний.

Виклад основного матеріалу дослідження. Незважаючи на зростання реальних доходів населення, розмірів мінімальної заробітної плати, мінімальних пенсій, соціальних допомог і виплат, проблема подолання бідності залишається однією з найбільш актуальних в Україні. За оцінками Світового банку, кількість бідного населення (дохід яких не перевищує 2,15 дол. На день) в Україні - 306 тис. чол., Частка бідного населення перевищує 7%, а враз-

ливого населення - майже 15%, індекс людського розвитку - 0,79 [1]. У сучасних умовах «... бідність стала не тільки хронічним явищем, визначаючи спосіб життя більшої частини населення, а й чинником поляризації суспільства, його поділу на дуже заможних і дуже бідних при катастрофічному зменшенні середнього про шару суспільства» [2]. За результатами досліджень співвідношення доходів багатих українським в бідних становить 30:1 (у Китаї - 7:1, в Японії - 4,3:1, у країнах ЄС - 5,7:1).

Поширення бідності викликають:

- Негативні природні та географічні чинники (кліматичні зміни, інтенсивне використання земель і зниження їх родючості, неповне використання національних ресурсів або їх недолік, енергетичний дисбаланс);

- Економічні фактори (повільної адаптації національної економіки до ринкових умов, неконкурентоспроможність низки галузей і виробництв, превалювання низькооплачуваних робочих місць та ін.);

- Соціально - демографічні (демографічні тенденції скорочення населення, погіршення здоров'я, неможливість отримання якісної освіти і т. Д.);

- Психологічні (трансформація психіки в бік формування успадкованої бідності - звички жити в бідності, неможливості і невизначеності в потребах).

Недостатньо ефективна державна політика в галузі соціального регулювання (занижені соціальні стандарти і гарантії, декларативний характер значної кількості соціальних програм, проблеми моніторингу та контролю освоєння державних коштів на соціальні проекти тощо) не здатна достатньою мірою сприяти подоланню зазначених перешкод.

Уразливі групи населення це - багатодітні сім'ї, самотні пенсіонери, молодь та випускники навчальних закладів (високий ризик безробіття), люди з низькою заробітною платою. Основну частину бідних (73,8%) складають сім'ї, в яких є діти до 18 років. Всього четверта частина сімей з дітьми (у складі яких немає пенсіонерів або інших непрацюючих дорослих) проживають за межею бідності. І хоча за

останні десять років ситуація змінилася на краще, соціальне самопочуття і рівень матеріального добробуту значної частини населення досі викликає занепокоєння державних і суспільних інститутів. До вразливих і маргіналізованих груп і співтовариств, найбільш схильним до ризику ізоляції, відносяться жінки, молодь, люди, протягом тривалого часу залишалися без роботи, особи з обмеженими можливостями, етнічні меншини, внутрішньо переміщені особи і мігранти.

Значний фактор росту бідності - безробіття. За даними Державного комітету статистики, рівень офіційно зареєстрованого безробіття в Україні в січні 2012 р склав 2,1% від загальної кількості населення з динамікою до зростання (грудень 2010 р - 2%, листопад - 1,6%, жовтень - 1,4%). За розрахунками неурядових організацій, реальний рівень безробіття значно вищий - 8,1 - +12,0%. Так, за підрахунками Інституту економічних досліджень і політичних консультацій, зроблених на базі методології Міжнародної організації праці, реальний рівень безробіття на початок 2011 року становив 8,3 - 8,6%, що приблизно відповідає середньоєвропейському показнику - 8,8%. За рівнем безробіття молоді вітчизняні показники вище - 13,0% проти 11,9% в Європі. Більшість безробітних за офіційними даними складають жінки (310 тис. Чол.), Найбільша кількість безробітних серед міського населення (324 тис. Чол.).

Допомога по безробіттю отримують 447,9 тис. Осіб, із середнім розміром - 814 гривень на місяць. Законом «Про Державний бюджет України на 2012 рік» встановлено на 2011 рік прожитковий мінімум на одну особу в розрахунку на місяць у розмірі з 1 січня - 894 грн., з 1 квітня - 911 гривень, з 1 жовтня - 934 гривні, з 1 грудня - 953 грн. [3]. Встановлений прожитковий мінімум відстає від споживчого кошика на 30%, при цьому склад споживчого кошика в Україні не є оптимальним, і як реально відображає потреби населення. У даних умовах виникає питання про якість життя населення України, і в тому числі тієї частини, що опинилися в скрутних соціально - економічних умовах. Так, Україна займає

73 місце (поруч - Намібія, Ботсвана, Туніс, Марокко, Тринідад і Тобаго) за глобальним рейтингом якості життя 2012 року, проведений експертами International Living на базі параметрів, рекомендованих Всесвітньою організацією охорони здоров'я, яка пропонує оцінювати якість життя на основі таких факторів, як:

- Фізичні: енергійність, втома, фізичний дискомфорт, сон і відпочинок;
- Психологічні: самооцінка, концентрація, позитивні емоції, негативні переживання, мислення;
- Ступінь незалежності: повсякденна активність, працездатність, залежність від ліків і лікування;
- Життя в суспільстві: повсякденна активність, соціальні зв'язки, дружні зв'язки, суспільна значущість, професіоналізм;
- Навколишнє середовище: житло і побут, безпека, дозвілля, доступність інформації екологія (клімат, забрудненість, густанаселеність);
- Духовність і особисті переконання.

За оцінками ЮНІСЕФ (UNICEF - United Nations International Children's Emergency Fund) за індикаторами світового розвитку «дуже суттєвий ринковий розрив» в Україні спостерігається в Інтернет і комп'ютерної діяльності (ІКТ) та фінансах, «серйозний ринковий розрив» - в охороні здоров'я, якості води і т.п. Так, в Україні налічується 2,6 млн. Сільських і 1,0 млн. Міських жителів, які не забезпечені послугами санітарії відповідного рівня. Вирішенню зазначених проблем сприятиме державна політика щодо сприяння інклюзивної бізнесу, як фактору зростання соціальної корпоративної відповідальності.

Інклюзивна бізнес – це підприємницька діяльність, яка підвищує і підтримує рівень доступності необхідних товарів і послуг, шляхів отримання заробітку для бідних і соціально незахищених верств населення, а також сприяють розширенню власних економічних можливостей. Інструментами інклюзивної бізнесу виступають інклюзивні бізнес-моделі, які з економічної точки зору передбачають залучення малозабезпечених верств населення на різних етапах ланцюжка створення вар-

тості в якості споживачів, клієнтів або покупців з боку попиту, так і в якості працівників, виробників і підприємців з боку пропозиції.

Інклюзивні моделі відкривають нові стратегічні горизонти для бізнесу, така модель бізнесу показує, що корпоративна соціальна відповідальність - це нова стратегія ринкової поведінки в умовах глобалізованого світового простору.

Саме тому, замість освоєння високих цінових сегментів, для забезпечених людей, бізнес активно сьогодні перемикається на освоєння нових сегментів, це пов'язано не тільки з елементами етичної ціни та брендування в низькому ціновому сегменті. Дуже важливим моментом є те, що бізнес створює нові логістичні схеми і ланцюжка цінності свого продукту, ці схеми передбачають залученість.

Інклюзивність передбачає залучення не тільки з боку громадян і державних органів, але і з боку бізнесу. Бізнес, який ініціює вирішення актуальних соціальних завдань через реалізацію інклюзивних моделей здатний якісно підвищити свій статус і довіру, що вкрай важливо України в умовах лібералізації. Підвищення соціальної ролі і самоствердження бізнесу як соціально активного гравця, здатного вирішувати соціальні проблеми, дійсно розширює можливості діалогу та можливості подальшої лібералізації нашої економіки і, безумовно, приватно - державного партнерства.

Крім того, бізнес-моделі передбачають стійке користування природних ресурсів і є сприятливими для людей з низьким рівнем доходів і суспільства в цілому. Розширення доступу до ринків для осіб, які до теперішнього часу не мали на них виходу, не означає більш активного використання невідновлюваних природних ресурсів. Нові технології та бізнес - моделі дозволяють постачати людей продовольством, електроенергією, водою, послугами санітарії і т.п. без нанесення шкоди навколишньому середовищу. Інклюзивні бізнес моделі надають переваги як для бізнесу, безпосередньо бідного населення, так і для інших суб'єктів соціальної політики (табл.1).

Інклюзивні бізнес-моделі включають бідних як споживачів, як клієнтів або покупців, і в якості працівників, виробників і підприємців на різних етапах ланцюжка створення вартості, забезпечуючи взаємовигідний розвиток бізнесу за участю бідних. Серед переваг інклюзивних бізнес-моделей не тільки безпосередня прибуток і підвищення доходів, а також - розвиток інноваційних підходів, розширення ринку, зміцнення систем постачання, підвищення продуктивності, стійкий дохід, розширення можливостей.

Ефективні інклюзивні моделі застосовуються підприємствами різних розмірів і форм власності. Зокрема, малими та середніми підприємствами («Бегеллі» - Грузія), великими міжнародними компаніями («Тенгизшевройл» - Казахстан), великими національними компаніями («Корпорація сільського фінансування» - Молдова), некомерційними організаціями (Навчально - виробниче підприємство Товариства глухих і сліпих - Туркменістан), державні підприємства (Державний фонд підтримки малого бізнесу Воронезької області - Росія).

Узагальнення досвіду впровадження інклюзивної бізнесу по суб'єкту соціальної політики - державні органи та місцеве самоврядування і базової моделі - «Інвестування та боротьба з перешкодами» свідчить на користь його ефективності.

Соціальний діалог - це процес визначення та зближення позицій, досягнення спільних домовленостей та прийняття узгоджених рішень сторонами соціального діалогу, які представляють інтереси працівників, роботодавців та органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, з питань формування та реалізації державної соціально-економічної політики і регулювання соціально-трудова відносин.

Соціальний діалог являє собою модель урівноважування інтересів, що забезпечує соціальну стабільність у державі. Це механізм консультацій, в якому беруть участь уряд, роботодавці та профспілки. У Європі соціальний діалог вважається невід'ємною складовою демократичної держави і одним з найважливіших інструментів забезпечення стабільності та добрих

відносин на ринку праці. Україна повинна прагнути до мети, де вже на рівні підприємств роботодавців і працівників працюють разом на принципах партнерства, а не конфронтації. За підтримки уряду необхідно формування прогресивних роботодавців, які бажають мати мотивованих працівників для досягнення цілей підприємницької діяльності, та працівників, які усвідомлюють свої можливості і права.

Розвиток соціального діалогу на муніципальному рівні є важливим фактором забезпечення рівномірного розвитку регіонів і самоврядувань Естонії, так як успішне співробітництво працівників, роботодавців та виконавчої влади самоврядувань сприяє прогнозованому розвитку підприємницького середовища, що в свою чергу сприяє розвитку інфраструктури регіонів і самоврядувань. Практика організації соціального діалогу в економічно розвинених країнах дозволяє, з одного боку, встановлювати високий рівень заробітної плати, узв'язанної з якістю і продуктивністю праці, з іншого - досягати оптимальної диференціації розмірів заробітної плати між некваліфікованим і кваліфікованою працею (зарплата більшої частини найманих працівників дозволяє їм задовольняти широке коло базових потреб, включаючи придбання (оренда) комфортного житла, доступ до якісних систем освіти та охорони здоров'я).

Визнання гідної праці в якості однієї з цілей соціальної політики держави дозволило б поставити працю в центр економічного та соціального життя суспільства, підвищити якість праці, кваліфікацію працівників, рівень соціальних гарантій найманого персоналу.

Відповідно, треба було б виробити національні соціальні стандарти гідної праці і, зокрема, відповісти на питання: який орієнтовний розмір заробітної плати за кваліфіковану працю слід вважати гідним. Аргументовано відповісти на нього можна лише виходячи з досить зважених позицій по структурі споживчих бюджетів сімей працівників з урахуванням поточних і довгострокових їх потреб у житлі, освіті, пенсійному та медичному страхуванні.

Соціальний діалог здійснюється на принципах: законності; репрезентативності та повноважності сторін та їх представників; незалежності та рівноправності сторін; конструктивності та взаємодії; добровільності та прийняття реальних зобов'язань; взаємної поваги та пошуку компромісних рішень; обов'язковості розгляду пропозицій сторін; пріоритету узгоджувальних процедур; відкритості та гласності; обов'язковості дотримання досягнутих домовленостей; відповідальності за виконання прийнятих зобов'язань.

Соціальний діалог здійснюється на національному, територіальному та локальному (підприємство, установа, організація, транснаціональна корпорація) рівнях на тристоронній або двосторонній основі.

Соціальний діалог здійснюється на принципах: законності; репрезентативності та повноважності сторін та їх представників; незалежності та рівноправності сторін; конструктивності та взаємодії; добровільності та прийняття реальних зобов'язань; взаємної поваги та пошуку компромісних рішень; обов'язковості розгляду пропозицій сторін; пріоритету узгоджувальних процедур; відкритості та гласності; обов'язковості дотримання досягнутих домовленостей; відповідальності за виконання прийнятих зобов'язань.

Соціальний діалог здійснюється на національному, територіальному та локальному (підприємство, установа, організація, транснаціональна корпорація) рівнях на тристоронній або двосторонній основі. Соціальний діалог здійснюється між сторонами соціального діалогу відповідного рівня у формах: обміну інформацією; консультацій; погоджувальних процедур; колективних переговорів з укладення колективних договорів і угод.

Сторонами соціального діалогу на національному рівні є:

- Сторона роботодавців, суб'єктами якої є всеукраїнські об'єднання організацій роботодавців і свої об'єднання, які діють у кількох видах економічної діяльності, а в межах певного виду економічної діяльності - об'єднання організацій роботодавців, які створені за галузевою ознакою і мають статус всеукраїнських;

- Сторона органів виконавчої влади, суб'єктами якої є Кабінет Міністрів України або центральні органи виконавчої влади;

- Профспілкова сторона, суб'єктами якої є всеукраїнські об'єднання професійних спілок, а в межах певного виду економічної діяльності - всеукраїнські професійні спілки, створені за галузевою ознакою.

Сторонами соціального діалогу на територіальному рівні є:

- Сторона роботодавців, суб'єктами якої є організації роботодавців і свої об'єднання, які діють на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці;

- Сторона органів виконавчої влади, суб'єктами якої є місцеві органи виконавчої влади, які діють на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці. На території відповідної адміністративно-територіальної одиниці стороною соціального діалогу можуть бути органи місцевого самоврядування в межах повноважень, визначених законодавством;

- Профспілкова сторона, суб'єктами якої є професійні спілки відповідного рівня та організації професійних спілок, їх об'єднання, які діють на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці.

Сторонами соціального діалогу на локальному рівні виділяються:

- Сторона роботодавця, суб'єктами якої є роботодавець та / або уповноважені представники роботодавця;

- Сторона працівників, суб'єктами якої є первинні профспілкові організації, а в разі їх відсутності - вільно обрані представники (представник) працівників.

Цікаво проаналізувати досвід розвинених ринкових економік у даній сфері. Об'єктивною основою «революції доходів» на Заході з'явилися якісні зміни у сфері праці. Високі рівні спеціалізації, розподілу і кооперації праці, його регламентації, значний компонент високоінтелектуальної праці, підвищення психофізіологічних вимог до персоналу - ці та ряд інших характеристик індустріальної економіки зажадали створення умов для якісно нових механізмів відтворення робочої сили. Це могло бути забезпечено відповідним розміром заробітної плати найманих працівників, налагодженими системами соціального забезпечення і страхування. Основними поняттями трудової етики індустріального суспільства стали «змістовний праць», «кваліфікований і працьовитий працівник», «відповідальний працедавець».

Соціальний діалог як фактор економічної збалансованості суспільної системи

встановлює рівноправну участь його суб'єктів, що робить громадську систему стійкою і дає можливість конструктивного розвитку соціальних процесів, в той час як відсутність діалогічного рівноправності має тенденцію до підвищення рівня соціальної напруженості, стимуляції соціальних конфліктів, соціальної деструкції та соціальної ентропії, що робить соціальну систему нестабільною.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз сучасного стану соціальної політики та досвіду існування інклюзивної бізнесу в країнах з трансформаційною економікою (до яких відносимо Україна) дозволив виділити наступні характерні особливості, які доцільно враховувати при впровадженні в Україні:

- Інклюзивні бізнес-моделі можуть включати бідних в трьох основних якостях, кожне з яких представляє можливість для ведення бізнесу: як споживачів для залучення нових клієнтів, як працівників для розширення трудових ресурсів; як виробників і підприємців для зміцнення каналів постачання і каналів збуту;

- Ключовий фактор успіху для інклюзивного бізнесу - сприяння усіх суб'єктів соціальної політики: держави, бізнесу, місцевого самоврядування, некомерційних організацій та громадськості;

- Кожен суб'єкт соціальної політики отримує свої переваги від застосування інклюзії в соціальній сфері. Зокрема, для комерційних структур ведення бізнесу з бідними приносить прибуток, сприяє розвитку нових ринків та інновацій, розширенню резерву робочої сили і зміцненню виробничо-збутового ланцюга за рахунок залучення бідних як виробників, постачальників, дистриб'юторів, власників франшиз і роздрібних продавців;

- Перешкодами для впровадження інклюзивних бізнес-проектів є недостатність досвіду у сфері, низька поінформованість суспільства і бізнесу, стереотипність мислення, обмежена інформація про ринки, неефективне регулювання, нерозвинена інфраструктура, брак знань і досвіду, обмежений доступ до фінансових продуктів і послуг;

- Основними стратегіями подолання перешкод для впровадження інклюзивної бізнесу визначають: адаптація товарів і послуг; інвестиції в подолання обмежень; максимальне використання сильних сторін бідних; об'єднання ресурсів і досвіду з аналогі-

чними організаціями; діалог з урядом з питань розробки політики;

- Моделі можуть бути розроблені з урахуванням відповідального використання природних ресурсів;

- Інклюзивні моделі відрізняються фінансовою стійкістю, надають можливість вибору і створюють можливості для населення стати учасниками ланцюжка створення вартості в якості підприємців, працівників і споживачів;

- Інклюзивні бізнес-моделі часто вимагають можливостей, якими сама компанія не володіє і на створення яких можуть знадобитися час та інвестиції, наприклад, таких як забезпечення довіри і взаємних контактів серед членів цільової групи, а також здатність проводити ефективне навчання та інформування таких груп;

- Успішні інклюзивні моделі здійснюються в галузях: сільського господарства і продовольства, добувної промисловості, фінансових послуг, комп'ютерні та Інтернет-послуги, комунікаційні системи, промислове виробництво, охорона здоров'я, роздрібна торгівля, туризм, управління відходами;

- Соціальний діалог це універсальний соціокультурний механізм, спрямований на забезпечення взаємодії різних соціальних суб'єктів, а також на відтворення і динаміку соціокультурних норм і зразків такої взаємодії, а також це інтенціональна і цілеустановлена діяльність, яка здійснюється людьми в контексті реальних життєвих ситуацій;

- Соціальний діалог це по суті одна з форм інвестицій у соціально-культурний капітал, і деякі європейські країни вже практикують його в тій чи іншій формі, наприклад, у формі об'єднань громадян чи організованих мереж НУО;

- Соціальний діалог є функціональною характеристикою суспільства;

- Ефективні інклюзивні моделі застосовуються підприємствами різних розмірів і форм власності: малими та середніми підприємствами, великими міжнародними, великими національними компаніями, некомерційними організаціями, державними підприємства;

- Важливими засобами стимулювання новаторських інклюзивних бізнес-моделей є різні види фінансування: стартове фінансування, спільне фінансування і надання пільгових кредитів.

Література

1. Betson B., David M., Pennifer L. Alternative Historical Trends in Poverty / V. Betson // NYC: American Economic Review. – 1998. – 348 p.
2. Красун А. Бідність в Україні та шляхи її подолання / А. Красун // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. № 20, 2008. – С. 81 – 85.
3. Закон України «Про Державний бюджет України на 2012 рік» // Відомості Верховної Ради України. – 2012. - № 7 – 8.

Сиченко О. А.

Государственное управление и возможности развития инклюзий как элементов рынка социальных услуг

В работе проведен анализ государственного управления, функционирования и содействие инклюзивного бизнеса в Украине и в мире, определенные преимущества и недостатки внедрения инклюзивных моделей для отдельных субъектов социальной политики Украины в условиях глобализации; рассмотрены основные стратегии преодоления недостатков инклюзии в бизнесе и предлагаемые меры государственного содействия в рамках стратегий. В статье указано, что инклюзивность предусматривает привлечение не только со стороны граждан и государственных органов, но и со стороны бизнеса. Бизнес, который инициирует решение актуальных социальных задач через реализацию инклюзивных моделей способен качественно повысить свой статус и доверие, что крайне важно Украины в условиях либерализации.

Ключевые слова: инклюзивный бизнес, социальная политика, государственное регулирование, глобализация.

Sichenko O.

Governance and possibilities of inclusion as elements of the social services market

The paper analyzes the governance, operation and promotion of inclusive business in Ukraine and in the world, identified the advantages and disadvantages implementation of inclusive models for individual subjects Social Policy of Ukraine in the context of globalization; the basic strategy to overcome the shortcomings of inclusion in business and public assistance measures proposed under the strategy. The article states that Inclusion introduces not only by citizens and public authorities, but also from the business. Business, initiating solving urgent social problems through the implementation of inclusive models capable of qualitatively improve their status and confidence that Ukraine is extremely important in terms of liberalization.

Keywords: inclusive business, social policy, government regulation, globalization.

Рецензент: Павлов К. В. – доктор экономических наук, профессор, проректор по научной работе Ижевского института управления, заведующий кафедрой «Экономика» Камского института гуманитарных и инженерных технологий, г. Ижевск, Российская Федерация.

Reviewer: Pavlov K. – Professor, PhD of Economics, vice-rector of sciences Izhevsk of institute of management, head of Economy Department Kamsky institute of humanitarian and engineering technologies, Izhevsk, Russian Federation.

e-mail: kvp_ruk@mail.ru

References

1. Betson B., David M., Pennifer L. Alternative Historical Trends in Poverty / V. Betson // NYC: American Economic Review. – 1998. – 348 p.
2. Krasun A. Bidnist' v Ukrayini ta shlyakhy yiyi podolannya / A. Krasun // Ukrayin's'ka natsional'na ideya: realiyi ta perspektyvy rozvytku. № 20, 2008. – S. 81 – 85.
3. Zakon Ukrayiny «Pro Derzhavnyy byudzheth Ukrayiny na 2012 rik» // Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny. – 2012. - № 7 – 8.

*Стаття подана
12.08.2015 р.*

КРИТЕРІАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОДУКТИВНОЇ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ

При формуванні конкурентних переваг національного ринку праці, продуктивної зайнятості населення в процесі розробки та реалізації соціально-економічної стратегії розвитку країни необхідно приділяти увагу таким її аспектам, як зростання інвестицій в людській капітал, забезпечення безперервної освіти протягом всього життя відповідно до потреб ринку праці з метою досягнення конкурентоспроможності робочої сили; узгодженість політики на ринку праці з відповідною політикою у сфері виробництва, торгівлі, інвестицій, освіти, регіональною політикою.

Ключові слова: продуктивність, зайнятість, населення, країни, прогресивні зрушення.

Постановка проблеми. Проблеми забезпечення продуктивної зайнятості, ефективності використання трудового потенціалу країни, підвищення конкурентоспроможності робочої сили досліджуються в працях Е. Лібанової, О. Грішнова, А. Колота, І. Бондар, І. Петрової, В. Савченко та ін. Ці автори не тільки розглядають сучасне стан і проблеми ринку праці, а й пропонують власні підходи до їх вирішення. Однак вони не приділяють безпосередню увагу категорії «продуктивна зайнятість», аналізу її динаміки і тенденцій розвитку. Більш того, дана категорія різними авторами трактується неоднозначно і в науковій сфері досі не сформоване її єдине визначення.

У цьому зв'язку спочатку необхідно визначитися з трактуванням категорії «продуктивна зайнятість» і обрати найбільш ефективну для подальшого використання в дослідженні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Слід зазначити, що дана категорія отримала офіційне формулювання з прийняттям нового Закону про зайнятість в Україні - це зайнятість, яка дає можливість забезпечити ефективне суспільне виробництво і задовольнити потреби працівника на рівні не менше встановлених законодавством гарантій [1].

Однак серед учених відсутня єдність щодо трактування даного терміну. А наведене нормативне визначення не дає нам можливості визначити даний показник з використанням даних офіційної статистики.

Так Прушківська Е. В. основним показником продуктивної зайнятості вважає високу продуктивність праці, досягнення якої базується на модернізації робочих місць, прогресивних зрушеннях у професійно-кваліфікаційній структурі кадрів, адекватно-

му винагороду за працю, яке мотивує і стимулює [2, с. 28].

Дьяконенко О.І вважає, що формування продуктивної зайнятості населення в умовах інноваційно-креативної економіки проявляється в поступовому витісненні людини з безпосереднього процесу виробництва при одночасному зростанні ролі людських ресурсів як фактора виробництва [3].

Формування продуктивної зайнятості, на думку Старостіної А. А., - це не тільки проблема безробіття, диспропорції на ринку праці, старіння основних фондів у національній економіці, а й, безперечно, професійно-кваліфікаційна характеристика трудових ресурсів, яка вимагає від людини постійного вдосконалення і розвитку [4, с. 60].

Продуктивна зайнятість також трактується як зайнятість, яка відповідає інтересам підвищення ефективності виробництва, впровадження досягнень науково-технічного прогресу, зростання продуктивності праці [5].

За визначенням МОП, продуктивна зайнятість - це зайнятість тих, чий продукт праці приймається і оплачується суспільством [6].

Мета статті. На наш погляд, виходячи із суті наявних у літературі визначень, під продуктивною зайнятістю слід розуміти використання робочої сили без втрат, коли має місце найбільша віддача від використання трудового потенціалу та максимальний матеріальний результат (основні показники - продуктивність праці та чисельність зайнятих / безробітних). І другим критерієм слід виділяти визначення продуктивної зайнятості як відношення числа зайнятих у ма-

теріальному виробництві до загального числа робочої сили.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасній соціально-економічній ситуації чітко простежуються структурні, функціональні і компонентні диспропорції в територіальному розвитку, що зумовлюють і відповідні деформації в системі зайнятості населення (неадекватність зрушень в обсягах виробництва і рівні зайнятості населення в реальному секторі економіки; надлишкова зайнятість в базових галузях промисловості на тлі недостатньої кількості професіоналів, необхідних для інтенсивного розвитку наукомістких галузей; поширення зареєстрованої і прихованого безробіття серед осіб з високим освітньо-професійним рівнем; наявність нерегламентованою зайнятості на тлі зростання додаткової потреби в кадрах). Саме ці дисбаланси і диспропорції повинні розглядатися як основний резерв нарощення потенціалу продуктивної зайнятості населення в країні, використання якого має здійснюватися через повернення працездатного населення в сферу офіційного сектора економіки.

В якості обмежень у реалізації цього потенціалу слід виділити:

- Суперечності між сформованою недосконалою територіально-галузевою структурою економіки, обтяженої базовими галузями промисловості і необхідністю формування соціально-орієнтованої економічної системи з високою продуктивністю праці та гнучкою організацією виробництва;

- Пріоритетність розвитку базових галузей промисловості, де в результаті повільних темпів модернізації виробництва зберігаються несприятливі умови праці з низькою оплатою праці;

- Виставлення ємності сфери застосування праці галузей споживчого сектора економіки і соціальної інфраструктури від реальних потреб трансформації економіки в напрямі соціалізації;

- Повільні темпи розвитку високотехнологічних і наукомістких галузей на тлі структурного спрощення економіки.

Про недосконалість в даній сфері свідчить основний показник продуктивної зайнятості - рівень продуктивності праці. За визначенням рейтингу МОП Україна знаходиться на 88 місці з 121 країн (табл. 1).

Т а б л и ц я 1

Рейтинг країн світу за рівнем продуктивності праці

Місце серед країн світу	Країна	Продуктивність (ВВП на одного працівника, \$)	Продуктивність праці в 2010 р. до 1990 р., %
1	США	68.1	142
2	Гонконг	61.4	167
3	Ірландія	57.5	163
4	Франція	55	123
5	Бельгія	54.9	123
31	Словакія	32.9	212
36	Латвія	28.7	153
37	Беларусь	28.5	199
45	Польща	25.9	214
49	Чехія	24.9	141
59	Росія	18.3	120
65	Грузія	17.4	111
82	Молдавія	11.8	72
88	Україна	9.6	78
89	Туркменістан	8.7	96

Джерело: узагальнено автором на підставі [7]

Значно вище Казахстан і Білорусь, які також належать до країн з трансформаційною економікою. Україна пропустила вперед всі держави Східної Європи і навіть деякі африканські країни. Показник цей

визначається розміром ВВП, який припадає на кожного працюючого. Так, наприклад, на одного працюючого українця припадає ВВП у розмірі \$ 9,6 тис., Що більш ніж у два рази менше, ніж у Росії, втричі менше, ніж у Вір-

мені, і в чотири рази - ніж у Греції, яка переживає важку кризу. Від американців українці за ефективністю праці відстають усемеро [8].

За даними Євразійського банку розвитку всі країни СНД випробували спад продуктивності праці у зв'язку з перехідним періодом, який зайняв більшу частину 1990-х. Зараз вони далеко відстають за рівнем продуктивності праці, або ВВП на працівника від розвинених країн і навіть багатших країн Східної Європи. Україна з її величезною кількістю зайнятих на виробництві безнадійно відстає від таких країн, як, наприклад, Чехія чи Словаччина, де кількість зайнятих громадян у кілька разів менше, але продуктивність на сучасних підприємствах набагато вище. За обсягами виробництва Україна знаходиться на рівні 77% від своїх же масштабів 1990 року, тоді як, наприклад,

Білорусь досягла 199% від 1990 року, а Росія - 119% [7].

У той же час, як показує графік на рис. 1, рівень продуктивності праці в Україні і в Росії різняться по деяких галузях економіки (у відсотках від рівня США по фізичному обсязі: фізичний обсяг відкориговано з урахуванням додаткової вартості по різних видах продукції).

У табл. 2 наведені порівняльні показники динаміки продуктивності праці в Україні та інших країнах. Як видно з таблиці до 2008 р продуктивність праці в Україні з кожним роком росла. Однак після кризи відбувся помітний спад, що зумовлено в першу чергу економічною нестабільністю в країні. Вже з 2009 р по 2012 р спостерігається незначний, але динамічний щорічне зростання. Щодо інших країн, то криза не вплинула на показник продуктивності праці, який з 2008 по 2012 продовжував зростати [8].

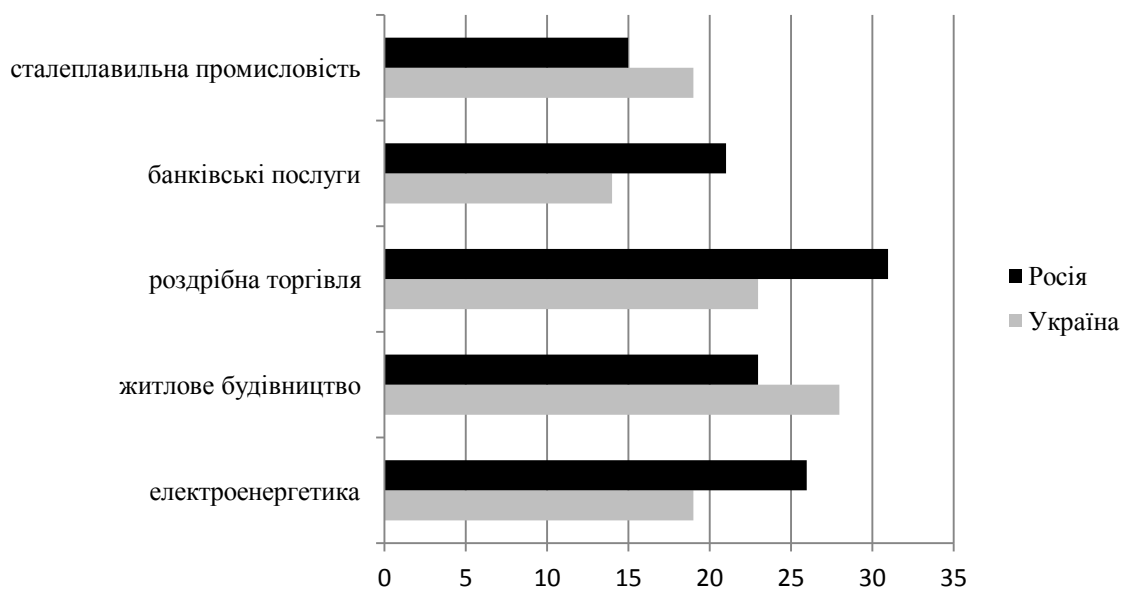

Рис. 1. Продуктивність праці в Україні і в Росії по галузях економіки РФ

Джерело: узагальнено автором на підставі [9; 10]

Як бачимо, в Україні не досягається повний рівень продуктивної зайнятості за першим критерієм - використання робочої сили без втрат. У середньому протягом 2013 року на ринку праці щомісяця не використовується близько півмільйона працездатного населення, готового приступити до роботи. Крім того, наявність дисбалансу в структурі попиту і пропозиції веде до наявності незадовільного попиту - потреба роботодавців за рахунок безробітного населення задовольняється лише наполовину. Також слід врахо-

увати, що це тільки показники фіксованого ринку праці, який не відображає повною мірою величину непродуктивною зайнятості. Відносно повного ринку праці даний показник набагато більше.

В цілому в 2013 році мали місце позитивні тенденції: зменшилася чисельність безробітних, знижувалася протягом року навантаження на вільне робоче місце і росла потреба у працівниках.

Динаміка продуктивності праці в Україні та інших країн, тис. дол.

Країни	1990	1995	2000	2008	2009	2010	2011	2012	Темп росту 2000- 2012
Україна	12,10	6,16	6,66	11,13	10,22	10,50	10,78	11,06	4,40
Італія	40,94	45,15	47,25	45,93	48,59	49,73	50,87	52,01	4,76
Літва	19,18	12,73	16,95	27,44	29,66	32,69	35,72	38,75	21,80
Польща	11,52	14,54	19,32	24,55	29,63	33,22	36,81	40,40	21,08
Кітай	2,56	3,94	4,66	10,38	12,60	14,73	16,86	18,98	14,32
Росія	15,28	10,76	11,99	18,70	19,10	20,49	21,88	23,28	11,28
Беларусь	14,25	10,84	14,63	27,55	30,76	34,86	38,95	43,04	28,41
Казахстан	18,87	11,46	13,69	21,99	22,62	24,29	25,97	27,64	13,95
Англія	35,07	40,00	44,66	51,70	57,76	62,18	66,61	71,03	26,37
США	47,91	51,46	57,91	65,48	71,55	76,30	81,04	85,79	27,88
Японія	37,14	38,77	40,77	45,59	48,73	51,11	53,49	55,88	15,10

Джерело: узагальнено автором на підставі [8]

Однак слід зазначити той факт, що під кінець року сформовані тенденції покращення ситуації були змінені у зв'язку з виниклим в країні політичним протистоянням - в листопаді і грудні спостерігається дестабілізація показників. Також середньооблікова чисельність штатних працівників у середньому по Україні в грудні 2013 зменшилася порівняно груднем 2012 року на 401 тис. осіб. і становила 9 млн. 958 тис. осіб. [9]. Скорочення чисельності працюючих відбу-

лося у всіх регіонах України. Дані табл. 3 показують, що у всіх країнах СНД теж не досягається повний рівень продуктивної зайнятості за першим критерієм. Протягом першого півріччя 2013 року на ринку праці не використовуються десятки тисяч (а в Росії та Україні - сотні тисяч) працездатного населення, готового приступити до роботи, що в цілому по СНД складає 1749,1 тис. осіб.

Попит, пропозиція та працевлаштування робочої сили в країнах СНД на 01.07.2013 р.

Країни	Чисельність безробітних, тис. осіб	Число віль- них робочих місць, тис.	Чисельність незайнятого насе- лення на 100 заяв- лених вакансій, осіб	Працевлаштовано незайнятих грома- дян, тис. осіб (% до безробітних)
Азербайджан	37,2	15,2	244	2,5 (6,7)
Арменія	58,8	2,4	2570	1,1 (1,9)
Беларусь	22,6	76,6	50	25,6 (113,3)
Казахстан	58,9	14,6	413	19,3 (32,8)
Киргизстан	59,9	8,3	1160	4,2 (7)
Молдова	19,9	7,0	286	1,9 (9,5)
Росія	969,8	1975,4	56	433,7 (44,7)
Таджикистан	56,7	12,4	639	2,2 (3,9)
Україна	465,3	78,7	591	55,8 (12)
Загалом СНД	1749,1	2190,6	90	547,1 (31,3)

Джерело: узагальнено автором на підставі [11]

Структурні та регіональні диспропорції ведуть до того, що число вільних робочих місць в умовах значного їх перевищення безробітним населенням, проте не заповнюються навіть наполовину. Це також показники фіксованого ринку праці, які значно нижче ситуації на повному ринку праці.

Найбільш складна ситуація по навантаженню на робочі місця має місце у Вірменії, на другому місці знаходиться Киргизстан. Найкраще цей показник представлений в Білорусі і Росії - зі значним відривом від інших країн СНД (тільки від України - в 11 разів). На третьому місці - Молдова, Україна

знаходиться на шостому місці за даним показником.

Як випливає з таблиці 5 з 2001 р мала місце стабільна тенденція зростання чисельності зайнятого населення в Україні, що в свою чергу вело до зростання продуктивної зайнятості. Однак кризові явища 2008 призвели до значного зниження зайнятого населення в економіці України та скачку непродуктивною зайнятості. Позитивним моментом можна відзначити, що даний негативний факт мав місце протягом двох років і вже з 2009 р спостерігається тенденція поступового зростання рівня продуктивної зайнятості в Україні. Стабільна тенденція зростання зайнятості населення також спостерігається в Азербайджані, Казахстані, Киргизстані, Росії, Таджикистані, Узбекистані.

Висновки та перспективи подалі досліджень. У цьому зв'язку дії з реалізації продуктивної зайнятості населення повинні в першу чергу впроваджуватися на регіональному рівні та передбачати такі заходи:

- Збалансування попиту та пропозиції на територіальному ринку праці;
- Розробка та реалізації територіальних схеми створення робочих місць;
- Планове скорочення технологічно і морально застарілих робочих місць;
- Модернізація та забезпечення необхідної кількості сучасних робочих місць на діючих підприємствах;
- Професійна орієнтація та ефективне використання трудових ресурсів;
- Створення сприятливого клімату для розвитку підприємництва та підйому інвестиційної активності суб'єктів економічної діяльності, технологічного оновлення виробничих процесів;
- Сприяння зайнятості осіб, які потребують соціального захисту і не здатні на рівних умовах конкурувати за робочі місця, насамперед шляхом підвищення їх конкурентоспроможності на ринку праці;
- Залучення безробітних до тимчасових, разовим і сезонним роботам, оплачуваних громадських робіт, створення додаткових робочих місць для тимчасової зайнятості безробітних.

При формуванні конкурентних переваг національного ринку праці, продуктивної зайнятості населення в процесі розробки та реалізації соціально-економічної стратегії розвитку країни необхідно приділяти увагу таким її аспектам, як зростання інвестицій в

людській капітал, забезпечення безперервної освіти протягом всього життя відповідно до потреб ринку праці з метою досягнення конкурентоспроможності робочої сили; узгодженість політики на ринку праці з відповідною політикою у сфері виробництва, торгівлі, інвестицій, освіти, регіональною політикою і т. п.

Першоосновою переходу до продуктивної зайнятості населення є прогрес у інституційних перетвореннях, в результаті чого конкурентне середовище як рушійна сила ринкового господарювання повинна закріпити свої позиції і забезпечити формування розвинутого товарно-го ринку і ринку капіталу. Без цього неможливо нормалізувати регіональні відтворювальні процеси і реалізувати самі принципи продуктивності.

Література

1. Закон України «О занятости населения» от 5.07.2012 г. № 5067.
2. Прушковская Э. В. Занятость в посткризисный период: национальный аспект // Бизнес-информ. - 2012. - № 12. - с. 27-31.
3. Дьяконенко О.И. Формирование продуктивной занятости населения в инновационно-креативной экономике // Третья международная научно-практическая конференция "Проблемы и перспективы развития инновационно-креативной экономики". - М., 27-30 июля 2011 г.
4. Старостина А. А. Трёхсекторная модель занятости в экономике Украины // Общество: политика, экономика, право. - 2013. - № 2. - с. 59-62.
5. Хейне П., Боуттке П., Причитко Д. «Экономический образ мышления», 10-е издание / пер. с англ. Гуреш Т.А. - М.: Изд. дом «Вильямс», 2005. - 544 с.
6. Конвенция МОТ № 168. О содействии занятости и защите от безработицы. - Женева, 1991.
7. Низкий уровень производительности труда тянет украинцев на дно мировой цивилизации // Корреспондент: [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://novynar.com.ua>.
8. Иванкив О. Проблемы и пути повышения производительности труда на предприятии // Материалы Всеукраинской интернет-конференции «Эффективность бизнеса в условиях трансформации экономики» от 03.06.2013 г.

9. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.

10. Федеральная служба державної статистики [Электронный ресурс]. – Режим доступу: gks.ru.

11. Казахстан и страны СНГ. – Астана: Агентство Республики Казахстан по статистике, 2013. - № 3. – 73 с.

References

1. Zakon Ukrainy «O zanyatosti naseleniyya» ot 5.07.2012 h. № 5067.

2. Prushkovskaya É. V. Zanyatost' v postkryzysnyy peryod: natsional'nyy aspekt // Byznes-inform. - 2012. - № 12. – s. 27-31.

3. D'yakonenko O.Y. Formirovaniye produktyvnoy zanyatosti naseleniyya v ynnovatsyonno-kreatyvnoy ékonomyke // Tre-t'ya mezhdunarodnaya nauchno-praktycheskaya konferentsyya "Problemy y perspektivy razvityiyya ynnovatsyonno-kreatyvnoy ékonomyky". - M., 27-30 yulya 2011 h.

4. Starostyna A. A. Trekhsektornaya model' zanyatosti v ékonomyke Ukrainy // Obshchestvo: polityka, ékonomyka, pravo. – 2013. - № 2. – s. 59-62.

Федотова Т. А.

Критериальные исследования занятости населения: сравнительный аспект

При формировании конкурентных преимуществ национального рынка труда, производительной занятости населения в процессе разработки и реализации социально-экономической стратегии развития страны необходимо уделять внимание таким ее аспектам, как рост инвестиций в человеческий капитал, обеспечение непрерывного образования в течение всей жизни в соответствии с потребностями рынка труда с целью достижения конкурентоспособности рабочей силы; согласованность политики на рынке труда с соответствующей политикой в сфере производства, торговли, инвестиций, образования, региональной политикой.

Ключевые слова: производительность, занятость, население страны, прогрессивные сдвиги.

Fedotova T.

Research kriterialne productive employment: comparative analysis

With the formation of the competitive advantages of the national labor market, productivity take-toast population in the development and implementation of socio-economic development strategy of the country should pay attention to this aspect as the growth of investment in human capital, pro-baking continuing education throughout life according to market needs work to achieve competitive workforce; coordination of policy on the labor market of a certain policy in manufacturing, trade, investment, education and regional policy.

Keywords: productivity, employment, population, the country's progressive shift.

Рецензент: Павлов К. В. – доктор экономических наук, профессор, проректор по научной работе Ижевского института управления, заведующий кафедрой «Экономика» Камского института гуманитарных и инженерных технологий, г. Ижевск, Российская Федерация.

Reviewer: Pavlov K. – Professor, PhD of Economics, vice-rector of sciences Izhevsk of institute of management, head of Economy Department Kamsky institute of humanitarian and engineering technologies, Izhevsk, Russian Federation.

e-mail: kvp_ruk@mail.ru

5. Kheyne P., Bouttke P., Prychytko D. «Ékonomycheskyy obraz myshleniyya», 10-e yzdanye / per. s anhl. Huresh T.A. – M.: Yzd. dom «Vyl'yams», 2005. – 544 s.

6. Konventsyya MOT № 168. O sodeystviyy zanyatosty y zashchyte ot bezrabotytsy. - Zheneva, 1991.

7. Nyzkyy uroven' proyzvodytel'-nosty truda tyanet ukraintsev na dno myrovoy tsyvylyzatsyy // Korrespondent: [Élektronnyy resurs]. - Rezhym dostupa: <http://novynar.com.ua/>.

8. Yvankyv O. Problemy y puty povysheniyya proyzvodytel'-nosty truda na predpriyatyy // Materyaly Vseukraynskooy ynternet-konferentsyy «Éffektyvnost' byznesa v uslovyyakh transformatsyy ékonomyky» ot 03.06.2013 h.

9. Derzhavnyy komitet statystyky Ukrainy [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: www.ukrstat.gov.ua.

10. Federal'na sluzhba derzhavnoy statystyky [Élektronnyy resurs]. – Rezhym dostupa: gks.ru.

11. Kazakhstan y strany SNH. – Астана: Аhент-ство Respublyky Kazakhstan po statystyke, 2013. - № 3. – 73 с.

ВИЗНАЧЕННЯ ВПЛИВУ РИЗИКІВ НА ВІДТВОРЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО СОЦІУМУ

У статті доведено, що оцінка ризиків полягає у встановленні ймовірності настання несприятливих явищ та процесів, а також визначення розміру можливих втрат або зміни стану у разі їх виникнення при відтворенні соціального життя регіонального соціуму. Обґрунтовано, що відповідність стадій розвитку ризику до наслідків його впливу на відтворення соціального життя регіонального соціуму формують життєвий цикл ризику. До основних складових, що впливають на виникнення ситуації невизначеності у відтворенні соціального життя регіонального соціуму віднесені наступні: економічна, політична, соціальна, техногенна та культурна.

Ключові слова: ризик, регіональний соціум, сила дії та напрям впливу ризику, життєвий цикл ризику, види ризиків.

Постановка проблеми. Відтворення соціального життя регіонального соціуму відбувається в умовах впливу різноманітних ризиків, існування яких обумовлює певні особливості, обмеження, вимоги до протікання цього процесу. Прогнозування розвитку складових відтворення соціального життя регіонального соціуму без урахування їх негативного впливу може призвести не лише до помилкового результату, але й навіть до неефективного визначення певного варіанту управлінських рішень. В свою чергу, складання стратегій та програм розвитку регіону, ігноруючи виникнення ймовірних ризиків не враховуючи їх силу дії та напрям впливу, призводить до погіршення показників основних складових відтворення соціального життя регіонального соціуму. Отже, прийняття відповідного управлінського рішення повинно здійснюватися на засаді прогнозів, які складені з урахуванням усіх можливих негативних процесів, що відбуваються у зовнішньому та внутрішньому середовищі регіонального соціуму. Таким чином, виникає необхідність враховувати ймовірність виникнення певних ризиків при прогнозуванні відтворення регіонального соціуму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розробку науково-методичних засад теорії та практики визначення ризиків зробили вітчизняні вчені-економісти такі як В. Вітлінський [1], Е. Лібанова [2], Т. Бачкаї, Д. Мессіна [3], А. Старостіна [4], К. Тарасова [5], Шегда [6] та інші.

Незважаючи на значну кількість праць, у яких розглянуті різні аспекти проблематики ризику, слід зазначити відсутність досліджень, що стосуються комплексного аналізу ризику відтворення регіонального соціуму, що обумовлює актуальність даного дослідження.

Мета статті. Головною метою цього дослідження є розробка теоретичних підходів до визначення ризиків відтворення регіонального соціуму.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасному суспільстві знання про ризики, сили їх дії та напрями впливу, можливі наслідки представляють певне значення, так як дозволяють здійснити прогноз розвитку з урахуванням існуючих або можливих негативних чинників зовнішнього та внутрішнього середовища в умовах життєдіяльності населення регіону. Отримання реалістичного прогнозу дозволяє виявити найбільш впливові проблемні ситуації, котрі можуть виникнути у відтворенні соціального життя регіонального соціуму. Отже, виникає необхідність здійснення якісного та кількісного аналізу ризиків та отримання відповідної оцінки його дії. Головною метою визначення ризику є обґрунтування можливих його видів, які здійснюють негативний вплив на відтворення соціального життя регіонального соціуму, виділення чинників, які впливають на силу дії та напрям ризику. Метою кількісної складової оцінки ризику є отримання чисельного значення величини його впливу.

Слід зазначити, що у сучасній науці ризик визначається як імовірність виникнення небажаних подій. Ризик виявляється як поєднання ймовірності та можливої величини збитку, завданого небезпекою. Врахування можливих негативних явищ та процесів, що відбуваються у суспільстві та визначення їх впливу на відтворення основних складових соціального життя регіонального соціуму збільшує достовірність результатів прогнозування розвитку цих процесів.

Завданням визначення ризиків відтворення соціального життя регіонального соціуму є встановлення сили їх дії та пряму впливу, а також виявлення існуючих та можливих чинників небезпеки та обґрунтування методів їх нейтралізації. Наслідками дії ризиків є поява або посилення негативних тенденцій розвитку в соціальному житті регіонального соціуму. Слід звернути увагу на існування такої категорії як міра ризику, яка виявляється загальноприйнятною класифікаційною ознакою, яка

визначає ступінь невизначеності, ступінь можливих збитків. Для оцінки ризику використовується математичний інструментарій теорії ймовірностей, а саме стандартне відхилення, дисперсія, математичне очікування, коефіцієнт варіації. Доведено, що чим менше значення стандартного відхилення та коефіцієнта варіації за основними параметрами, тим менше ризик.

Розумінню сутності ризику сприяє детальне опрацювання його життєвого циклу, що дозволяє визначити стадії його формування, вектор розвитку, оцінити ступінь зміни та можливі наслідки впливу. Дане усвідомлення впливає на обґрунтування вибору відповідної стратегії управління, створення цільових програм, оздоровчих заходів, які спрямовані на подолання негативних тенденцій у відтворенні основних складових соціального життя регіонального соціуму. Таким чином, вплив ризику на відтворення соціального життя регіонального соціуму доцільно розглядати через його життєвий цикл (рис. 1).

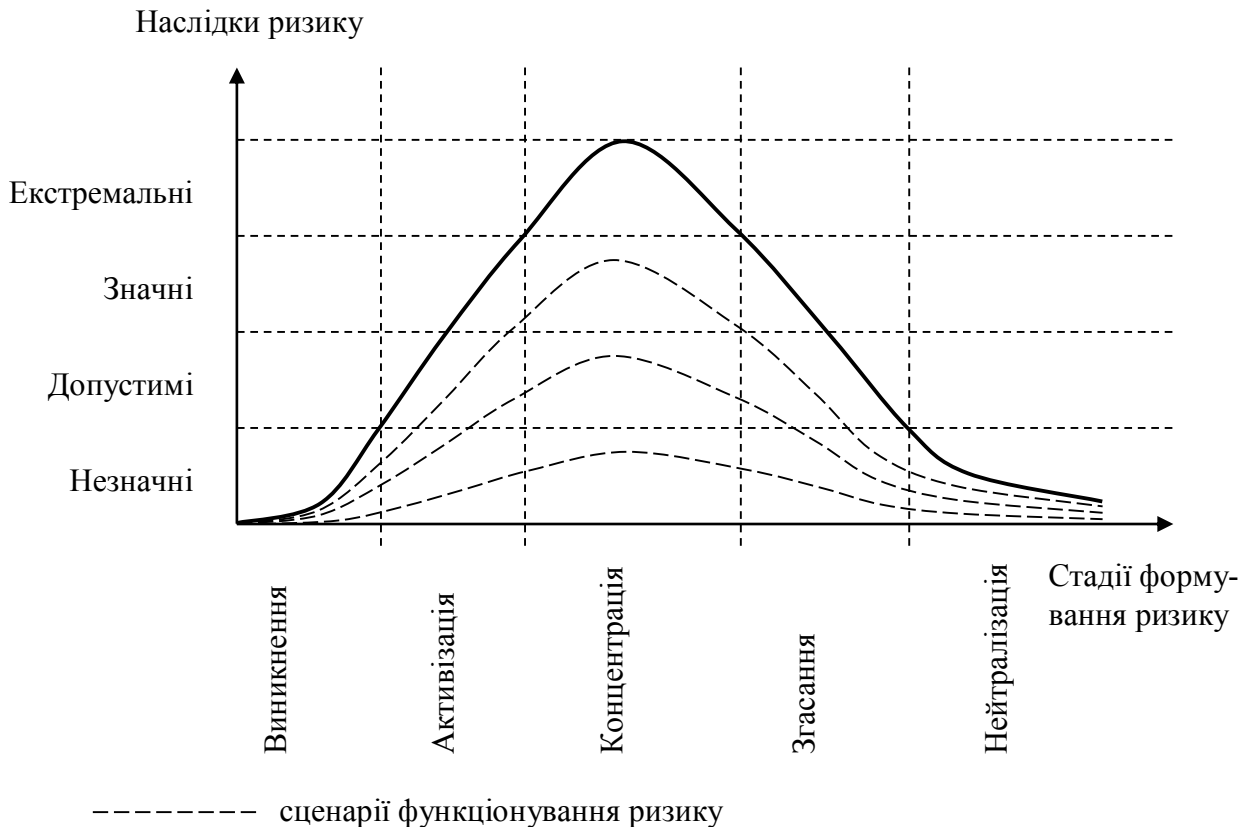

Рис. 1. Загальна схема відповідності стадій та наслідків ризику відтворення соціального життя регіонального соціуму

Джерело: розроблено автором

Відповідність стадій розвитку ризику до наслідків його впливу на відтворення соціального життя регіонального соціуму формують життєвий цикл ризику. У життєвому циклі ризику доцільно виділити наступні взаємопов'язані стадії, такі як виникнення, активізація, концентрація, згасання, нейтралізація. Ризик, під час проходження визначених стадій, змінює свою силу, яка виражається у зміні тиску на об'єкт впливу, за допомогою якої можна судити про можливі наслідки у відтворенні соціального життя регіонального соціуму. За результатами опрацювання наукової літератури доведено, що для оцінки впливу ризику зазвичай використовують умовні одиниці або якісну шкалу.

У сучасній науці «ризикології» доведено, що між рівнем невизначеності, який існує при прийнятті управлінських рішень та безпосередньо силою дії та напрямом впливу ризиків існує пряма залежність, що вимагає від органів місцевого самоврядування (територіальної громади) та експертного співтовариства залучення, концентрації та ефективного використання усіх складових потенціалу соціально-економічного розвитку території.

З точки зору виникнення та впливу ризиків на відтворення соціального життя регіонального соціуму, слід довести наявність зовнішніх та внутрішніх ризиків. Внутрішні ризики слід розглядати як ризики взаємодії, які виникають безпосередньо у межах самого регіонального соціуму. До внутрішніх ризиків слід віднести такі негативні явища та процеси, ймовірність виникнення яких викликана існуючими протиріччями у самому соціумі. Прикладами такого виду ризиків відтворення соціального життя регіонального соціуму можна назвати наступні явища та процеси. Перш за все, це ризики першої групи, підґрунтям виникнення яких є наявність національних, етнічних, релігійних, ментальних, політичних суперечностей. До другої групи слід віднести суперечності, які є наслідками соціальної нерівності у соціумі. Вважається, що соціальна нерівність виникає у разі обмеження прав і свобод людини, збіднення населення, обмеження щодо доступу до освіти, медичного обслуговування, а також

якості отримання освітніх та медичних послуг, відпочинку тощо. Та остання, третя група внутрішніх ризиків, обумовлена існуванням економічної нерівності у регіональному соціуму. До економічної нерівності у суспільстві сучасні вчені відносять наступні явища, такі як нерівномірність розподілу національного багатства між різними групами регіонального соціуму; невідповідність заробітної плати рівню освіти, кваліфікації, досвіду, професійним навикам працівника; мінімального рівня заробітної плати, пенсії до прожиткового мінімуму; висока ступень нерівномірності розподілу доходів між групами населення тощо.

Зовнішні ризики слід розглядати як ризики макросередовища, дія яких полягає у погіршенні загальних умов відтворення регіонального соціуму. Виникнення цих ризиків провокується загальними соціально-економічними тенденціями, що склалися у суспільстві. Так непривабливий інвестиційний клімат у державі стримує створення нових робочих місць, спад суспільного виробництва призводить до росту безробіття, недостатнє фінансування соціальної сфери погіршує якість життя населення тощо. У сучасних наукових дослідженнях за умовами впливу на життєдіяльність соціуму виділяють такі види ризиків як економічний, політичний, культурний (духовний), правовий, національний (етнічний), екологічний, техногенний та соціальний.

Дія зовнішніх та внутрішніх ризиків може впливати на відтворення соціального життя регіонального соціуму як опосередковано, так і безпосередньо. Отже, це дає підґрунтя виділити прямі та непрямі ризики впливу.

Слід зазначити, що дію прямих ризиків доцільно розглядати як вплив на процеси та явища, у разі якого відбуваються кількісні зміни у показниках відтворення соціального життя населення. Прикладом результату дії таких ризиків можуть бути зменшення чисельності населення відповідної території, за рахунок збільшення міграційної активності, яка може бути наслідками впливу політичних, економічних, соціальних та у деяких випадках і техноген-

них ризиків. Яскравими прикладами масштабних міграційних переміщень населення в Україні є Чорнобильська катастрофа. У сучасному суспільстві це діючий військовий конфлікт на Донбасі. Наслідки цих катастроф виявляються у масових переселеннях значної частини населення, у тому числі за межі області та країни.

Вплив непрямих ризиків на відтворення соціального життя регіонального соціуму полягає в негативних змінах у якісних показниках, які характеризують цей процес. Так, наприклад, наслідками виникнення культурної (духовної) кризи у суспільстві стає, як стверджують соціологи, зміна свідомості, порушення норм моралі, етики, девальвація суспільних норм поведінки, сімейних цінностей, зниження рівня соціальної інтегрованості, порушення соціальних зв'язків тощо. Прикладами наслідків дій культурних ризиків на відтворення соціального життя можуть служити поширення алкоголізму, наркоманії, токсикоманії у соціуму, у тому числі розповсюдження цих явищ серед підлітків та молодших школярів. Збільшення зареєстрованих випадків захворювань на венеричні хвороби, як вже наголошувалося так званих «хвороб поведінки», теж може бути прикладом культурної (духовної) кризи регіонального соціуму.

До основних складових, що впливають на виникнення ситуації невизначеності у відтворенні соціального життя регіонального соціуму можна віднести наступні: економічну, політичну, соціальну, техногенну та культурну. Очевидним є наявність причинно-наслідкового зв'язку між існуванням та взаємодією цих ризиків, оскільки кожен із наведених ризиків тісно пов'язаний з явищами та процесами, що відбуваються у життєдіяльності регіонального соціуму. Слід зазначити, що майже усі ризики, які впливають на відтворення соціального життя регіонального соціуму, у залежності від їх напрямку та сили дії можуть бути як прямими, так і непрямыми.

Процедура вимірювання, врахування та управління ризиками, що спостерігаються у відтворенні соціального життя регіонального соціуму, повинна здійснюватися на засаді виявлення та оцінки всіх складових їх впливу (рис. 2).

Оцінка ризиків полягає у встановленні ймовірності настання несприятливих явищ та процесів, а також визначення розміру можливих втрат або зміни стану у разі їх виникнення при відтворенні соціального життя регіонального соціуму. Встановлено, що оцінка ризику є багатовимірною величиною, що характеризує можливі відхилення від цілей, від бажаного (очікуваного) результату, можливу невдачу (збитки) з урахуванням впливу контрольованих (керованих) і неконтрольованих (некерованих) чинників, прямих і зворотних зв'язків [1, с. 38].

З метою визначення наслідків впливу ризику на відтворення соціального життя регіонального соціуму доцільно використовувати наступну шкалу оцінки впливу ризику, яка представлена наступною градацією: незначний, помірний, значні та екстремальні наслідки.

Градація відбувається на засаді запропонованої шкали відповідності ступеня ризику наслідкам його дії. У сучасній науці існує безліч методів кількісної оцінки ступеня ризику. До них належать: індекси, що їх обчислює Інститут Ханера (ризик градується за шкалою від 0 до 25 умовних одиниць), експертна шкала на базі моделі Ханера (від 0 до 100 умовних одиниць), «Принц-модель» (від -125 до +125), індекси BERI (від 0 до 100) тощо [1]. Критерії, за якими розподіляється ступень ризику у відтворенні соціального життя регіонального соціуму запроваджується на засаді наукових досліджень у сфері оцінки ризику таких вчених як Т. Бачкаї, Д. Мессіна, К. Тарасова [3; 5]. Шкала рівня ризику, яка може бути використана при його кількісній оцінці подана у табл. 1.

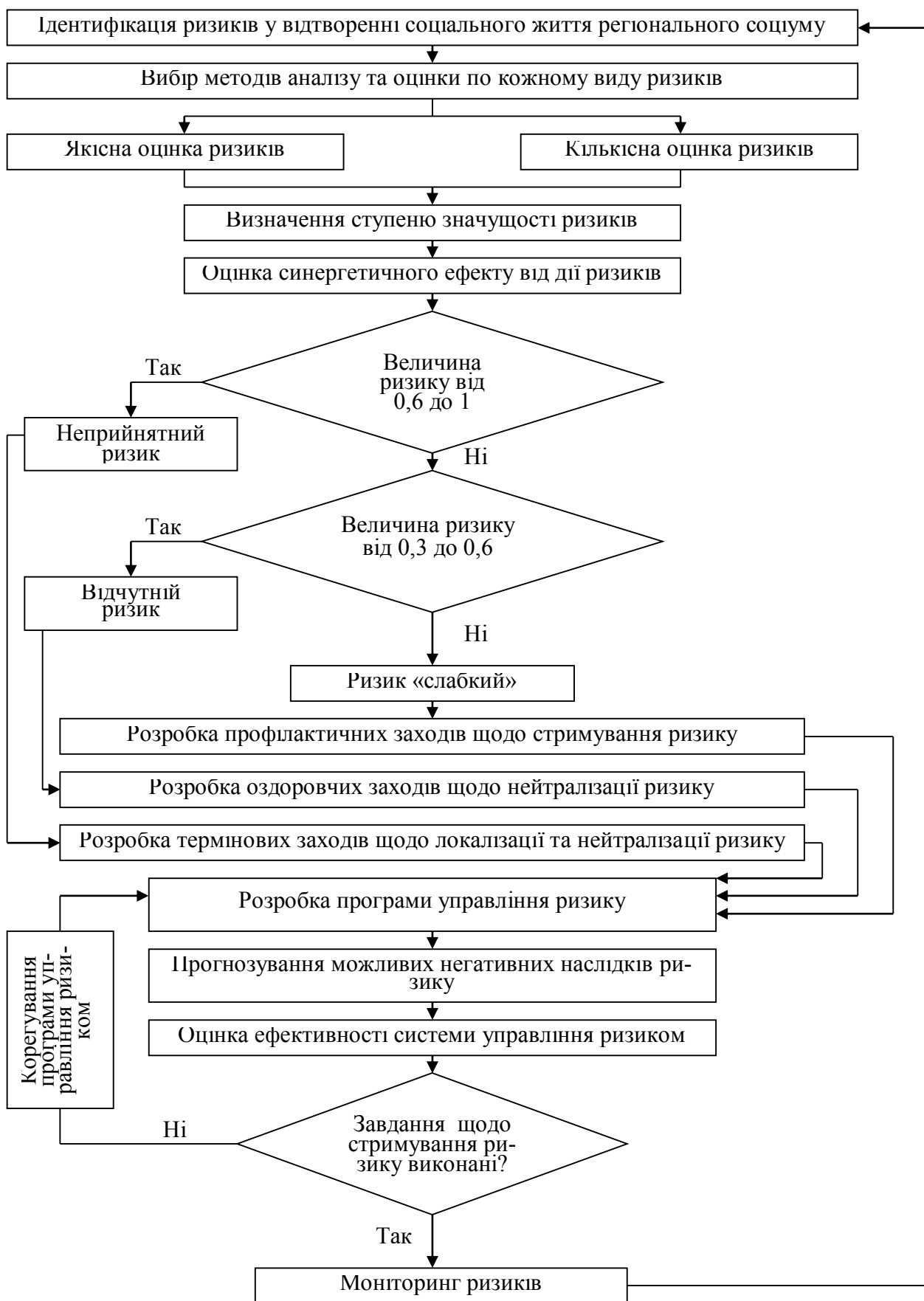

Рис. 2. Алгоритм визначення впливу ризиків на відтворення соціального життя регіонального соціуму

Джерело: розроблено автором

Т а б л и ц я 1

Шкала відповідності кількісної оцінки ризику до рівня його впливу на відтворення соціального життя регіонального соціуму

Градація ризику	Ймовірність небажаного результату (величина ризику)	Сила дії ризику
Практично відсутній	від 0 – до 0,1	Слабка
Низький	від 0,1 – до 0,3	
Середній	від 0,3 – до 0,4	Помірна
Високий	від 0,4 – до 0,6	
На межі допустимого	від 0,6 – до 0,8	Значна
Критичний	від 0,8 – до 1,0	Максимальна

Джерело: розроблено автором

Слід зазначити, що будь-яка кількісна оцінка ризику та запропонована градація допустимого ризику має суб'єктивні ознаки. Отже, відповідність кількісної оцінки ризику до рівня його впливу на відтворення соціального життя регіонального соціуму є досить умовною.

Важливим при оцінці ризиків є врахування усіх можливих сценаріїв розвитку подій. Існування різноманітних комбінацій ризику, а також можливе виникнення синергетичного ефекту на засаді їх взаємодії, що обумовлює виникнення безліч ризик-ситуацій. Силу дії та напрям впливу відпо-

відного виду ризику можна кваліфікувати у відповідності до наступної шкали: максимальний, значний, помірний та слабкий вплив. Відповідно до отриманих координат вектора ризику на засаді побудованої карти діагностики здійснюється прогнозування основних параметрів кожної складової соціального життя регіонального соціуму.

Розроблена матриця ризиків дозволяє проюліструвати їх вплив на основні складові соціального життя регіонального соціуму (табл. 2).

Т а б л и ц я 2

Матриця ризиків впливу на основні складові соціального життя регіонального соціуму

Ризик	Складові соціального життя регіонального соціуму (напря́м впливу ризику)				
	Відтворення населення (н)	Відтворення трудових ресурсів (тр)	Відтворення суспільного здоров'я населення (сз)	Відтворення освітнього рівня населення (ор)	Відтворення умов культурного розвитку населення (кр)
Економічний (А)	<i>Ан</i>	<i>Атр</i>	<i>Аоз</i>	<i>Аор</i>	<i>Акр</i>
Політичний (В)	<i>Вн</i>	<i>Втр</i>	<i>Воз</i>	<i>Вор</i>	<i>Вкр</i>
Соціальний (С)	<i>Сн</i>	<i>Стр</i>	<i>Соз</i>	<i>Сор</i>	<i>Скр</i>
Техногенний (D)	<i>Дн</i>	<i>Дтр</i>	<i>Доз</i>	<i>Дор</i>	<i>Дкр</i>
Культурний (Е)	<i>Ен</i>	<i>Етр</i>	<i>Еоз</i>	<i>Еор</i>	<i>Екр</i>

Джерело: розроблено автором

Запропонована матриця ризиків відтворення соціального життя регіонального соціуму є підґрунтям для прийняття відповідних управлінських рішень щодо нейтралізації ризиків.

Важливим, з точки зору нейтралізації ризику, є тривалий період дії його наслідків. Отже, для усунення негативних наслідків впливу необхідно враховувати час нейтралізації ризику, який складається із двох складових:

$$Nr = tr + te \quad (1),$$

де Nr – період нейтралізації ризику,

tr – термін дії ризику,

te – термін подолання наслідків ризику.

Таким чином, доцільність впровадження алгоритму полягає у можливості суб'єктами діагностики здійснювати обґрунтовану політику управління ризиками у відтворенні соціального життя регіонального соціуму.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, за результатами дослідження можна стверджувати, що головною метою визначення ризику є обґрунтування можливих його видів, які здійснюють негативний вплив на відтворення соціального життя регіонального соціуму, виділення чинників, які впливають на силу дії та напрям ризику. Метою кількісної складової оцінки ризику є отримання чисельного значення величини його впливу.

Обґрунтовано, що оцінка ризику є багатовимірною величиною, яка характеризує можливі відхилення від цілей, від бажаного (очікуваного) результату, можливу невдачу (збитки) з урахуванням впливу контрольованих (керованих) і неконтрольованих (некерованих) чинників, прямих і зворотних зв'язків. До основних складових, що впливають на виникнення ситуації невизначеності у відтворенні соціального життя регіонального соціуму віднесені наступні: економічна, політична, соціальна, техногенна та культурна.

Доведено, що процедура вимірювання, врахування та управління ризиками, що спостерігаються у відтворенні соціального життя регіонального соціуму, повинна здійснюватися на засаді виявлення та оцінки всіх складових їх впливу.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці методичного інструментарію оцінки ризиків, який дозволяє враховувати існування різноманітних комбінацій ризиків, а також можливе виникнення синергетичного ефекту на засаді їх взаємодії, що обумовлює виникнення безліч ризик-ситуацій.

Літератури

1. Вітлінський В. В. Моделювання економіки: [навч. посібник] / В. В. Вітлінський. – К.: КНЕУ, 2003. – 408 с.

2. Людський розвиток в Україні: мінімізація соціальних ризиків: колективна науково-аналітична монографія / [за ред. Е.М.Лібанової]. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В.Птухи НАН України, Держкомстат України, 2010. – 496 с.

3. Бачкаї Т. Хозяйственный риск и методы его измерения / [Т. Бачкаї, Д. Месена и др.]. – М.: Экономика, 1979. – 184 с.

4. Старостіна А. О. Управління ризиками в економіці: сучасний стан та інтегральний підхід / А. О. Старостіна, В. А. Кравченко // Проблеми системного підходу в економіці [Електронне наукове фахове видання]. – 2009. – № 2. [Електронний ресурс]. – Доступ до ресурсу : http://nbuv.gov.ua/e-journals/PSPE/2009_2/Kravchenko_209.htm.

5. Тарасова К. І. Методологічні засади кількісної оцінки ризиків / К. І. Тарасова // Наукові записки Національного університету «Острозька академія» серія «Економіка». – 2013. – випуск 23. – С. 367-372. [Електронний ресурс]. – Доступ до ресурсу : <http://ecj.oa.edu.ua/articles/2013/n23/73.pdf>

6. Шегда А. В. Ризики в підприємстві: оцінювання та управління : [навчальний посібник] / А. В. Шегда, М. В. Голованенко. – К.: Знання, 2008. – 271 с.

References

1. Vitlinskyi V. V. (2003). Modeliuvannia ekonomiky: [navch. posibnyk]. Kyev: KNEU (in Ukr.).

2. Liudskyi rozvytok v Ukraini: minimizatsiia sotsialnykh ryzykiv: kolektyvna naukovo-analitychna monohrafiia (2010). Kyev: In-t demohrafii ta sotsialnykh doslidzhen im. M.V.Ptukhy NAN Ukrainy (in Ukr.).

3. Bachkai T. Hozhajstvennyj risk i metody ego izmerenija (1979). Moskva: Jekonomika, 1979. – 184 s. (in Rus.).

4. Starostina A. O., Kravchenko V. A. Upravlinnia ryzykamy v ekonomitsi: suchasnyi stan ta in-tehralnyi pidkhd. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/e-journals/PSPE/2009_2/Kravchenko_209.htm. (in Ukr.).

5. Tarasova K. I. Metodolohichni zasady kilkisnoi otsinky ryzykiv. Retrieved from <http://ecj.oa.edu.ua/articles>. (in Ukr.).

6. Shehda A. V. Ryzyky v pidpriemnytstvi: otsiniuvannia ta upravlinnia : [navchalnyi posibnyk] . Kyev: Znannia. (in Ukr.).

Бойченко Э. Б.

Определение влияния рисков на воспроизводство регионального социума

В статье доказано, что оценка рисков заключается в установлении вероятности наступления неблагоприятных явлений и процессов, а также определения размера возможных потерь или изменения состояния в случае их возникновения при воспроизводстве социальной жизни регионального социума. Обосновано, что соответствие стадий развития риска последствиям его воздействия на воспроизводство социальной жизни регионального социума формируют жизненный цикл риска. К основным составляющим, влияющим на возникновение ситуации неопределенности в воспроизведении социальной жизни регионального социума, отнесены следующие: экономическая, политическая, социальная, техногенная и культурная.

Ключевые слова: риск, региональный социум, сила действия и направление воздействия риска, жизненный цикл риска, виды рисков.

Boychenko E.

To determine the impact of risks on the reproduction of the regional society

In article it is proved that the risk assessment is to establish the probability of occurrence of adverse events and processes, as well as determination of the amount of possible loss or state changes in the event of their occurrence in the reproduction of social life of the regional society. It is proved that compliance of stages of development of risk to consequences of its impact on reproduction of social life of regional society form life cycle of risk. To the main components influencing the occurrence of the situation of uncertainty in the reproduction of social life of the regional society are identified as follows: economic, political, social, technological and cultural.

Keywords: risk, regional, society, strength and direction of influence of risk, life cycle of risk, types of risks.

Рецензент: Заблодська І. В. – доктор економічних наук, професор, Директор Луганської філії Інституту економіко-правових досліджень Національної академії наук України, м. Київ, Україна.

Reviewer: Zablodskaya I. – Professor, PhD of Economics, Director of the Institute of economic and legal research Lugansk branch National academy sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

e-mail: zablodin@yandex.ru

*Статья подана
10.05.2015 г.*

АНАЛІЗ І ОЦІНКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Під впливом процесів глобалізації, інтернаціоналізації капіталів і поглиблення регіональної інтеграції на локальному рівні всередині окремих держав і на міжнародному рівні в рамках створення регіональних об'єднань дослідження інституційної конкурентоспроможності слід розглядати як багаторівневе явище. Одним з рівнів дослідження виступає конкурентоспроможність регіонів, питань вивчення якої присвячений цілий ряд наукових досліджень. Для визначення рівня регіональної конкурентоспроможності вченими використовуються різноманітні способи дослідження: методи факторного аналізу, кластерного аналізу регіонів, інтегральної оцінки регіонів, просторового моделювання регіонів із застосуванням геоінформаційних систем. Моделювання, проведене у дослідженні, показало як значимих значення коефіцієнтів при змінних інвестиції в основний капітал, товарообіг оптової торгівлі, загальний обсяг інноваційних витрат.

Ключові слова: конкурентоспроможність, регіон, базова територія, оптова торгівля, інвестиційні витрати.

Постановка проблеми. Процес трансформації економіки України супроводжується глибокими змінами в політичному, соціальному та економічному розвитку країни і передбачає її інтеграцію в міжнародну економіку. Прикладну роль моделювання Д. Коландер визначає наступним чином: «Модель - це невід'ємна частина більш загального бачення. Вона має сенс тільки разом з великим числом передумов *ad hoc* і маються на увазі розробником застережень, що відображають це бачення. Якщо емпіричне спостереження не вкладається в модель, модель підлаштовується під бачення. Розуміння бачення, що лежить в основі моделі, настільки ж важливо, як і розуміння моделі» [1, с. 67].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В якості найважливішої проблеми інституційної конкуренції П. Велфенс виділив правове забезпечення якості інститутів і суспільних благ. Він запропонував п'ять критеріїв оцінки якості інститутів: сталість інститутів, легітимність інститутів, скорочення мережі неефективних інститутів, використання загальних видів інститутів для всіх економічних агентів і конкуренція між інститутами [2, с.3]. Оцінки міжнародної конкурентоспроможності, що проводяться Інститутом розвитку менеджменту в Лозанні, свідчать про те, що знову розвиваються швидко включаються в процес конкуренції. Поява нових компаній, брендів протиставляється тривалого лідерства за рівнем конкурентоспроможності індустріальних країн. Моніторинг конку-

рентоспроможності передбачає не тільки визначення конкурентоспроможності країн, а й можливості досягнення цими країнами рівня розвитку лідера (США). Економічна і бізнес - міць зміщуються до нових країн. Зокрема, Китай, Росія та Індія зосередили більше 1700 млрд. Дол. Світових валютних резервів. У цих умовах індустріальні країни намагаються застосовувати протекціоністські заходи у сфері корпоративного управління, охорони довілля, захисту інтелектуальної власності або соціальних прав [3, с. 1].

Мета статті – проведення аналізу та оцінювання конкурентоспроможності регіонів України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Прогрес у розвитку телекомунікаційних та комп'ютерних (software) технологій знаменував собою проведення модернізації промисловості і супроводжувався інституційними перетвореннями в суспільстві. Інтернету стала виділяється провідна роль у вирішенні питань підбору персоналу, навчання, організації, управління на рівні окремих домогосподарств, компаній і держави. Функціонування інформаційної економіки супроводжується мережевими ефектами, що створюють ринкові бар'єри для входу в галузь. Це пов'язано з високими витратами проникнення на ринок та витратами на НДДКР. Аналіз статистичних даних показує, що Україна не використовує повною мірою інноваційні фактори росту. Вартість наукомістких технологій, комп'ютерного

програмного забезпечення, ліцензій, патентів становить у національному багатстві 0,1% [4, с.57]. Використовуючи теорію трансакційних витрат, П. Велфенс, М. Вогельзанг створили теорію міжнародного аутсорсингу (outsourcing), що виконує важливу роль у процесах стандартизації та структуризації послуг. Поряд з позитивним ефектом, існує ризик у відтоку інформаційних технологій з домашньої країни (domestic country), що обумовлено різницею у вартості робочої сили в порівнянні з зарубіжною країною. Як приклад може бути розглянута Індія, де розробник програмного забезпечення отримує в день 120-200 євро. У Німеччині за аналогічну роботу зі створення програмного забезпечення працівник отримує в день 600-100 євро [5]. Досліджуючи зміст конкурентоспроможності наукомісткого сектора, М. Хаатайя виділив наступні його елементи: знання, компетентність, професійні навички і структуру. На кожному з рівнів організації відбувається взаємодія між зазначеними складовими конкурентоспроможності. Невід'ємною складовою інноваційного процесу виступає власник підприємства, де створюється додана вартість. М. Кастельс, використовуючи теорію мереж при вивченні змін, що відбуваються в міському середовищі інформаційного суспільства, прийшов до висновку, що мережеві структури відтворюються як на внутрішньоміському рівні, так і на рівні відносин між глобальними містами. У містах між інформаційно-владними вузлами, замикаючими в собі основні потоки інформації, фінансів, курсують ресурсні потоки, а самі вузли знаходяться у безперервній конкуренції між собою. Глобальні вузли зосереджені в мегаполісах, які являють собою дуже великі агломерації людей» [6, с.339]. І.Котовіч-Явір, аналізуючи мережу польських підприємств, запропонував основні заходи підвищення конкурентоспроможності польських підприємств. Вони включають поліпшення фінансування підприємств за рахунок залучення прямих іноземних інвестицій, ослаблення податкового тягаря і спрощення адміністративних процедур, що використовуються при організації та

функціонуванні бізнесу, розвиток банківського кредитування підприємств, у тому числі за рахунок зниження процентних ставок за кредитами, введення широкої системи кредитних гарантій і поручительства [7, с.26]. Аналіз розглянутих сучасних теоретичних підходів свідчать про необхідність врахування різноманіття факторів, що впливають на інституційну конкурентоспроможність. В умовах переходу до мережевої економіці дослідження її сутності як економічного явища ускладнюється, оскільки вимагає врахування правових, політичних, соціальних, культурних змін у світі.

Під впливом процесів глобалізації, інтернаціоналізації капіталів і поглиблення регіональної інтеграції на локальному рівні всередині окремих держав і на міжнародному рівні в рамках створення регіональних об'єднань дослідження інституційної конкурентоспроможності слід розглядати як багаторівневе явище. Одним з рівнів дослідження виступає конкурентоспроможність регіонів, питань вивчення якої присвячений цілий ряд наукових досліджень. Для визначення рівня регіональної конкурентоспроможності вченими використовуються різноманітні способи дослідження: методи факторного аналізу, кластерного аналізу регіонів, інтегральної оцінки регіонів, просторового моделювання регіонів із застосуванням геоінформаційних систем. У рамках Всесвітнього економічного форуму був проведений аналіз конкурентоспроможності 12 регіонів України на основі оцінки індексу глобальної конкурентоспроможності. Результати дослідження продемонстрували нерівномірність розвитку регіонів України. Рівень державних і громадських організацій, розвиток інфраструктури та професійної підготовки, ефективність ринку праці та інноваційний потенціал були визначені як значимих показників, що відображають загальнонаціональне стан економіки України.

До відмітних ознак, що впливає на конкурентоспроможність регіонів, відносяться соціальна та економічна інфраструктура, рівень кваліфікації робітників, а також суспільні інститути. І. Ткачук ство-

рив модель розвитку економіки регіону, використовуючи метод ієрархій, що дозволив з безлічі альтернатив вибрати найкращий для прийняття рішень з конкретної проблеми [8, с. 79].

Визначення конкурентоспроможності регіонів проводиться на основі використання регіональних показників. В. Попова вказує на доцільність використання відповідних якісних параметрів формування ВВП, що дозволяють встановити взаємозв'язок економічних джерел і соціальних наслідків у вигляді показників ефективності суспільного виробництва і корисності споживання [9, с. 11]. Мета дослідження С. Мереуга, Л. Лукіан, І. Маріора полягала в оцінці конкурентоспроможності регіонів на основі застосування операційної моделі [10, с. 82]. Автори вибрали п'ять інтегрованих критеріїв, які є агрегованими величинами декількох основних показників. Ці показники включали економічний розвиток, використання енергії, інформаційні та комунікаційні технології, структуру валової доданої вартості, участь у міжнародних ринках. Отримані результати оцінки регіональної конкурентоспроможності на основі застосування інтегрального критерію спрямовані на вивчення шляхів її підвищення в країнах Європейського Союзу.

Побудуємо економетричну модель залежності валового регіонального продукту в розрахунку на душу населення від регіональних факторів економічного розвитку. Як джерело інформації будемо використовувати щорічні дані макроекономічного розвитку регіонів України протягом періоду з 2008 по 2012 роки [11, с.317-342]. Вивчення кореляційної залежності валового регіонального продукту в розрахунку на душу населення від макроекономічних показників має на меті визначити спільні базові параметри, що впливають на економічний розвиток регіонів з урахуванням інституційного чинника. Валовий регіональний продукт у ринкових цінах розраховується як сума валової доданої вартості від усіх видів економічної діяльності, включаючи чисті податки на продукти. Оцінки валового регіонального продукту застосовуються як критерій

регіональної конкурентоспроможності. Уявімо економетричну модель у вигляді наступного рівняння:

$$GRP_{it} = F(IFC_{it}, QT_{it}, NT_{it}, FDI_{it}, EMP_{it}, * RTR_{it}, RIN_{it}, DD_{it}) \quad (1)$$

де GRP_{it} - валовий регіональний продукт у розрахунку на душу населення в i -тому регіоні в t -том році у фактичних цінах в гривнях;

IFC_{it} - інвестиції в основний капітал в розрахунку на душу населення в i -тому регіоні в t -том році в гривнях;

QT_{it} - перевезення вантажів автомобільним транспортом в i -тому регіоні в t -том році в млн. Тоннах;

NT_{it} - забезпеченість населення телефонними апаратами в розрахунку на 100 сімей у i -тому регіоні в t -том році (кількість);

FDI_{it} - обсяг припливу прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в розрахунку на душу населення в i -тому регіоні в t -том році в гривнях;

EMP_{it} - зайнято населення у віці від 17 до 70 років в i -тому регіоні в t -му році в тисячах одиниць;

RTR_{it} - оборот споживчої торгівлі в розрахунку на одного жителя в i -тому регіоні в t -му році в гривнях;

WTR_{it} - товарообіг оптової торгівлі в i -тому регіоні в t -му році в млн. Гривнях;

RIN_{it} - реальний наявний дохід населення в розрахунку на одного жителя в i -тому регіоні в t -му році в гривнях;

CD_{it} - кредиторська і дебіторська заборгованість підприємств у i -тому регіоні в t -му році в млн. Гривнях.

Дані t - статистики (standard deviation) визначаються на 5% рівні значущості і наводяться в круглих дужках. R^2 - скоригований коефіцієнт детермінації. DW - значення тесту Дарбіна Уотсона.

Модельовання залежності валового регіонального продукту від 9 ендогенних змінних з урахуванням коефіцієнта константа показало наявність різних значущих коефіцієнтів протягом періодів з 2008 по 2012 роки.

$$GR_{27, 2008} = -1623 + 1,7 IFC_{27, 2008} + 0,8FDI_{27, 2008} + 0,02 WTR_{27, 2008} \quad (2)$$

$$R^2 = 0,96; DW = 2,0$$

Дані рівняння 2 підтверджують існування кореляційної залежності валового регіонального продукту від інвестицій в основний капітал, припливу іноземних інвестицій і товарообігу оптової торгівлі у 2008 році. У зазначений період був відзначений істотний ріст t припливу прямих іноземних інвестицій в Україну, що підтверджують результати економетричного моделювання.

Моделювання аналогічної залежності валового регіонального продукту для 2009 показало значимі значення коефіцієнтів для інвестицій в основний капітал, зайнятості по регіонах, товарообігу оптової торгівлі і кредиторської та дебіторської заборгованості підприємств. Негативне значення коефіцієнта зайнятості вказує на низький рівень продуктивності праці, яка не є головним джерелом зростання валового регіонального продукту. Виділення кредиторської та дебіторської заборгованості як значимого фактора підтвердило, що вона є важливим фактором, що впливає на зростання валового регіонального продукту, і її подолання сприяє стабільному розвитку регіонів.

$$GR_{27, 2009} = +1229 + 2,9IFC_{27, 2009} - 0,9EMP_{27, 2009} + 0,06WTR_{27, 2009} + 16,5CD_{27,2009}$$

$$(3,5) (10) (-3,8) (7,7) (2,1) \quad (3)$$

$$R^2 = 0,97; DW = 2,3$$

Розгляд результатів регресійного аналізу залежності валового регіонального продукту від зазначених вище показників підтвердило існування позитивної кореляційної залежності інвестицій в основний капітал, зайнятості по регіонах, товарообігу оптової торгівлі, кредиторської та дебіторської заборгованості підприємств у 2009 році. Коефіцієнт показника перевезення вантажів автомобільним транспортом є значущим, але має негативний знак, що вказує на недостатню оснащеність ав-

томобільних доріг та їх низьку пропускну здатність.

$$GR_{27, 2010} = -2506 + 1,2IFC_{27, 2010} - 4,8QT_{27, 2010} - 1,05 EMP_{27, 2010} + 0,05 WTR_{27, 2010} + (-2,3) (3,7) (-2,3) (-3,1) (5,5) + 1,4 RIN_{27, 2010} \quad (4)$$

$$(4,8)$$

$$R^2 = 0,98; DW = 2,3$$

Подальше моделювання залежності валового регіонального продукту продемонструвало існування кореляційної залежності від інвестицій в основний капітал, зайнятості по регіонах, товарообігу оптової торгівлі, реальний дохід (Рівняння 5).

$$GR_{27, 2011} = -5512 + 1,1IFC_{27, 2011} - 1,3EMP_{27, 2011} + 0,03WTR_{27, 2011} + 2,4 RIN_{27, 2011}.$$

$$(-4) (4,5) (-2,8) (3,9) (6,4)$$

$$R^2 = 0,98; DW = 2,2 \quad (5)$$

Аналіз результатів моделювання продемонстрував існування значущих коефіцієнтів інвестицій в основний капітал, товарообігу оптової торгівлі, дохід населення в 2005 році. Результати розрахунків наведено в рівнянні 6.

$$GR_{27, 2012} = -4803 + 1,3IFC_{27, 2012} + 0,03 WTR_{27, 2012} + 1,6 RIN_{27, 2012} \quad (6)$$

$$(-2,2) (3,7) (2,8) (3,8)$$

$$R^2 = 0,97 ; DW = 1,6$$

Проведене економетричне моделювання кореляційної залежності регіонального продукту від макроекономічних показників дозволило виявити як значимих змінних інвестиції в основний капітал, товарообігу оптової торгівлі, зайнятість населення в регіонах України протягом 2008-2012 років. Показник перевезення вантажів автомобільним транспортом значущий у ряді тестів. Коефіцієнт при змінній забезпеченість населення телефонними апаратами є незначущими при всіх проведених економетричних тестах при 5% рівні значущості. Отримані результати вказують на необхідність створення інституційної інфраструктури, яка є важливим фактором,

що впливає на зростання валового регіонального продукту в країні.

З метою врахування інституційного чинника при оцінці регіональної конкурентоспроможності розглянемо економетричну модель залежності валового регіонального продукту від інвестицій в основний капітал, притоку прямих іноземних інвестицій, зайнятості населення, товарообігу оптової торгівлі і загального обсягу інноваційних витрат з урахуванням коефіцієнта константа (Рівняння 7).

$$GRP_{it} = F(IFC_{it}, FDI_{it}, EMP_{it}, WTR_{it}, TIC_{it}), \quad (7)$$

де TIC_{it} - загальний обсяг інноваційних витрат на 1000 зайнятих у i -тому регіоні в t -му році в тисячах гривнях.

Включення в економетричну модель показника загального обсягу інноваційних витрат пов'язано з доцільністю врахування впливу поряд з економічними змінними і показника технологічного розвитку.

Результати економетричного моделювання показали як значимих всі коефіцієнти змінних, наведених в рівнянні 7, 8, 9 на 5% рівні значущості в 2008, 2009, 2010 роках. Значення валового регіонального продукту позитивно залежить від інвестицій в основний капітал, прямих інвестицій, товарообігу оптової торгівлі і загального обсягу інноваційних витрат.

$$GRP_{27, 2008} = -2083 + 1,6 IFC_{27, 2008} + 0,5 FDI_{27, 2008} - 0,8 EMP_{27, 2008} + 0,03 WTR_{27, 2008} \quad (8)$$

$$R^2 = 0,97; DW = 2,7$$

$$GRP_{27, 2009} = 1887,5 + 2,3 IFC_{27, 2009} + 0,3 FDI_{27, 2009} - 0,8 EMP_{27, 2009} + 0,06 WTR_{27, 2009} \quad (9)$$

$$R^2 = 0,97; DW = 2,5$$

Результати, аналогічні попереднім, були отримані при моделюванні залежності валового регіонального продукту від основних змінних регіонального розвитку в 2010 році (Рівняння 10).

$$GRP_{27, 2010} = -2654 + 1,4 IFC_{27, 2010} + 0,4 FDI_{27, 2010} - 1,1 EMP_{27, 2010} + 0,05 WTR_{27, 2010} \quad (10)$$

$$R^2 = 0,96; DW = 2,4$$

У 2011 році коефіцієнт показника прямих іноземних інвестицій визначений як незначного і був виключений з економетричного моделювання (Рівняння 11).

$$GRP_{27, 2011} = 3018 + 2,2 IFC_{27, 2011} - 1,7 EMP_{27, 2011} + 0,07 WTR_{27, 2011} + 1,1 TIC_{27, 2011} \quad (11)$$

$$R^2 = 0,94; DW = 2,3$$

Моделювання показало як значимих значення коефіцієнтів при змінних інвестиції в основний капітал, товарообіг оптової торгівлі, загальний обсяг інноваційних витрат в 2012 році (Рівняння 12).

$$GRP_{27, 2012} = 3385 + 2,1 IFC_{27, 2012} + 0,05 WTR_{27, 2012} + 1,1 TIC_{27, 2012} \quad (12)$$

$$R^2 = 0,96; DW = 1,8$$

Результати проведених тестів узагальнені в табл. 1.

Дані t - статистики визначені на 5% рівні значущості і приведені в круглих дужках під даними коефіцієнтів регресії. INT - значення коефіцієнта константа.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отримані результати економетричного моделювання свідчать про те, що в якості основних параметрів, кореляційно залежних з валовим регіональним продуктом, - інвестиції в основний капітал, зайнятість населення, товарообіг оптової торгівлі і загальний обсяг інноваційних витрат протягом періоду з 2008 по 2012 роки. Значення коефіцієнтів прямих іноземних інвестицій були значимі у ряді економетричних тестів. Аналіз значень даних припливу прямих іноземних інвестицій в регіони показує нерівномірне їх розподіл і концентрацію в столиці Києві, а також у ряді великих індустріальних міст.

**Результати економетричного моделювання конкурентоспроможності регіонів
з 2008 по 2012 роки в Україні**

Regressor	2008	2009	2010	2011	2012
INT	2083 (9,2)	1887,5 (7,6)	- 2654 (6,5)	3018 (4,6)	3385 (7,6)
IFC	1,6 (3,5)	2,3 (5,9)	1,4 (3,1)	2,2 (6,7)	2,1 (6)
FDI	0,5 (3)	0,3 (2)	0,4 (2,4)	-	-
EMP	- 0,8 (-3,4)	-0,8 (- 3)	-1,1 (-2,,4)	-1,7 (-2,3)	-
WTR	0,03 (4)	0,6 (4,7)	0,05 (3,5)	0,07 (5,3)	0,05 (4,2)
TIC	2,7 (6,3)	2,4 (7,0)	1,4 (3,7)-	1,1 (4,5)	1,1 (2,9)
R-Squared	0,97	0,97	0,96	0,94	0,96
DW-statistic	2,7	2,5	2,4	2,3	1,8

Джерело: розроблено автором

Вивчення динаміки загального обсягу інноваційних витрат свідчить про незначне їх збільшенні. У той же час слід зазначити непропорційне розміщення наукового потенціалу в Україні. За показниками освоєння нових видів продукції промисловими підприємствами існує значна диференціація між регіонами. Протягом аналізованого періоду приблизно половина реалізованої інноваційної продукції припадала на підприємства трьох регіонів: Донецької, Дніпропетровської та Харківської областей. Для підвищення темпів зростання і вирівнювання існуючих регіональних диспропорцій економічного розвитку представляється доцільним забезпечити підтримку і розвиток освіти, науки, їх інтеграцію з бізнесом, що в підсумку може стати основою отримання конкурентних переваг регіонів і в цілому всієї країною.

Економетричного моделювання оцінки конкурентоспроможності регіонів з урахуванням інституційного чинника показало, що основними шляхами її підвищення виступають наступні:

- стимулювання залучення інвестицій в основний капітал в економіку регіонів;
- пріоритетне інвестування в НДДКР;
- створення сприятливого інвестиційного клімату для залучення інвестицій для забезпечення інноваційного розвитку регіонів;

- організація центрів навчання і перепідготовки робітничих, вивільнюваних в умовах реструктуризації економіки, створення додаткових робочих місць сфері послуг;

- з метою розширення торговельних зв'язків між підприємствами регіонів створити механізм стимулювання розвитку оптової торгівлі;

- розвиток інституційної інфраструктури (дороги, готелі, комунікації);

- для вирівнювання відмінностей у темпах економічного зростання регіонів необхідно розробити довгострокову програму інноваційного розвитку, що передбачає розширення мережі організацій, що займаються НДДКР, підготовку фахівців вищої кваліфікації та створення підприємств, що використовують новітні технології, залучення коштів приватних інвесторів (компаній) для проведення прикладних досліджень.

Література

1. Colander D., Daane D. The art of monetary policy/ Colander D. The lost art of Economics. Essays on Economics and Economics Professions.- Cheltenham, 2001.- p.67.
2. Welfens P. Regionale Integration in der Ordnungs-, Außenwirtschafts- und

Wachstumtheorie . Paper presented at the Seminar on Institutional Economics.

3. Publication: IMD World competitiveness yearbook 2007. – Press Release. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imd.ch/wcc>

4. Попова В. Конкурентоспроможність економіки України джерела формування та соціальні наслідки// Економіка України. - 2008- № 8.- С.4-13.

5. Allweyer T., Besthorn T.J., Schaaf S. Digitale Okonomie und struktureller Wandel. Economics. - 43. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.dbresearch.de>

6. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество, и культура (Пер. с англ. Под науч. ред.О.И. Шкаратана). М.: ГУ ВШЭ, 2000.

7. Котович-Явор И. Повышение конкурентоспособности польских предприятий// Мир перемен. - 2004.- № 2.- С.23-27.

8. Ткачук І., Кропельницька С. Моделирование розвитку економіки регіону на основі аналізу ієрархій// Економіка України. – 2007.- №5. – С.79-83.

9. Попова В. Конкурентоспроможність економіки України джерела формування та соціальні наслідки// Економіка України. - 2008- № 8.- С.4-13.

10. Mereuta C., Albu L., Mariora I. A model to evaluate the regional competitiveness of the EU regions// Romanian Journal of Economic Focasting.- 2007.- Vol. 4.- Issue 3 (September).- P. 81-102.

11. Соціально-економічне становище України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

12. Захаров А.Н., Зокин А.А. Конкурентоспособность предприятия: сущность, методы оценки и механизмы увеличения // Бизнес и банки. – 2004. - 09.01. - N 001-002- С. 1-5.

13. Игольников Г., Патрушева Е. Что понимать под конкурентоспособностью, инвестиционной привлекательностью и экономичностью производства// Российский экономический журнал. -1995.- № 11.- с.108-112.

14. Haataja M. Development of competitiveness of knowledge – intensive ser-

vices.-[Електронний ресурс]. Режим доступу:

http://www.tut.fi/units/tita/tip/Haataja_ISPIM21005.pdf

15. The Heritage Foundation // The Wall Street Journal. 2007 Index of Economic Freedom/ Ed. K. R. Holmes, B. T. Johnson. World Bank.- Washington D.C. 2007.

16. Katalin B. Measuring regional competitiveness// Journal of Central European Agriculture. – 2007.- Vol. 8.- № 3. – С.343-348.

References

1. Colander D., Daane D. The art of monetary policy/ Colander D. The lost art of Economics. Essays on Economics and Economics Professions.- Cheltenham, 2001.- p.67.

2. Welfens P. Regionale Integration in der Ordnungs-, Außenwirtschafts - und Wachstumtheorie . Paper presented at the Seminar on Institutional Economics.

3. Publication: IMD World competitiveness yearbook 2007. – Press Release. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imd.ch/wcc>

4. Popova V. Konkurentospromozhnist' ekonomiky Ukrayiny dzherela formuvannya ta sotsial'ni naslidky// Ekonomika Ukrayiny. - 2008- № 8.- С.4-13.

5. Allweyer T., Besthorn T.J., Schaaf S. Digitale Okonomie und struktureller Wandel. Economics. - 43. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.dbresearch.de>

6. Kastel's M. Ynformatsyonnaya epokha: ékonomyka, obshchestvo, y kul'tura (Per. s anhl. Pod nauch. red.O.Y. Shkaratana). М.: НУ VSHÉ, 2000.

7. Kotovych-Yavor Y. Povyshenye konkurentosposobnosti pol'skykh predpryyatyy// Myr peremen. - 2004.- № 2.- С.23-27.

8. Tkachuk I., Kropel'nyts'ka S. Modelyuvannya rozvytku ekonomiky rehionu na osnovi analizu ierarkhiy// Ekonomika Ukrayiny. – 2007.- №5. – С.79-83.

9. Popova V. Konkurentospromozhnist' ekonomiky Ukrayiny dzherela formuvannya ta sotsial'ni naslidky// Ekonomika Ukrayiny. - 2008- № 8.- С.4-13.

10. Mereuta C., Albu L., Mariora I. A model to evaluate the regional competitiveness of the EU regions// Romanian Journal of Eco-

economic Focasting.- 2007.- Vol. 4.- Issue 3 (September).- P. 81-102.

11. Sotsyal'no-ekonomichne stanovyshche Ukrainy. [Elektronnyy resurs]. Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

12. Zakharov A.N., Zokyn A.A. Konkurentosposobnost' predpryyatyya: sushchnost', metody otsenky y mekhanizmy uvelychenyya // Byznes y banky. – 2004. - 09.01.- № 001-002-S. 1-5.

13. Yhol'nykov H., Patrusheva E. Chto ponymat' pod konkurentnosposobnost'yu, ynyvestytsyonnoy pryvlekatel'nost'yu y ékonomychnost'yu proyzvodstva// Rossyyskyy

ékonomycheskyy zhurnal. -1995.- № 11.- s.108-112.

14. Haataja M. Development of competitiveness of knowledge – intensive services.- [Elektronnyy resurs]. Rezhym dostupu: http://www.tut.fi/units/tita/tip/Haataja_ISPIM21005.pdf

15. The Heritage Foundation // The Wall Street Journal. 2007 Index of Economic Freedom/ Ed. K. R. Holmes, B. T. Johnson. World Bank.- Washington D.C. 2007.

16. Katalin B. Measuring regional competitiveness// Journal of Central European Agriculture. – 2007.- Vol. 8.- № 3. – S.343-348.

Носова Т. Ю.

Анализ и оценка конкурентоспособности регионов Украины

Под влиянием процессов глобализации, интернационализации капитала и углубления региональной интеграции на локальном уровне внутри отдельных государств и на международном уровне в рамках создания региональных объединений исследования институциональной конкурентоспособности следует рассматривать как многоуровневое явление. Одним из уровней исследования выступает конкурентоспособность регионов, по изучению которой посвящен целый ряд научных исследований. Для определения уровня региональной конкурентоспособности учеными используются разнообразные способы исследования: методы факторного анализа, кластерного анализа регионов, игровой оценки регионов, пространственного моделирования регионов с применением геоинформационных систем. Моделирование, проведенное в исследовании, показало как значимых значение коэффициентов при переменных инвестиции в основной капитал, товарооборот оптовой торговли, общий объем инновационных затрат.

Ключевые слова: конкурентоспособность, регион, базовая территория, оптовая торговля, инвестиционного расходы.

Nosova T.

Analysis and assessment of competitiveness of regions Ukraine

Under the influence of globalization, the internationalization of capital and deepening regional integration at the local level within individual countries and internationally as part of a regional association of institutional research competitiveness should be viewed as multi-phenomenon. One of the levels of research supports the competitiveness of regions for the study of which is dedicated to a number of scientific studies. To determine the level of regional competitiveness scientists used a variety of research methods: the methods of factor analysis, cluster analysis regions, interests-gambling assessment regions, and regions spatial modeling using geographic information systems. Simulations conducted in the study showed how important coefficients of the variables fixed investment, trade wholesalers, total innovation expenditures.

Keywords: competitiveness, region, base area, wholesale, investment costs.

Рецензент: Павлов К. В. – доктор экономических наук, профессор, проректор по научной работе Ижевского института управления, заведующий кафедрой «Экономика» Камского института гуманитарных и инженерных технологий, г. Ижевск, Российская Федерация.

Reviewer: Pavlov K. – Professor, PhD of Economics, vice-rector of sciences Izhevsk of institute of management, head of Economy Department Kamsky institute of humanitarian and engineering technologies, Izhevsk, Russian Federation.

e-mail: kvp_ruk@mail.ru

Статья подана
26.08.2015 г.

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ОСНОВНЫХ ФОНДОВ С УЧЕТОМ РЕГИОНАЛЬНЫХ РАЗЛИЧИЙ ТРУДООБЕСПЕЧЕННОСТИ

В статье рассматривается новый способ оценки эффективности использования основных фондов на основе учёта показателей производительности труда и фондовооруженности, а также предлагается подход, в соответствии с которым учитываются региональные различия трудообеспеченности и определяется их влияние на эффективность использования основных фондов. Предложен методический подход для определения нормативных коэффициентов – нижних границ эффективности использования основных фондов с учетом территориальных различий трудообеспеченности. Иначе говоря, это своего рода нормативы, имеющие преимущественно сравнительную, сопоставимую направленность и различающиеся по разным регионам, внедрение которых позволит решить проблему об оптимальном соотношении фондо – и трудосберегающего направлений, интенсификацию производства на территориальном и федеральном уровнях.

Ключевые слова: основные фонды, производительность труда, фондовооруженность, эффективность, региональные различия трудообеспеченности.

Постановка проблемы. Одним из важнейших показателей эффективности использования основных фондов является отношение прироста производительности труда к приросту фондовооруженности. Необходимость учета этой взаимосвязи заключается в следующем. Для того, чтобы добиться производительности труда, следует прежде всего всячески повышать уровень технической оснащённости предприятий, который, в свою очередь, предполагает соответствующие капитальные вложения, и в конечном счете приводит к росту фондовооруженности. Но было бы неправильно любой величиной экономии общественного труда оправдывать рост его фондовооруженности и фондоемкости продукции. Отсюда возникает важная экономическая проблема оптимального соотношения между фондовооруженностью труда и ростом его производительности за счет технической оснащённости производства [3].

Анализ последних исследований и публикаций. Возможны несколько вариантов соотношения производительности труда и фондовооруженности. Нередко имеют место случаи, когда фондовооруженность увеличилась ($\Delta\Phi_m > 0$) за какой-то период, а производительность труда за тот же период снизилась ($\Delta\Pi_p < 0$). Однако это не всегда означает, что производительность труда и эффективность капитальных вложений не высокие; бывает что причина подобного положения дел - в плохом качестве хозяйствования.

Вполне реальна и совершенно противоположна ситуация, когда производительность труда увеличивается при прежнем уровне фондовооруженности и даже при ее снижении. Это происходит при использовании имеющихся резервов повышения эффективности производства за счет совершенствования его организации. Причем, при рассмотрении этих двух случаев разной направленности изменения фондовооруженности и производительности труда, при выявлении причин сложившегося положения дел следует учитывать и временной лаг.

Цель статьи – определение эффективности использования основных фондов с учетом региональных различий трудообеспеченности.

Изложение основного материала исследования. Рассмотрим наиболее интересный вариант, когда при росте фондовооруженности происходит увеличение производительности труда. Случай, когда прирост производительности труда превышает прирост фондовооруженности, то есть когда

$$\Delta\Pi_p > \Delta\Phi_t > 0, \text{ или } \frac{\Delta\Pi_p}{\Delta\Phi_t} > 1 \text{ отражает ситуа-}$$

цию явно эффективного использования основных фондов, так как здесь растет не только производительность труда, но и фондоотдача, а значит эффект от роста производительности труда дополняется эффектом от роста фондоотдачи. Часто, однако, в действительности бывает ситуация, когда прирост производительности труда меньше прироста фондовооруженности, т.е. когда $\Delta\Phi_m >$

$\Delta P_p > 0$, или $\frac{\Delta p_p}{\Delta \Phi_{t\Gamma}} < 1$. Рассмотрим этот случай более подробно.

Отношение годового прироста фондовооруженности к приросту годовой производительности труда, исчисляемой по чистой продукции $\frac{\Delta \Phi_{t\Gamma}}{\Delta p_p}$, можно трактовать, как

своеобразный показатель окупаемости средств, вкладываемых на прирост фондовооруженности. Если, положим, для повышения производительности труда одного работника на 100 рублей требуется увеличить фондовооруженность, скажем, на 500 руб., то срок окупаемости этих вложений за счет эффекта от роста производительности труда составит 5 лет (500:100). С другой стороны, это же отношение можно рассматривать, как “цену” прироста производительности труда, показывающую, в какой степени должна вырасти фондовооруженность работника, чтобы новая стоимость увеличилась на 1 рубль.

В связи с ограниченностью ресурсов отношение $\frac{\Delta p_p}{\Delta \Phi_{t\Gamma}}$ не может быть сколь угодно

малым и, следовательно, должно быть не меньше некоторой величины N , определяющей нижнюю границу эффективности ввода фондов, в определенном смысле норматив, величина которого будет существенно зависеть от отрасли. Таким образом, получается,

что если $\frac{\Delta n_p}{\Delta \Phi_{t\Gamma}} \geq N$, то внедрение и использование дополнительных основных фондов на предприятии эффективно.

Этот же вывод непосредственно вытекает из закона применения машин в обществе, когда вопрос о целесообразности внедрения машины решается не тем, сколько оплаченного труда она способна сэкономить, а сколько всего труда экономится вследствие ее использования. Целесообразность применения машин в обществе определяется на основе следующей формулы:

$$C < (V + m),$$

где C - затраты труда на изготовление машины;

$(V+m)$ - экономия живого труда, полученная в процессе функционирования машины [2].

Поскольку природа текущих и единовременных затрат различна, используется нормативный коэффициент эффективности, позволяющий их сопоставить. Если же в этом неравенстве затраты труда на изготовление машин и получаемую вследствие их использования экономию живого труда рассматривать с учетом количества вовлекаемых трудовых ресурсов, то получим, что использование дополнительных основных

фондов эффективно, если $\frac{\Delta p_p}{\Delta \Phi_{t\Gamma}} \geq n$.

Однако необходимо заметить, что при определении экономической эффективности ввода дополнительных фондов на основе соотношения $\frac{\Delta p_p}{\Delta \Phi_{t\Gamma}} \geq n$ не учитывались реги-

ональные особенности, в частности, различия между регионами в отношении обеспеченности их трудовыми ресурсами, скажем, различная степень трудодефицитности или трудоизбыточности. Так определять эффективность можно лишь для сбалансированных по трудовым ресурсам регионам.

При наличии реального дефицита рабочей силы, на наш взгляд, нормативный коэффициент должен быть больше, так как в этом случае, и отдача от роста фондовооруженности должна быть также больше, причем, чем выше степень трудодефицитности, тем при прочих равных условиях должен быть больше и нормативный коэффициент. В случае же избытка рабочей силы этот коэффициент соответственно должен быть меньше. Значит этот коэффициент определяется не только отраслевыми, но и региональными условиями [1].

Таким образом, в связи с ограниченностью ресурсов при прочих равных условиях важнейшее значение имеет проблема приоритетного распределения наиболее эффективной новой техники в зависимости от степени трудообеспеченности. Проведению такой технической политики будет способствовать, на наш взгляд, разработка в отрасли системы нормативных коэффициентов определения экономической эффективности ввода основных фондов, в которых учитывался бы и уровень трудообеспеченности в разных регионах страны. Правда могут возразить, что в условиях переходного периода проблема насильственного распределения может “отмереть” сама собой. Но ведь и для

развития рыночных отношений в регионе необходимо иметь приближенные ориентиры эффективности используемой техники, с другой стороны, далеко не ясны в полной мере фактические возможности реализации принципов регионального рынка для обеспечения эффективного функционирования единого народнохозяйственного комплекса страны, состоящего из большой совокупности “чистых” отраслей. Таким образом, разработка нормативных коэффициентов хотя бы в качестве элемента информационной базы для реализации принципов регулируемых рыночных отношений будет весьма актуальной. Более точно оценить взаимосвязь между ростом нормативного коэффициента и степенью трудообеспеченности можно следующим образом. Предположим, производительность труда на предприятии, расположенном в трудодефицитном регионе, равна P_{pdef} , фактическая численность работающих $Ч_{\phi}$, дефицит рабочей силы - $\Delta Ч$. Тогда при устранении этого дефицита на предприятии путем завоза рабочих оргнабора было бы получено $P_{pdef} (Ч_{\phi} + \Delta Ч)$ продукции. Однако тот же объем продукции можно получить и при прежней численности, но более высокой производительности труда. Рассчитаем эту производительность P_{pn} :

$$P_{pn} = \frac{P_{pdef} \cdot (Ч_{\phi} + \Delta Ч)}{Ч_{\phi}} = P_{pdef} \left(1 + \frac{\Delta Ч}{Ч_{\phi}}\right)$$

Выразим $\Delta Ч/Ч_{\phi}$ через $C_{mp} = \Delta Ч/Ч_n \cdot 100\%$, где C_{mp} - степень трудодефицитности; $Ч_n$ - плановая численность работающих.

$$\frac{\Delta Ч}{Ч_{\phi}} = \frac{C_{mp}}{100} \cdot \frac{Ч_n}{Ч_{\phi}} = \frac{C_{mp}}{100} \cdot \frac{(Ч_{\phi} + \Delta Ч)}{Ч_{\phi}} = \frac{C_{mp}}{100} \cdot \left(1 + \frac{\Delta Ч}{Ч_{\phi}}\right)$$

Таким образом, величина $P_{pn} - P_p = P_p \cdot \frac{C_p}{100 - C_p}$ характеризует необходимое уве-

личение производительности труда сравнительно с существующим уровнем для устранения реального дефицита трудовых ресурсов. Поскольку нормативный коэффициент является функцией от $\Delta Ч$, т.е. $H = f(\Delta Ч)$, то что именно эта величина именно и будет той величиной, на которую норматив, нижняя граница эффективности ввода фондов при наличии реального дефицита рабочей силы при прочих равных условиях должна быть выше аналогичной границы при условии сбалансированности по трудовым ресурсам [4].

Действительно, в условиях трудодефицитности каждый рубль прироста фондовооруженности должен не только приносить как минимум “нормативный” прирост производительности труда, но и устранять так называемую потенциально недополученную продукцию. Это будет выполняться, если в соотношении $\frac{\Delta П_p}{\Delta Ф_{\square}} \geq H \Delta Ч$ норматив больше,

чем норматив H в неравенстве $\frac{\Delta П_p}{\Delta Ф_{\square}} \geq H$

при условии сбалансированности по трудовым ресурсам именно на величину $\frac{C_{mp}}{100 - C_{mp}}$, появляющуюся в связи с тем,

что показатель потенциально недополученной продукции в условиях реального дефицита трудовых ресурсов отличен от нуля. Таким образом, приходим к выводу, что $H \Delta Ч = H + \frac{C_{mp}}{100 - C_{mp}}$. Поскольку при уве-

личении дефицита трудовых ресурсов при прочих равных условиях растет и показатель степени трудодефицитности, а значит нормативный коэффициент, то отсюда и вытекает положение о том, что чем выше степень трудодефицитности, тем эффективнее следует внедрять основные фонды. Поэтому вполне реальна следующая ситуация. На два абсолютно идентичных предприятия, один из которых находится - в трудоизбыточном регионе, другой - в трудодефицитном (на Крайнем Севере или Дальнем Востоке), внедряется одинаковое оборудование. Может оказаться, что на первом предприятии ввод такого оборудования эффективен, на втором - неэффективен.

При рассмотрении вопроса о региональных различиях значений нормативных коэффициентов эффективности ввода фондов в случае сбалансированности по трудовым ресурсам и при наличии реального дефицита трудовых ресурсов предполагалось, что уровень производительности труда в этих регионах одинаков. Если же это не так, то различия в значениях производительности труда должны быть также учтены в исследовании по этому вопросу, ибо в противном случае будет отсутствовать возможность сопоставления величин нормативов $H \Delta Ч$ и H .

Будем исходить из предположения, что различия в уровне производительности тру-

да при прочих равных условиях определяются различной технической оснащенностью. Такое предположение вполне оправданно, так как НТП является важнейшим фактором роста производительности труда. Пусть

$$\frac{\Pi_{P-t}}{\Pi_{P-льм}}, \text{ где } \Pi_{pcb} \text{ и } \Pi_{pdef} - \text{ производитель-$$

ность труда соответственно в сбалансированном по трудовым ресурсам и трудодефицитном регионах (имеются в виду однотипные производства). Предположим, $K \neq 1$ (скажем, $K > 1$). Если повысить уровень технической оснащенности производства, расположенного в трудодефицитном регионе, до уровня аналогичного производства, находящегося в сбалансированном по трудовым ресурсам регионе, то в связи с исходным предположением сравниваются и уровни производительности труда в обоих регионах. Но, поскольку в этом случае производительность труда на производстве, расположенном в трудодефицитном регионе, возрастет в K раз, это приведет, во-первых, к возможности сопоставления нормативных коэффициентов H и $НДЧ$ и, во-вторых, к необходимости учета в формуле $НДЧ = H + \frac{C_{mp}}{100 - C_{mp}}$ изменения величины реального дефицита трудовых ресурсов в связи с ростом производительности труда в K раз.

Рост производительности труда в K раз при прочих равных условиях эквивалентен снижению дефицита трудовых ресурсов $\Delta Ч$ на $(K-1) \cdot Ч_{\phi}$. Это приведет к необходимости замены в правой части формулы $НДЧ = H +$

$$\frac{C_{mp}}{100 - C_{mp}} \text{ второго слагаемого на}$$

$$\frac{C_{mp}}{100 - C_{mp}} \cdot (K-1), \text{ так как}$$

$$\Pi_{pm} - \Pi_{pob} = \Delta \Pi_{pob} = \Pi_{pob} \cdot \frac{\Delta Ч}{Ч_{\phi}} \cdot (K-1) \cdot Ч_{\phi} = \Pi_{pob} \cdot \left[\frac{\Delta Ч}{Ч_{\phi}} \cdot (K-1) \right]$$

Таким образом, если $\frac{\Pi_{P-t}}{\Pi_{P-льм}} = K \neq 1$, то

формула связи коэффициентов $НДЧ = H + \frac{C_{mp}}{100 - C_{mp}}$ заменяется формулой

$$НДЧ = H + \left[\frac{C_{mp}}{100 - C_{mp}} \cdot (K-1) \right]. \text{ Здесь следует}$$

добавить, что таким образом косвенно учитывается и разница в оплате труда в разных

регионах, ибо все это находит отражение в соотношении производительности труда между различными регионами (это весьма актуально для Мурманской области, где, как известно, в фонде оплаты труда значительный удельный вес составляют выплаты по районному коэффициенту и полярным надбавкам). Все проведенные рассуждения применимы к случаю, когда $K < 1$ с той лишь разницей, что технический уровень производства, расположенного в трудодефицитном регионе, придется “опускать” до уровня аналогичного производства, находящегося в сбалансированном по трудовым ресурсам регионе. В итоге связь между нормативными коэффициентами будет определяться той же формулой. Экономический смысл последнего равенства в том, что в случае разной технической оснащенности однотипных производств, расположенных в трудодефицитном и сбалансированном по трудовым ресурсам регионах, сначала, для возможности их сопоставления путем преобразований, достигается нивелирование таких различий, а затем с учетом изменившегося вследствие этого уровня производительности труда на производстве, расположенном в трудодефицитном регионе, сравнивают нормативные коэффициенты, при этом учитывая измененное значение показателя дефицита трудовых ресурсов.

В случае трудоизбыточности все эти рассуждения применимы с точностью до “обратного”, поэтому результат будет тот же, но с обратным знаком. Таким образом, подытоживая, можно констатировать, что нижние границы эффективности использования фондов соответственно в трудодефицитном или трудоизбыточном и сбалансированном по трудовым ресурсам регионах связаны следующим соотношением:

$$H_{mp} = H \pm \left[\frac{C_{mp}}{100 - C_{mp}} \cdot (K-1) \right]$$

где H_{mp} , H - нижние границы эффективности использования фондов соответственно в трудодефицитном (сумма в формуле) или трудоизбыточном (разность) и сбалансированном по трудовым ресурсам регионах;

C_{mp} - степень трудообеспеченности;

K - отношение производительности труда в сбалансированном по трудовым ресурсам и трудоизбыточном или трудодефицитном регионах.

Здесь следует добавить, что степень трудообеспеченности Стр определяется следующим образом: $Стр = \Delta Ч / Ч$, где $\Delta Ч$ - избыток или дефицит трудовых ресурсов (в зависимости от трудообеспеченности); $Ч$ - численность работающих.

Необходимо отметить, что при получении этих выводов не учитывалась возможность увеличения производительности труда за счет совершенствования организации производства, планирования, управления и других факторов, не требующих, как правило, роста фондовооруженности. Важно и то, что увеличение фондовооруженности не всегда бывает связано с повышением технической оснащенности предприятий, а вызывается удорожанием воспроизводства единицы производственных мощностей, т.е. ростом стоимости аналогичного оборудования. Однако такое абстрагирование вполне оправданно, так как основную роль прироста производительности труда дает повышение технической вооруженности предприятий. Так, по данным Института труда, рост производительности труда почти на 3/4 зависит от повышения технического уровня производства и на 1/4 от организации труда и прочих факторов.

Таким образом, получение рассмотренных выводов предложенным способом вполне правомерно. Однако для большей точности во все формулы в отношении $\frac{\Delta п_p}{\Delta \Phi_{\square}}$ можно ввести корректирующий коэффициент M , равный доле прироста производительности труда, получаемой от повышения технического уровня производства.

В условиях переходного периода, когда существенно возрос уровень нестабильности и неопределенности экономической среды, могут возникнуть мнения, что значение и роль различного рода нормативов существенно снизились. Разумеется, если речь идет о каких-то долговременных нормативах, то при высоком уровне инфляционных процессов, когда ценовые колебания достигают значительных размеров, говорить об эффективности их использования в хозяйственной практике вряд ли целесообразно (например, в нашем случае нижние границы эффективности использования фондов при сильной инфляции преимущественно будут зависеть от роста цен, непосредственно не связанного с ростом производительности труда). Однако

и в этом случае можно учесть в нормативах фактор инфляционного роста, не говоря уж о том, что при достижении достаточно высокого уровня развития рыночных отношений наступает определенная стабилизация, при которой использование нормативов весьма эффективно (на что указывает факт широкого использования различного рода нормативов в экономике развитых капиталистических стран). В нашем случае предложен методический подход для определения нормативных коэффициентов - нижних границ эффективности использования фондов, где при желании можно учесть фактор инфляционного роста.

Для оценки нижней границы эффективности ввода фондов в условиях реального дефицита или избытка рабочей силы следует предварительно определить величину нормативного коэффициента эффективности ввода этих же фондов при допущении сбалансированности по трудовым ресурсам. Поскольку такие нормативы пока еще не разработаны, вполне оправданно взять в качестве ориентировочных фактические зна-

чения $\frac{\Delta п_p}{\Delta \Phi_{\square}}$, рассчитанные для отраслей и

народного хозяйства в целом (производительность труда, рассчитанная по чистой продукции). Оправданность такого подхода к определению величины нормативного коэффициента подтверждается также тем, что именно такой подход лежит в основе определения нормативов абсолютной эффективности капитальных вложений. В связи с различным уровнем трудообеспеченности производства разных регионов страны истинность сравнительной оценки определяемых нормативных коэффициентов сохранится, если в качестве исходного взять норматив, рассчитанный на основе среднеотраслевых показателей производительности и фондовооруженности труда.

При этом необходимо отметить, что аналогично тому, как мы рассмотрели вопросы оптимального соотношения фондо- и трудосберегающих направлений интенсификации производства и предложили методы их решения на основе нормативных коэффициентов, можно рассмотреть проблемы оптимального соотношения каких-либо двух других направлений процесса интенсификации производства, например, фондо- и материалосбережения. Следует отметить также и

то, что хотя вопросы оптимизации живого и овеществленного труда рассмотрены здесь в зависимости только от ограничения на имеющиеся трудовые ресурсы, подобным образом могут быть учтены и другие ограничительные параметры (по фондам, по природным ресурсам и пр.). Для этого в окончательную формулу вместо степени трудодефицитности следует подставить показатель степени дефицитности соответствующего вида ресурса, а вместо показателя соотношения производительности труда в разных регионах - соотношение эффективности использования соответствующего вида ресурсов.

Из вышесказанного не следует делать вывод о том, что в трудоизбыточных регионах обязательно должно происходить снижение количественных и ухудшение качественных показателей интенсификации и эффективности экономического развития, так как существуют различные направления интенсификации и наряду с трудосберегающим выделяют также фондо-, материало-, энергосберегающее направления интенсификации и т.д. Хотя совершенно очевидно, что необходимо разработать систему хозяйственных мер, в которых бы учитывалась взаимосвязь показателей, характеризующих уровень безработицы в регионе с показателями интенсификации производства и, прежде всего, с показателями выбытия и обновления основных фондов, внедрения более прогрессивного оборудования и пр. (в противном случае вполне реально возникновение ситуации, когда при высокой безработице массовое внедрение производительного оборудования вследствие автоматизации и комплексной механизации приведет к существенной экономии рабочих мест, т.е. к еще большему росту безработицы и усилению социальной напряженности в обществе).

Здесь речь идет о том, что в условиях различной степени трудообеспеченности разных регионов страны с точки зрения интересов эффективного, оптимального развития национальной экономики в целом целесообразно создание такого хозяйственного механизма, при котором при прочих равных условиях внедрение и дальнейшая эксплуатация наиболее производительного с точки зрения экономии живого труда оборудования первоначально и преимущественно должны осуществляться в трудодефицитных регионах. В дальнейшем по мере уменьше-

ния трудодефицитности и, тем более, устранения этого явления целесообразно осуществить внедрение прогрессивного оборудования и в другие регионы. Кроме этого из вышесказанного можно сделать вывод и о том, что в условиях трудоизбыточности более целесообразным является внедрение оборудования, осуществляющего экономию сырья, материалов, энергии, фондов, но не живого труда (т.е. не трудосберегающего, а какого-то иного (иных) направления интенсификации), причем чем выше трудоизбыточность предприятия или региона, тем, при прочих равных условиях, потребность в реализации этой стратегии увеличивается.

Выводы и перспективы дальнейших исследований. Таким образом, здесь нами предложен методический подход для определения нормативных коэффициентов – нижних границ эффективности использования основных фондов с учетом территориальных различий трудообеспеченности. Иначе говоря, это своего рода нормативы, имеющие преимущественно сравнительную, сопоставимую направленность и различающиеся по разным регионам, внедрение которых позволит решить проблему об оптимальном соотношении фондо – и трудосберегающего направлений интенсификацию производства на территориальном и федеральном уровнях. Как уже отмечалось выше, при желании в этих нормативах можно учесть также фактор инфляционного роста, что позволит в относительно устойчивой среде (т.е. когда нет серьезных изменений в экономической системе, например, кризисов) использовать их достаточно продолжительное время, хотя, разумеется, периодически конкретные их значения нужно будет все равно пересматривать.

Литература

1. Андреев В. А. Интенсификация общественного производства в свете институциональной теории / В. А. Андреев, К. В. Павлов // Общество и экономика. - 2006. - № 6. – С. 152-162.
2. Ванер И. Теоретические вопросы интенсификации экономических процессов / И. Ванер // Известия АН СССР. Сер. Экон. – 1981. - № 5. – С.41-49.

3. Вечканов В. С. Ускорение и эффективность производства / В. С. Вечканов, Г.С. Вечканов – Л.: «ЛГУ», 1989. – 207 с.

4. Павлов К.В. Интенсификация экономики в условиях неопределенности рыночной среды. – М.: Магистр, 2007. – 271с.

References

1. Andreev V. A, Pavlov K. V. Intensification of the social production in terms of institutional theory// Society and Economics, 2006, № 6, p. 152-162.

2. Vaner I. Theoretical questions of economical processes' intensification // Section – Economics, 1981, № 5, p. 41-49.

3. Vechkanov B. S., Vechkanov G. S. The acceleration and efficiency of production. – Leningrad, 1989, 207p.

4. Pavlov K. V. Economical intensification in terms of indeterminacy of the market structure. – Moscow, 2007, 271p.

Павлов К. В.

Ефективність використання основних фондів з урахуванням регіональні відмінності трудообеспеченністю

У статті розглядається новий спосіб оцінки ефективності використання основних фондів на основі врахування показників продуктивності праці і фондоозброєності, а також пропонується підхід, відповідно до якого враховуються регіональні відмінності працевлаштування і визначається їх вплив на ефективність використання основних фондів. Запропоновано методичний підхід для визначення нормативних коефіцієнтів - нижніх гра-ниць ефективності використання основних фондів з урахуванням територіальних відмінностей тру-дообеспеченіє. Інакше кажучи, це свого роду нормативи, що мають переважно сра-в-Передачі, зіставну спрямованість і різняться по різних регіонах, впровадження яких дозволить вирішити проблему про оптимальне співвідношення фондо - і трудосберегаючих-ного напрямків інтенсифікацію виробництва на територіальному та федеральному рівнях.

Ключові слова: основні фонди, продуктивність праці, фондоозброєність, еф-фективність, регіональні відмінності трудообеспеченности.

Pavlov K.

The efficiency of the basic assets use factoring regional destinction of empoloyment

The article covers a new method of efficiency use of the basic assets evaluation on the basis of the productivity of labour and capital-labour ratio indexes. Besides the complex approach is suggested which takes into account regional distinctions of the employment rate and defines their influence on the basic assets use efficiency. The methodical approach for determining regulatory factors - lower gras-down efficiency of fixed assets taking into account regional differences in labor-doobespechennosti. In other words, this kind of standards that are predominantly sra-в-enforcement comparable focus and differing in different regions, the introduction of which will solve the problem of the optimal ratio of funds - and labor-saving-conductive areas of intensification of production on the territorial and federal levels.

Keywords: basic assets, productivity of labour, capital-labour ratio, efficiency, regional distinctions of the employment rate.

Рецензент: Нусратуллин В. К. – доктор экономических наук, профессор, заместитель директора по научной работе Института экономики и социологии Уфимского центра Российской Академии наук, г. Уфа, Российская Федерация.

Reviewer: Nusratullin V. – Professor, PhD of Economics, Deputy Director for Research of the Institute of Economics and Sociology, Ufa Centre of the Russian Academy Sciences, Ufa, Russian Federation.

e-mail: nvk-ufa@rambler.ru

Статья подана
26.06.2015 г.

UDC 333.338

AKHMEDOV R.

USING SOCIAL NETWORKS FOR SPREADING WORD OF MOUTH ABOUT A BRAND AND THUS INFLUENCE INTENTION TO BUY

This study utilizes the hypotheses as a part of trust to break down how electronic Word-of-Mouth (eWOM) influences buy aim in social network sites (SNS). Specifically, mixing front line explore in shoppers' trust and eWOM to study how these components associate with one another through an orderly audit. From the examination, we take note of that eWOM has an immediate effect on buy goal, and has a circuitous effect on buy aim which is directed by buyers' trust on the basic item. Shoppers' trust on an item has an effect on worth co-creation, and the message source in the SNS moderates the effects of eWOM on purchasers' trust on an item and buy goal. This study gives a hypothetical ground to future observational examination into issues identified with the between relationship between trust and eWOM inside of the SNS connection. Specialists can likewise add to a more profound seeing on creating SNS-based client relationship administration technique from this work. To test it we have reviewed 571 Instagram dynamic clients, the greater part of who dwell in Kazakhstan, following in normal 19 various types of brands. The researcher conducted a primary research using validated and adapted questionnaire.

Keywords: social networks, consumer confidence, equipment management, online shopping, purchasing target, the electronic system.

Problem formulation. Social networking is "a gathering of Internet-construct applications that assemble in light of the ideological and mechanical establishments of Web 2.0, and that permit the creation and trade of client produced substance" (Kaplan & Haenlein, 2010). In the previous decade, we witness the quick advancement of social networking in the digital world, which conveys noteworthy effects to our every day lives. This quick improvement animates research endeavors in considering the effects of social networking to distinctive features in the general public through the hypothetical lens of data frameworks (IS) (for instance, Gnyawali, Fan, and Penner (2010), Pai and Arnott (2013), and Ransbotham and Kane (2011)) and advertising (for instance, Naylor, Lamberton, and West (2012)). Right now, there is no formal arrangement of the sorts of Internet-based applications included in online networking. Informal organization locales (SNSs) is the most well known one these days. The best SNSs are Facebook and Instagram. SNSs permit people to develop individual Webpages to spread their data, and speak with their companions, all things considered, and in addition in the digital world.

Analysis of recent research publications. Firms can do a comparative thing with a fans page. SNSs have a tremendous potential for advertisers to build up the brand picture of their items through utilizing the Word-of-Mouth in digital world (i.e., electronic Word-of-Mouth) in a reasonable way. In this manner, lately, a few studies have been led to research into how electronic Word-of-Mouth is produced in social networking (Cheung & Thadani, 2010).

Electronic Word-of-Mouth (eWOM) is "any constructive or contrary proclamation made by potential, real, or previous clients around an item or organization, which is made accessible to a huge number of individuals and foundations by means of the Internet" (Hennig-Thurau, Gwinner, Walsh, & Gremler, 2004), and is a well known exploration point in IS and promoting examination (Chan & Ngai, 2011; Cheung & Thadani, 2010).

As of late, we watch an expanding number of productions in eWOM in IS and promoting diaries, and in the writing of other important controls, for example, advancement administration (for instance, Cho and Koo (2012), Kawakami, Kishiya, and Parry (2012), and Parry, Kawakami, and Kishiya (2012)). The vast majority of these distributions concentrated on how eWOM impacts

recipients' demeanor and buy expectation. Taking into account the measurements from Chan and Ngai (2011), no less than 33% of these distributions are not hypothetically arranged, and there is a call for building more speculations here (Cheung & Thadani, 2010).

Former exploration studies demonstrate that eWOM has an effect on buy goal through two channels. Initially, eWOM has an immediate effect on buy aim. While positive eWOM upgrades buy expectation, negative eWOM lessens it (Bailey, 2004; Xia & Bechwati, 2008). Second, eWOM impacts buy goal through its effect on purchasers' trust (Chan & Ngai, 2011). As per Barber (1983), trust is a "judiciously based desire that actually able execution and/or guardian commitment and obligation will be inevitable". Buyers' trust has been demonstrated exactly to be a huge variable influencing buy expectation (McKnight, Choudhury, & Kacmar, 2002b).

Inadequate exploration has been directed utilizing SNSs as the preparing stage for eWOM research (Cheung & Thadani, 2010), notwithstanding the way that more firms are utilizing this stage for brand advancement (Yang, 2012) and former examination demonstrates that SNSs can convey monetary advantages to the organizations (Stephen & Toubia, 2010). Chan and Ngai (2011) have directed a mindful audit for exploration on the relationship in the middle of eWOM and social networking. Most of these studies utilization web journals (for instance, Kozinets, de Valck, Wojnicki, and Wilner (2010)) and e-Forums (for instance, Dellarocas (2003)) as the eWOM stages in their investigations. Because of the reasons specified above, we choose to utilize SNSs as the stage for this exploration to fill the flow crevice in examination including eWOM and online networking. In view of the above reasons, and reverberation to the call for hypothetically arranged research in eWOM (Cheung & Thadani, 2010), we add to a hypothetical model to clarify how eWOM influences the buy expectation of online customers utilizing the hypotheses as a part of trust with SNSs as the stage to add to the eWOM concerned through an orderly audit.

Specifically, we create examination addresses in this study to address the accompanying three exploration questions:

RQ1: How does eWOM in SNSs influence shoppers' trust on the item?

RQ2: How do eWOM in SNSs and the shoppers' trust on an item shaped by eWOM in SNSs influence buy aim?

RQ3: How the message source in eWOM moderates the effect of eWOM in SNSs on customers' trust on an item and buy expectation?

The purpose of the article. SNSs, for example, Facebook and Instagram, have changed the scene for firms to build up their image pictures and Word-of-Mouth in the digital world. These days, numerous organizations set up their fans page in SNSs (see Table 1 for cases), which they utilize them to spread their advertising data to their buyers (Trusov, Bucklin, & Pauwels, 2009). Then again, customers can likewise frame casual gatherings at SNSs to examine their undertakings with firms, and their items and administrations. Buyers and potential shoppers of these items and administrations can get these promoting data (from firms or from different purchasers, or both) and survey the remarks from different customers through subscribing these fans pages in SNSs (i.e., to "Like" the fans page in Facebook, or to "Follow" the fans page in Instagram). These fans pages in SNSs give a street to customers to share their experience of utilizing these items and administrations with different endorsers of these fans pages. Along these lines, such data exhibited in the company's fans page in SNSs turning into the eWOM of these organizations (Trusov et al., 2009). As Dellarocas (2003) reports that eWOM in e-Forum influences the trust of a purchaser on a firm and its items and administrations, eWOM grew in SNSs ought to have a comparative impact to buyers' trust on the firm and its items or administrations. It is on account of both eWOM in e-Forum and eWOM in fans page in SNSs are having comparative property, i.e., they are the inputs produced from existing buyers of the item or administration concerned. This additionally echoes to the discoveries of Awad and Ragowsky (2008) that eWOM has a critical

effect on the trust on an online group, as the fans page in SNSs is an online group for the purchasers of the firm concerned. Here, we recommend that positive eWOM has a positive effect on buyers' trust on an item or administration (i.e., reinforce the customers' trust). Notwithstanding, negative eWOM has a negative effect (i.e., debilitate the shoppers' trust).

Basic material research. Altruism is a man's conviction that the firm thinks about her and is propelled to act in understanding to her advantage (McKnight&Chervany, 2001). In SNSs viewpoint, it is about the SNS client's conviction that the firm in SNS fans page minds and keen on her prosperity. Subsequently, eWOM can fortify or debilitate this conviction. On the off chance that eWOM demonstrated in the company's fans page in SNS is certain, it verifiably demonstrates that the firm thinks about its purchasers (i.e., consideration) by giving great items or administration. In any case, if eWOM is negative, it demonstrates that the firm does not think about its purchasers and decreases the SNS client's conviction on its altruism. Capability is a man's conviction that the firm can give the items and administrations in a worthy way (McKnight&Chervany, 2001). In SNSs viewpoint, it is about the conviction of a SNS client that the firm has the capacity convey the item or administration to her in a worthy path, for example, to convey the great to her productively. Such convictions can be reinforce or debilitate by eWOM as the remarks gave by former shoppers of the administration as their remarks will cause different buyers to gauge the fitness of the firm.

Trustworthiness is a man's convictions that a firm makes great confidence concurrences on the nature of item and administration gave to its buyers (McKnight & Chervany, 2001). In SNSs point of view, it is about the SNS client's conviction that the firm stays faithful to its commitments as demonstrated in the SNS fans page with respect to its item and administration quality. Hence, eWOM indicated in the fans page can reinforce or debilitate such conviction. In the event that different shoppers of the item or administration leave ideal remarks (i.e.,

positive eWOM) in the company's fans page, these remarks will reinforce other purchasers' conviction that the firm has the fitness to convey the item or administration as promised. Be that as it may, if there are a great deal of negative remarks (i.e., negative eWOM), such conviction will be debilitate.

Electronic Word-of-Mouth, trust, and purchase intention. Earlier studies in IS and promoting demonstrate that eWOM has an effect on customers' trust on a firm and its items. Dellarocas (2003) demonstrates that trust on a firm and its items can be created in e-Forums by those eWOM put together by earlier customers. These earlier shoppers give their perspectives or even rate the execution and conduct of a firm in their consumer-supplier relationship. Potential purchasers generally utilize these eWOM to choose whether they would believe the firm in an electronic exchange. Different studies additionally demonstrate that eWOM expressed in the vender's profiles in the electronic commercial centers has critical effects on the end cost of electronic barterers (Ba & Pavlou, 2002; Lee, Im, & Lee, 2000; Rice, 2012; Yoo, Ho, & Tam, 2006; Zhou, Dresner, & Windle, 2009), which can be deciphered as eWOM has an immediate effect on buy aim. The greater part of these studies investigate the effect of eWOM utilizing relapse investigations (for instance, Ba and Pavlou (2002), Lee et al. (2000), and Yoo et al. (2006)), which utilize the associate assessment records as free variable(s) and relapse them utilizing the end cost of the electronic barterers as subordinate variable. In light of the discoveries from these investigations, it is proposed that when a potential shopper noticed that there is a vast amount of positive eWOM about the item sold by a firm, she will build up a positive assumption about the nature of the item and the administration to be given by the firm. This positive desire will lead her to feel sure to buy this item from that firm. Therefore, shoppers' trust on an item created by eWOM prompts an increment of procurement goal (Gefen, Karahanna, & Straub, 2003; Kim, Ferrin, & Rao, 2009; Sia et al., 2009), which IS analysts have discovered exact proofs to set up such claims in light of trial studies

created taking into account the trust hypothesis (Kim et al., 2009; Sia et al., 2009) or an augmented variant of Technology Acceptance Model, TAM (Gefen et al., 2003). Then again, if a potential customer notes that there is a substantial amount of negative eWOM around an item sold by a firm, she will add to a negative assumption about the nature of the item and the administration from the firm, which lessens her trust on the item and the firm, and her buy expectation (Bailey, 2004). Lee and Song (2010) show that messages demonstrated in a dissention Website, which is a sanctuary for negative eWOM, changes potential shoppers' mentality towards the firm. Awad and Ragowsky (2008) likewise report that the nature of eWOM in an e-Forum has a positive effect on online clients' trust on a firm, which has a positive effect on the online buy expectation. IS and showcasing scientists additionally report the effect of eWOM produced in distinctive online stages, including Websites (Bailey, 2004), online discussion (Xia&Bechwati, 2008), and site, messages, virtual group, and so on. (Chan&Ngai, 2011), on buy goal. This demonstrates that eWOM has affects on trust and buy goal crosswise over distinctive online stages. To total up, earlier studies demonstrate that eWOM has an immediate effect on buy aim, which is upheld by either relapse examination utilizing the cost of the item sold as the intermediary for buy expectation, or exploratory study created in light of the trust hypothesis or an amplified TAM with trust as an extra develop. Also, eWOM can create (in the event that it is sure eWOM) or diminish (in the event that it is negative eWOM) shoppers' trust on an item and/or a firm. Such trust created or diminished additionally has an effect on buy expectation of online customers.

Methodology of the Research. Online survey has been conducted to 571 active user of Instagram, mainly residing in Republic of Kazakhstan, generally following 19 different brand pages. The questionnaire was adopted to different aspects regarding to local customers.

The aim of the study was uncover the effect of “Like” which represents the trust in the social media network, on the intention of other follower to buy the LIKED brand or a

product. Because its novelty to use this tool by marketers in the Kazakhstan market place, companies in order to increase sales and market share of their companies should be up to date with technological changes.

Conclusions and prospects for further research. Our study addresses this inquiry by creating and experimentally testing a possibility system connecting usage of social networks to brand attention and thus influencing purchase intention. In particular, we separate how showcase qualities (thing homogeneity, imaginative turbulence) and characteristics of an organization's ordinary legitimate buyers (acquiring center size, obtaining center heterogeneity, time weight in the buying system) direct the relationship between brand mindfulness and business area execution. We acknowledge that the layout of our study and the disclosures from the trial examination advance educational adapting in a couple of ways. In any case, our study exhibits that under specific conditions; brand mindfulness is unequivocally related to execution in business markets.

Results demonstrate that 35% of all respondents spend from 3 to 5 hours a day, 25% spend under 3 hours, 24% burns through from 4 to 6 hours and 16% spends over 6 hours a day in informal communities. 83% of respondents have a record on Instagram and Facebook. Also, just 17% don't have it. 7% addressed other. 52% of respondents found from 1 to 5 brands, 25% from 6 to 10, 12% 16 and more brands, and 11% found from 1 to 15 new brands. The outcome demonstrates that 46% did not but rather are going to purchase, 38% have as of now purchased and preferred it, 12% did not and needn't bother with it and just 12% of respondents made a buy and did not care for it.

To total up, associations in Kazakhstan commercial center too should see the need to join in informal communication and to correctly describe a sensible method for their engagement. Web systems administration offer associations different opportunities to listen to their purchasers, to unite with them, and to try and affect their exchanges. Associations giving interpersonal association stages unite comparative purchasers and give them the opportunity to talk about brand-based subjects.

In like manner, associations should view internet organizing as a vital piece of their publicizing correspondence mix, and join them in their showcasing correspondences in order to extend brand esteem. The rising example of the purchaser usage of internet systems administration will dynamically influence brand esteem in future.

The basic execution of informal communication offers sponsors an included good position in being modestly low in endeavor costs diverged from standard advancing correspondence instruments, for instance, TV. Associations are tried to respond to these movements and to viably facilitate web systems administration exchanges in their publicizing mix remembering the deciding objective to redesign their buyer based brand esteem. Moreover, they ought to join the business specific disclosures of this paper into their picture's online networking methodology.

The going with breaking points of our study ought to be perceived. Since our study businesses advancing as a mediator for the customary instruments of showcasing correspondences, future experts are encouraged to inspect other correspondence instruments, for instance, supporting, and to analyze the exchange of these instruments with web systems administration exchanges. Also, a more broad scope of business endeavors should be investigated, as this would yield a clearer proof of the diverse frameworks working with brands of particular business undertakings. Future examination should in like manner endeavor to relate association web organizing correspondences to association budgetary execution pointers, for instance, shareholder worth, to get a more significant comprehension into the upsides of informal communication exchanges on corporate fiscal accomplishment.

References

1. "Berth on, P.R., L.F. Pitt, I. McCarthy, and S.M. Kates. 2007. When Customers Get Clever: Managerial Approaches to Dealing with Creative Consumers. *Business Horizons* 50, no. 1 (January): 39–47
2. Berth on, P.R., L. Pitt, and C. Campbell. 2008. *Ad Lib: When Customers Create the Ad*. *California Management Review* 50, no. 4: 6–31.
3. Li, C., and J. Bernoff. 2011. *Groundswell: Winning in a World Transformed by Social Technologies*. Boston M.A.: Harvard Business Review Press
4. Mangold, W.G. and Faulds, D.J. (2009), "Social media: the new hybrid element of the promotion mix", *Business Horizons*, Vol. 52 No. 4, pp. 357-65.
5. Foux, G. (2006), "Consumer-generated media: get your customers involved", *Brand Strategy*, No. 202, pp. 38-9.
6. Nielsen (2009), *Nielsen Global Online Consumer Survey: Trust, Value and Engagement in Advertising*, available at: <http://id.nielsen.com/site/documents/NielsenTrustAdvertisingGlobalReportJuly09.pdf> (accessed 1 June 2011).
7. Libai, B., Bolton, R., Bu`gel, M., de Ruyter, K., Go`tz, O., Risselada, H. and Stephen, A. (2010), "Customer to customer interactions: broadening the scope of word of mouth research", *Journal of Service Research*, Vol. 13 No. 3, pp. 267-82.
8. Villanueva, Yoo, and D.M. Hanssens. 2008. The Impact of Marketing-induced Versus Word-of-mouth Customer Acquisition on Customer Equity Growth. *Journal of Marketing Research XLV*, no. 2 (February): 48–59.
9. Taylor, C.R. 2013. Editorial: Hot Topics in Advertising Research. *International Journal of Advertising* 32, no. 1: 7.
10. Keller, K.L. (1993), "Conceptualizing, measuring, managing customer-based brand equity", *Journal of Marketing*, Vol. 57 No. 1, pp. 1-22.
11. Chevalier, J.A. and Mayzlin, D. (2006), "The effect of word of mouth on sales: online book reviews", *Journal of Marketing Research*, Vol. 43 No. 3, pp. 345-54.
12. Liu, Y. (2006), "Word of mouth for movies: its dynamics and impact on box office revenue", *Journal of Marketing*, Vol. 70 No. 3, pp. 74-89.
13. Dellarocas, C., X. Zhang, and N.F. Awad. 2007. Exploring the Value of Online Product Reviews in Forecasting Sales: The Case of Motion Pictures. *Journal of Interactive Marketing* 21, no. 4 (January): 23–45.

14. De Bruyn, A. and Lilien, G.L. (2008), "A multi-stage model of word of mouth through viral marketing", *International Journal of Research in Marketing*, Vol. 25 No. 3, pp. 143-225.
15. Simon, C.J. and Sullivan, M.W. (1993), "The measurement and determinants of brand equity: a financial approach", *Marketing Science*, Vol. 12 No. 1, pp. 28-52.
16. Yoo, B., Donthu, N. and Lee, S. (2000), "An examination of selected marketing mix elements and brand equity", *Journal of the Academy of Marketing Science*, Vol. 28 No. 2, pp. 195-211.
17. Keller, K.L. and Lehmann, D.R. (2003), "How do brands create value?", *Marketing Management*, Vol. 12 No. 3, pp. 26-31.
- Aaker, D.A. (1991), *Managing Brand Equity*, The Free Press, New York, NY.
18. Trusov, M., Bucklin, R.E. and Pauwels, K. (2009), "Effects of word-of-mouth versus traditional marketing, findings from an internet social networking site", *Journal of Marketing*, Vol. 73 No. 9, pp. 90-102.
19. Stephen, A.T. and Galak, J. (2009), "The complementary roles of traditional and social media in driving marketing performance", working paper, INSEAD, Fontainebleau.
20. Libai, B., Bolton, R., Bußgel, M., de Ruyter, K., Götz, O., Risselada, H. and Stephen, A. (2010), "Customer to customer interactions: broadening the scope of word of mouth research", *Journal of Service Research*, Vol. 13 No. 3, pp. 267-82.
21. Godes, D. and Mayzlin, D. (2009), "Firm-created word-of-mouth communication: evidence from a field test", *Marketing Science*, Vol. 28 No. 4, pp. 721-39.
22. Chauhan, K., and A. Pillai. 2013. Role of Content Strategy in Social Media Brand Communities: a Case of Higher Education Institutes in India. *Journal of Product & Brand Management* 1, no. 22: 40–51.
23. Brodie, R.J., A. Ilic, B. Juric, and L. Hollebeek. 2013. Consumer Engagement in a Virtual Brand Community: An Exploratory Analysis. *Journal of Business Research* 66, no. 8 (August): 105–114.
24. Kaplan, A.M., and M. Haenlein. 2010. Users of the World, Unite! The Challenges and Opportunities of Social Media. *Business Horizons* 53, no. 1 (January): 59–68.
25. Keller, K.L. (2009), "Building strong brands in a modern marketing communication environment", *Journal of Marketing Communication*, Vol. 15 Nos 2/3, pp. 139-55.
26. Mangold, W.G. and Faulds, D.J. (2009), "Social media: the new hybrid element of the promotion mix", *Business Horizons*, Vol. 52 No. 4, pp. 357-65.
27. Keller, K.L. (1993), "Conceptualizing, measuring, managing customer-based brand equity", *Journal of Marketing*, Vol. 57 No. 1, pp. 1-22.
28. Rossiter, J.R. and Percy, L. (1987), *Advertising and Promotion Management*, McGraw-Hill, New York, NY.
29. Eysenck, M.W. (1984), *A Handbook of Cognitive Psychology*, Lawrence Erlbaum, London.
30. Goodstein, R.C. (1993), "Category-based applications and extensions in advertising: motivating more extensive ad processing", *Journal of Consumer Research*, Vol. 20 No. 1, pp. 87-99.
31. Yoo, B., and N. Donthu. 2001. Developing and Validating a Multidimensional Consumer-based Brand Equity Scale. *Journal of Business Research* 52, no. 1 (April): 1–14.
32. Wang, A. (2009), "Cross-channel integration of advertising: does personal involvement matter?", *Management Research News*, Vol. 32 No. 9, pp. 858-73.
33. Miniard, P.W., Obermiller, C. and Page, T.J. (1983), "A further assessment of measurement influences on the intention-behavior relationship", *Journal of Marketing Research*, Vol. 20 No. 2, pp. 206-13.
34. Eagly, A.H. and Chaiken, S. (1993), *The Psychology of Attitudes*, Harcourt Brace Jovanovich College, Fort Worth, TX.
35. Aaker, D.A. (1991), *Managing Brand Equity*, The Free Press, New York, NY.

Ахмедов Р. С.

Использование социальных сетей для распространения информации о бренде из уст в уста и влияние на намерение приобретения

Это исследование использует гипотезы как часть доверия, чтобы показать, как электронная система (eWOM) влияет на покупательную способность в социальных сетях (SNS). В частности, смешивание Фронтлайн PLORE в доверии и eWOM-покупки чтобы изучить, как эти компоненты связываются друг с другом посредством упорядоченного аудита. Из проведенной экспертизы, сделан вывод, что eWOM имеет непосредственное влияние на покупательные цели и на цель, направленную на доверие покупателей по основному предмету. Shop-PERS влияет на сумму сотворчества и источник сообщения в умеренных SNS эффектах, а также eWOM на покупательское доверия по элементам. Это исследование дает гипотетическое основание к будущей наблюдательной экспертизе в вопросах, связанных с отношениями доверия eWOM и связей SNS. Специалисты могут обратить внимание на более глубокое видение по созданию SNS, технику администрирования и отношения клиентов к этой работе. В статье рассмотрена платформа Instagram и динамические клиенты, в основном те, кто живет в Казахстане, по различным типам брендов. Автор провел первичное исследование, используя проверенную и адаптированную анкету.

Ключевые слова: социальные сети, доверие покупателей, техника администрирования, интернет-покупка, покупательная цель, электронная система.

Ахмедов Р. С.

Використання соціальних мереж для розповсюдження інформації про бренд з вуст у вуста і вплив на намір придбання

Це дослідження використовує гіпотези як частина довіри, щоб показати, як електронна система (eWOM) впливає на купівельну спроможність у соціальних мережах (SNS). Зокрема, змішування Фронтлайн PLORE в довірі та eWOM шопінгу щоб вивчити, як ці компоненти зв'язуються один з одним за допомогою упорядкованого аудиту. З проведеної експертизи, зроблено висновок, що eWOM має безпосередній вплив на купівельні мети та на мету, яка направлена на довіру покупців за основним предметом. Shop-PERS впливає на суму співтворчості та джерело повідомлення в помірних SNS ефектах, а також eWOM на купівельну довіру за елементом. Це дослідження дає гіпотетичну підставу до майбутньої спостережної експертизи в питаннях, пов'язаних з відносинами довіри eWOM і зв'язків SNS. Фахівці можуть звернути увагу на більш глибоке бачення по створенню SNS, техніку адміністрування і відносини клієнтів від цієї роботи. У статті розглянута платформа Instagram та динамічні клієнти, в основному ті, хто живе в Казахстані за різними типами брендів. Автор провів первинне дослідження, використовуючи перевірену і адаптовану анкету.

Ключові слова: соціальні мережі, довіра покупців, техніка адміністрування, інтернет-купівля, покупательня мета, електронна система.

Рецензент: Костирко Л. А. – доктор экономических наук, профессор, завідувач кафедри «Фінанси» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Северодонецьк, Україна.

Reviewer: Kostyrko L. – Professor, PhD of Economics, Head of Finances Department Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, Severodonetsk, Ukraine.

e-mail: lid_kost@mail.ru

*Стаття подана
05.07.2015 р.*

ВЛИЯНИЕ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ, ВЛОЖЕННЫХ В НЕФТЯНУЮ ПРОМЫШЛЕННОСТЬ АЗЕРБАЙДЖАНА, НА ВНЕШНЕТОРГОВЫЕ ОТНОШЕНИЯ

В статье исследуются влияние иностранных инвестиций, вложенных в нефтяную промышленность Азербайджана, на внешнеторговые отношения. Изучены корреляционные связи между иностранными инвестициями, вложенными в нефтяной сектор Азербайджана и объемами импорта, экспорта и торгового сальдо в различные периоды. Исследование показывает, что между этими показателями есть достаточно сильные корреляционные связи. Тенденция роста объема импорта во внешнеэкономических связях, несомненно, связана с ростом доходов от нефти, которые непосредственно связаны с расширением инвестиций, вложенных в нефтяную промышленность. Это подтверждает, и сильная корреляционная связь между объемом импорта и объемом инвестиций, вложенных в нефтяную промышленность.

Ключевые слова: иностранная инвестиция, нефтяной сектор, импорт, экспорт, внешне-торговое сальдо.

Постановка проблемы. После обретения независимости в 1991 году Азербайджан столкнулся с серьезными экономическими проблемами. В условиях, когда экономические связи с бывшими республиками СССР были разорваны, а новые отношения со странами мира еще не созданы, нефтяная промышленность и другие ведущие отрасли экономики Азербайджана столкнулись с большими финансовыми затруднениями. Оккупация Арменией 20% территории Азербайджана, изгнание сотен тысяч людей из своих родных мест и превращение их в беженцев и вынужденных переселенцев создало дополнительные проблемы. В результате военной агрессии Армении против Азербайджана, более 1 миллиона беженцев и вынужденных переселенцев покинули свои земли. На оккупированных Арменией территориях была полностью разрушена хозяйственная система. С другой стороны, по всей республике была остановлена деятельность различных сфер промышленности, фабрик и заводов, что привело к появлению армии безработных, высокой инфляции и быстрому обнищанию населения.

По сравнению с 1990 годом, в 1991 году ВВП Азербайджана снизился в 3 раза и составил 703,1 млн. долларов. В последующие годы этот показатель постепенно вырос и только лишь в 1995 году достиг уровня 1990 года и составил 2,4 млрд. долларов США. Это означало, что ВВП на

душу населения составило 319,3 доллара США [1]. В тот период социальное положение населения резко снизилось. В 1990 году средний уровень заработной платы населения составил 19,5 манат (32,2 долл. США), в 1991 году – 31,8 манат (56,6 долл. США), в 1992 году – 270,3 манат (21,6 долл. США), в 1993 году - 2184,7 манат (21,8 долл. США), в 1994 году - эта цифра составила примерно 15325,3 манат (примерно 30 долл. США) [1]. Если принять во внимание, что за эти годы численность экономически активного населения была, по крайней мере, в два раза ниже общей численности населения, то и ежемесячный доход на душу населения тоже был в два раза меньше. Таким образом, за эти годы ежедневный доход на душу населения изменялся в пределах 0,5 – 0,3 доллара США. Эти цифры наглядно свидетельствуют о том, что огромное большинство населения в тот период жило за чертой бедности.

Учитывая экономические и социальные сложности, постепенный рост военных расходов после 1991 года, можно ясно увидеть, что Азербайджан не был способен развивать нефтяную промышленность, требующую больших финансовых вложений, за счет внутренних возможностей. После 1993-го года была принята новая стратегическая линия для восстановления экономики, которая направлена на улучшение бизнес-среды для привлечения

средств из зарубежных стран, в особенности, из международных финансовых институтов, и инвестиций иностранных и транснациональных корпораций. Именно в тот период Азербайджан заявил о том, что нуждается в помощи Международных Финансовых Институтов. Первая помощь поступила в 1994 году от Европейского Банка Реконструкции и Развития (ЕБРР), а затем в 1995 году от Всемирного Банка и Международного Валютного Фонда. Подписание в 1994 году «Контракта Века» создало правовую базу для широкомасштабного поступления большого объема иностранных инвестиций в нефтяную промышленность Азербайджана.

Анализ последних исследований и публикаций. Согласно сообщению ВР и Энергетического Информационного Агентства США, объем нефтяных резервов Азербайджана составляет 7 миллиардов баррелей [2; 3]. Хотя по объему нефтяных резервов Азербайджан не входит в первую десятку стран, его благоприятное географическое расположение в регионе Каспийского моря, исторический имидж в добыче и обработке нефти всегда привлекали внимание иностранных инвесторов и транснациональных корпораций. Именно по этой причине, еще в конце 80-х годов прошлого века, некоторые западные нефтяные компании начали интересоваться азербайджанской нефтью. Распад Советского Союза создал им условия для широкомасштабной деятельности в регионе. Однако, нестабильная обстановка и отсутствие нормальной инвестиционной среды в регионе в первые годы независимости создали значительные препятствия для привлечения транснациональных корпораций в экономику страны. Начиная с 1992 года, и особенно после 1993 года, принятие соответствующих законов и создание стабильности в регионе с целью привлечения иностранных инвестиций ускорило приток иностранных инвестиций в экономику Азербайджана, особенно в нефтяной сектор.

Для привлечения иностранных инвестиций в экономику страны и улучшения бизнес-среды, начиная с 1992 года и до настоящего времени, Милли Меджлисом

принято более 120 законов. Закон «О защите иностранных инвестиций» [4], «О земельной реформе» [5], «О приватизации государственного имущества» [6] и другие имели огромное значение для поступления иностранных инвестиций и улучшения бизнес-среды. Однако самую главную роль в привлечении иностранных инвестиций в страну сыграл «Контракт Века», заключенный в сентябре 1994 года между Азербайджаном и несколькими транснациональными корпорациями. Этот контракт стал важным событием не только в поступлении иностранных инвестиций, но и в обеспечении политической и экономической независимости Азербайджана. Принятие в 1995 году Закона Азербайджанской Республики «Об инвестиционной деятельности» и большого числа других законов в последующие годы, создало правовую базу для широкой деятельности иностранных инвесторов в Азербайджане.

Цель статьи. Обоснование влияния иностранных инвестиций, вложенных в нефтяную промышленность Азербайджана, на внешнеторговые отношения.

Изложение основного материала исследования. Вступление в силу нового Налогового Кодекса также сыграло важную роль в привлечении иностранных инвестиций. Согласно налоговому законодательству, налог на прибыль с физических лиц снизился с 40% до 35%, с юридических лиц – с 30% до 27%, а НДС снизился с 20% до 18%. Настойчивые усилия Азербайджанского Правительства по привлечению и поощрению иностранных инвестиций дали свои плоды. Упрощение и в большинстве случаев отмена таможенных процедур для иностранных инвесторов, в особенности правил по взиманию импортных пошлин, дали серьезный толчок улучшению бизнес-среды.

Основанный Министерством Экономики и Промышленности в 2003 году Азербайджанский Фонд Поощрения Экспорта и Инвестиций (AZPROMO) выполняет функцию моста между иностранными инвесторами, правительством и местными производителями. Главной миссией AZPROMO является сбалансированное развитие экономики, поощрение прямых

иностранных инвестиций в нефтяной сектор и обеспечение экономического роста на основе развития экспортно-ориентированных отраслей [7].

Непосредственный эффект прямых иностранных инвестиций в экономику становится все более заметен на фоне увеличения экспортного потенциала страны.

Т а б л и ц а 1

Динамика иностранных инвестиций, направленных в нефтяной сектор Азербайджана и основные макроэкономические показатели (млн. долл. США)

Год	Нефтяной сектор (в год)	Нефтяной сектор (всего по годам)	ВВП	Потребительские расходы	Экспорт	Импорт	Внешнеторговое сальдо	Торговое сальдо (всего)
1995	139,8	139,8	2415,2	2329	637,2	667,7	-30,5	-30,5
1996	416,2	556	3180,8	3322,4	631,3	960,6	-329,3	-359,8
1997	780,1	1336,1	3960,7	4297,2	781,3	794,4	-13,1	-372,9
1998	891,8	2227,9	4446,4	4252,1	606,1	1076,5	-470,4	-843,3
1999	544,5	2772,4	4583,7	3965,5	929,2	1035,9	-106,7	-950
2000	546,1	3318,5	5272,8	4125	1745,2	1172,1	573,1	-376,9
2001	820,5	4139	5707,7	4204,4	2314,2	1431,1	883,1	506,2
2002	1966,3	6105,3	6235,9	4658,5	2167,4	1665,5	501,9	1008,10
2003	2972,4	9077,7	7276,0	5223,1	2590,4	2626,2	-35,8	972,3
2004	4088,1	13165,8	8680,4	5980,9	3615,5	3515,9	99,6	1071,90
2005	3 799,9	16965,7	13238,7	7151,8	4347,2	4211,2	136,0	1207,90
2006	3 422,3	20388	20983,0	9834,8	6372,2	5266,7	1105,5	2313,40
2007	4 003,3	24391,3	33050,3	14538,7	6058,2	5713,5	344,7	2658,10
2008	3 350,7	27742	48852,5	21037,2	47756,0	7170,0	40586	43244,10
2009	2 412,7	30154,7	44297	23977,6	14701,4	6123,1	8578,3	51822,40
2010	2 955,3	33110	52909,3	26670,1	26560,1	6600,6	19959,5	71781,90
2011	3407,8	36517,8	65951,6	31240,1	34405,7	9756	24649,7	96431,60
2012	4287,8	40805,6	69683,9	35090	34160,6	9652,9	24507,7	120939,30
2013	4935,2	45740,8	73560,5	-	32838,7	10712,5	22126,2	143065,50

Источник: обобщено авторами на основе [1]

Потому что поступление иностранных инвестиций в экономику страны является составной частью интеграционного процесса и одним из основных инструментов процесса глобализации. Это также приводит к реализации разделения труда в мировой хозяйственной системе. Опыт показывает, что транснациональные корпорации и финансовые институты, направляя в экономику той или иной страны иностранные инвестиции, прежде всего, учитывают свои экономические интересы, поэтому они заинтересованы в экспорте из страны товаров и услуг, а в большинстве случаев, добытого сырья.

Как видно из данных табл. 1, резкое повышение экспортного потенциала Азербайджанской экономики за период с

1995 года по 2013 год напрямую связано с ростом объема товаров и услуг, производимых в Азербайджане. Иностранные инвестиции, вложенные в экономику за это время, в особенности инвестиции, вложенные в энергетический сектор, сыграли особую роль в расширении экспортного потенциала. Так, за период с 1990 по 1995 годы внешнеэкономические связи Азербайджана, особенно объем экспортируемых товаров и услуг был настолько мал, что не чувствовалось даже наличия таких связей. Например, за период экономического спада 1990-1995 года объем экспорта в Азербайджане снизился с 2,1 млрд. долларов США до 0,6 млрд. долларов США.

Рис. 1. Корреляционная связь между иностранными инвестициями, вложенными в нефтяной сектор Азербайджана и объемом экспорта

Источник: разработано авторами

Только начиная с 1997 года в Азербайджане начал расти объем экспортных товаров. В 2013 году в Азербайджане объем экспорта товаров и услуг составил примерно 33 млрд. долларов США. Таким образом, за последние 15 лет объем экспорта вырос более чем в 55 раз. Нет сомнений, что это связано с непосредственным воздействием инвестиций, направленных в нефтяной сектор. Потому что в структуре экспортных товаров нефтяная продукция также занимает основное место. Наличие высокой корреляционной связи между объемом вложенных инвестиций и объемом экспортного потенциала также подтверждает это.

Как видно из рис. 1, существует достаточно высокая корреляционная связь между иностранными инвестициями, вложенными в нефтяной сектор экономики Азербайджана и объемом экспорта, и коэффициент корреляции $R=0,847$.

Как и другие макроэкономические показатели, за последние 20 лет объем импорта Азербайджана значительно вырос. Конечно, резкий рост объема импорта, в особенности повышение удельного веса в его структуре товаров первой необходимости не приветствуется с точки зрения экономической безопасности. Однако, ежегодное повышение удельного веса наукоемких товаров в структуре импорта, рост импорта

В целом, динамика торгового баланса Азербайджана за последние 20 лет наглядно подтверждает влияние иностран-

техники и технологий могут создать определенные стимулы для развития в будущем не-нефтяного сектора экономики Азербайджана. В любом случае, общепризнанным фактом является то, что с ростом объема иностранных инвестиций резко вырос объем импорта во внешнеэкономических связях Азербайджана. Так, за время экономического спада 1990-1995 годов объем импорта Азербайджана с каждым годом снижался. Если в 1991 году этот показатель составлял 1,88 млрд. долларов США, то к 1997 году он снизился до 0,8 млрд. долларов США. Но, уже начиная с 1998 года объем экспорта имеет неизменную тенденцию к повышению (за исключением 2010 года) и к 2013 году он вырос до 10,7 млрд. долларов. Тенденция роста объема импорта во внешнеэкономических связях, несомненно, связана с ростом доходов от нефти, которые непосредственно связаны с расширением инвестиций, вложенных в нефтяную промышленность. Это подтверждает и сильная корреляционная связь между объемом импорта и объемом инвестиций, вложенных в нефтяную промышленность. Как видно из рис. 2, корреляционная связь между иностранными инвестициями, вложенными в нефтяной сектор Азербайджана и объемом импорта, достаточно сильная и коэффициент корреляции равен $R=0,989$. ных инвестиций, особенно инвестиций, вложенных в нефтяную промышленность на внешнеэкономические отношения.

Рис. 2. Корреляционная связь между иностранными инвестициями, вложенными в нефтяной сектор Азербайджана и объемом импорта

Источник: разработано авторами

Так, если за период с 1991 по 1993 годы сальдо торгового баланса было положительным, однако экспортный потенциал страны был очень слабым, поэтому в последующие годы, особенно за период с 1994-1999 годы реализовалось отрицательное сальдо торгового баланса. Это были

годы, когда начался приток инвестиций в экономику Азербайджана, однако это еще не имело конкретных результатов. В последующие же годы, то есть, начиная с 2000 года, начали проявляться первые результаты вложения иностранных инвестиций.

Рис. 3. Корреляционная связь между иностранными инвестициями, вложенными в нефтяной сектор Азербайджана и внешнеторговым сальдо (1995-2013 гг.)

Источник: разработано авторами

Как видно из рис. 3, корреляционная связь между иностранными инвестициями, вложенными в нефтяной сектор Азербайджана и внешнеторговым сальдо, достаточно большая и коэффициент корреляции равен $R=0,8894$. Если мы дадим оценку влияния на внешнеторговый сектор инвестиций, вложенных в нефтяной сектор, подразделив это воздействие на два этапа, то можем получить еще более интересные результаты. Так, известно, что инвестиции только лишь через некоторое время оказывают свое основное воздействие на экономику, поэтому исследовав их поступление и размещение (период от заключения «Контракта Века» в 1994 году и до сдачи в эксплуатацию нефтепровода Баку-Тбилиси-Джейхан в 2005 году) и широко-масштабную деятельность (т.е. после 2005 года), мы видим очень интересные результаты воздействия иностранных инвестиций на внешнеторговое сальдо. Рассчитав коэффициент корреляции, мы увидим, что он значительно выше и даже $R=0,9895$.

Таким образом, начиная с 2000 года сформированный сальдо внешней торговли Азербайджана является положительным. Только лишь в 2006 году сальдо торгового баланса было отрицательным. В этом году ввезенные в страну машины, механизмы, электротехническое оборудование, аппаратура, а также средства наземного транспорта, летательные аппараты, плавающие транспортные средства составляли большинство в импорте. Начиная с 1995 года, преобладание таких товаров в структуре импорта значительно стимулировало повышение производственного потенциала страны в последующие годы. То, что торговое сальдо в отдельные годы превышало объем импорта в 2-3 раза, способствовало значительному росту валютных резервов страны. Таким образом, за период с 1991 по 2013 год сальдо торгового баланса Азербайджана составило более 140 млрд. долларов. Эти средства способствовали увеличению валютных резервов страны и расширению объема внутренних инвестиций.

Выводы и перспективы дальнейших исследований. Иностранные инвестиции, вложенные в нефтяной сектор Азербайджана положительно воздействовал на внешнеэко-

номическую деятельность Азербайджана. Корреляционная связь между иностранными инвестициями, вложенными в нефтяной сектор Азербайджана и объемами импорта, экспорта и внешнеторговое сальдо в различные периоды достаточно сильные.

Література

1. Официальный сайт Азербайджанского государственного комитета статистики. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.stat.gov.az/source/>
2. Официальный сайт Энергитической информационной администрации США. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.eia.gov/countries/index>
3. Statistical Review of World Energy June 2014. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.bp.com/content/dam/bp/pdf/Energy-economics/statistical-review-2014/BP-statistical-review-of-world-energy-2014-full-report.pdf>
4. Официальный портал внешнеэкономической информации Российской Федерации. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.ved.gov.ru/exportcountries/az/about_az/laws_ved_az/invest_law_az/
5. Официальный сайт законодательства Азербайджанской республики. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.zewo.ru/laws/0155-1q.html>
6. Предпринимательский портал республики Азербайджан. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.azpromo>.
7. Официальный сайт Министерства экономики и индустрии Азербайджана. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.economy.gov.az/index.php?lang=en>

References

1. Ofitsial'nyy sayt Azerbaydzhanskogo gosudarstvennogo komiteta statistiki. – [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.stat.gov.az/source/>
2. Ofitsial'nyy sayt Energitiche-skoy informatsionnoy administraii SSHA. – [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.eia.gov/countries/index>
3. Statistical Review of World Energy June 2014. – [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupu: <https://www.bp.com/content/dam/bp/pdf/Energy-economics/statistical-review->

2014/BP-statistical-review-of-world-energy-2014-full-report.pdf

4. Ofitsial'nyy portal vneshneekonomicheskoy informatsii Rossiyskoy Fe-deratsii. – [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupu: http://www.ved.gov.ru/exportcountries/az/about_az/laws_ved_az/invest_law_az/

5. Ofitsial'nyy sayt zakonodatel'stva Azerbaydzhanskoj respubliky. – [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.zewo.ru>

6. Predprinimatel'skiy portal respubliky Azerbaydzhan. – [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.azpromo.az/>

7. Ofitsial'nyy sayt Ministerstva ekonomiki i industrii Azerbaydzhana. – [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.economy.gov.az/index.php?lang=en>

Гюльалієв М., Алієв Р.

Вплив іноземних інвестицій, вкладення в нафтовій промисловості Азербайджану, на зовнішньоторговельні відносини

У статті досліджуються вплив іноземних інвестицій, вкладених в нафтову промисловість Азербайджану, на зовнішньоторговельні відносини. Вивчено кореляційні зв'язки між іноземними інвестиціями, вкладеними в нафтовий сектор Азербайджану та обсягу-ми імпорту, експорту та торгового сальдо в різні періоди. Дослідження показує, що між цими показниками є досить сильні кореляційні зв'язки. Тенденція зростання обсягу імпорту у зовнішньоекономічних зв'язках, безсумнівно, пов'язана зі зростанням доходів від нафти, які безпосередньо пов'язані з розширенням інвестицій, вкладених в нафтову промисловість. Це підтверджує, і сильний кореляційний зв'язок між обсягом імпорту та обсягом інвестицій, вкладених в нафтову промисловість.

Ключові слова: іноземна інвестиція, нафтовий сектор, імпорт, експорт, зовнішньоторгівельне сальдо.

Gulaliyev M., Aliyev R.

Effect of foreign investment investments in Azerbaijan's oil industry, for foreign trade relations

The article examines the impact of foreign investment in the oil of Industry of Azerbaijan on trade relations. Studied the correlation between foreign investments in the oil sector and the scope-of imports, exports and trade balance in different periods. The study shows that between these indicators have relatively strong correlation. The trend of growth in imports in foreign economic relations, of course, is related to the increase in oil revenues, which are directly related to the expansion of investment in the oil industry. This confirms and strong correlation between the volume of imports and the volume of investments in the oil industry.

Keywords: foreign investment, the oil sector, imports, exports, foreign-trade balance.

Рецензент: Павлов К. В. – доктор экономических наук, профессор, проректор по научной работе Ижевского института управления, заведующий кафедрой «Экономика» Камского института гуманитарных и инженерных технологий, г. Ижевск, Российская Федерация.

Reviewer: Pavlov K. – Professor, PhD of Economics, vice-rector of sciences Izhevsk of institute of management, head of Economy Department Kamsky institute of humanitarian and engineering technologies, Izhevsk, Russian Federation.

e-mail: kvp_ruk@mail.ru

*Статья подана
14.07.2015 г.*

**Робоча зустріч Першого заступника Міністра освіти і науки з представниками студентського самоврядування переміщених університетів
м. Київ, Україна, 26 серпня 2015 р.**

Напередодні початку нового навчального року, 26 серпня 2015 року, відбулася зустріч першого заступника Міністра освіти і науки Інни Совсун з представниками органів студентського самоврядування університетів, евакуйованих з Донецької та Луганської областей. У зустрічі також взяв участь народний депутат України, викладач Донецького національного університету Олексій Рябчин.

Представниками Східноукраїнського національного університету імені Володимира стали особисто запрошені Голова ради молодих вчених СНУ ім. В. Даля – Ганна Ліхоносова та Голова студентського самоврядування СНУ ім. В. Даля – Степан Золотар. Науковці СНУ ім. В. Даля зазначили про поточні проблеми переміщеного університету, означили найближчі наукові та навчальні перспективи, зокрема обґрунтовано довели нагальну потребу щодо розширення переліку спеціальностей постійно діючої докторантури СНУ ім. В. Даля за спеціальністю 08.00.07 – «Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика». Інна Совсун підкреслила значущість конкретних заходів, що впроваджені в СНУ ім. В. Даля щодо організації навчального процесу, використання інноваційних форм навчання, що стає надбанням та значим досвідом як для класичних університетів країни, так і для Міністерства освіти і науки України.

Перший заступник Міністра підкреслила важливість налагодження роботи переміщених університетів на місцях та участь органів студентського самоврядування в житті вищих навчальних закладів. Також під час зустрічі Інна Совсун порушила питання фінансування, організації та функціонування органів студентського самоврядування та ради молодих вчених.

За словами Інни Совсун, саме студенти мають проявляти ініціативу та надавати пропозиції керівництву свого вишу, зі свого боку.

Інна Совсун зазначила, що особливої уваги у роботі органів студентського самоврядування потребують питання виборів, які потрібно організувати в університетах, затвердження університетського положення про студентське самоврядування та інші. Окрім того, перший заступник Міністра повідомила, що на офіційному вебсайті Міністерства освіти і науки буде розміщено текст положення про студентське самоврядування, що може бути використаним у діяльності органами самоврядування університетів. «Ми також вирішили важливе питання щодо використання коштів університету на самоврядування студентів. Це 0,5% від спецфонду», - додала Інна Совсун.

Своєю чергою, народний депутат, викладач Донецького національного університету Олексій Рябчин зазначив, що головне завдання органів влади - дати можливість студентам самим розбудувати їхні університети. «Я не хочу, щоб ми загубили науковий потенціал Донбасу. Треба зробити ці виші більш сильними та розвинутими, надати їм нове життя», - наголосив він.

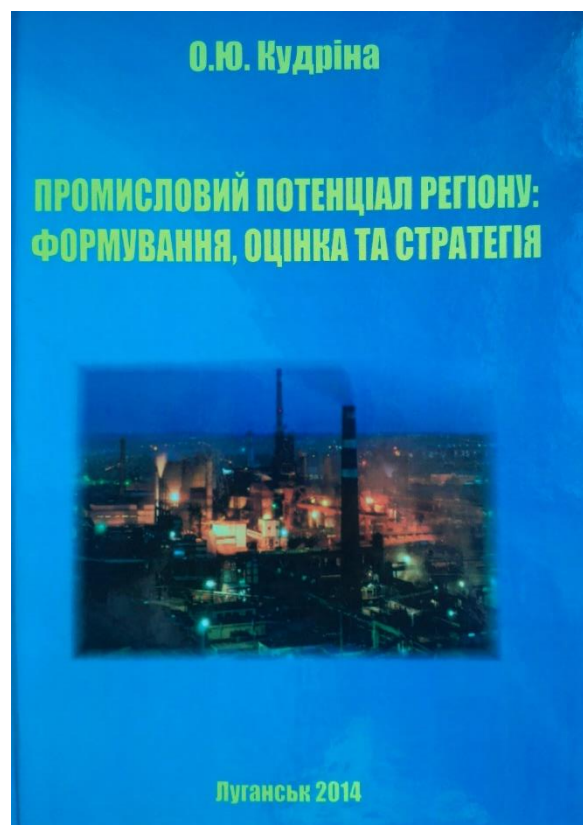
Під час зустрічі студенти обговорили питання щодо місць в гуртожитках, опалення навчальних приміщень, перевезення студентів, позбавлення вчених звань викладачів, які підтримують терористичні дії на непідконтрольній українській владі території.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ РЕКОМЕНДУЄ

Кудріна О. Ю. **Промисловий потенціал регіону: формування, оцінка та стратегія: монографія** / О. Ю. Кудріна. – Луганськ: вид-во «Ноулідж», 2014. – 456 с.

У монографії вирішене науково-практичне завдання щодо обґрунтування та визначення стратегії розвитку промислового потенціалу регіону на прикладі Луганської області. Досліджено теоретичні основи формування промислового потенціалу регіону та методологічну базу його ефективного використання. У роботі наведено етапи становлення промисловості на сході країни, результати аналізу промислового потенціалу регіонів України. Сформовано науково-методичне обґрунтування стратегії розвитку промислового потенціалу регіону та здійснено розробку стратегії розвитку промислового потенціалу Луганського регіону. Монографія може бути корисною для працівників центральних та регіональних органів державної влади, галузевих міністерств і відомств, органів місцевого самоврядування, наукових працівників, викладачів і студентів, які вивчають питання регіональної економіки..

ISSN 2221-8440

ЖУРНАЛ ЕКОНОМІКИ ТА БІЗНЕСУ № 3(19)/2015

Медведева О. М. **Ціннісно-орієнтоване управління взаємодією в проектах : монографія** / О. М. Медведева. — Северодонецьк : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2015. — 242 с.

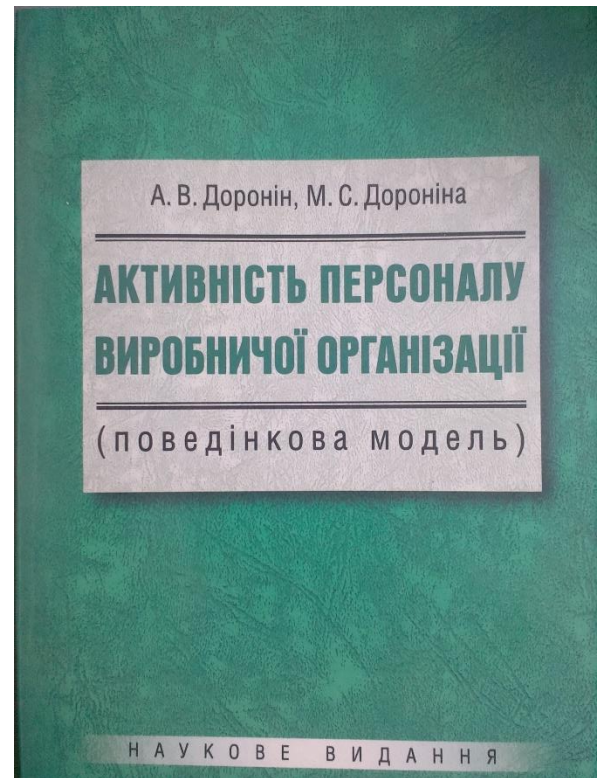
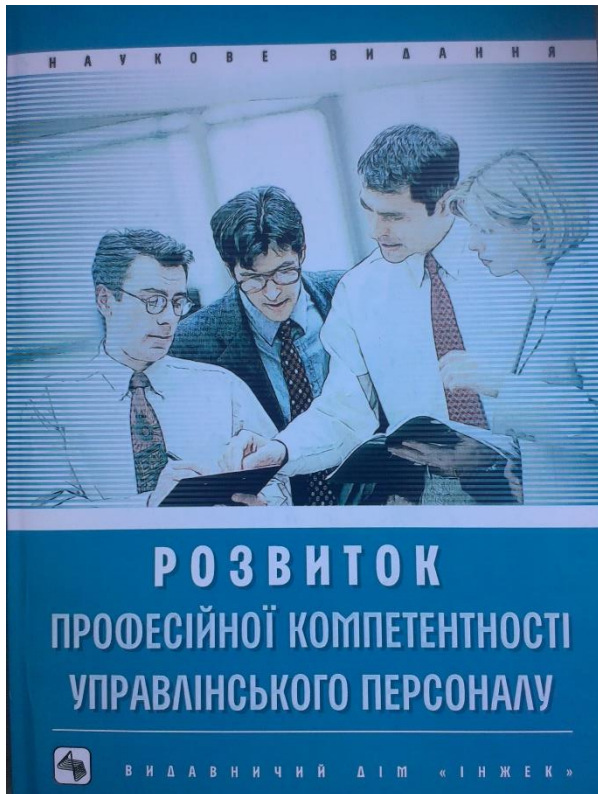
В основу монографії покладена ідея про необхідність управління взаємодією зацікавлених сторін у ситуаціях, коли в проекті відбулися суттєві зміни. Суттєві зміни продовжують конфлікт інтересів, цінностей, зацікавлені сторони можуть змінити своє позитивне ставлення до проекту на негативне та проявляти це у спілкуванні або діях. Петерворити конфлікт на синергетичне відношення можна тільки на переговорах, в момент спільної вибодови такого варіанту подальшого розвитку проекту, який задовольнить всі зацікавлені сторони. Для цього необхідно сформуванню єдиної змістовної і комунікаційної основи переговорів, орієнтованої на цінності зацікавлених сторін. Теоретичну, методичну та інструментальну основу такої діяльності фахівця з управління взаємодією є запропонований автором епістемічний положення, механізм ціннісно-орієнтованого управління взаємодією в проектах, методологія оцінки проектної крос-культури, методи представлення цінностей та системно-цілісного моделювання очікуваної активності зацікавлених сторін.

Дорнін А. В. **Активність персоналу виробничої організації (поведінкова модель) : монографія** / А.В. Дорнін, М. С. Дороніна. – Х.: ТОВ «ТО Ексклюзив», 2015. – 268 с.

У монографії визначено практичні передумови актуалізації розвитку наукових досліджень поведінки персоналу виробничої організації, окреслено концептуальні основи формування знань у сфері управління організаційною поведінкою персоналу, охарактеризовано науково-методичне забезпечення впорядкування трудової поведінки персоналу, визначено сучасні технології діагностики резервів посилення впливу на поведінку персоналу виробничої організації.

Для наукових співробітників, зайнятих дослідженнями резервів гуманізації менеджменту, а також для викладачів, аспірантів і студентів, пов'язаних у своїй діяльності з викладанням і вивченням даної проблематики.

Дороніна М. С. **Розвиток професійної компетентності управлінського персоналу : монографія** / М.С. Дороніна, І.В. Литовченко, Д.Г. Михайленко, А. О. Полубєдова. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2014. – 368 с.

У монографії представлено обґрунтування теоретичних і практичних передумов розвитку, збагачення змісту професійної компетентності управлінського персоналу, технологій її оцінки; визначено і проаналізовано чинники, які впливають на її формування; запропоновано технології розвитку нових актуальних компетенцій, їх ситуативного профілю; обґрунтовано програми розвитку освітньо-фахового потенціалу та компетенцій управлінського персоналу з використанням інтерактивних методів і діяльнісного навчання. Висновки аргументовано перевіркою на значній емпіричній основі.

РЕЦЕНЗИЯ

на монографию Павлов К. В. Старопромышленные регионы: социально-экономические и экологические особенности функционирования и развития

В монографиях исследуются экономические, социальные и экологические особенности функционирования и развития старопромышленных регионов в современных условиях хозяйствования, определяются формы и методы повышения эффективности регионального производства, а также выявляются пути и направления совершенствования системы управления хозяйственными процессами в старопромышленных регионах. Учитывая важность этой группы регионов для развития российской экономики и экономики многих других стран (например, Украины, ряда стран ЕС и т.д.) в целом, в монографиях обосновывается целесообразность выделения экономики и экологии старопромышленных регионов как отдельного научного направления в регионалистике. Кроме этого, в указанных книгах ставится вопрос о необходимости классификации старопромышленных регионов и выявлении особенностей процесса модернизации их экономики.

Данные монографии предназначены для всех тех, кто интересуется современными проблемами регионального развития социально-экономических и экологических систем. В монографиях исследуются экономические, социальные и экологические особенности функционирования и развития старопромышленных регионов в современных условиях хозяйствования, определяются формы и методы повышения эффективности регионального производства, а также выявляются пути и направления совершенствования системы управления хозяйственными процессами в старопромышленных регионах.

Старопромышленные районы являются экономическим базисом Российской Федерации. Здесь проживает около 100 млн человек, сосредоточено более 2/3 основных фондов, производится 3/4 промышленной продукции, выпускается более 90% стали и проката, добывается 2/3 угля и производится большая часть другой промышленной про-

дукции. Поэтому перспективы экономического и социального развития России в первую очередь связаны с возможностями старопромышленных районов. Для оценки этих возможностей целесообразно выделить районы, обеспечивающие потребности страны в базисных видах продукции (топливо и энергия, металл, конструкционные материалы и т. п.), а также районы, способные обеспечить ускоренный рост наукоемких и высокотехнологичных производств. К базисным районам относятся, в первую очередь, субъекты Федерации, специализированные на металлургии и отраслях топливно-энергетического комплекса. Высокотехнологичные производства концентрируются в основном в машиностроении и химии. Из числа базисных и высокотехнологичных регионов можно выделить опорные и депрессивные. В группу опорных входят высокоразвитые старопромышленные регионы, достаточно хорошо приспособившиеся к рыночным условиям и имеющие неплохие показатели по динамике производства и финансовой обеспеченности. Исходя из оценки социально-экономического положения к опорным регионам можно отнести города С.-Петербурга и Москву, Мурманскую, Белгородскую, Липецкую, Томскую, Тюменскую, Нижегородскую, Самарскую, Кемеровскую и Иркутскую области, Республики Татарстан, Башкортостан, Удмуртскую и Красноярский край. Опорные регионы обеспечивают основные поступления финансовых ресурсов в Федеральный бюджет (их доля превышает 50%) и большую часть экспорта. В их число входят главным образом области, имеющие сырьевую ориентацию (С.-Петербург и Москва все больше выступают как центры финансового капитала). Очевидно, что перед ними стоит сложная задача постепенной реструктуризации экономики за счет наращивания мощностей перерабатывающей промышленности..

В.С. Селин,

доктор экономических наук, профессор,
заслуженный экономист Российской Федерации,
главный научный сотрудник Института экономических
проблем Кольского научного центра РАН
e-mail: silin@iep.kolasc.net.ru

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Алієв Рашад	Дисертант Інституту Економіки національної академії наук Азербайджану (м. Баку, Азербайджан) <i>e-mail: Resh-666@mail.ru</i>	Aliyev Rashad	Dissertator of the Institute of Economy of Azerbaijan National Academy of Sciences (Baku, Azerbaijan) <i>e-mail: Resh-666@mail.ru</i>
Альошкін Валерій Сергійович	Кандидат економічних наук, Виконувач обов'язків Голови Фіскальної служби України в Луганській області (м. Сєверодонецьк, Україна) <i>e-mail: aleshkin.s9@mail.ru</i>	Aloshkin Valeriy	PhD of Economics, Acting Chairman of the Fiscal Service Ukraine in the Luhansk region (Severodonetsk, Ukraine) <i>e-mail: aleshkin.s9@mail.ru</i>
Андрющенко Ірина Євгеніївна	Кандидат економічних наук, доцент кафедри «Фінанси і кредит» Запорізького національного технічного університету (м. Запоріжжя, Україна) <i>e-mail: irinaahtc@gmail.com</i>	Andruschenko Irina	PhD of Economics, Associate Professor of Finance and credit Department Zaporizhzhya National Technical University (Zaporizhzhya, Ukraine) <i>e-mail: irinaahtc@gmail.com</i>
Ахмедов Раміз Сулейманович	Старший викладач факультету економіки та адміністративних послуг університету імені Сулеймана Демиреля (м. Алмата, Казахстан) <i>e-mail: ramiz.ahmedov@sdu.edu.kz</i>	Akhmedov Ramis	Senior lecturer of Faculty of Economics and Administrative sciences Suleyman Demirel University (Almaty, Kazakhstan) <i>e-mail: ramiz.ahmedov@sdu.edu.kz</i>
Бігдан Інна Анатоліївна	Кандидат економічних наук, доцент кафедри «Облік і аудит» Харківського інституту бізнесу і менеджменту (м. Харків, Україна) <i>e-mail: in.big@ukr.net</i>	Bihdan Inna	PhD of Economics, Associate Professor of Accounting and Auditing Department Kharkiv Institute of Business and management (Kharkiv, Ukraine) <i>e-mail: in.big@ukr.net</i>
Бойченко Еліна Борисівна	Кандидат економічних наук, Старший науковий співробітник Інституту економіко-правових досліджень НАН України (м. Київ, Україна) <i>e-mail: elina-boychenko@rambler.ru</i>	Boychenko Elina	PhD of Economics, Senior Researcher, Institute for economic and legal research of National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine) <i>e-mail: elina-boychenko@rambler.ru</i>
Бурлуцька Світлана Владиславівна	Кандидат економічних наук; доцент кафедри «Фінансовий менеджмент та фондовий ринок» Одеського національного економічного університету, (м. Одеса, Україна) <i>e-mail: lanavb75@gmail.com</i>	Burlutska Svitlana	PhD of Economics, Associate Professor of Financial management and stock market Department of Odessa National Economic University (Odessa, Ukraine) <i>e-mail: lanavb75@gmail.com</i>

<p>Гюльалієв Маїс</p>	<p>Кандидат економічних наук, Головний науковий співробітник Інституту економіки національної академії наук Азербайджану (м. Баку, Азербайджан) <i>e-mail:</i> mayis_gulaliyev@yahoo.com</p>	<p>Gulaliyev Mais</p>	<p>PhD of Economics, Chief researcher of the Institute of Economy of Azerbaijan National Academy of Sciences (Baku, Azerbaijan) <i>e-mail:</i> mayis_gulaliyev@yahoo.com</p>
<p>Демчук Наталія Іванівна</p>	<p>Кандидат економічних наук, доцент кафедри «Фінанси» Дніпропетровського аграрно- економічного університету (м. Дніпропетровськ, Україна) <i>e-mail:</i> natademchuk@mail.ru</p>	<p>Demchuk Nataliya</p>	<p>PhD of Economics, Associate Professor of Finance Department Dnipropetrovsk Agrarian-Economic University (Dnipropetrovsk, Ukraine) <i>e-mail:</i> natademchuk@mail.ru</p>
<p>Жилінська Людмила Олександрівна</p>	<p>Кандидат економічних наук, доцент кафедри «Економіка підприємства» Класичного приватного університету (м. Запоріжжя, Україна) <i>e-mail:</i> Ludat2006@yandex.ru</p>	<p>Zhylynska Lyudmyla</p>	<p>PhD of Economics, Associate Professor of Business Economics Department Classic Private University (Zaporizhzhya, Ukraine) <i>e-mail:</i> Ludat2006@yandex.ru</p>
<p>Зеленко Олена Олександрівна</p>	<p>Кандидат економічних наук, доцент кафедри «Туризм та готельне господарство» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Сєверодонецьк, Україна) <i>e-mail:</i> zelenko@i.ua</p>	<p>Zelenko Olena</p>	<p>PhD of Economics, Associate Professor of Tourism and Hospitality Management Department Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Severodonetsk , Ukraine) <i>e-mail:</i> zelenko@i.ua</p>
<p>Калінеску Тетяна Василівна</p>	<p>Доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Оподаткування і соціальна економіка » Східноукраїнсько- го національного університету імені Володимира Даля (м. Сєверодонецьк, Україна) <i>e-mail:</i> t.calinescu@mail.ru</p>	<p>Calinescu Tetyana</p>	<p>Professor, PhD of Economics, Head of Taxation and social economy Department Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Severodonetsk, Ukraine) <i>e-mail:</i> t.calinescu@mail.ru</p>
<p>Кашена Наталія Борисівна</p>	<p>Кандидат економічних наук, професор кафедри «Економіч- ний аналіз і статистика» Харківського державного університету харчування і торгівлі (м. Харків, Україна) <i>e-mail:</i> nat_kesh@mail.ru</p>	<p>Kaschena Nataliya</p>	<p>PhD of Economics, Professor of Economic Analysis and Statistics Department Kharkiv State University of Food and Trade (Kharkiv, Ukraine) <i>e-mail:</i> nat_kesh@mail.ru</p>
<p>Крючко Леся Станіславівна</p>	<p>Кандидат економічних наук, доцент кафедри «Фінанси» Дніпропетровського аграрно- економічного університету (м. Дніпропетровськ, Україна) <i>e-mail:</i> natademchuk@mail.ru</p>	<p>Kryuchko Lesya</p>	<p>PhD of Economics, Associate Professor of Finance Department Dnipropetrovsk Agrarian-Economic University (Dnipropetrovsk, Ukraine) <i>e-mail:</i> natademchuk@mail.ru</p>

Кушал Ірина Миколаївна	Кандидат економічних наук, доцент кафедри «Оподаткування і соціальна економіка» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Северодонецьк, Україна) <i>e-mail: inkushal@mail.ru</i>	Kushal Irina	PhD of Economics, Associate Professor of Taxation and social economy Department Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Severodonetsk, Ukraine) <i>e-mail: inkushal@mail.ru</i>
Ліхоносова Ганна Сергіївна	Кандидат економічних наук, доцент кафедри «Оподаткування і соціальна економіка» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Северодонецьк, Україна) <i>e-mail: lihonosova@bk.ru</i>	Likhonosova Ganna	PhD of Economics, Associate Professor of Taxation and social economy Department Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Severodonetsk, Ukraine) <i>e-mail: lihonosova@bk.ru</i>
Надрага Василь Іванович	Кандидат наук з державного управління, доцент провідний науковий співробітник Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України, (Київ, Україна) <i>e-mail: nadraga-vasil@ukr.net</i>	Nadraga Vasyl	PhD in State Management, Associate Professor Senior Research Fellow Institute of Demography and Social Studies National academy of Science of Ukraine (Kiyv, Ukraine) <i>e-mail: nadraga-vasil@ukr.net</i>
Носова Тетяна Юрїївна	Кандидат економічних наук, Харківський національний університет імені В. Каразіна (м. Харків, Україна) <i>e-mail: info@karazin.ua</i>	Nosova Tetyana	PhD of Economics V. Karazin Kharkiv National University (Kharkiv, Ukraine) <i>e-mail: info@karazin.ua</i>
Павлов Костянтин Вікторович	Доктор економічних наук, професор, проректор з наукової роботи Іжевського інституту управління; завідувач кафедри «Економіка» Камського інституту гуманітарних та інженерних технологій (м. Іжевськ, Удмуртія, Росія) <i>e-mail: kvp_ruk@mail.ru</i>	Pavlov Konstantin	Professor, PhD of Economics, vicerector for scientific work of the Izhevsk institute of management; Head Economic Department Kamsky institute of humanitarian and engineering technologies (Izhevsk, Udmurtia, Russia) <i>e-mail: kvp_ruk@mail.ru</i>
Сиченко Оксана Олександрівна	Кандидат економічних наук, докторант кафедри «Маркетинг» Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету (м. Дніпропетровськ, Україна) <i>e-mail: Dnipro.osvita@gmail.com</i>	Sichenko Oksana	PhD of Economics, Doctoral student of Marketing Finance Department Dnipropetrovsk of agro-economic University (Dnipropetrovsk, Ukraine) <i>e-mail: Dnipro.osvita@gmail.com</i>

<p>Сущенко Олена Анатоліївна</p>	<p>Доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Туризм» Харківського Національного економічного університету ім. С. Кузнеця (м. Харків, Україна) <i>e-mail: helen210376@gmail.com</i></p>	<p>Sushchenko Olena</p>	<p>Professor, PhD of Economics, Head of the Tourism Department Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics (Kharkiv , Ukraine) <i>e-mail: helen210376@gmail.com</i></p>
<p>Труніна Ірина Михайлівна</p>	<p>Доктор економічних наук, доцент кафедри «Міжнародна економіка» Східноукраїнського націона- льного університету імені Володимира Даля (м. Северодонецьк, Україна) <i>e-mail: secr@kdu.edu.ua</i></p>	<p>Trunina Iryna</p>	<p>Professor, PhD of Economics, Associate Professor of International Economics Department Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Severodonetsk, Ukraine) <i>e-mail: secr@kdu.edu.ua</i></p>
<p>Федотова Тетяна Анатоліївна</p>	<p>Кандидат економічних наук, доцент кафедри «Економіка та управління національним гос- подарством» Днепропетровського національного університету імені О. Гончара (м. Дніпропетровськ, Україна) <i>e-mail: feduy@ukr.net</i></p>	<p>Fedotova Tetyana</p>	<p>PhD of Economics, Associate Professor of Economics and management of national economy Department Dnipropetrovs'k National University named after O. Gonchar (m. Dnipropetrovsk, Ukraine) <i>e-mail: feduy@ukr.net</i></p>
<p>Цуканова Ольга Володимирівна</p>	<p>Кандидат економічних наук, доцент кафедри «Економічний аналіз і статистика» Харківського державного університету харчування і торгівлі (м. Харків, Україна) <i>e-mail: lesa081@mail.ru</i></p>	<p>Tsukanova Olga</p>	<p>Professor, PhD of Economics, Associate Professor of Economic Analysis and Statistics Department Kharkiv State University of Food and Trade (Kharkiv, Ukraine) <i>e-mail: lesa081@mail.ru</i></p>
<p>Шматко Катерина Андріївна</p>	<p>Запорізька державна інженерна академія (м. Запоріжжя, Україна) <i>e-mail: admin@zgia.zp.ua</i></p>	<p>Shmatko Katerina</p>	<p>Zaporozhye State engineering Academy (Zaporizhzhya, Ukraine) <i>e-mail: admin@zgia.zp.ua</i></p>

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ

науково-виробничий журнал

№ 3 (19), 2015

Відповідальний за випуск	Л. А. Костирко
Літературний редактор	А. М. Галенко
Технічний редактор	О. В. Могильна
Оригінал-макет	Г. С. Ліхоносова

Підписано до друку 20.09.2015 р.
Формат 60x84 1/8. Гарнітура Times New Roman.
Умов. друк. арк. 18,1. Обл. вид. арк. 19,0
Тираж 300 екз. Вид. № 1829 Замов. № 62

Видавництво
Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля
93406, м. Северодонецьк, Луганська обл., пр. Радянський, 59а

Свідоцтво про реєстрацію: серія ДК № 1620 від 18.12.03 р.

Адреса видавництва: 93406, м. Северодонецьк, Луганська обл., пр. Радянський, 59а
Телефон / факс (06452) 4-03-42
E-mail: uni.snu.edu@gmail.com
http://snu.edu.ua

Надруковано у видавництві СНУ ім. В. Даля
Свідоцтво про реєстрацію серія ДК № 2884 від 26.06.2007 р.
93400, м. Северодонецьк, пр. Радянський, 59а,
Телефон / факс (06452) 4-03-42; <http://www.snu.edu.ua>; uni.snu.edu@gmail.com

Шановні колеги, пропонуємо Вашій увазі

ВИМОГИ

щодо змісту та оформлення статей для подання в науково-виробничий журнал «ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ»

Сфера розповсюдження науково-виробничого журналу «Часопис економічних реформ»: загальнодержавна, зарубіжна.

Тематичні рубрики:

- теорія та методологія економічного розвитку;
- економіка та підприємництво;
- податки та бюджетна політика;
- фінанси та банківська справа;
- управління сучасним підприємством;
- облік та аудит;
- менеджмент;
- економіка регіону;
- соціальна економіка;
- міжнародна економіка;
- економічна кібернетика;
- організація виробництва.

Програмні цілі науково-виробничого журналу «Часопис економічних реформ»:

- висвітлення проблем соціально-економічного розвитку країни;
- поглиблене вивчення методологічних та прикладних проблем сучасної економіки;
- оприлюднення результатів досліджень у галузі економіки, менеджменту, організації виробництва та підприємництва;
- поширення досвіду реформувань у всіх сферах економічної діяльності;
- надання інформаційної підтримки аспірантам, докторантам та молодим вченим.

Рукописи статей, що будуть направлятися до журналу повинні бути набрані у текстовому редакторі Microsoft Word (файл повинний мати розширення *.doc або *.rtf), написані українською мовою (або російською, чи англійською – для громадян інших країн).

Обсяг статті – від 8 до 10 сторінок формату А4 (210x297 мм).

Шрифт Times New Roman Сут № 14;

Міжрядковий інтервал 1,5.

Поля сторінок: усі – 20 мм (без колонтитів).

Структура статті повинна відповідати Постанові Президії ВАК України № 7-05/1 від 15.01.2003 р. ("Бюлетень ВАК України" № 1/2003) та мати такі **елементи**:

- Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.
- Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми, на які спирається автор;

ДО РУКОПІСУ ДОДАЮТЬСЯ

- **зовнішня рецензія від доктора економічних наук** (НЕ з місця працевлаштування/навчання автора), завірена відповідним чином;
- **довідка про автора (трьома мовами)**, у якій указуються прізвище, ім'я та по батькові, науковий ступінь і вчене звання, зазначається посада й організація, де працює автор, контактний телефон, електронна адреса, назва статті та обрана тематична рубрика;
- **довідка про зовнішнього рецензента (трьома мовами)**, у якій вказуються прізвище, ім'я та по батькові, науковий

У текст статті можуть бути внесені редакційні правки без узгодження з автором.

Головний редактор

доктор економічних наук, професор Калінеску Тетяна Василівна

тел. (06452) 4-03-42.

Відповідальний редактор

кандидат економічних наук Ліхоносова Ганна Сергіївна

тел. (06452) 4-03-42.

Статті подаються поштою за адресою: кафедра оподаткування Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, пр. Радянський, 59-А, м. Северодонецьк, Луганська обл., 93400 або надсилаються на e-mail: lihonosova@bk.ru чи info@taxation.lg.ua

www.chasopys.snu.lg.ua ; www.chasopys.jimdo.com;

Сподіваємося на плідну співпрацю!

